

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BOSNA HERSEK'İN AVUSTURYA-MACARİSTAN TARAFINDAN
İŞGALİNİN OSMANLI BASININA YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra YOĞURTCU

**Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Yakınçağ Tarihi**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tufan TURAN

Şubat– 2021

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BOSNA HERSEK’İN AVUSTURYA-MACARİSTAN TARAFINDAN
İŞGALİNİN OSMANLI BASININA YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra YOĞURTCU

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Yakınçağ Tarihi

“Bu tez sınavı 19/02/2021 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. Tufan Turan	Başarılı
Doç. Dr. Zeynep İskefiyeli	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Hakan Türkkan	Başarılı

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
Öğrencinin		
Adı Soyadı	:	Esra Yoğurtçu
Öğrenci Numarası	:	Y176012007
Enstitü Anabilim Dalı	:	Tarih
Enstitü Bilim Dalı	:	Yakınçağ Tarihi
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	BOSNA HERSEK'İN AVUSTURYA-MACARİSTAN TARAFINDAN İŞGALİNİN OSMANLI BASININA YANSIMASI
Benzerlik Oranı	:	%8
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,		
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.		
22/01/2021 İmza		
☐ Sakarya Üniversitesi ..... Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafıma yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.		
Bilgilerinize arz ederim.		
...../...../20..... İmza		
Uygundur		
Danışman Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Tufan Turan Tarih: 22.01.2021 İmza:		
☐ KABUL EDİLMİŞTİR ☐ REDDEDİLMİŞTİR EYK Tarih ve No:	Enstitü Birim Sorumlusu Onayı	

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı hazırlarken benden yardımını esirgemeyen, tezin her aşamasında yol gösterici, eleştirici ve yapıcı katkılarından dolayı değerli hocam Doç. Dr. Tufan Turan'a, bilgisini ve zamanını benimle paylaşan Doç. Dr. A. Teyfur Erdoğan'ya, eğitim sürecim boyunca bana yardımcı olan fakültedeki tarih hocalarıma ve aileme teşekkürlerimi sunmak isterim.

Esra YOĞURTCU

19 Şubat 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I: BOSNA-HERSEK’İN İŞGALİNE GİDEN SÜREÇ.....	11
1.1. Bosna-Hersek Coğrafyası ve Kısa Tarihçesi.....	11
1.2. Osmanlı Hakimiyetinde Bosna-Hersek’in Yeri.....	12
1.3. 1875 Hersek İsyanı.....	17
1.4. XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İlişkileri.....	19
1.5. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı	21
1.6. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın Balkanlarda Etkisi.....	26
1.7. Ayastefanos Antlaşması.....	28
1.8. Berlin Antlaşması.....	31
1.9. Adım Adım İşgal ve Osmanlı Basını.....	40
1.9.1. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun İşgal Öncesi Durumu.....	40
1.9.2. Osmanlı Devleti’nin İşgal Öncesi Durumu	45
1.9.3. Bosna-Hersek’in İşgal Öncesi Durumu.....	50
1.10. Bosna-Hersek’in İşgalinin Başlaması.....	53
1.10.1. Avusturya Ordusunun Bosna-Hersek’e Girişi ve Yaşanan İlk Çatışmalar.....	53
1.10.2. İşgalin Başlaması ile Birlikte Avusturya-Macaristan’ın Dini İnançlara Karşı Tutumu.....	60
1.11. Avusturya-Macaristan Ordusu ve İkmali.....	62
BÖLÜM II: OSMANLI BASININDA BOSNA-HERSEK HALKININ DİRENİŞİ VE İLGİLİ DEVLETLERİN İŞGALE TEPKİLERİ.....	66
2.1. Direnişte Halkların Birliği.....	66

2.2. Şehirlerin İşgali.....	68
2.2.1. Banjaluka'nın İşgali.....	69
2.2.2. Tuzla'nın İşgali.....	70
2.2.3. Maglaj'ın İşgali.....	71
2.2.4. Zvornik'in İşgali.....	73
2.2.5. Doboj'un İşgali.....	75
2.2.6. Jajce'nin İşgali.....	76
2.2.7. Travnik'in İşgali.....	77
2.2.8. Saraybosna'nın İşgali	78
2.2.9. Hersek Bölgesi ile birlikte Mostar'ın İşgali.....	87
2.3. İlgili Devletlerin İşgale Tepkileri.....	89
2.3.1. Osmanlı Devleti'nin Tepkisi.....	89
2.3.2. Macaristan'ın Tepkisi.....	95
2.3.3. İtalya'nın Tepkisi.....	100
2.3.4. Rusya'nın Tepkisi.....	102
2.3.5. Sırbistan ve Karadağ'ın Tepkisi.....	103
2.3.6. Arnavutluk'un Tepkisi.....	107
2.3.7. Diğer Büyük Devletlerin Tepkileri.....	108

BÖLÜM III: OSMANLI BASININA GÖRE İŞGALİN SONUÇLANDIRILMASI	114
3.1. Bosna-Hersek'teki Direnişçilerin Durumu	114
3.2. İşgalden Sonra Bosna-Hersek.....	125
3.3. İşgalden Sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu.....	132
3.4. Bosna-Hersekli Halkın Göç Hareketleri.....	141

SONUÇ.....	147
KAYNAKÇA.....	156
ÖZGEÇMİŞ.....	162

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan Tarafından İşgalinin Osmanlı Basınına Yansıması			
Tezin Yazarı:	Esra YOĞURTCU	Danışman:	Doç. Dr. Tufan TURAN
Kabul Tarihi:	19.02.2021	Sayfa Sayısı:	160
Anabilim Dalı:	Tarih	Bilim Dalı:	Yakınçağ Tarihi
<p>Osmanlı Devleti ve Bosna-Hersek arasındaki ilişki asırlara dayanmaktadır. Tezin amacı, bu ilişkiyi coğrafi temellendirmeler ve tarihi irdelemeler ile anlatmak, Bosna-Hersek'teki Osmanlı hâkimiyetinin üzerinde durmak ve Bosna-Hersek'in Osmanlı İmparatorluğu ile bağlantısının nasıl koptuğunu açıklamaktır. Berlin Antlaşması, Bosna-Hersek'in yeni bir siyasi yönetime gireceğini göstermektedir. Buna göre işgal süresince siyasi ve sosyal gelişmeler, Boşnak halkının gerçekleştirdiği direniş ve yapılan işgalin Bosnalı Müslüman halkın etnik kimliklerinin oluşmasındaki etkisi üzerinde de durulacaktır.</p> <p>Tüm bu üzerinde durulan ana meselelerin ele alınabilmesi için Osmanlı Devleti'nde bu süre zarfında basın hayatına devam eden Tercüman-ı Hakikat, Tercüman-ı Şark, Ceride-i Havadis ve Vakit gazeteleri tezin ana desteğini sağlayacaklardır. Gazete haberleri konunun geçtiği dönemde halkın genelinin ne düşündüğünü bize göstermektedir. Bu anlamda yapılan haberler ile birlikte Osmanlı Devleti'nde işgal süreci ile nasıl başa çıkıldığı ve bu işgale Osmanlı Devleti'nin nasıl karşı çıktığı açıklanmaya çalışılacaktır. Osmanlı basın kaynakları Müslüman Boşnak halkın yaklaşık üç aylık işgal döneminde çekmiş olduğu sıkıntıları ortaya çıkaracaktır. Aynı zamanda da yine Osmanlı basını baz alınarak bu dönemde gerçekleşen göç hareketlerine de dikkat edilecektir.</p> <p>Bu çalışma, işgal olayı, Tercüman-ı Hakikat, Tercüman-ı Şark, Ceride-i Havadis ve Vakit gazeteleri ile tarihi bir arka plana uygun olarak ve adım adım işgal sürecini takip ederek konunun daha iyi analiz edilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.</p>			
Anahtar Kelimeler:	Bosna-Hersek, Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan, İşgal, Osmanlı Basını, Berlin Antlaşması.		

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: The Reflection of the Occupation of Bosnia and Herzegovina by Austria-Hungary in the Ottoman Press			
Author of Thesis: Esra YOĞURTCU		Supervisor: Assoc. Prof. Tufan TURAN	
Accepted Date: 19.02.2021 (thesis)		Number of Pages: vi (front pages) + 160	
Department: History		Subfield: Modern Age History	
<p>The relationship between Ottoman Empire and Bosnia and Herzegovina dates back a long time period. The purpose of this thesis is to talk about this relationship with geographical justifications and historical inspections, to discourse Ottoman Empire's dominance on Bosnia and Herzegovina and to clarify how these two ruptured their connection. Berlin Agreement shows that Bosnia and Herzegovina will start a new political administration. According to this, the topics that will be underlined are the political and social improvements during the occupation, the opposition that Bosnian people showed and how this occupation effected Bosnian muslims to create their own ethical identities.</p> <p>To be able to handle all these main problems, Tercüman-ı Hakikat, Tercüman-ı Şark, Ceride-i Havadis and Vakit newspapers which were some of the main sources of the Ottoman Empire in the meantime will be our fundamental supports in the thesis. In this news show us what public think generally. With this press organ it will be explained how the Ottoman Empire dealt with the occupation process and how the country protest the phenomenon. Ottoman Empire's press resources will reveal the difficulties that Muslim Bosnian people had to face while the three month occupation period. At the same time, movement of migration happening at this time period will be considered, based on the Ottoman press. The thesis will contribute to analyze the subject according to historical background with the Tercüman-ı Hakikat, Tercüman-ı Şark, Ceride-i Havadis and Vakit newspapers and by following the procession of occupation step by step.</p>			
Keywords: Bosnia and Herzegovina, Ottoman Empire, Austria-Hungary Empire, Occupation, Ottoman Press, Treaty of Berlin.			

GİRİŞ

Tarih, öğretici ve gerçekçi bir bilimdir. Günümüz yaşamı için çok farklı ve renkli çeşitli dersler çıkarılabilecek birçok konuyu içinde barındırır. Bu bağlamda XIX. yüzyıl dünyadaki devletler açısından dengelerin değiştiği ve yeni gelişmelerin sağlandığı yeni bir dönemdir. Osmanlı Devleti bu dengelere ayak uyduramamış ve özellikle Balkan coğrafyasında siyasi ve sosyal değişimlerin yaşanmasının önüne geçememiştir. Değişen dünyada başrol Bosna-Hersek'te yaşanan çeşitli olaylar olmuştur. Bu açıdan ilgili devletler ve en önemlisi de Bosna-Hersek'in tarihinin ele alınması gereklidir. Çeşitli senaryolara ev sahipliği yapan bu bölge, XIX. yüzyılda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti'nden zorla koparttığı ve işgal ettiği bir bölge haline gelmiştir. Avrupa'da son dönemlerde alınan kararların ve bu kararların doğurduğu sonuçların tüm dünyada etkisini göstermesine sebep olan iki devlet Rusya ve Avusturya-Macaristan'dır. Derinlerdeki en baskın ve itici güç ise İngiltere ve Almanya'dır. Bu karmaşık dengeler Bosna-Hersek üzerinde korkutucu olaylara neden olmuştur. Bu durumun Osmanlı basın kaynakları üzerinden anlatılması da bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i işgali ve bu işgale karşı "direniş" adı altında 1878 yılında yaşanan olayların incelemesi yapılmadan Bosna-Hersek'in tarihi hakkında detaylı bilgiye sahip olunamaz. Bosnalıların direnişi hiç kuşkusuz yabancı ve yerli birçok esere konu olmuştur. Bu noktada tezin farklı yönü burada devreye girmektedir. Karşılıklı olarak -Avusturya-Macaristan ve Bosna-Hersek direnişçileri arasında- çatışmaların nasıl geçtiğini öğrenmek için Osmanlı basını kaynak alınmıştır. İşgal güçlerinin bu işgale ne zaman başladıkları, hangi şartlar altında direnişin yaşandığı, hükümetlerin ve diğer devletlerin yapmış oldukları görüşmeler gibi konularda Osmanlı'daki gazete haberlerinin tepkisinin ölçülmesi çalışmanın en önemli farkını ortaya koymaktadır.

Doğu Avrupa'da Rusya ve Avusturya-Macaristan merkezli bir siyasetin güdüldüğü, çeşitli boyutlarda savaşların yapıldığı, hem ulusal nitelikte hem de birtakım sosyal konularda isyanların yapıldığı ve savaş sonlarındaki antlaşmalarda büyük devletlerin isteklerinin gerçekleştiği bu dönemi yansıtan en önemli araç basın kaynaklarıdır. Basın yayılımı teknolojik olarak yapılan icatların çerçevesinde tüm dünyada gelişme

göstermiştir. Bu gelişme Osmanlı Devleti'nde de özellikle siyasi konuların halka duyurulması ve çeşitli görüşlerin beyan edilmesi için kullanılmıştır. Osmanlı'da XIX. yüzyıl başından itibaren gelişme gösteren gazeteler kamuoyu tepkisini ölçen ve topluma hitap eden; yer yer ağır veya sade olarak değişiklik gösteren dil yapısıyla süreçte kendine gündelik hayatta yer bulmuştur. Bundan sonra basın haberleri XIX. yüzyıl sonuna doğru Osmanlı Devleti'nin yaşadığı iç karışıklıklar, ulusçuluk adı altında yapılan isyanlar ve nihayetinde Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) ile birlikte duraksamaya girmiştir.

1878 yılında yaşanan Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından işgali bu karışık döneme denk geldiğinden bir çerçeve çizebilmek adına bu çalışmanın ulaşılabildiği kadarıyla kaynak gazeteleri şunlardır: *Vakit Gazetesi*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Tercüman-ı Şark*, *Ceride-i Havadis*.

Tezin Konusu

Bu çalışmada, buraya kadar anlatılan ve üzerinde durulan bütün olayların bir süreç dahilinde Osmanlı basınında nasıl, ne şekilde yer aldığı, geniş anlamda Osmanlı Devleti'nde dar anlamda ise İstanbul halkının işgale nasıl tepki verdiğini, işgalin Osmanlı topraklarında yarattığı değişimin basındaki karşılığını, işgal ile ilgili kullanılan kavramları ve adım adım işgalin değerlendirilmesi konu edinilecektir.

Tezin Önemi

Bu çalışmanın önemi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından Bosna-Hersek'in işgaline karşı Bosna'da bulunan her dine mensup kişilerin işgal sırasındaki mücadelelerine ve direnişine odaklanmaktadır. Osmanlı gazete haberlerinin telgraf, mektup gibi birinci kaynaklardan elde edilen haberlerindeki kamuoyu eleştirilerini anlayabilmek için ayrıntılı bir çalışma ortaya koymak hedeflenmiştir. Osmanlı Devleti'nin tepkisi arşiv belgelerindeki raporlardan anlaşılmaktadır. Fakat bu konu ile ilgili herhangi bir basın-işgal şeklinde yapılmış bir çalışma yoktur. İşgal dönemi (yaklaşık üç aylık süreç) ne gibi değişim ve gelişmeleri gösterdiğini belirlemek için bir araştırma yapılmıştır. Osmanlı Devleti dâhil diğer ilgili devletler Bosna-Hersekliilerin bu kadar büyük bir direniş yapacağını tahmin etmemiştir. Bundan dolayı ortada aydınlatılması gereken derin ve çetin bir durum vardır. Avusturya-Macaristan'ın

beklenmeyen ve büyük ölçüde gerçekleştirilen bu direniş karşısında halka karşı daha da kötü davranması, Babıali ile yapılan karşılıklı görüşmeler ve şehirlerdeki mücadelenin ne denli yoğunluk gösterdiği bu çalışma sayesinde açığa çıkacaktır.

1878 yılında gerçekleşen bu işgal ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Osmanlı Devleti arşiv belgeleri, Bosna-Hersek'te çıkan yerel gazeteler, Boşnakça-Sırpça kaynaklar, yabancı basın-yayın organları, İngiltere'nin ve diğer devletlerin bölgeye gönderdikleri komiserlerinin veya yetkili kişilerinin yaptığı görüşmelerin kayıtları gibi birçok alandan yararlanarak farklı derinliklerde tezler ve makaleler yazılmıştır. Bunlara örnek olarak şu kişiler söylenebilir: Enes Turbic, Fahriye Emgili, Zafer Çakmak, Genç Osman Geçer, Zerrin Olaş. Bu kişiler konu ile ilgili makale ve tezler hazırlamışlardır.

Yapılan çalışmanın temel yapısını Osmanlı basın haberleri oluşturmaktadır. Bu nedenle hazırlanan çalışmada diğer çalışmalardan destek alınmış fakat ana kaynağının farklı olması sebebiyle biriciktir. Dönemin Osmanlı Devleti merkezli yayınlanan gazetelerinden derlenmiş herhangi bir çalışma yoktur.

Tezin Amacı

Bosna-Hersek'in 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'na kadar olan döneminin anlaşılması ile beraber çalışmanın temel amacı: 1878 yılında gerçekleşen Berlin Kongresi ile Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilmesinin incelenmesi, sonrasında yaşanan siyasi ve sosyal olayların Osmanlı basınında nasıl yer aldığı, Osmanlı halklarının bu işgale basın çerçevesinden nasıl tepkiler verdiğini tahlil ederek açıklamaktır.

Bu çerçevede hazırlanan çalışma ile şu hedeflere ulaşılmıştır:

- İşgal süreci boyunca Bosna-Hersek'teki direniş ve Bosnalı halkların tutumunun Avusturya-Macaristan askerlerine karşı nasıl olduğu,
- Osmanlı basınındaki gazete haberleri içerisinde bu işgalin öncelikle halka sonra da Osmanlı hükümetine karşı bir haksızlık olduğunun ortaya çıkarıldığı,
- İşgalin Bosna-Hersek ve Osmanlı Devleti açısından tehlikelerinin basın temelli olarak anlatıldığı,

- Direnişin gerçekleşmesi ve devam etmesinde bu haberlerin etkisi,
- Osmanlı basınında yer alan işgal süreci ve bu süreçte Osmanlının siyasi ve sosyal olarak Bosna-Hersek için düşündüğü kavramlar ve bunların tahlil edildiğı,
- Osmanlı basınında yer alan siyasi kavramların dini olarak (İslam vurgusu) anlaşıldığı,
- Osmanlı basınında işgalin bir bütün olarak değerlendirildiğı,
- Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, Bosna-Hersek yönetimindeki haksız yanlarının Osmanlı basınında yer aldığı kadar anlaşıldığı,
- Basın haberlerinde diğerk büyük devletlerin işgal karşısında nabzının ölçüldüğü.

Tezin Yöntemi

1864 Matbuat Nizamnamesine göre, 1876 yılında II. Abdülhamit tahta çıkana kadar birçok gazete sansüre uğramaya ve hatta kapatılmaya maruz kalmıştır. Bu nizamname kimlerin gazete çıkartabileceğini ve gazetede yapılacak olan haberlerdeki çeşitli kısıtlamaları düzenleyen yeni bir sistem getirmiştir. Gazetelerde devletin asayişini bozacak, padişah ve ailesine, nazırlara, hükümete, dost görülen yakın devletlere veya hükümdarına, elçilerine karşı aleyhte ifadeler yer aldığı takdirde; para, hapis cezası ve ilgili gazetenin kapatılmasına dair karar alınabilecektir. Bu bağlamda bu karışık siyasi gündem içerisinde birçok gazete sansüre uğramış veya kapatılmıştır. 1864-1876 yılları arasında sansüre uğrayan veya kapatılan bazı gazeteler şunlardır: Muhbir, İbret, Hülasa-i Efkar, Şark, Hayal, Manzume-i Efkar, Tasvir-i Efkar, Terakki. 1871 yılında mizah dergisi olarak bilinen Diyojen dergisi de Babıali'yi rahatsız eden yazıları nedeniyle geçici olarak kapatılmıştır.¹

1876 tarihi itibariyle artık hem yönetim biçimi hem de padişah değişmiştir. I. Meşrutiyet ilan edilerek II. Abdülhamit tahta çıkmıştır. Bahsedilen Matbuat Nizamnamesi Kanun-i Esasi ile birlikte gelişme göstererek; sansür veya kapatma değil de, basın hayatında daha özgür bir hayat sunacağı inancı ile yeni bir döneme girilmiştir. Osmanlı-Rus Harbi'ne kadar gerçekten böyle de olmuştur. Canlı ve devinimsel bir şekilde devam eden basın, en büyük önlemlerini bu savaş nedeni ile almıştır.

¹ Fatmagül Demirel, *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2020, s. 33-37.

1877-1878 yıllarında savaş ile ilgili haberler yapılması Matbuat Dairesi tarafından yasaklanmıştır. 1878'de Maarif Nazırlığı, Matbuat Müdürlüğü ve Zaptiye Nezareti'nin katkısıyla birlikte gazetelerdeki ön sansür uygulaması artırılmıştır.² 13 Şubat 1878 tarihinde Mebusan Meclisi kapatılmıştır. Savaşın getirmiş olduğu olağanüstü şartlar savaş sonrası azaltılsa da basın hayatında böyle olmamıştır.³

Tez için basın kaynaklarının taranması sırasında çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. 1878 yılında son bulan Osmanlı-Rus harbinden sonra ve ardından gelen Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları ile panikleyen bir Osmanlı yönetimi görülmektedir. Savaşın getirmiş olduğu kriz Osmanlı'yı basın dünyasında sıkı tedbirler almaya itmiştir. Bu sebeplerden dolayı Bosna-Hersek'in temmuz ayı sonlarındaki işgalinin basın çerçevesinden incelenmesinde birtakım sıkıntılar oluşmuştur. 1860'lı yıllara göre azalan gazete sayısı farklı gazetelerin ele alınmasının önüne geçmektedir. Gazete sayılarındaki düşüş ve buna binaen eldeki gazetelerde yoğun bir şekilde konunun haber yapıldığı, sayfalarca önemli eleştiri ve yorumların yapıldığı gözler önüne serilmiştir. Fakat Osmanlı basın hayatı yönünden de erken bir dönem olması nedeniyle gazete sayıları çeşitlilik yönünden azdır. Ulaşılabilen gazetelerde de o dönemde her gün gündem olan Balkanlar ve özelinde Bosna-Hersek meselesi vardır. Örneğin, *Vakit* gazetesinde konu ile ilgili çok önemli ve uzun yazılara ulaşılmıştır. Bu yazıların derlenip toparlanması ve çeşitli başlıklar altında toplanması da başka bir anlamda zorlukları beraberinde getirmiştir. Bir de o dönem yayınlanan fakat ulaşılamayan bazı nüshalar da olayın aydınlatılmasında rol oynayamadığı için bir eksiklik doğmaktadır.

Bu dönemde yayın hayatına bir şekilde devam etmeye çalışan Basiret gazetesi ve Sabah gazetelerinin dijital ortamda tezin konusu ile ilgili tarihlerde herhangi bir nüshasına rastlanılmamıştır. Bu bağlamda basın denildiğinde akla gelen mecmualar üzerinde de araştırma yapılmış fakat işgal dönemine ait bir haber ve yazıya denk gelinmemiştir.

Vakit, Tercüman-ı Şark, Tercüman-ı Hakikat, Ceride-i Havadis gazetelerini esas alarak hazırlanan bu çalışma, Osmanlı basınının savaşa, isyana ve en önemlisi de direnişe karşı bakışı konusunda geniş ve ayrıntılı bir resim sunmaktadır. Çalışmayı destekleyen gazeteler, sadece Osmanlı ve Bosna-Hersek arasındaki kopuşu içermekle kalmayıp aynı

---

² Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2015, s. 61-63.

³ Demirel, *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, s. 38.

zamanda o dönemdeki Bosna direnişinin Osmanlı gazete kültüründe nasıl bir etki sağladığını ve diğer devletlerin tutum ve davranışlarını diplomatik açıdan görmek için önem arz etmektedir. Hazırlanan bu çalışmayı daha net bir şekilde anlamak için bu basın kaynakları hakkında bilgi edinelim.

Tercüman-ı Hakikat, ilk nüshası 27 Haziran 1878'de yayınlanan gazetenin sahibi hem gazeteyi kurup hem de yöneten Ahmed Midhat'tır. Ahmed Mithat gazeteyi kurduktan sonra gazetenin bir nüshasının neredeyse yarısını kendisi yazmıştır. Ansiklopedik bilgilerini halka yansıtma çabalarında çok başarılı olmuş, politikanın henüz tam anlamıyla başlamadığı bir çağda halka okuma zevkini aşılamıştır. Bir mücadele gazetecisi olmaktan çok öğretici bir gazetedir. Tercüman-ı Hakikat kendi döneminin diğer gazetelerine örnek olduğu gibi, Ahmed Mithat da pek çok gazeteciye örnek olmuş, onları yetiştirmiş ve gazetesinde onları yetiştirme imkanı vermiştir.⁴ Gazete otuz dört yıl kesintisiz yayın hayatına devam etmiştir. Henüz gelişme döneminde bulunan Türk basını için bir mektep vazifesi gören gazete halka okuma alışkanlığı kazandırma, bilgiyi halka ulaştırma, kültürü tabana yayma gibi bir misyonu da üstlenmiştir. Toplumun birtakım beklentilerini karşılamada ve doğuş sürecini yaşayan kamuoyunu biçimlendirip zihinleri yönlendirmede en etkili yayın organı olduğu görülmektedir.⁵ Ele alınacak olan dönemi açık bir dil ve dikkatlice kapsamış olan bu gazete, Bosna-Hersek'in işgali ile ilgili Osmanlı Devleti'nin tutumunu anlamak için büyük bir önem teşkil etmektedir. Buna ilaveten Avusturya-Macaristan, Rusya, Sırbistan ve Karadağ gibi devletlerin işgal konusunda tutum ve görüşleri ortaya çıkacaktır.

Avusturya-Macaristan Devleti'nin yapmış olduğu bu işgale karşı takınılan tavırların Tercüman-ı Hakikat gazetesinde kapsamlı olarak anlatıldığını Prof. Dr. Kemal Karpat açıkça ifade etmiştir. Hatta Avusturyalıların Bosna-Hersek'te yaptıkları eziyetler hakkında gazetede geniş açıklamalar yapıldığını söylemiştir.⁶

İşgalin 29 Temmuz 1878'de başlayıp tamamlanması 20 Ekim 1878'e kadar sürmüştür. Bu nedenle Hicri Takvim'e göre yayımlanan gazetenin Recep, Şaban, Ramazan ve

---

⁴ Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, s.64.

⁵ Mehmet Tekin, "Tercüman-ı Hakikat", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, C. 40, s. 497-498.

⁶ Kemal Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012, s. 138.

Şevval ayları dikkatle incelenip bir Osmanlı gazetesi olan Tercüman-ı Hakikat gazetesine uygun olarak dönem ele alınacaktır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayınlanan gerçek kesitler, mektuplar ve makaleler işgalin analiz edilmesi için çok önemlidir. Gazeteye yansıyan sorunlar, bu sorunlara çözüm arayışları, devletlerarasında yapılan hukuki görüşmeler gibi birçok durum gözler önüne serilmiştir.

Vakit Gazetesi 1875 yılında Philip Efendi tarafından çıkartılmıştır. Vakit, 1875'de yayına başlayan Sadakat, Meddah, Latife, Geveze ve İstikbal (kadınlara) gibi yayın organların arasında önemli bir konuma sahip idi. Gazete özellikle Kemal Paşazade Said Bey'in başyazarlığı sırasında halktan büyük bir rağbet görmüştür. Said Bey "İcmal-i Ahval" başlığı ile gazetede yazılarını yazardı. Gazetenin yazar kadrosu arasında Süleyman Asaf, Ahmet Mithat, Namık Kemal, Mehmet Ayetullah gibi ünlü yazarlar bulunmakta idi.⁷

Gazete, 1875'ten itibaren basılması sebebiyle tarihimizde önemli dönüm noktalarından I. Meşrutiyet'in ilanı ve devamında yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı sırasındaki ve dolayısıyla konu ile ilgili çok değerli gelişmelerin gün be gün takip edilmesi açısından son derece önemlidir.

Gazeteye yansıyan Bosna-Hersek'teki direniş hareketi ve bunun yanında Avusturya-Osmanlı arasındaki görüşmeler, diğer devletlerin görüş ve tutumları, işgal hakkındaki diğer tüm eleştiriler incelendiğinde görülmektedir. Gazetenin ilk sayfasında bulunan icmal-i ahval bölümünde Bosna-Hersek'te, Osmanlı'da ve Avusturya-Macaristan'da neler olduğu telgraf haberleri üzerinden tarafsız bir şekilde ifade edilmektedir. Gazetenin ilerleyen sayfalarında ise halkın direnişi, direnişe kimlerin katıldığı, hangi tarihte hangi şehrin işgal edildiği, Avusturya'nın takındığı tavır gibi birçok konu hakkında detaylı eleştirel yazılar bulunmaktadır. İşgal süresi boyunca Bosna-Hersek ile ilgili önemli görülen tüm kısımlar açıklanmaktadır.

Tercüman-ı Şark gazetesinin müdürü Mihran Efendi, başyazarı ise ünlü edebiyatçı Şemseddin Sami Bey'di. İstanbul'da Mihran Matbaası'nda basılan gazete her gün

---

⁷ İlhan Yerlikaya, "Bir Osmanlı Gazetesi Olan Vakit Gazetesi'nde (1875 - 1884) İlan ve Reklamlar", Marmara İletişim Dergisi, 8, 2014, s. 201-212.

çıkarılmaktaydı.⁸ Tez çalışması için gazetenin 25 Haziran 1878 ile 5 Ekim 1878 yılları arasındaki nüshaları çalışmayı desteklemiştir. Olayları kronolojik ve bir tarihi arka plana uydurarak anlatmıştır. Çoğunlukla Balkanlardaki muhabirlerin gönderdiği telgraflara dayanarak haberlerini sunan gazete bu anlamda doğru haber sunduğu için çok değerlidir. Ayrıca Rus ve Avrupa gazetelerinin haberlerini takip etmekte ve okuyucularına bu gazetelerde Osmanlı Devleti hakkındaki yorum ve düşünceleri aktarmaktaydı.

Gazete 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde yayın hayatına başladığından Balkanlardaki durum ile ilgili geniş bilgilere yer vermektedir. Konu ile ilgili olarak Berlin Antlaşması ile Bosna-Hersek adına alınan karar ve sonraki süreçte başrol oynayan Avusturya-Macaristan için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bu kargaşa dönemi içinde Osmanlı gündemindeki en önemli olay Bosna-Hersek'tir. İşte bu sebepten tam bu yılda yayınlanan Tercüman-ı Şark gazetesinin ulaşılan nüshaları taranıp durum açıklığa kavuşturulmak istenmiştir.

Ceride-i Havadis gazetesi ise, sahibi 1815 yılında İzmir'e gelip yerleşen daha sonra İstanbul'a giderek Amerika Birleşik Devletleri Sefâreti'nde kâtiplik yapan (1831-1833) ve ticaretle meşgul olan İngiliz William Churchill'dir.⁹ Tanzimat devrinin en önemli gazetelerinden birisi olan Ceride-i Havadis, 1840 yılında Sultan Abdülmecit tarafından desteklenerek yayın hayatına başlamıştır. Çoğunlukla dört sayfa olarak çıkarılan gazetede yazı ve bölümler üçer ana başlıktan oluşmuştur. Uzun bir süre birtakım aralıklarla yayın hayatına devam etmiştir.¹⁰ Takvim-i Vekayi'den sonra çıkarılan ve yarı resmi olarak herkes tarafından duyulmuş bir gazetedir. Fakat halk bu gazeteyi çok fazla benimsememiştir. Çalışma için gazetenin önemli bazı nüshalarına ulaşılmıştır. Bu nüshalardan özellikle 12 Temmuz-29 Temmuz 1878 tarihleri arasına dikkat çekilmiştir. Berlin Kongresi'nin bitişi, alınan kararlar ve Bosna-Hersek için verilmiş olan işgal kararı ile kayda değer bilgiler elde edilmiştir.

---

⁸ Sedat Bağırhan, *Osmanlı Basınında 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi*, Celal Bayar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2008, s. 18.

⁹ Ziyad EbuZZiya, "Ceride-i Havadis", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, C. 7, s.406.

¹⁰ Hamza Çakır, "Türkiye'de Serbest Gazeteciliğe Adım: Yarı Özel Gazete Ceride-i Havadis", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 7, 1998, s. 15-37.

Yarı resmi olarak bilinen Vakit gazetesi, bazı yazıları nedeniyle uyarılar almıştır. Tercüman-ı Hakikat gazetesinin ise uygunsuz yayınlar yaptığı gerekçesiyle ceza aldığı bilinmektedir. Bu iki gazetenin dönem dönem ihtar, sansür cezaları ve geçici olarak kapatıldığı bilinmektedir.¹¹ Bu sebeplerden ötürü ve kaybolan, dijital bir şekilde kayıt altına alınamayan bazı nüshalarına ulaşılamamıştır.

Tezin basın haberleri açısından kapsam olarak zaman sınırlaması ise şöyledir: *Vakit* gazetesinin 28 Temmuz - 27 Ekim 1878, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 28 Temmuz – 18 Ekim 1878, *Tercüman-ı Şark* gazetesinin 28 Temmuz – 17 Ekim 1878, *Ceride-i Havadis* gazetesinin de 13 Temmuz- 29 Temmuz 1878 tarihleri arası kaynak olarak işlenmiştir.

Tüm bu koşullar ön planda tutularak tez analitik anlamda üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Bosna-Hersek'in kısa bir tarihçesinden bahsedildikten sonra, zaman ve mekan olarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonrasında Osmanlı hakimiyeti altındayken Bosna-Hersek tarihinden kısaca bahsedilmiştir. 1875 Hersek İsyanını takip eden olaylar silsilesiyle birlikte Osmanlı-Rus Harbi ve bunun etkisi, Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarının Bosna-Hersek üzerindeki olumsuz yönde etkisi ele alınmıştır. Osmanlı basın kaynaklarının bakış açısı ile işgal öncesinde Babıali ve Viyana hükümetlerinin takındıkları tavırlar, yapılan görüşmeler; Bosna-Hersek'teki kişilerin işgale karşı yaptıkları direniş hazırlıkları, Bosna-Hersek'te yaşanan ilk çatışmalar ve bu esnada Avusturya-Macaristan'ın takınmış olduğu tutum ve davranışlar bir süreç halinde incelenmiştir. İkinci bölümde, işgalin başlaması ile beraber Bosna-Hersek'in şehirlerinin Osmanlı basınına göre hangi sırayla işgal edildiği, hangi şehirlerde direnişin ne denli şiddetli olduğu, halkın göstermiş olduğu mücadele ve Bosna-Hersek'teki kişilerin dinlerini ikinci plana koyarak topyekûn bir direniş içerisinde olduğu kaleme alınmaktadır. İlâveten Osmanlı basınında bu işgale karşı tepki gösteren ve işgalin kendi çıkarlarına göre uyumluluğunu bizzat ifade eden diğer Avrupa devletlerinin tepkileri de ölçülmüştür. Macaristan'ın içinde bulunduğu hal de bu bölümde anlatılmıştır. Son olarak, üçüncü bölümde üç aylık direniş sırasında verilen mücadelelerde Osmanlı basınına yansıyan kesitler, olaylar ve genel durumdan bahsedilmiştir. İşgalden sonra Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'te uyguladığı idare, kurulan yeni ve sistematik

---

¹¹ Demirel, II. Abdülhamid Döneminde Sansür, s. 64-65.

devlet yapıları, direnişin Müslüman Bosnalıların perspektifinden siyasi bir kimlik kazanmaya etkisi, sosyal anlamda gerçekleştirilen birtakım yenilikler ve işgalin psikolojik anlamda dışa vurumu olan göçler analiz edilmektedir. Bir bütün halinde istifade edilen gazete haberleri farklı başlıklar altında ve birbirleri ile karşılaştırmalar yapılarak tez sonlandırılmıştır.

1.BÖLÜM: BOSNA-HERSEK’İN İŞGALİNE GİDEN SÜREÇ

1.1. Bosna-Hersek Coğrafyası ve Kısa Tarihçesi

Yüzölçümü 51.129 km² olan Bosna-Hersek, doğu ve güneydoğuda Sırbistan ve Karadağ, kuzey ve batıda ise Hırvatistan cumhuriyetleriyle komşudur. Adriyatik denizinden 20 km. uzunluğunda kıyısı vardır. Topraklarının çoğu engebeldir. Verimli ovalar daha ziyade kuzeyde bulunur.¹²

Bosna alan olarak adını ülkenin en önemli deresi Sava’nın sağ kolu olan Bosna nehrinden alır. Bosna nehri, Saraybosna ovasındaki İğman tepelerinin eteklerindeki bir kaynaktan gelir ve 271 kilometrelik bir yol izleyerek kuzey tarafında Sava nehri ile birleşir. Bosna akarsuyunun aşağı bölümü ayrılarak Povarina ovasından akar. Aşağı Vranju’ya kadar elverişli olacak şekilde geniş ve derindir. Kıyısında oluşturulmuş bulunan en değerli iskân merkezleri: Başkent Saraybosna, Zenica ve Doboju’dur. Ülkenin güney kısmını meydana getiren Hersek bölgesi ise Sırp-Hırvat orijinli bir kavram olup “dükalık” anlamına gelmektedir. Bu kısmın da en hayati merkezi Mostar’dır.¹³

Bölgeye 620 yılında Hırvat ve Sırlar gelmeden veya iskân edilmeden önce Bosna Romalıların hâkimiyeti altındaydı. Sonrasında Bosna bölgesine bir müddet Macarlar ve Bizanslar sahip olmuştur. 1180 yılı itibariyle Bosna Devleti kuruldu. Bosna Devleti’nin Osmanlı hâkimiyetine geçinceye dek önemli hükümdarları oldu. Bunlar arasında 1180-1463 yılları arasında üç kişinin üzerinde durulacak olunursa: Ban Kulin (1180-1204), Ban Stephan Kotromani (1322-1353), Kral Stephen Tvrtko (1353-1391). Bu zamanlar, ortaçağ Bosna’sının nüfuz ve özgürlüğünün en önemli noktalarını oluşturmaktadır. Adı geçen üç hükümdarın yönetimde oldukları dönemler arasında bazı zamanlarda, yerel soylu aileler tarafından yaygın nüfuz veya güç çekişmeleri neticesinde, Bosna resmen birliğini kaybetmiştir. Osmanlı ordusu ve öncü güçleri 1350’lerden itibaren Balkanlara akınlara başlamıştır. 1380li yıllar ile beraber Bulgaristan ve Sırbistan arazilerine saldırı ve akınlar düzenlemişlerdir. Tvrtko’nun 1391’de ölümünden sonra, Bosna birlik ve

¹²Branislav Djurdjev, “Bosna-Hersek”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, C. 6, s. 297.

¹³ Zekeriya Yıldız, *Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek*, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1993, s. 32.

beraberliği bozulmuş, özellikle siyasi olarak kargaşaya ve dzensizlikler silsilesi dñemine girmiştir.¹⁴

1.2. Osmanlı Hakimiyetinde Bosna-Hersek'in Yeri

1371 yılında bağımsız Bosna-Sırbistan Krallığı kurulmuştur. Bosna-Sırbistan Krallığı'nın son kralı Stefan Tomasević (1461-1463), Bosna'da yoğunlukta var olan Bogomil mezhebi görüşünden olan kişilere kötü muamelede bulununca Osmanlı Sultanı II. Mehmet 1463'te Bosna'yı kolay ve rahat bir şekilde Osmanlı bünyesine dâhil etmiştir.¹⁵ Bundan yirmi yıl sonra da Hersek bölgesi Osmanlı güçleri tarafından fethedilmiştir.¹⁶ Yeni alınan bu bölgede bir sancak kurulmuş ve Minnetođlu Mehmed Bey Sancak Beyi olmuştur. Macar Kralı Matthias Corvinus, aynı yıl Bosna üzerine hücum ederek eski krallık merkezi Jajçe ve civarını ele geçirmiştir. 1479'da Bosna Sancak Beyi Dâvud Pařa, Drina ve Sava ırmakları ötesindeki Macar topraklarına saldırılarda bulunmuş ve Bosna'da Macar yönetimindeki kısımlarda muzaffer çarpışmalar gerçekleştirmiştir. Rumeli beylerbeyliğine bağlı Bosna sancağı başlangıçta askerî amaçlı önemli bir idarî bölge özelliği taşıymaktaydı.¹⁷ Bosna başlangıçta Rumeli Eyaleti'ne bağlı bir sancaktı. İlk zamanlarda Rumeli Eyaletine bağlı bir sancak olan Bosna, Kanuni Sultan Süleyman zamanında (1520-1566) Macaristan'da bulunan kuzey toprakları da alınarak 1580'deki genel teşkilatlandırmada eyalet statüsüne alındı ve yeniden örgütlendi. Bosna'ya ilk atanan Beylerbeyi Gazi Ferhad Pařa'dır.¹⁸

Hersek Sancağı ise 1470'te oluşturulmuş ve bu bölgenin diğer toprakları ise 1482 başlarında fethedilerek sancağa katılmıştır. Ayrıca bu bölgede merkezi Zvornik olan bir başka sancak daha kurulmuştur. Srebrenik Banatlığı 1512'de, Jajçe ve Banjaluka ise Mohaç Zaferi sonrasında (1527 veya 1528) ele geçirilebilmiştir. Bosna'dan başlayarak

---

¹⁴ Noel Malcolm, *Bosna*, Çev. Aşkim Karadağlı, İstanbul, Om Yayınevi, 1999, s. 43-57.

¹⁵ Mediha Akarslan, *Bosna-Hersek ve Türkiye*, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1993, s.37.

¹⁶ Aydın Babuna, *Bir Ulusun Doğuşu: Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, Çev. Hayati Torun, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2012, s. 13.

¹⁷ Feridun Emecen, "Bosna Eyaleti", *Diyanet İşlam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, C. 6, s. 296.

¹⁸ Zerrin Olaş, *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İşgalinde Bosna-Hersek*, Sakarya Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2007, s. 14.

Türk fetihleri Lika'ya doğru yayıldı, Klis Kalesi ile beraber Dalmaçya bölgesinin büyük bir bölümü alınmıştır.¹⁹

Bosna eyaleti asırlar zarfında stratejik açıdan bir cephe ve sınır bölgesi olduğundan, bölgenin karakteri ve uygarlaşması ile Boşnakların yapısı bu faktörlerden önemli derecede etkilenmiştir. Bosnalı askerler Balkanlardaki fetihlerin ilk yıllarından beri önemli görevlerde bulunmaya başlamışlardı. Kanuni Sultan Süleyman 1526 yılında sefere çıktığında Husrev Bey, atlı askerleriyle seferde Sultanın yanında olmuştur. Ferhat oğlu Gazi Husrev Bey, Macarlara karşı savaşarak, Bosna eyaletinin büyümesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda Bosna için gerçekleştirilen düzeltmeler ve bayındırlık faaliyetlerden ötürü ünlü olmuştur.²⁰

Osmanlı tarafından fethedilen Bosna-Hersek'e her yönden birtakım önemli gelişmeler sağlandı. Osmanlı fethi Bosna-Hersek'in en önemli değişimini sosyal yapısında gerçekleştirmiş oldu. Yoğun bir merkezî idare altında tımar sisteminin işlenişi, ekonomik açıdan büyük gelişme ve değişimleri de beraberinde getirdi. Tıpkı Anadolu'da olduğu gibi bu bölgede de tımar sisteminin gerçekleşmesiyle yerli beylerin nüfuzu kırıldı, köylü üzerindeki boyunduruk azaldı. Hayvancılık ve ekonomik faaliyetlerin bir başka tarafı olan madencilik de yeni hükümet tarafından ele geçirildi. Nüfusun tamamının etkilendiği büyük bir dini kalkışma söz konusu oldu. Hersek eyaletinde hayvancılık yapan kişiler boş arazilere yerleştirildi. Bu şekilde birçok koyun hayvanı bakıcısı çiftçiliğe yönelmiştir.²¹ Viran yerlerin kalkınması, toprağın ve arazilerin gelişmesi için insan gücü sağlanmış oldu. Böylelikle yerleşim sağlayanlar ekseriyetle Ortodoks Sırplar olmuştur. Yerleşme sahaları Sırpların önceden bulunmadığı yerlerde de büyüme gerçekleşmiş ve nüfus bu bölgelere doğru genişlemiş oldu.

XVII. yüzyılda Bosna kıtasının en büyük sınırı kuzeyde Drava nehri, güneyde ise Dalmaçya sahil şeriti hariç Adriyatik denizi, doğuda Drina nehri, güneydoğuda da İbre nehri ve batıda Lika'nın biraz ilerisine kadar gitmektedir. Kuzeybatı ve güney hududu 1683-1699 yıllarında gerçekleşen savaş sonucu farklılaşmaya başladı. Karlofça Antlaşması'ndan hemen sonra Bosna kıtasının sınırları kuzeyde Sava nehri, batıda Una

¹⁹Djurđjev, "Bosna-Hersek", C. 6, s. 298.

²⁰ Mehmet Yılmazata, *Savaşta Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 2013, s. 36

²¹Djurđjev, "Bosna-Hersek", C.6, s. 298.

nehri, güneyde günümüzdeki gibi Bosna-Dalmaçya boyu, doğuda ise Yenipazar sancağına gerilemiştir. Bosna kıtası beş sancaktan ibarettir. Bunlar: Bosna, Hersek, Klis, Zvornik ve Bihke'dir.²²

XVIII. yüzyıldan itibaren Bosna'daki ekonomik sorunlar ağır vergileri beraberinde getirmiştir. İslamiyet, Bosna'da teşvik edilerek Venedik ile yapılan muharebeler sonucunda yaygınlaşmıştır. 1683-1699 yılları arasındaki Avusturya-Osmanlı harbinde Bosna çok ağır bir şekilde etkilendi. Habsburgluların yanında olan Hıristiyanlar, Bosna'dan iltica ederek Avusturya sınırına muhafız olarak yerleştirildiler. Macaristan'daki yerleşim yerlerinden edilen Müslüman mülteciler de Bosna'ya iskan edilmişlerdir. Genel olarak Bosna- Avusturya- Macaristan arasında bir yer değişimi söz konusudur. 1689'da meşhur Prens Eugen tarafından Bosna üzerinde Kosova'ya kadar yapılan akınlar da bu olaylara katkısı vardır. Avusturya güçleri 1697 tarihinde Saraybosna'yı işgal edip yağmaladıktan sonra geri çekilmişlerdir. XVIII. yüzyılın başlarında bu bölgedeki savaşlar Bosna'yı olumsuz etkilemiştir. Avusturya hükümlerine geçen bölgelerden pek çok Müslüman Bosna içlerine göç etmek durumunda kalmıştır. Buna ilaveten vergi yükü nedeniyle 1728, 1729 ve 1732 yıllarında isyanlar meydana gelmiştir. 1730'lu yıllarda ortaya çıkan veba salgını Bosna'yı çok zora sokmuştur. 1748 tarihinde Mostar'da bulunan yerli esnaf ile Yeniçerilerin başlattıkları bir isyan sebebiyle Bosna tekrar sıkıntılı zamanlara girmiştir. İsyancılar Mehmet Paşa Kukaviča tarafından kanlı bir biçimde bastırılmıştır. 1788-1791 yıllarında Osmanlı-Avusturya savaşının sonucu olarak Bosna-Hersek Osmanlı Devleti'nin kontrolü altında korunmuştur.²³

Kara Yorgi önderliğinde 1804 yılında bir isyan çıktı. İsyanın amacı Bosna-Hersek'teki Hıristiyanların kalkışmasını sağlayarak Karadağ ile birleşik bir Sırbistan'ı inşa etmektir. Kısa zamanda bu isyan Bosna-Hersek'teki Sırlar arasında yayıldı. Bu esnada 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşı başladı. Sırlar Bosna'ya saldırı düzenleyip Yadar, Radiyavana ve Böğürdelen'i ele geçirdi. 1812 senesiyle birlikte bu isyanlar bastırılmıştır.²⁴1829 Edirne Antlaşması ile Sırlar daha fazla ayrıcalıklar elde etmiştir.²⁵ Ancak tam bağımsızlık 1878 Berlin Antlaşması ile olacaktır.

²²Emecen, "Bosna Eyaleti", C.6, s. 296.

²³Yılmazata, *Savaşın Giden Yolu: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, s. 38.

²⁴Olaş, *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İşgalinde Bosna-Hersek*, s. 15.

²⁵Hüseyin Yorulmaz, *Osmanlı'nın Batı Yakası: Bosna*, İstanbul, 3F Yayınevi, 2007, s. 13-14.

XVIII. yüzyılda yerel beylerin merkeze karşı isyan etmeleri ve merkezden uzaklaşmak Osmanlı Devleti'nin her yerinde görülmeye başlandı. Bosna'da da bu durum yaşanıyordu. II. Mahmut dönemindeki merkezileştirme hareketlerinde Boşnak ayanlar mukavemet göstermişlerdir. 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırıldığında Bosna'daki Müslümanlar Yeniçerileri korumak istemişler, bu durum da yine bir isyanın çıkmasına sebep olmuştur. II. Mahmut'un yeni ordusu için asker toplamasıyla birlikte iyice gerilen Boşnaklar Kapedan Hüseyin Gradceviç liderliğinde 1831 yılında ayaklanmaya başlamışlardı.²⁶ Gradceviç, Osmanlı ordusunu büyük bir yenilgiye uğratmış ve Bosna Eyaleti'nde merkezden bağımsız bir idare kurulmuştu.²⁷ Gradceviç, Kara Mahmut Paşa komutanlığındaki ordu tarafından nihayet yenilgiye uğratıldı. İsyanın lideri İstanbul'a gönderilip idam edilmiştir.²⁸ 1849-1850 yıllarında isyanların bastırılması büyük zaman almıştır. Bu isyanların en genel özelliği köylülerin toprak sahibi olmak istemeleriydi. Amaç yeni bir devlet kurmak değildi.²⁹ 1851 yılında bu büyük isyan tamamen bastırılmıştır. Yönetim merkezi Travnik yerine Saraybosna olmuştur. Bosna'daki Osmanlı merkezi yapısının güçlendirilmesi için birtakım çalışmalar yapılmıştır.

Ömer Lütfi Paşa, Bosna'da Tanzimat ve Islahat fermanlarının uygulanabilmesi için birtakım çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bosna'yı iyice tanıyan Ömer Paşa, toprak sisteminde değişiklikler yapmak için çabalamıştır. Yerli finans hayatı devlet tarafından verilen kredilerle desteklenmiştir. Bölgede ilk fabrikalar kurulmaya başlanmıştır. Bayındırlık faaliyetleri de yürütülmüştür. 1860 yılında Saraybosna'ya telgraf hattı gelmiştir. 1865'te ilk matbaa etkinliğini artırmış ve medrese eğitimi düzenlenmeye çalışılmıştır. Saraybosna'da rüştiye ve Müslüman kız çocukları için bir mektep kurulmuştur.³⁰ 1865 tarihinde Bosna Maarif Müdürlüğü açılmıştır.³¹ Bu aynı zamanda Osmanlı Devleti'ndeki ilk Maarif Müdürlüğüydü.³² Bosna-Hersek'te reformlar halk tarafından destek görmemiştir. Babıali ıslahat hareketleri için direnmiştir. 1860'lı yıllar boyunca Topal Osman Paşa yönetimi esnasında iç meseleleri iyileştirmek için çalışmalar yapmıştır. Okullar ve yollar yapılmıştır. Banjaluka'dan Novi'ye kadar

²⁶Yılmazata, *Savaşta Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, s. 41.

²⁷Yorulmaz, *Osmanlı'nın Batı Yakası: Bosna*, s. 14.

²⁸Yılmazata, *Savaşta Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, s. 42.

²⁹Mustafa Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s.46.

³⁰Yılmazata, *Savaşta Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, s.44.

³¹Yorulmaz, *Osmanlı'nın Batı Yakası: Bosna*, s. 15.

³²Olaş, *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İşgalinde Bosna-Hersek*, s. 16.

uzanan bir demiryolu 1872 tarihinde hizmet vermeye başlamıştır. Bu ıslahat faaliyetlerine rağmen Bosna-Hersek yine de Avrupa kıtasında en geri kalmış topraklardı.³³ 1860'lı ve 1870'li yıllarda Bosna'da gerçekleşen Sırp ayaklanmaları başlangıçta sosyal şartların getirmiş olduğu sıkıntılardan dolayıldı. Fakat sonradan Panslavizm ideolojisinin isyanlarda büyük rol oynadığını söylemek mümkündür. 1870'li yıllara kadar yapılan bu ıslahat çalışmaları modern ve ekonomik bir idari yapı kurmaya çalışan Ömer ve Topal Osman Paşaların valilikleri yüzyılın ilk yarısına oranla daha başarılıdır.

1863 yılında Ahmet Cevdet Paşa, Sultan Abdülaziz'in fermanı ile Bosna'ya kazasker olarak tayin edilmiştir. Görevi ise müfettişliktir. İsyanların önünü almak için Cevdet Paşa'nın uğraşları akıllıca bir siyaseti göstermiştir.³⁴ Devletin en sadık milletlerinden birisi olan Boşnaklar bu dönemde Osmanlı'ya daha çok bağlanmıştır.

Bosna ve Hersek'te İslâmiyet'in yayılması, bugün bile hâlâ tartışılan bir problem olarak durmaktadır. Heretik kilise taraftarı olan Bogomiller, Katolik kilisesinin baskıları sonucunda başkaldırmışlardır. Bogomil mezhebinin özellikle ahlaki konularda İslam dinine benzer olması Boşnakların Müslüman oluşunun ilk adımı olmuştur. İslamiyet'i seçen yerel Bosna beyleri kendi bölgelerinde ayrıcalıklarını XIX. yüzyıla kadar sürdürmüşlerdi.³⁵ İslamlaşma süreci Bosna-Hersek'te yoğun bir şekilde gerçekleşirken Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer yerlerinde bu şekilde olmamıştır. Güney Slavların büyük bir bölümünün Müslümanlığı kabul edişi ile yepyeni bir ulusal etnik kimlik ortaya çıkmaktadır.³⁶ Yeni çalışmalar, bu sürecin Bosnalı soylu ailelerin yanında kırsalda yaşayanların da kapsadığını göstermektedir. Köylüler arasında İslam dininin yayılmasında, yeni kültürün merkezleri olarak şehirler önemli bir rol oynamışlardır.

Bosna-Hersek'teki vilayet düzeni işgalden önceki yıllarda bir başka deyişle Osmanlı idaresinin son yıllarında şehirler şu şekilde belirlenmiştir:

-Saray Sancağı: Merkezi Saraybosna olup kazaları Visoka, Foyniça, Çayniçe, Vişegrad, Çelebipazar, Kladine'dir.

³³ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Tunalı Koç, İstanbul, Küre Yayınları, 2015, s.380.

³⁴ Yorulmaz, *Osmanlı'nın Batı Yakası: Bosna*, s. 15.

³⁵ Djurdjev, "Bosna-Hersek", C.6, s. 298-299.

³⁶ Babuna, *Bir Ulusun Doğuşu: Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, s. 13-14.

-Zvornik Sancağı: Merkezi Tuzla olup kazaları Maglaj, Gradçaniça, Gradaçaç, Breçka, Bjelina, Zvornik, Birçe'dir.

-Banjaluka Sancağı: Merkezi Banjaluka olup kazaları Gradiška, Derbend, Teşene'dir.

-Bihke Sancağı: Merkezi Bihaç olup kazaları Klyuç, Novosel, Sazın, Krupa, Kostayniça, Prijedor'dur.

-Travnik Sancağı: Merkezi Travnik olup kazaları Jajçe, Akhisar, Glamoç, İhlivne'dir.

-Hersek Sancağı: Merkezi Mostar olup kazaları Foça, Konija, Dumna, Lijubuška, İstolça, Trebin, Bileke, Nikşik, Gaçka'dır.

-Yenipazar Sancağı: Merkezi Yenipazar olup kazaları Mitroviça, Gusinye, Tergovişte, Akova, Kolaşin, Prepol, Taşlıca'dır.³⁷

1.3. 1875 Hersek İsyanı

XIX. yüzyıl boyunca Balkanlar'da etkisini devam ettiren ve Osmanlı Devleti'nin aleyhine sonuçlanan isyanlar Rusların tahrikleri ile iyice ön plana çıkmıştır. Balkanlarda Panslavizm'in hayata geçirilmesi için İstanbul'daki Rus elçisi General Ignatiyev, harekete geçmiş ve bu isyanları desteklemiştir. Tüm bu isyanların yanında asilerin elde ettikleri imtiyazları gören Bosna-Hersek Hıristiyanları Sırp önderliğinde 1875 yılında büyük bir isyana başlamışlardır. Bu süreçte özellikle Avusturya'nın ve Rusya'nın olaya karışması büyük önem teşkil etmektedir.

1870 yılındaki muharebeden sonra Avrupa'nın yönetimi Rusya, Almanya ve Avusturya olmak üzere üç devletin gücü ile sarmalandı. 1872 yılında "Üç İmparator Ligi" kurulmuştur. 1875 senesinde Avusturya'nın Reichstad şehrinde Rusya İmparatoru, Almanya İmparatoru ile Başvekili Bismark ve Avusturya İmparatoru Franz Josef aralarında toplanıp Doğu Sorununda, Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyanların olası ayaklanmalarında üç devletin objektif davranması görüşüldü. ³⁸ Rusya kısa zamanda

³⁷ Şenol Alparşlan, *Bosna'da Türk Kültürünün İzleri*, Ankara, Genelkurmay Ateşe ve Denetleme Kurulu Başkanlığı Yayınları, 2006, s.19.

³⁸ Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, s. 46.

yeni isyanlar çıkartmak istiyordu. Bu isyanlarda resmi olmayan bir şekilde isyancılara yardım etti. Böylelikle Osmanlı yalnız bırakıldı.

Hersek, Bosna eyaletine bağlı ve Bosna'nın güneybatısında bulunan bir sancaktı. Sırbistan ve Karadağ gibi isyanlarla ayrıcalık elde eden toplumların farkında olan Bosnalı Hıristiyanlar da ayaklanma başlatmışlardı. Bölge, Rusya'nın istekleri açısından çok elverişliydi. Bu esnada Bosna-Hersek'te nüfus yaklaşık 1.200.000'dir. Din ve mezhep yönünden farklı Müslüman, Ortodoks, Katolikler nüfusu oluşturmaktadır. Hıristiyanlar bölgenin genel toprakları düşünülüğünde çoğunlukta idi. Lakin Müslümanlar, ekonomik ve toplumsal anlamda Hıristiyanlardan daha üstündürler.³⁹ Çünkü büyük tarım çiftlikleri Müslüman beylerin elindeydi. Hıristiyanlar bu topraklarda çalışan kişilerdi. Ayaklanmalar da zaten bu eşitsizlikten ve ekonomik hayattan dolayı başlamıştı. İki taraf da asırlardır bu düzenle yaşamaktaydılar. Bu usul iltizam sistemi ile bozulmuştu. Diğer yandan devletin isyan eden beyleri çiftliklerini miri araziye çevirerek mültezimlerin Hıristiyanlar üzerindeki zorbalığı artmıştı. Toprağı işleyen Hıristiyanlar sonunda ayaklanmışlardı.

1875 Haziran ayında Hersek'e bağlı Nevesinje Hıristiyanlarından 160 kişinin ağnam vergisi vermemek için Karadağ'a göç ettikleri bilinmektedir. Bu durum Karadağ prensinin işine gelmiştir. Çünkü işin içine artık Rusya da dahil olacaktır. Sonra da Hersek ayaklanması çok kısa bir sürede Avrupa'nın en büyük meselesi haline gelmişti.⁴⁰

İsyanın başında Derviş Paşa sorunun aşılabileceğini düşündüğü için çabuk hareket etmemiştir. Sadrazam Esad Paşa da bu girişimin askerlerle birlikte baskıyla değil nasihat ile olması gerektiğini ifade etmiştir. Tüm bunların yanında Osmanlı idarecilerinin arasında yaşanan çekişmelerde mesele daha da büyümüştür. Karadağ ve Sırbistan, Panslavist hareketlerle birlikte isyanın bir Slav ihtilaline evrilmesine sebep olmuştur. Bu aşamadan sonra Osmanlı Devleti askeri müdahaleye başlamıştır.⁴¹

---

³⁹ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013, s. 485.

⁴⁰ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s.486.

⁴¹ Refik Arıkan, "Âli Paşa'nın Ölümünden Sultan Abdülaziz'in Tahttan İndirilmesine Kadar", Ed. Mehmet Topal, *Osmanlı Tarihi (1789-1876)*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 2016, s. 215.

İsyan bastırılmadığı için Babıali’de karışıklıklar olmuştur. Sultan Abdülaziz, sadrazamlık görevine Rus elçisi İgnatiyev’in etkisi ile “Rus Dostu” Mahmut Nedim Paşa’yı getirmiştir.⁴² İki şahsın devlet üzerindeki etkisi en yüksek boyutları bulmuştur.

Ayaklanmada Sırbistan ve Karadağ’daki esrarlı örgütlerin çalışmaları, Konsolos W.R. Holmes, İngiliz Büyükelçisi Elliot’a gönderdiği telgraf ile apaçık ortadadır. Telgrafta Agram, Ragusa ve Trieste’de yayılım gösteren asilere yüklü olarak mühimmat yardımı olduğu söz edilmektedir. Rusya gibi Avusturya’nın da ayaklanmada büyük payı vardır. İngiliz elçisi Elliot, Rusya gibi Avusturya’yı da ayaklanmayı kışkırtan devlet olarak görmektedir. Bu bağlamda, Hersek Ayaklanması, D. Harris’in ifade ettiği şekilde Sırpların ya da Güney Slavlarının ulusal anlamda isyana kalkışması olarak adlandırılabilir.⁴³

Osmanlı Devleti’nin isyanı bastırmadaki güçlüğü görülmektedir. Üç İmparatorlar İttifakı’nın üyeleri olaya dâhil olarak Rusya, Avusturya’nın menfaatlerinin bölgesel olarak etkisini öne atmıştır. Müzakerelerin başkanlığını Avusturya Dış İşleri Bakanı Kont Andrassy yürüttü. 1875 Aralık’ta üç devlet Kont Andrassy diye ifade edilen reform programını Babıali’ye sunmuştur. Babıali koşulları kabul etmiştir.⁴⁴ Reform programı bazı kaynaklarda Adalet Fermanı olarak da nitelendirilmektedir.⁴⁵ Buna göre, Avusturya ayaklanmanın bir an önce bitirilmesi suretiyle mevcut düzenin korunmasının devam etmesini istemiştir.⁴⁶ Bu koşullara isyancıların karşı çıktığı bilinen bir gerçektir. Bu ferman isyanı durdurmaya yetmemiştir.

İsyancılar, verilen sözlerin olmayacağını ifade ederek 28 Şubat 1876’da isyana devam ettiler. Andrassy’nin mücadelesi sonuçsuz kalmıştır. Rusya bu anlamda daha belirleyici olmuştur.⁴⁷ Devam eden isyan sonucunda Avusturya, Balkanlardaki siyasi açıdan beklentilerini değiştirmiştir. Bu zamana kadar Balkan meselesini sürdürülebilirlik ilkesi ile çözmeye çalışan Avusturya, bundan sonra yeni politikasında kendi kontrolünü daha ön planda tutacaktır.⁴⁸ Bu yeni politikasına göre Balkan sorununda Rusya ile birlikte

⁴² Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s.488.

⁴³ Mithat Aydın, *Balkanlarda İsyân*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2005, s. 49-50.

⁴⁴ Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, s. 384.

⁴⁵ Arıkan, “Âli Paşa’nın Ölümünden Sultan Abdülai’in Tahttan İndirilmesine Kadar”, s. 216.

⁴⁶ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s.486.

⁴⁷ Arıkan, “Âli Paşa’nın Ölümünden Sultan Abdülai’in Tahttan İndirilmesine Kadar”, s. 216.

⁴⁸ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s.491-492.

hareket etmekten çekinmedi. Avusturya'nın bu yeni bakış açısı Rusya-Avusturya çatışmasının da başlangıcı olmuştur. Bu politikada ilk kurban Bosna-Hersek toprakları olacaktır.

1.4. XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İlişkileri

XIX. yüzyıl başlarında Avusturya-Macaristan, Napolyon olaylarıyla ilgileniyordu. Napolyon Mısır'a müdahale ettiği için Osmanlı Devleti, Napolyon aleyhine bir ittifaka katıldı. Bu ittifakta Avusturya, Rusya, İngiltere, Portekiz, Papa ve İtalyan Devletleri vardı.

Avrupa'daki ulusçuluk akımı gittikçe artıyordu. Avusturya, bu milliyetçilik akımının sebep olduğu kargaşadan hariç kuvvetlenen Prusya ile ayrıca ilgilenmek zorunda kalmıştı. Rusya Slavların koruyucusu olarak kendini nitelendirirken Avusturya'nın iki devlet ile sorunları artmaya başladı. İtalya ile de arası gitgide bozulan Avusturya, Osmanlı Devleti'ni destekleme gibi bir yol izlemeye başladı.⁴⁹ İlk hedefi Balkanların tamamen Rusya hükümrânlığı altına girmesini önlemektir.

Avusturya-Macaristan imparatorluğu 11 ayrı kimlikte etnik yapıyı içinde bulunduruyordu. Avusturya'nın nüfusunun (28 Milyon) ancak üçte biri Alman, Macaristan nüfusunun da (20 Milyon) ancak yarısı Macar'dı. Başka bir deyişle, Almanlar Avusturya'da, Macarlar da Macaristan'da azınlıktaydılar. Avusturya'da 5 milyona yakın Polonyalı, 3 Milyonu aşkın Rutenyalı ve Romen, 6.5 milyon Çek, 1 milyonu aşkın Sloven ve bir o kadar da Sırp ve Hırvat vardı. Macaristan'da da 2 milyon kadar Slovak, 3 milyon kadar Rumen, 1 milyon kadar Sırp, 2 milyon kadar Hırvat yaşıyordu. Bu ulusal yapıların çoğu, Slav ırkıandı.⁵⁰ Görüldüğü gibi Avusturya'nın Rusya'dan çekinmesi bünyesindeki etnisiteden tedirgin olmasının sonucuydu.

XIX. yüzyılın başlarında Avusturya, Osmanlı'ya karşı çıkan ayaklanmaları Rus nüfuzunun yayılımı olarak söylemektedir. Prens Metternich devrinde (1809-1840), Sırp isyanları (1804), Eflak-Boğdan'da başlayıp birkaç ay içinde bütün Mora'yı saran Rum isyanları (1821), Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa İsyanı (1833), Hünkâr İskeleyi

⁴⁹ Fahri Çeliker, *Avusturya'nın ve Türk-Avusturya İlişkilerinin Tarihçesi*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1983, s. 38.

⁵⁰ A. Haluk Ülman, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s. 132.

Antlaşması (1833) ile Boğazlar ve İstanbul'da üstün bir duruma geçen Rusya'yı Osmanlı meselelerinde tek başına ve istediği gibi hareket etmesini kısıtlayan Münchengraetz Antlaşması'nı (1833) yapmaya ikna etmesi ve 1840'ta İngiltere ile birlikte Mehmed Ali Paşa'yı Suriye'yi boşaltmaya zorlaması örneklerinde olduğu gibi Osmanlı ıslahatlarını ve düzenini devamlı desteklemiştir. Devlet adamlarının giriştiği her konuda muhalefet etmemişlerdir. İç işlerine olumsuz manada müdahalesi yoktur.⁵¹

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avusturya ve Osmanlı'yı ilgilendiren en büyük mesele Kırım Savaşı'dır. (1853-1856) Paris Antlaşması imzalandıktan sonra İngiltere ve Fransa ile Osmanlı Devleti'nin lehine olacak şekilde ayrı antlaşmalar yapmıştır.⁵² Görüldüğü gibi XIX. Yüzyılda Avusturya, daima Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı korumakta, büyük devletleri de buna teşvik etmektedir. Çünkü kendisi de Osmanlı Devleti gibi çok uluslu bir devlettir ve tebaasının büyük bir bölümü Slav'dır.

Balkanlar, İtalya, Macaristan ve Bohemya milliyetçilik akımının baskısı altındadır. Almanya da egemenliğini genişletmek için Balkanları hayat sahası olarak görmektedir.⁵³ Bu bölgede siyasi bir isteği olan her devletin Rusya engelini farkındadır. Bu dönemde Rusya, Almanya ve Avusturya'nın ortak düşmanıdır. Bu da haliyle iki devleti birbirine yakınlaştırmıştır.

1876'da Bulgar isyanı, büyük devletleri artık bu karışıklığa bir son vermek için İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin gözetiminde bir konferansta bir araya getirmiştir. (Aralık 1876- Ocak 1877), Rusya ile Avusturya-Macaristan Budapeşte'de karşılıklı bir anlaşma yapmışlardır. Buna göre, Avusturya-Macaristan, Rusların Osmanlı Devleti ile yapacakları herhangi bir savaşta Bosna-Hersek'in kendisine verilmesine karışmayacaktır. Bosna-Hersek'i kendisi kesinlikle elde ederse Rusya'nın Balkanlardaki büyümesine de Avusturya karışmayacaktır. Balkanlarda tek ve büyük bir Sırp devleti kurulmayacaktır.⁵⁴ Rusya bundan sonra 24 Nisan 1877'de Osmanlı'ya savaş ilan etmiştir. Bu savaşı da başarılı bir şekilde yürütüp sonunda da Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Kazançlı çıkan Rusya'nın durumu Avrupalı devletlerin hoşuna gitmedi.

---

⁵¹ Kemal Beydilli, "Avusturya", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, C. 4, s.175.

⁵² Beydilli, "Avusturya", C.4, s.176.

⁵³ Çeliker, *Avusturya'nın ve Türk-Avusturya İlişkilerinin Tarihçesi*, s. 39.

⁵⁴ Beydilli, "Avusturya", C. 4, s.176.

13 Temmuz 1878'de Berlin'de alınan kararlar ile Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i işgal etti. Bir oldu bitti ile Osmanlı Devleti'nden koparılan bu topraklar Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasındaki tüm ilişkiye zarar vermiştir.

1.5. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı

1875 Hersek Ayaklanması, etkisini tüm Balkanlarda hissettirmiştir. Başta Bulgaristan ve daha sonra da Selanik'te başlayan isyanlar Osmanlı Devleti'ni zor duruma düşürmüştür. Bu isyanların asıl destekçisi Rusya idi. İsyânların durdurulamaz bir hal alması sonucunda Üç İmparatorlar Ligi diye bilinen Avusturya, Rusya ve Almanya Osmanlı Devleti'ne karşılık Berlin'de bir toplantı yapmışlardır. Bu toplantının neticesinde Osmanlı suçlu bulunmuştur.

Toplantının kararları adeta bir ultiatom niteliğinde olan Berlin Memorandumu Kararları yayınlanmıştır.

11 Mayıs 1876 tarihinde Almanya Prensi Bismarck, Rusya Başvekili Gorçakof ve Andrassy arasında gerçekleşen toplantıda şu kararlar alındı:

- *Güvenliğin tehlikede bulunduğu yerlere yabancı devletler tarafından harp gemisi gönderilmesi,*
- *İki aylık bir mütareke yapılması,*
- *Yapılacak reformu kararlaştırmak üzere Babiali ile direnişçiler arasında direkt temaslar yapılması,*
- *Ayaklanma dolayısıyla halkın uğradığı zararların ödenmesi ve memleketlerine dönen direnişçilerin affedilmesi,*
- *Reformların tamamen uygulanmasına kadar Hıristiyanların silah taşımalarına izin verilmesi,*
- *Yöresel reformu görüşmek için yerli Hıristiyanlardan birinin başkanlığında karma bir komisyon kurulması,*
- *Osmanlı askerlerinin geri çekilmesi,*
- *Yabancı konsolosların illerin durumlarını altında bulundurmaları.⁵⁵*

İngiltere bu memoranduma karşı çıkarken Fransa ve İtalya da bunu desteklemiştir. İngiltere'nin davranışları yüzünden Fransa ve İtalya birlikte hareket edememişlerdir.

---

⁵⁵ Olaş, *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İşgalinde Bosna-Hersek*, s. 22.

Osmanlı Devleti herhangi bir savaşın çıkmasını istemiyordu. Bunun için de çaba göstermiştir. 1876 yılında Sultan Abdülaziz tahttan indirilip yerine V. Murat geçti. (30 Mayıs 1876) Bu dönem de iç meseleler ve yeni padişahın akli durumu nedeniyle çalkantılı geçti. 31 Ağustos 1876 tarihinde II. Abdülhamit tahta çıkmıştır.⁵⁶

Osmanlı Devleti'nin bu zayıf döneminde Balkanlardaki durum da iyiye gitmiyordu. Devam eden isyan ve büyük devletlerin dış müdahaleleri Karadağ ve Sırp hükümetlerinin de durumdan faydalanması olağan hale geldi. Karadağ yakınlığı sebebiyle Hersek toprakları ile çok ilgiliydi. Prens Mihailo Obrenoviç zamanında da Sırbistan ile araları iyiydi. Fakat sonrasında başa geçen Milan bu ilişkileri kötüleştirdi. 1875 yazında Milan'a ve Karadağ Prensi Nikola'ya isyancıların yanında olması ve Osmanlı'nın kötü durumundan faydalanması için büyük baskı yapıldı. Rus resmi makamları bunu desteklemiştir. Panslavist hareketler tarafından bu bölgelere para ve mühimmat yayıyordu. Hatta Orta Asya'daki Rus komutanı Belgrad'a geldi. Komutan Sırp çetelerinin başına geçmiştir. Temmuz ayında bu kadar fazla baskıya dayanamayan Sırbistan ve Karadağ, Osmanlı'ya savaş ilan etti. Sırbistan, ordusunun yeterli olmadığını düşünerek savaşı aslında istememiştir. Karadağ bir kazanç elde etti fakat Sırlar için durum böyle değildi.⁵⁷ Bu savaş sanki gelecek Rus Harbi'nin bir provasası gibidir. Asıl savaştan önce Osmanlı güçleri yıpratılmak istenmiştir.

Ekim ayında Belgrad'ın yanında bulunan Rusya Babıali'yi köşeye sıkıştırdı ve Kasım 1876'da bir ateşkes imzalandı. Osmanlı Devleti hem Bulgar isyanını bastırmak hem de Sırbistan ve Karadağ'ı yenerek Rus Panslav siyasetinde Balkanlardaki en önemli iki ögeyi etkisiz bıraktı. Rusya 31 Ekim 1876'da İstanbul'a bir ultiatom verdi. Hükümetten 48 saat içinde savaşı durdurmasını istedi. Rusya ile savaş istemeyen Babıali, derhal bu denileni yerine getirdi.⁵⁸ İngiltere bu esnada Osmanlı Devleti'ne tüm bu olan bitenin konuşulması için İstanbul'da bir konferans toplanmasının teklifini yaptı. Rusya, Sırbistan ve Karadağ'ın savaş durumunu bahane ederek meseleyi daha gergin bir hale sokmuştur.

---

⁵⁶ Ali Fuat Örenç, *Yakınçağ Tarihi (1789-1978)*, İstanbul, Akademi Titez Yayınları, 2016, s. 151-156.

⁵⁷ Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, s. 384-385.

⁵⁸ Yılmazata, *Savaşta Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, s.61-62.

İstanbul'da gerçekleşen bu konferansta, Rusya, Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını zedeleyen şartlarını diğer devletlere de dikte ettirmiştir.⁵⁹ Tersane Konferansı diye bilinen bu konferans sırasında Kanun-i Esasi yani yeni bir anayasa ilan edilmiştir. (23 Aralık 1876) Burada Mithat Paşa etkin bir rol oynamıştır. Rusya'nın tüm tekliflerine karşı çıkmıştır ve yabancı devletlerin müdahale etmesini engellemeye çalışmıştır. Anayasa ilan edilince teklifler meclise sunuldu. Oy birliği ile reddedilen teklifler (18 Ocak 1877) sonucunda Sırbistan ve Karadağ ile gerginlik azalmış oldu. Netice hasıl olmadığı için Batılı elçiler yerlerine maslahatgüzarlarını bırakmıştır. İngiltere bundan sonra çeşitli hamleler yapmak için köşesine çekilmiştir.⁶⁰

Rusya, Kırım Harbi'nde yaşadığı sıkıntılı durumları yine yaşamamak için İngiltere ve Avusturya ile bağıni kopartmamıştır. Güvenliğini korumak için bunu yapmaktadır. Çünkü Batılı devletlerin yine beraberce kendisine saldırmasını kati suretle istemiyordu. Avusturya'nın kendini tarafsız göstermesi çok önemliydi. Ocak ve Mart 1877 tarihlerinde buna yönelik iki devlet arasında çeşitli antlaşmalar imzalandı.⁶¹ Reichstadt (Bugün Çek Cumhuriyeti'nde Zakopi şehrinde) Anlaşması yapılmıştır. Rusya ve Avusturya bu antlaşma ile Osmanlı topraklarını aralarında paylaşmaktaydı.⁶² Fakat Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rusya kesin bir başarı elde etti. Başarısını hiç kimseyle paylaşmak istemeyen Rusya'nın Avusturya ile araları bozulmuştur. Avusturya, Ayastefanos Antlaşması'na karşı gelen ilk devlettir.

Bu süreçte Rusya, kendini sağlama alabilmek için Romanya ile de bir antlaşma yapmıştır. Antlaşmanın nedenini Rusya'nın askeri birliklerini Balkanlara rahatça sokabilmek için Romanya topraklarından geçiş yapması oluşturmaktadır.⁶³ İngiltere ile de antlaşma yapmak istemiştir. Çünkü en etkili devletin İngiltere olacağını farkındaydı. İngiltere bu dönemeçte Osmanlı'nın toprak bütünlüğü veya Avrupa'daki kargaşa ortamını değil kendi sömürgelerini korumak niyetiyle hareket ediyordu. Bu sebeple Rusya ile arasında Mısır, Süveyş, Boğazlar ve İstanbul'a dokunulmayacağına dair bir antlaşma olmuştur.

---

⁵⁹ Vahit Çabuk, *Kuruluşundan Bu Yana Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 9, İstanbul, Emre Yayınları, 2002, s. 190.

⁶⁰ Örenç, *Yakınçağ Tarihi (1789-1978)*, s.158.

⁶¹ Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, s. 386.

⁶² Ülman, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, 140-141.

⁶³ Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, s. 52.

Rusya, savaşın çıkması için çaba göstermekle kalmayıp birçok devlet ile antlaşmalar yaparak hazırlıklarını tamamlamıştır. Almanya, Rusya'yı Balkanlar'daki hareketlerinde destekliyordu. Rusya ise realist bir siyaset sürdürerek, Avusturya ile orta yolu bulmak istedi. 15 Ocak 1877 tarihinde Budapeşte'de Avusturya ile Rusya arasında bir konvansiyon imzalandı. Avusturya, eğer savaş çıkarsa tarafsız olacaktı. Bosna-Hersek, Avusturya tarafından işgal edildiğinde Rusya sessiz kalacaktı. Bir de Avusturya'nın isteği ile Balkanlarda tek ve büyük bir Slav devleti kurulmayacaktı.⁶⁴ Rusya ile yapılan antlaşma her iki tarafa da yararlı getiriler sağlamaktaydı. Rusya boğazların kontrolünü de sağlamış olacaktı ve artık Osmanlı Devleti'ne gönül rahatlığı ile savaş açabilirdi.

İstanbul Konferansı'ndan bir netice alınamadı. Rus elçi İgnatiyev, Avrupa'da büyük devletleri ikna etmeye çalıştı. (31 Mart 1877). Rus elçisi İgnatiyev, Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Almanya tarafından imzalanan metin 3 Nisan 1877'de Babiali'ye sunuldu. Balkanlarda çeşitli islahat yapmayı hedefleyen bu protokol padişahın isteğiyle meclis tarafından reddedildi. Reddedilmesi 12 Nisan 1877'de hükümet tarafından Avrupa'ya bildirildi.⁶⁵ Rusya zaten bunu amaçlamıştır. Çünkü Batılı devletlere kendini barış yanlısı olarak göstermiş ve artık hatasız, haklı olduğunu düşünerek savaş ilan etmek için harekete geçmiştir.

İstanbul'daki Rusya elçiliği maslahatgzarı Nelidof, 23 Nisan 1877'de Osmanlı Hariciye Nezareti'ne bir nota verdi. Rusya artık Osmanlı ile diplomatik olarak yapılan tüm bağı kopartmıştır. Aynı gün de, Gorçakof, Petersburg'daki Osmanlı Maslahatgüzarı Tevfik Bey, savaşın başladığını hukuken bildirdi.⁶⁶ Rus devlet adamları Kırım Harbi'ndeki yenilmişlik hissi ve Karadeniz'deki donanmalarının sağlam olmadığını söyleyerek savaşta başarılı olamayacaklarını düşünmüşlerdir. Osmanlı donanması Karadeniz'de etkindi. Bu nedenle Rus liderlerin Karadeniz açısından endişeli oldukları ortaya ıktı. 22 Mayıs'ta Romanya ile anlaşıldı ve Romanya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Savaş iki cephe de geekleşti: Rumeli ve Kafkas cepheleri.

Rus ordusu Balkanlarda Haziran 1877 ayından sonra Tuna nehrini geçti. Bilindiği zere Bulgar birlikleri Ruslara yardım etti. Balkanlardaki ilerleyiş ancak Plevne'de durduruldu. Plevne Mdafaasında önemli bir rol oynayan Osman Paşa ve askerleri

⁶⁴ Yılmazata, *Savaşa Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, s.62.

⁶⁵ ren, *Yakınçağ Tarihi (1789-1978)*, s.159.

⁶⁶ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 507.

savunmalarını sonuna kadar sürdürdü. Plevne'deki savunma Çar II. Aleksandr'ı da çok etkilemiştir. 10 Aralık 1877'de Plevne Ruslar tarafından işgal edildi.⁶⁷

Kafkas cephesinde ise Rus güçleri Arpaçay hududuna kadar gelip Osmanlı topraklarındaki bazı yerlere saldırdılar. Kafkas Cephesi komutanı Ahmet Muhtar Paşa, Kars'ı kurtardı fakat en sonunda 1877 Kasım ayında Kars'ı Ruslar tekrar ele geçirdiler. Bundan sonraki hedefleri ise Erzurum'du.⁶⁸ Rus kuvvetleri çok zor şartlarda başarı sağlıyorlardı. Plevne geçildikten sonra İstanbul'a kadar gelen Rus askerleri Avrupa'yı duruma müdahale etmeye itti. Osmanlı barış istedi ve 31 Ocak 1878 tarihinde Edirne'de barış imzalandı. Bu ateşte Ayastefanos Antlaşması'nın esasları vardı. En büyük madde Büyük Bulgar Devleti'nin kurulması maddesidir. Bununla beraber Sırbistan, Romanya ve Karadağ bağımsızlıklarını kazanacaklardı. Ayrıca Bosna-Hersek'te ıslahatlar yapılacaktı. Barış görüşmeleri Rusların karargahlarını Yeşilköy'e (Ayastefanos) nakletmelerinden sonra burada devam etti.⁶⁹ Antlaşmadaki Bosna-Hersek maddesi tamamen Avusturya ile yapılan antlaşmadan kaynaklıdır. Ayrıca bir zafer kazanan Ruslar, Bosna-Hersek'i anarak aslında bölgedeki Ortodoks Hristiyanların koruyuculuğunu yapmaktaydı.

Edirne'de gerçekleşen ateşkesten sonra İstanbul'a yürüyen Ruslar, Avusturya ve İngiltere'yi korkutmuşlardır. İngiliz hükümeti İstanbul'daki tebaasını himaye etmek için İstanbul'a askeri birliğini göndermiştir. Bunu duyan Ruslar da donanma göndermek istemişlerdir.⁷⁰ Bu kargaşa hali İstanbul'da çeşitli olaylara neden oldu. Yiyecek sıkıntısı da baş gösterince Sultan II. Abdülhamit 13 Şubat 1878 tarihinde meclisi kapattı.⁷¹

Savaşın getirdiği olumsuz sonuçlar Osmanlı'yı telaşlandırdı ve meclisin kapatılmasında etkili oldu. Kriz bittikten sonra barış için görüşmeler başladı. Rusya ve Osmanlı arasında Ayastefanos (bugünkü Yeşilköy) Antlaşması imzalanmıştır.

1.6. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Balkanlarda Etkisi

⁶⁷ Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, s. 386-387.

⁶⁸ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 509.

⁶⁹ Mahir Aydın, "Doksan Üç Harbi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, C. 9, s. 499.

⁷⁰ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 511.

⁷¹ Örenç, *Yakınçağ Tarihi (1789-1978)*, s. 161.

Bu konu başlığı altında bu savaştan etkilenen tüm Balkan devletlerinin savaş başlamadan veya başladıktan sonra göstermiş oldukları tutumlar anlatılacaktır. Bu tutumlar savaşın Ruslar aleyhine ya da lehine olmasını sağlamıştır. Savaşın başlamasında ve gelişiminde Balkan devletlerinin etkili rolleri vardır. Başlangıçta Rusya, Balkanlardaki devletlere ihtiyaç olmayacağını düşünmüştür. Rus liderler onların yardımlarını istememişler; katılımlarını dert ve engel olarak görmüşlerdir. Fakat savaşın seyrinde bunun böyle olmadığını ve özellikle Sırbistan, Romanya ve Yunanistan ordularının yardımı savaşa büyük bir boyut kazandırmıştır. İlk olarak Avusturya-Macaristan'ın savaşa karşı tutumu ve etkisi üzerinde durulacaktır.

Savaşın başında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İngiltere ile aynı tutumu göstermiştir. Çünkü çıkarlarına göre Rusya'nın savaş sonunda kazanması ve toprak değişikliklerinin olması uygun düşmüyordu. Bunun yanında iki devlet de Balkanlar'da güçlü ve büyük bir Slav devletinin kurulmasını istemiyordu. Avusturya-Macaristan İmparatoru François Joseph, aşağıdaki şartlar çerçevesinde tarafsız kalacağını fakat bu şartlar gerçekleşmez ise Balkan yarımadasının batı kısımlarını işgal edeceğini Rusya'ya bildirdi.

Şartlar şöyle idi:

- *Türk İmparatorluğu'nun Hıristiyan halkı üzerinde hiçbir devlet tekelci himaye kuramaz.*
- *Rusya, Tuna'nın güneyinde hiçbir toprağı işgal etmeyecek, Romanya'nın toprak bütünlüğüne saygı gösterecek ve İstanbul'a dokunmayacaktır.*
- *Rusya, Slav olmayan halklar aleyhine olarak, hiçbir Slav devleti kurmayacak, Bulgaristan üzerinde özel haklara sahip olmayacak ve Bulgaristan, ne bir Rus ne de bir Avusturya prensi tarafından yönetilecektir.*
- *Rusya, askeri harekât için Sırbistan topraklarından asker geçirmeyecektir.*⁷²

Bu şartlar Rusya için ağır olmakla beraber, yine de hazmetmek zorunda kalmıştır. Fakat Avusturya'nın bu şartlarının hepsinin gerçekleşmesi mümkün olmadı.⁷³

Romanya, 93 Harbi'nde Rusların kendi bölgesinde olmasına müsaade etmiş fakat resmi olarak savaşa girmemiştir. Rusya'nın saldırgan tavrı nedeniyle Güney Besarabya'yı

⁷² Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914, s. 508.

⁷³ Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914, s. 508.

alabilme ihtimalleri nedeniyle rahatsızlık hissetmişlerdir. Bu bağlamda her koşulda Rusya ile antlaşma yapıldığı zaman Romanya'nın toprak bütünlüğü ve siyasi haklarının korunması bir ön şart olmaktadır. Rumen Prensi tarafsızlık istememektedir. Kazanç elde etmek daha çok işine gelmiştir. Osmanlı'nın Plevne'deki yenilgisi gerçekleştikten sonra Rus Hükümeti Rumen katılımını istemiştir. Prens bu şehrin etrafındaki çatışma ve operasyonlarda komuta yetkisi almak istemiştir. Böylece Rumen birlikler Plevne'deki ve Vidin-Belgradcık bölgesindeki seferlere katılacaktı.

Savaşta Sırp tarafı zor durumdaydı. Karadağ ile beraber Osmanlı'ya karşı yapılan savaşta ekonomik, lojistik ve askeri anlamda yıpranmışlardır. İstanbul Konferansı'nda kuzeyden güneye uzanan iki ayrı Özerk Bulgar Devleti kurmakta anlaşılmıştır. Sırpların istedikleri yerler de (Üsküp ve Niş) haliyle Bulgarlara verilmiştir. Bu yüzden güvensizlik hisseden Sırp lar kendilerini sağlam bir nedene bağlamak istiyorlardı. Güvenceleri istenilen yönde tatmin etmese de Romanya gibi Plevne düştükten sonra Sırbistan da savaşa girmiştir. Eğer savaşa girmeselerdi gelecekte yapılan barış konferansında rahatlıkla taleplerini dile getiremeyeceklerdi.

Yunanlılar açısından da savaşa girip girmemek konusunda karmaşık bir durum vardır. İngiliz hükümeti, Yunanlıların savaşa girmelerini engellemeye çalışıyorlardı. Rus yardımlarının Balkan Slavlarına özellikle de Bulgarlara yönelimi daha fazlaydı. Habsburg, İngiliz ve Rumen devletleri gibi Yunanlılar da Slav devletlerin kurulmasını istemiyordu. İstanbul Konferansı'nda Yunanların istedikleri toprakların Bulgarlara verilmesi karşısında Yunanlılar bozulmuştu. Nihayet, 1878 Şubat ayında Osmanlı topraklarına girdiler. Edirne'de ateşkes yapıldığını duyduklarında da askerler geri çekilmiştir.⁷⁴

Ayastefanos Antlaşması yapıp ilan edildikten sonra Balkan devletlerinin (Bulgarlar hariç) hiç birisi memnun değildi. Antlaşma, Habsburg ve İngiliz çıkarlarına da hiçbir şekilde uymuyordu.

1.7. Ayastefanos Antlaşması

Avrupa devletleri kendi çıkarlarına göre hareket etmektedir. Antlaşma imzalanmadan önce de sonra da bu böyledir. Edirne'de yapılan ateşkes maddelerinin öğrenilmesinden

---

⁷⁴ Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, s. 387-389.

sonra Rus güçlerinin Çatalca'ya kadar gelebilme ihtimallerinden tedirgin olan İngiltere, Çanakkale boğazına askeri bir donanma ulaştırmıştır. Rusya ise, İngiltere'ye karşı çıkmış ve bu donanma İstanbul boğazına gelirse kendisinin de hem karadan hem de boğazdan İstanbul'a gireceğini söylemiştir. Avusturya da 3 Şubat 1878 tarihinde Rusya'nın yaptıklarına karşı gelerek kendine göre savaş hazırlıkları içerisine girdi. Fransa ve İtalya ise Rusya'nın Doğu Meselesini kendi çıkarları doğrultusunda halletmesinden dolayı rahatsızlık duymaktadırlar. Bismarck, Rusların durumundan memnun görünüyordu.⁷⁵ Almanya'nın bu durumdan memnun olma sebebi kendisinin dışlandığı bir Avrupa birlikteliğinin önüne geçmektir. Diğer devletleri Almanya'yı olumsuz etkilemeyecek şekilde ayrışmalarını sağlamak ilk hedefiydi. Almanya'nın Doğu Sorunu'nda herhangi bir alacağı yoktu. Zaten çıkar sağlamak isteyen devletler de tam olarak birbirlerine girmişlerdi. Bu durumda Bismarck hakem olmak için iyi bir seçenektir. Yani Avrupa, Rus zaferini, Hıristiyanlığın Müslümanlık üzerine galibiyeti olarak alkışlamış, fakat Rusların Boğazlara yaklaşmaları üzerine de ciddi bir telaşa kapılmışlardı.

Ruslar işgal karargahlarını Yeşilköy'de kurmuştur. Amaçları, büyük devletlerin müdahale etmelerine zaman vermeden mağlup olan Osmanlı Devleti'ne antlaşma şartlarını zorla ikna ettirmektir.⁷⁶ Rusya, Osmanlılara bu durumda ve bu zamanda antlaşmayı imzalatırarak hem Balkan slavlarına hem de büyük devletlere kendi gücünü ispatlamak istemiştir.

Hariciye Nazırı Türk Baş murahhası Safvet Paşa ve ikinci murahhas Berlin Büyükelçisi Sadullah Bey Osmanlı Devleti'nin antlaşmayı onaylaması için gönderilen şahıslardır. Rusya adına eski İstanbul Büyükelçisi Kont İgnatıyev ve Nelidof imza atmışlardır. (3 Mart 1878)⁷⁷

29 maddeden meydana gelen Ayastefanos Antlaşması'nın başlıca hükümleri şu konular üzerine yoğunlaşmaktadır:

1. Karadağ, Sırbistan ve Romanya, bağımsız devletler olmuşlardır ve toprakları genişletilmiştir. Karadağ Antivari ve Dulcigno limanlarını alarak Adriyatik Denizi'ne

⁷⁵ Olaş, *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İşgalinde Bosna-Hersek*, s. 32.

⁷⁶ Yılmaz Öztuna, *Avrupa Türkiye'sini Kaybımız*, Ankara, Ötüken Neşriyat, 2013, s. 62.

⁷⁷ Öztuna, *Avrupa Türkiye'sini Kaybımız*, s. 62.

çıkıyor ve Sırbistan da Niş'i alıyordu. Romanya, Besarabya'yı tümü ile Rusya'ya vermekte, buna karşılık Dobruca'yı almaktaydı.

2. Ayastefanos Antlaşması'nın en önemli hükümleri Bulgaristan'a ait olanlardır. Osmanlı Devleti'ne vergi bağı ile bağlı büyük bir Bulgaristan Prenslığı ortaya çıkıyordu. Bu prensliğin sınırları, kuzeyde Tuna'ya, Doğu'da Karadeniz'e, güneyde Ege Denizi'ne ve batıda da Arnavutluk'a dayanmaktaydı. Yani Doğu Rumeli, Batı Trakya ve Makedonya, Bulgaristan sınırları içine dahil ediliyordu.
3. Bosna-Hersek'te İstanbul Konferansı'nın gerektirdiği ıslahat yapılacaktı. Bu iki toprak üzerinde, dolaylı bir şekilde Avusturya ve Rusya'nın kontrolü tesis ediliyordu.⁷⁸ Ayrıca Bosna-Hersek'teki halktan vergi bakayası istenmeyecek ve 1880 yılına kadar olan vergiler de zarar görmüş olan kimselerin zararlarını tazmine sarf edilecekti. Bu tarihten sonraki verilecek vergiler hakkında Rusya ve Avusturya karar sahibi olacaktı.⁷⁹
4. Ermenistan'da mahalli menfaatlerin gerektirdiği ıslahat yapılacak ve Ermeniler, Kürtlerle Çerkezlere karşı korunacaktı.
5. Girit'te 1868'den beri uygulanmakta olan yönetim şekli, eskisi gibi devam edecek fakat Osmanlı Devleti, Arnavutluk, Tırhala ve Rumeli'nin diğer yerlerinde de aynı yönetim şeklini uygulayacaktı.
6. Osmanlı Devleti Rusya'ya 1 milyar 410 milyon ruble savaş tazminatı ödeyecekti. Fakat Rus Çarı, "Devlet-i Aliyye'nin müşkilat-ı maliyesini piş-ı nazar-ı dikkate alarak", yani Osmanlı Devleti'nin mali sıkıntısını gö önünde bulundurarak, bu tazminatın 1 milyar 110 milyonundan vazgeçiyor fakat buna karşılık, Batum, Kars, Ardahan, Eleşkirt ve Beyazıt Rusya'ya bırakılıyordu.⁸⁰

Bu müzakereler İgnatıyev tarafından yönetildi. Zaten maddeler de Rus çıkarlarını yansıtmaktadır. Şartların, Avrupalı devletlere rahatsızlık veren yanları vardır. Bu şartlardan ilki toprakları Balkan Dağları'nın güneyi ve kuzeyini, Makedonya'yı ve Trakya'nın büyük bir kısmını oluşturacak büyük Bulgar devletinin kurulmak istenmesidir. Bulgar devleti Balkanlarda kontrolü büyük çapta elinde tutacak ve Rusya'nın habercisi olacaktır. Rus ordusu İstanbul'u da iki yıl süre ile işgal edecekti. Bu da Avrupalı devletlerin hoşuna gitmemiştir. Ortaya coğrafi olarak Bulgar toprakları ve İstanbul ile bütünleşen koca bir Rusya çıkmaktadır. Makedonya'yı tamamen elinde

⁷⁸ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 512.

⁷⁹ BOA, *Bosna –Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516 – 1919)*, Ankara, 1992, s. 20.

⁸⁰ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 512.

tutacak ve Bulgaristan lider devlet olacaktır. Bir de bu maddeler ön antlaşmadır.⁸¹ Bunların her an Rusya çıkarları doğrultusunda değişme olasılığının da Osmanlı ve diğer devletler tarafından kabul edilmesi istenmiştir. Avrupalı devletler bu maddeleri öğrendiklerinde büyük tepki göstermişlerdir. Avrupa'nın tam ortasında gibi hissettiren Rusya, diğer devletleri telaşa sürüklemiştir. Ayastefanos Antlaşması, Yakın Doğu'da yani Doğu Avrupa'daki ulusal ve siyasi dengeleri alt üst etmiştir. Bu kriz de uzun soluklu olmuştur.

Bu antlaşma Rusya'ya kazanç getirmiştir. Bu kazancın sadece Rusya'da olması Balkanlar'daki nüfuzunu artırmıştır. Avusturya ve İngiltere, Osmanlı Devleti'nin isteği üzerine görüşme yapmışlardır. İki devlet Osmanlı Devleti'ne antlaşmanın düzeni için çabalayacaklarını söylemişlerdir. Lakin Osmanlı Devleti'nin bu devletlere toprak verme karşılığında şartları da mevcuttur.⁸² Bu nedenle İngiltere, Kıbrıs'ı Osmanlı'dan istemiş ve geçici olarak yönetimini ele geçirmiştir. (Haziran 1878)⁸³

Ayastefanos Antlaşması'nın maddelerinin uygulanabilirliğini hem Osmanlı Devleti hem de Avrupa devletleri öngörmemektedir. Osmanlı Devleti, İngiltere ile Kıbrıs konusunu görüşmüş; Avusturya-Macaristan da Bosna-Hersek ile ilgili isteklerini söylemekten geri durmamıştır.

1.8. Berlin Antlaşması

Berlin Kongresi'nin toplanmasının amacı buraya kadar neredeyse ortadadır. Avrupa devletlerinin çıkarlarına ters düşen Ayastefanos Antlaşması, devletlerin kendi güvenliklerini düşünmeye itmiş ve bunun sonucunda Avrupa'yı alt üst eden Rusya'yı ikna edip tekrar bir antlaşma sağlanması için uğraşmıştır. Bu kongredeki en büyük meselenin Bosna-Hersek, Ermeni ve Büyük Bulgaristan meselesi olduğunu en baştan belirtmek gerekir. Kongre Avrupa ve Osmanlı diplomasi tarihi açısından çok büyük önem teşkil eder. Kongre sonunda alınan kararlar devletleri birbirine düşürecek ve I. Dünya Savaşı gibi bir cihan harbinin başlamasına sebep olacaktır. Bosna-Hersek büyük Avrupa devletleri için Orta Avrupa'da bulunan ve tampon görevi olan bir yerdir. Bu nedenle devletler arasında paylaşımı veya üzerinde nüfuzunu güçlendirmek için tarih

⁸¹ Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, s. 388.

⁸² BOA, *Bosna – Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516 – 1919)*, s. 20.

⁸³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. VIII, Ankara, 2007, s.71.

boyunca birçok anlaşmazlık olmuştur. Dünya üzerindeki en geniş çaplı savaşın bu ülkede çıkmasının bir sebebi vardır.

Bu kongrede en büyük çıkar sağlayan şüphesiz Avusturya-Macaristan ve İngiltere olacaktır. Avusturya'nın hedefi, Bosna-Hersek'i elde ederek sınırlarını Dalmaçya'ya kadar genişletmektir. Bu şekilde Osmanlı Devleti'nin çekilmiş olduğu yerlerde Avusturya-Macaristan etkin hale gelecektir. Planın gerçekleşmesinde Avrupa devletleri yardım etmiştir. ⁸⁴ Açıkça Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni koruyor gibi yapan devletler söz konusudur. Ancak gerçekler farklıdır. Ortodoks nüfusun yer aldığı bu bölgede Rusya'nın daha fazla kuvvet kazanması Avrupa'daki dengeleri bozmaktadır. Bu nedenle Rusya'nın önüne bir set çekmek çok önemlidir.

Batılı devletler İngiltere, Fransa, Balkanlar'da Rusya ile teması olan büyük bir Slav devletini istemiyorlardır. Bu nedenle Yenipazar Sancağında Avusturya'nın bulunması tam da istedikleri gibi bir fırsattır. Sırbistan ve Karadağ'ın arasını bozmak da yine İngiltere ve Fransa'nın işine gelmektedir. ⁸⁵ Yani İngiltere, Avusturya çıkarlarının Rus amaçlarıyla karşı karşıya gelmesini istemiştir. Avusturya'nın Balkanlarda kalıcı olarak yer edinmesi Rusya'yı kesinlikle durduran bir unsur olacaktır.

Berlin Kongresi'nden önce Avusturya-Macaristan'ın özel olarak durumunu ele alacak olursak, Avusturya'nın Ayastefanos Antlaşması'na karşı çıkmasının en büyük nedeni Rusya'nın Büyük Bulgaristan'ı kurmuş olması, Avusturya'nın Selanik yolunu kesmeye çalışması ve Karadağ'ın sınırlarını genişleterek Avusturya'nın Adriyatik'e çıkışının engellenmesidir. Ayrıca savaş öncesinde aralarında yaptıkları Budapeşte Antlaşması'na göre Rusya, Bosna-Hersek'i Avusturya'ya verecekti. Halbuki yapılan Ayastefanos Antlaşması ile burası Rusya ve Avusturya'nın gözetiminde özerklik kazanmıştı. Bütün bu nedenlerden ötürü Avusturya-Macaristan, Rusya'ya tepkili idi.

Avusturya-Macaristan, zaman kaybetmeden İstanbul'a bir diplomatını gönderdi. İngiltere'nin Kıbrıs'ı istediği gibi İstanbul Hükümeti'nden Bosna-Hersek'i direkt olarak talep etti. Bunun aksi olursa da Balkanlar'daki Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ'ın sınırlarının daraltılmasında Osmanlı Devleti'ne destek sağlamayacağını bildirdi.

⁸⁴ Genç Osman Geçer, "İşgal Sonrası Bosna-Hersek'te Göç Olgusunun Vatan Gazetesine Yansımaları", İlhaktan 100 Yıl Sonra Bosna-Hersek Sempozyumu, Bosna-Hersek Tuzla Üniversitesi Felsefe Fakültesi, 2008, s. 193.

⁸⁵ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, s. 130-131.

Avusturya-Macaristan, Babıali'nin kendi isteklerinden dışarı çıkmayacağını düşündüğü bir Osmanlı Devleti bekliyordu. Ama Osmanlı Devleti bu teklifi onaylamadı.⁸⁶ Viyana Kongresi'nden bu yana Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün önemini dile getiren Avusturya, Kont Andrassy ile beraber büyük bir siyasi değişime girmiştir. Amaç, Balkanlardaki Slav birliğini engellemektir. Bunu sağlamak için de karşısına Rusya'yı almıştır. Bu karşı çıkış her iki devletin de sonunu getirecektir.

Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Andrassy, Ayastefanos Antlaşması'nın elden geçirilmesini 6 Mart 1878 tarihinde beyan etmiştir. İngiltere de bu esnada önemli atılımlar yapmıştır. Üç devlet gizli bir antlaşma yapıp (30 Mayıs 1878) kongrede neler olacağını önceden belirlemişlerdir. Kıbrıs meselesi İngiltere lehine netliğe kavuşmuştur. Kıbrıs yönetimi karşılığında Osmanlı Devleti'ne yardım edilecektir. (4 Haziran 1878) Avusturya-Macaristan ile yapılan antlaşmada ise Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgal edilmesi durumunda İngiltere karşı gelmeyecektir.⁸⁷

Rusya, İngiltere ve Avusturya-Macaristan'ın karşısında davranışlarını değiştirmek mecburiyetinde kalmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ekonomik ve lojistik anlamda tüm imkanlarının sonuna ulaşmıştır. Bu sebepten yeni bir savaşa girecek durumu yoktur. Antlaşmanın tekrar görüşülmesini isteyen devletlere karşı gelememiştir. Bundan sonra Avusturya, kongrenin Viyana'da olmasını talep etmiştir. Fakat bu kabul edilmemiştir. İngiltere ise kongrenin Londra'da yapılmasını istemiştir. Bu da Rusya tarafından kabul edilmemiştir.

Nihayet kongrenin Otto Von Bismarck'ın başkanlığında gerçekleşerek Berlin'de yapılmasına karar verilmiştir.⁸⁸ Görüşler tüm Avrupa'yı ilgilendirdiğinden bütün büyük devletler –Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti- davet edildi. Balkanlar'daki yeni kurulan küçük devletlerin de delege gönderilmesine izin verildi.⁸⁹ Fakat bu devletler büyük devletlerin gölgesi altında olduklarından kendilerinin bir karar verme yetkilerinin olmadığını biliyorlardı. Bu nedenle Balkan devletlerinden katılım olmadı.

---

⁸⁶ Eylem Tekemen, *Berlin Kongresi ve Osmanlı Devleti (1878)*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2006, s. 58.

⁸⁷ Necmettin Alkan, "Osmanlı Diplomasisinde Restorasyon ve Sonrası (1878-1918)", Ed. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, Osmanlı Diplomasisi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 2016, s. 186.

⁸⁸ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 523.

⁸⁹ Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, s. 390.

13 Haziran 1878 tarihinde Berlin Kongresi toplandı. Kongreye katılan devletlerin temsilcileri şunlardır:

Osmanlı Devleti Adına: Aleksandr Kara Tori Paşa, Müşir Mehmet Ali Paşa, Sadullah Bey.

Rusya Adına: Prens Gorçakof, Kont Şuvalof, M. Dubril.

Almanya İmparatorluğu Adına: Şansölye Prens Bismarck, M. Bülow, Prens Hohenlohe.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Adına: Kont Andrassy, Kont Karolyi, Baron de Heymerle.

Fransa Devleti Adına: M. Waddington, Kont de Saint Vailler, M. Desprez.

İngiltere Devleti Adına: Lord Beaconsfield, Lord Salisbury ve Lord Odo Russel.

İtalya Devleti Adına: Kont Corti, Kont Launay.

Yunanistan Adına: Rangabe ve Deliyani.

İran Adına: Malkom Han (Kotur Meselesi için kongreye davet edilen İran, elçisini Berlin'e göndererek katılacağı oturum için beklemekteydi.)⁹⁰

Kongreye katılan devletler başbakan ve dışişleri bakanlarını temsilci göndermişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti'nde durum böyle değildir. Bir diplomat ve bir paşa Osmanlı'yı temsil edecektir. Gündemde olası üç ihtimal olabilir. İngiltere'ye gereğinden fazla güvenmek, kongreden beklenti yüksekliği ve kongrenin yalnızca Osmanlı Devleti için toplanmadığının ilk olarak kabul edilmesi.⁹¹ Bir başka görüşe göre, Sadrazam Safvet Paşa'nın iyi bir diplomat olarak kongrede baş delege olmaması II. Abdülhamit'in hatası olmuştur.⁹²

Görüşmeye katılan devletlerin her geçen saat Osmanlı Devleti'nin topraklarında kendi çıkarlarını zedeleyebilecek meselelerde atılganlık yaptıkları görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin çok güven duyduğu İngiltere dahi karşı görüşler sunmaktan çekinmemiştir.

⁹⁰ Vakıf, 13 Haziran 1294 (Rumi)-24 Cemaziyülahır 1295 (Hicri)-25 Haziran 1878 (Miladi), s.2; 14 Haziran 1294 (Rumi)-25 Cemaziyülahır 1295 (Hicri)-26 Haziran 1878 (Miladi), s. 4.

⁹¹ Alkan, "Osmanlı Diplomasisinde Restorasyon ve Sonrası (1878-1918)", s. 186.

⁹² Öztuna, *Avrupa Türkiye'sini Kaybımız*, s. 66.

⁹³ Kongre Osmanlılar için çok da fazla anlam ifade etmemektedir. Bu durumu en iyi Otto von Bismarck açıklamıştır. Bismarck, Osmanlı heyetine kongrenin ilk günü şöyle söylemiştir: “Kongre’nin Osmanlı Devleti için toplandığını zannederek kendinizi aldatmayınız. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan Ayastefanos Antlaşması Avrupa devletlerinin menfaatlerine dokunan bazı maddeleri ihtiva etmeseydi, olduğu gibi bırakılırdı.” Bu durumu şöyle açıklamak gerekirse, kongrenin Osmanlılar için çok da fazla bir anlam taşımadığını Bismarck, kongrenin ilk günü Osmanlı heyetine açık bir şekilde izahta bulunmuştur. Bismarck, benzer şeyleri kongre öncesinde Alman meclisinde yaptığı meşhur konuşmasında da belirtmiştir. Kendi ifadesiyle “namuslu bir emlakçı gibi davranarak”, “çürümüş” Türkiye “üzerinden” Avrupa “barışını” kurtarmaya gayret edecekti. Kongre sonrasında da konuşan Bismarck’ın “Osmanlı mirası üzerinden Avrupa barışını kurtardım” ifadesi, bütün bunları özetler niteliktedir.⁹⁴

Kongre Rusya, İngiltere ve Avusturya-Macaristan etkisinde kararlarını almıştır. Kıbrıs meselesi yüzünden de Osmanlı Devleti’nin karşısında eli güçlü İngiltere maddelere razı olunmasını istemiştir. Ne var ki bu durum Bosna-Hersek’in Avusturya’ya verilmesi ve diğer konular hususunda Osmanlı Devleti’ni desteklememesi bunu göstermektedir.⁹⁵

Bu kararlar sonucunda kongre altmış dört madde olarak kararlarını belirlemiştir.(13 Temmuz 1878) Kongre sırasında Osmanlı Devleti’nin dışarıda bırakılarak diğer devletlerarasında anlaşmaların daha çok yapıldığı bilinmektedir. Alınan kararların genel ve özel manada devletler üzerinde etkileri vardır. Bu kararlar genel manada Osmanlı Devleti hariç Avrupa devletlerini ziyadesiyle sevindirmiştir. Bunun yanında diplomasi tarihi açısından çok önemli bir evreye geçilmiştir. Burada kaybedilen toprakların genel hatlarıyla anlaşılabilmesi için kısaca maddelerin üzerinde durulacaktır.

Antlaşma ile,

- *Doğu Rumeli, Batı Trakya ve Makedonya geri alınarak, Bulgaristan Tuna nehri ile Balkan dağları arasına indirgenen özerk bir prenslik yapılmış; Doğu Rumeli özerk bir yönetim kurulmak, Makedonya ıslahat yapılmak şartıyla Osmanlı Devleti’ne geri verilmiştir.*

⁹³ Ali İhsan Gencer, “Berlin Antlaşması”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, C. 5, s. 517.*

⁹⁴ Alkan, “Osmanlı Diplomasisinde Restorasyon ve Sonrası (1878-1918)”, s. 187.

⁹⁵ Sina Akşin, “Türkiye Tarihi “Osmanlı Devleti 1600-1908”, C. 3, İstanbul, Cem Yayınevi, 1997, s. 163.

- *Sırbistan ile Karadağ'ın bağımsızlığı tanınmış, ancak Avusturya bu iki Slav devletinin birleşmesinden korktuğu için Bosna-Hersek'in yönetimini kendi üzerine aldığı gibi Yenipazar sancağında asker bulundurmak hakkını da sağlamıştır. Ayrıca bu iki devletin Ayastefanos ile tanınan sınırları daraltılarak denize çıkmaları önlenmiştir.*⁹⁶
- *Ayastefanos'ta Rusya'ya bırakılan Eleşkirt ve Doğu Beyazıt Osmanlı Devleti'ne geri verilmiştir.*
- *Ermenilerle meskûn bölgelerde Rumeli'de yapılması kararlaştırılana benzer bir ıslahat yapılması öngörülmüştür. (Hem Ermeni Meselesi uluslararası bir alana taşınmış oldu hem de İngiltere, bu politika ile Osmanlı toprakları üzerinde kendisine bağlı devletler kurma politikasını uygulamaya koymuş oldu.*
- *Dobruca'nın Romanya'ya, Besarabya'nın Rusya'ya bırakılması onaylanmıştır.*⁹⁷

Kongre başkanı olan Bismarck, kongreyi dilediği şekilde yönetmiştir. Tarafsız olduğunu söylese bile alınan kararları etkilemiştir. Bismarck, kongrede alınan kararlar karşısında Türkçe 'ye çevrilen metinleri yumuşatarak çevirtmiştir.⁹⁸

Osmanlı Devleti'nin delegeleri Berlin'e vardıklarında, İngiltere delegeleriyle Avusturya delegesi Kont Andrassy arasında Bosna-Hersek arasında çoktan bir mutabakata varılmıştır. Andrassy, kongre başlayınca Avrupalı devletlerin Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal etmesine karşı çıkmayacaklarını Babıali'ye duyurmuştur. Babıali'den de bu karara boyun eğmelerini beklemiştir. Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgal edilmesi belli olduğunda Osmanlı heyeti bunu iki gün boyunca tartışmıştır. Babıali'ye verilecek haberi tasarlamak istemişlerdir. Kongrenin sekizinci toplantısında Bosna-Hersek meselesi yine açılmıştır. İngiltere'nin delegeleri, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'te kontrol sağlaması ile ilgili teklifi sunmuşlardır. Andrassy, rapora göre, Hersek isyanının bir savaş konusu olduğunu söylemiştir. Osmanlı Devleti bunu önlemediği için birçok kişinin yaşama hakkını bilerek elinden aldığı iddia edilmiştir. Sınır komşusu olan Avusturya da bu durumdan çok büyük zarar görmüştür. Osmanlı Devleti bundan sonra Bosna-Hersek'in güvenliğini kati surette sağlayamazdı. İngiltere temsilcilerinden Salisbury, bu durumu tasdiklemiştir.

⁹⁶ Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi "Osmanlı Devleti'nin Tahlihi; Tenkidli Siyasi Tarihi, Ötüken Neşriyat"*, C. 4, İstanbul, 1994, s. 352. Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 77.

⁹⁷ Ülman, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, s. 138.

⁹⁸ Tekemen, *Berlin Kongresi ve Osmanlı Devleti (1878)*, s. 61.

Bosna-Hersek'in mutlaka Avusturya tarafından yönetilmesini ifade etmiştir.⁹⁹ Osmanlı Devleti ise tüm bu olan biten karşısında şaşkındır. Bosna-Hersek Osmanlı'ya aittir. Avusturya'nın bu eyaletleri işgal etmesinde ciddi bir nedeni yoktur. Bundan sonra Osmanlı delegeleri Bosna-Hersek'te Osmanlı ve Avusturya gücünün önemini dikkate almış olarak bölgenin güvenliği için ortak hareket etmeyi öngören bir yazıyı okumuşlardır. Bunun sonucunda da Bismarck, bunu kongrede onaylamıştır. Bosna-Hersek meselesi kongrenin aldığı kararlar tarafından 25. Madde olarak kabul edilmiştir.

Osmanlı Devleti Berlin Kongresi'nde Ayastefanos Antlaşması'nın koşullarının azaltılabileceğini ve bu konuda önemli değişiklikler yapılacağını ümit etmiştir. Nitekim Ceride-i Havadis gazetesinin 13 Temmuz 1878 tarihli nüshasında Osmanlı Devleti'nin 1856 ve 1871 senelerinde gerçekleşen Londra Antlaşması ve 1878 Ayastefanos Antlaşmaları ile birlikte resmi programa ya da kongreye katıldığı belirtilmiştir. Avusturya tarafından ortaya koyulan Bosna-Hersek'e asker dahil ve ikamet ettirilmesi meselesi çok çetin müzakerelere sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devleti, hakkında gerçekleşmiş olan bu duruma karşı gayet ağır olmakla birlikte tepki göstermiştir.¹⁰⁰ Bosna-Hersek sınırından idhal ve ikame edecek olan Avusturya'nın geçici olarak da olsa bu işgal için herhangi bir zaman dilimi tespit edilmemesi birtakım spekülasyonlara sebep olmuştur. Bölgeye sonu gözükmeyecek şekilde asker tayin edilmesi Avusturya'nın adı geçen kongrede herhangi bir başarı göstermeden kendini uygun olmayan bir şekilde Bosna-Hersek'e yerleştirmiş olması Osmanlı Devleti'ni çok büyük ölçüde şaşırtmıştır. Bir de bunun üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Osmanlı Devleti'nden sükuneti sağlamalarını ve Bosna halkı için fedakarlık göstermelerini istemiştir. Bu istenilen talepler Osmanlı Devleti'ni hayrete itmiş ve bu konuda talimat vermeyeceklerini ve hatta durumu protesto edeceklerini ifade etmiştir.

Ceride-i Havadis gazetesinin 17 Temmuz 1878 sayılı ibaresine göre, Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarının benzemesi sebebiyle kongrede bulunan ve büyük hakimiyet değişikliklerine sebep olan devletlerin kendi aralarındaki maddeler ile ilgili kararları görüşüp konuşabilecekleri gerektiği görüşü mevcuttur. İlgili devletlerin oy vererek kesin bir sonuca varmak kendilerine bırakıldığı belirtilmiştir. Bu bağlamda Bosna-

---

⁹⁹ Fahriye Emgili, *Yeniden Kurulan Hayatlar: Boşnakların Türkiye'ye Göçleri (1878-1934)*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2012, s. 109-110.

¹⁰⁰ *Ceride-i Havadis*, sayı 3756, 13 Recep 1295/ 13 Temmuz 1878, s. 2.

Hersek'i ilgilendiren 25. maddenin tekrar görüşülmesi için iki devlet arasında başka bir antlaşmanın yapılabileceği de ifade edilmektedir.¹⁰¹

25. madde, Bosna-Hersek'in yönetimini ve geleceğiyle ilişkiliydi. Buna göre, Osmanlı hakimiyeti Bosna-Hersek'te devam edecekti. Avusturya geçici olarak burayı işgal edecek ve Yenipazar sancağında asker bulundurulmasına izin verilecekti. Ticari, askeri ve başka şartlarda çeşitli yollar yapılacaktı. Asker bulundurulması ve ilerleyen zamanlarda ne olacağının kesinleşmesi için Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan arasında ayrı bir antlaşma imzalanacaktır. Avusturya-Macaristan'ın işgal ile Bosna-Hersek'in haricinde, Yenipazar sancağında asker kuvvetinin olabilmesi hakkını elde etmiştir. Avusturya, Böylece Rusların etkisini kesinlikle kıracaktır. Osmanlı delegelerinin ısrarı üzerine, Avusturya-Macaristan ile Osmanlı bir protokol imzalamıştır. Osmanlı sultanının hükümlerinin bölgede devam edeceği şartını Avusturya kabul etmiştir. Yenipazar sancağı ve Bosna-Hersek Avusturya idaresine geçmiştir. Habsburglular işgal etme hakkını elde etmiştir. Bosna-Hersek için en acı gerçek yönetimin değişmesi; tüm idari kurumların farklı bir sistem ile yönetilecek olmasıdır.¹⁰²

13 Temmuz 1878 tarihinde kongre bitmiş ve Berlin Antlaşması kabul edilmiştir. Bu antlaşma ile birlikte kongreden kazançlı çıkan devletler şüphesiz İngiltere ve Avusturya olmuştur. Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek yönetimi ile birlikte Yenipazar sancağında asker bulundurma yetkisini eline almış oldu. İngiltere ise, artık Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumak değil en kazançlı yoldan Osmanlı Devleti'nden toprak koparma peşinde olacaktır. Kongre öncesi de bunu zaten başarmıştır. Nitekim Kıbrıs'ın yönetimini bir oldubitti ile ele geçirmiştir. Bu iki devlet arasındaki menfaat ilişkisini *Ceride-i Havadis* gazetesinin 18 Temmuz 1878 tarihli sayısı durumu daha da somutlaştırmaktadır. Buna göre kongre bitmiş ve antlaşma imzalanmıştır. İlgili devletlerin kendi aralarındaki daha özel meseleler nihayete ermemiştir. Bu meselelerin içinde şüphesiz Bosna-Hersek'i ilgilendiren madde vardır. Sağlıksız ve doğru olmayan ifadelerle birlikte İngiltere basınında yazılan uydurma haberler Avusturya-Macaristan'ın lehine gelecek şekilde işini hızlandırmıştır. Kat'i bir

¹⁰¹ *Ceride-i Havadis*, sayı 3760, 17 Recep 1295/ 17 Temmuz 1878, s. 1.

¹⁰² Fahriye Emgili, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, Ed. Serkan Yazıcı, Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik, Türk Tarihinde Balkanlar, Sakarya Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2013, s.840.

karar verilmeden İngiltere menşeli bir oldubitti söz konusudur. Balkanlarda bir nüfuz sağlamak ve Bosna-Hersek'in idaresini müşkül bir duruma sokmak isteyen İngiltere, Babıali'ye saygı duymamıştır.¹⁰³Buna karşın halen “umudunu ayakta tutmaya” çalışan Osmanlı Devleti aynı gazetenin 22 Temmuz 1878 tarihli nüshasında İngiltere'yi eleştirmeye devam etmiş ve alınan kararların niteliği sorgulanmıştır. Avusturya'nın isteklerine karşılık olarak Bosna-Hersek işgalini istemeyen İtalya ve Yunanistan bir birliktelik kurar ise sonuçta daha da büyük handikapların çıkacağı üzerinde durulmuştur. Eğer böyle bir birliktelik olursa şark meselesinin tekrar canlanacağı söylenmektedir. Bu olumsuz durumu çözebilecek yegane yol Osmanlı ve İngiltere arasında bir mukavelenin mevcudiyeti olacaktır denilmektedir.¹⁰⁴ Buna göre Osmanlı Devleti kongre bitmiş dahi olsa yine de diğer devletlerle bu husus üzerinde birtakım görüşmeler yapması gerektiği görülmektedir.

Osmanlı Devleti açısından Berlin Kongresi, yıkılmanın en büyük basamağı olarak kabul edilebilir. Dağılma süreci bu şekilde gerçekleşmeye başlanmış ve Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti 287.510 km² toprak kaybetmiştir. Buna ilaveten, İngiltere ile farklı bir döneme girilmiştir. Artık İngiltere, Osmanlı'nın parçalanması için isteklidir.¹⁰⁵ Bir başka deyişle, Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti için yıkımı sürecinin başlangıcıdır. Fakat antlaşma Türkleri Avrupa'dan göndermemiştir. Aksine, Osmanlı'nın Balkanlar'daki yaşamını 1913'e kadar devam ettirmiştir.

Rusya bu antlaşmadan kesinlikle fayda görmemiştir. Asıl fayda sağlayanlar, Balkan devletleri olmuştur.¹⁰⁶ Kongre Rusların bakış açısıyla sevindirici olmamıştır. Ruslar, hükümetin ekonomik anlamda savaş için çok masraf yaptığını ama az kazanç elde ettikleri görüşündeydiler. Bundan önemlisi, hükümet Avrupa'yı ciddiye alarak Büyük Bulgar devletinin parçalanmasını öylece izlemiştir. Bu yüzden gerçek kazananlar Habsburglar ve İngilizlerdir. Kıbrıs ve Bosna-Hersek'i elde etmişlerdir.¹⁰⁷ İngiltere'nin koşulsuz bir kazanç elde ettiği yorumu doğrudur. Fakat Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i elde ettiğini düşünerek seviniyordu ancak yakın gelecekte olaklardan habersizdi. Bu kazanç ona ağır sorumluluk getirmiştir. Nüfusu Sırp'lardan, Hırvatlardan

¹⁰³ *Ceride-i Havadis*, sayı 3761, 18 Recep 1295/ 18 Temmuz 1878, s. 1.

¹⁰⁴ *Ceride-i Havadis*, sayı 3764, 22 Recep 1295/ 22 Temmuz 1878, s. 1.

¹⁰⁵ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 519.

¹⁰⁶ Yılmaz Öztuna, *II. Abdülhamit Zamanı ve Şahsiyeti*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2013, s. 74.

¹⁰⁷ Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, s. 391.

ve Müslümanlardan oluşan Bosna-Hersek'in işgali henüz kendi bünyesindeki problemlerle baş edemeyen bu devlete ekstra bir ulusçuluk meselesi eklemiştir. I. Dünya Savaşı'nın yakın kökeninde bu konular yatmaktadır.

Sonuçta, Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan yönetimine verilmiştir. Ancak Bosna-Hersek Osmanlı Devleti'nin hukuken bir parçası sayılmaktadır. Fakat yine de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bosna-Hersek'i geçici olarak işgal edebilecektir. Yenipazar sancağının durumu ise Avusturya-Macaristan kontrolünde belli şartlarla Osmanlı Devleti'nin yönetimine bırakılmıştır. Antlaşma sonrasında Balkanlarda yaşanan bu kargaşa Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi altında yaşayan halkların farklı etnik kimliklere yönelmesine sebebiyet vermiştir. Bu kimlik sadece din olgusu ile ilgili değil psikolojik, toplumsal ve kültürel manada da önemli değişiklikler yaşanmasını sağlamıştır. Balkanlardaki diğer halklar gibi Bosna halkının da milli duyguları ve dinleriyle birlikte yeni bir sosyal çatışma ortaya çıkmıştır.

1.9. Adım Adım İşgal ve Osmanlı Basını

1.9.1. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun İşgal Öncesi Durumu

Öncelikle, Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'e neden göz dikmişti? Bu sorunun iyi anlaşılması gerekmektedir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için Bosna, Balkanların güneyine yayılması için uygun bir alandı. Dış ticaretinin sadece küçük bir payını teşkil etmekle beraber Habsburg İmparatorluğu'nun iktisadi bünyesinde uzun zamandan beri yer alan Bosna-Hersek, zengin madenleriyle yeterince yatırım yapıldığında önemli bir pazar olabilirdi ve Avusturya-Macaristan ürünlerinin Balkanlar'da daha fazla yaygınlaşması için yardımcı olabilirdi.¹⁰⁸ Bir başka neden ise 1871 Alman İmparatorluğu'nun ortaya çıkmasından sonra dış politika doğuya doğru çevrilmiştir. Güneyde Adriyatik doğuda Selanik. Bu bölgelere ulaşmak için ise Bosna-Hersek engel olarak görülüyordu. Avusturya-Macaristan'ın Selanik istikametinde büyük bir Sırbistan kurulması işine gelmiyordu. Bu konuda Bulgaristan da Avusturya-Macaristan için korku kaynağıydı.¹⁰⁹ Avusturya-Macaristan'ın işgaldeki nedenleri ve asıl amaçlarının üzerinde durulduğu zaman Dalmaçya'ya ve dolayısıyla Adriyatik

---

¹⁰⁸ Emgili, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, s.841.

¹⁰⁹ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 526.

denizine hâkim olmak ve İtalyan birliğinin kurulmasıyla bölgede oluşan yeni gücü dengelemek istemesi önemli nedenlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁰ Bir diğer önemli amacı ise kendi Slav uyrukları üzerindeki otoritesini sağlamlaştırmak umuduyla Balkanlardaki Rus varlığını en aza indirmek ya da ortadan kaldırmak istemesidir.¹¹¹

Tercüman-ı Şark gazetesinin 13 Ağustos 1878 sayılı nüshasına göre Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek ile ilgili içerisinde bulundurduğu bu düşüncelerin bir önbellesi vardır. Buna göre 1875 Hersek İsyanı ile Bosna-Hersek'in işgal edilmesi planlanmıştır. Kırk ay öncesinde düşünülen bu olay gittikçe karara bağlanma noktasında kesinlik kazanmıştır. 1875 Hersek İsyanını da ortaya çıkaranların arkasında Avusturya-Macaristan vardır. Karadağ'dan gelen birkaç kişinin silaha sarılması ile gelişmiş olup Avusturya Kralı Franz Josef'in Dalmaçya'ya seyahati ile Karadağ'ın Prensi Nikola ile görüşmesinden hemen sonra isyan başlamıştır. Tüm bu mesele yine başladığı noktaya gelmiştir. İsyanın bir şekilde bastırılması ve Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasına kadar ki süreçte Bosna-Hersek unutuldu gibi olmuştur. Bu dönemde Bulgar meselesi yükselmiş ve gündemi meşgul etmiştir. Tercüman-ı Şark'a göre Bosna meselesi tekrardan öyle bir ortaya çıkıyor ki üç sene önce yaşanan isyanın 'lağımalarının' nereden geldiğini bile meydana çıkarmış oluyor. Altında derin planlar ve istekler yatıran Avusturya-Macaristan harekete geçmek için en uygun ortamı beklemektedir. Kongreden hemen sonra Bulgar meselesi tamamen unutulmuştur. Artık onlar hürriyete yani özgürlüklerine layık değildi. Bunun yanında Sırplardan, Karadağlılardan, Rumlardan ve Ermenilerden bahsedilmeyip tüm devletlerin odak noktası, acıma duygusu ve merhameti yalnızca Bosna-Hersek Hıristiyanlarına olmuştur.

1875 Hersek İsyanı patlar patlamaz üç imparator bir araya gelip "*Türklerin zulmüne dayanamayan*" bu mağdur ve masum insanların halini düşünmeye ve layihalar, muhtıralar, notalar düzenleyip uzak mesafelere rağmen Babıali'ye göndermeye teşebbüs etmişlerdir.¹¹² Buradan hem isyanın oluşmasını sağladıklarını hem de bölgede yaşayan insanların sözde yaşamlarını düşündüklerini göstermeye çalışmaları anlaşılmaktadır. Bu büyük bir çelişkidir.

¹¹⁰ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası: Bosna-Hersek*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s. 29.

¹¹¹ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, s. 131.

¹¹² *Tercüman-ı Şark*, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, s.106.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 31 Temmuz 1878 nüshasında ise Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgal etmeden önceki düşüncesinin ve amacının Bosna'nın içerisinde bulunduğu kaos halinin Avusturya-Macaristan'ı olumsuz etkilemesidir. Buna göre sınır boyundaki Bosna'nın durumu isyan ve birtakım felaketlerden dolayı yardıma muhtaçtır. Bundan dolayı Avusturya-Macaristan düşmanca ve zorla değil tam tersi Bosna-Hersek'i düzene sokmak için bu işe koyulmak istemiştir. Yine aynı nüshaya göre Doğu Avrupa'da bulunan Bosna-Hersek'in durumu diğer Avrupa devletlerini de yakından ilgilendirmektedir. ¹¹³Bu ülkeler durumu yalnızca sınırdış olan Avusturya-Macaristan'ın çözeceğini düşündükleri için Avusturya-Macaristan'ın yanında olmuş ve destek vermişlerdir. İşgalden önce bu nedenlerden dolayı Avusturya-Macaristan, halkı ve kabineyi hazırlamıştır.

Tercüman-ı Şark'a göre, Avusturya-Macaristan'ın Rusya ile olan çekişmeli diplomasisi Bosna-Hersek üzerinde egemen olma isteğini artırmıştır. Bilindiği üzere Rusya, Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) ile Balkanlardaki nüfuzunu artırıp emellerini yerine getirmek istiyordu. Avusturya-Macaristan ile taban tabana zıt görüşlere sahipti. Bu sebepten ötürü işgalin gerçekleşmesi için istenen bir diğer görüşü Avusturya-Macaristan'ın bakışıyla Tercüman-ı Şark'ın 3 Ağustos 1878 tarihli nüshasında açıklanmıştır. Rusya'nın galibiyet kuvvetiyle Ayastefanos Antlaşması'nı imzalatmasıyla birlikte Rusya, kendi entrikalarına alet edeceği Bulgarları Balkanlarda genişletme ve yüceltme yoluna girip Bosnalıların durumunu unutmuştur. Sırlara ve Karadağlılara da kendilerini aldatacak kadar gazetenin tabiri ile "*kemik atarak*" hareket edilmiştir. Yine bu sebepten dolayı Avusturya, Rusya'ya güvenmeyip Rumeli'nin kuzeybatısında bir Slav oluşumuna karşı durmak ve hatta böyle bir ihtimali ortadan kaldırmak istemiştir. Bunu yapması için de Bosna topraklarını ihtiyaç görmüştür.¹¹⁴

İşgal başlamadan önce Avusturya-Macaristan'daki matbuat fikirleri veya düşünceleri Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 7 Ağustos 1878 tarihine göre açıkça ifade edilmiştir. Buna göre, Avusturya-Macaristan, işgal gerçekleşmeden önce bu konuda hızlı teşebbüslerde bulunmayarak yavaş yavaş giriştiği yazılmaktadır. Bu teşebbüsün Viyana gazeteleri tarafından böyle belirtilmesi işgalin çok önceden planlandığını ve istenildiğini bize göstermektedir. Yine aynı nüshada Avusturya-Macaristan'ın işgalden önce alenen

¹¹³ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 1 Şaban 1295/31 Temmuz 1878, s. 1.

¹¹⁴ *Tercüman-ı Şark*, 4 Şaban 1295/ 3 Ağustos 1878, s. 96.

Osmanlı ile muharebe istediğini ve yalnızca Bosna-Hersek'te değil tüm umumi şark bölgesinde işgal ile birlikte tüm güvenlik ve medeniyetin getirileceği üzerinde ısrarla durulmuştur. Viyana'ya göre Avusturya-Macaristan askerinin Bosna-Hersek'e girmesi demek tüm şarkta yani Doğu Avrupa'da Avusturya'nın nüfuzunu ortaya çıkarması adı geçen bölgenin düşmanlarının aldatmacalarından koruması maksadı ile ortaya çıkmıştır. Bölgeye giren Avusturya askerleri, başka ülkelerin kendileri için, Doğu Avrupa'nın yükselmesi, ilerlemesi ve mutlulukları adına karşı bir duvar olacaktır. Avusturya'daki gazeteler bunların yanında bir de olabilecek bu hakikatin dikkatle ele alındığı zaman Avusturya askerinin Bosna-Hersek'e girişini büyük bir sevinç ile karşıladıklarını yazmışlardır. ¹¹⁵Bu yazılanlar Tercüman-ı Hakikat gazetesini ve dolayısıyla halkı şaşkınlığa sürüklemiştir. Avusturya-Macaristan kendisine bir kurtarıcı rolü yüklemiştir ve bunu da yanlış bir bakış açısı ile kendi halklarına göstermeye çalışmıştır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesi Mond Gazetesi'nin Berlin muharririnden alıp yayınladığı bir mektubu alıntı yaparak Berlin Kongresi'nin sekizinci tutanağını Bosna-Hersek'in işgalinin Avusturya'ya nakledilmesi hakkında bir izahat vermiştir. Berlin'de bulunan vekil Mösyö Vasiliski tarafından kongre üyesi olarak görevlendirilen kişi görünüş olarak Avusturya-Macaristan'ın neden Bosna-Hersek'e göz koyduğu ile ilgili önemli bir izahat vermiştir. Buna göre, Mösyö, 1875 Hersek İhtilali'nin sebebinin tamamen yabancı devletlerin isteği üzerine olduğunu belirtmiştir. Zaten şuan ki işgal durumuna müdahale etmemiş olmamaları işgali istediklerini ve bir şekilde menfaat gözetiyor olduklarını ifade etmiştir. Nüshaya göre, Hersek İhtilali başından bastırılmış olunsaydı bu durumun bu kadar büyümeyeceği anlaşılmıştır. Mösyö devam etmiş ve şunları da eklemiştir: Yukarıda yazılan durum bize gösteriyor ki 1875-1876 yılları arasında cereyan eden Hersek İhtilali'ne son vererek bir muharebenin ortaya çıkmasına kadir oldukları halde bu durumdan güzel bir şekilde faydalanamamışlardır. Nedeni ise eğer muharebe veya çarpışmalar bastırılmış olsaydı Ruslar Balkanlara ve İstanbul'a kadar gelemeyeceklerdi. Hatta kongre toplanmamış olacaktı ve sonucunda da Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'ten istifade edemeyeceklerdi, demiştir. Buradan anlaşılacağı üzere kongrede alınan kararlar Rusya ve Avusturya'ya fayda sağlamıştır. En başından beri işgali isteyen ve bunun olması için ihtilale sebep olan devletler şu an ki hallerinden memnun değillerdir. Mösyö'nün bu görüşlerine ilaveten Bosna meselesinin bir an önce

¹¹⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 8 Şaban 1295/7 Ağustos 1878,s. 1.

çözülmesi için ancak üç yol olduğunu söylemiştir. Birincisi, Bosna'nın Sırbistan veya Karadağ'a katılmasıdır. Fakat bu yolun sonunda birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Adı geçen bölgede Müslümanların ağırlıklı bir şekilde bulunmaları bu görüşü ortadan kaldırmaktadır. İkincisi, Hersek'in Avusturya'ya Bosna'nın da Macaristan'a katılmasını böylelikle Macaristan'da yaşayan Slav topluluklarının tepkilerinin çekilme olasılığının düşük olduğu görüşüdür. Üçüncüsü ise Hersek ve Bosna'nın tamamen birbirlerinden ayrı küçük ve kendilerine özel müstakil ayrı devletler olması görüşüdür. Bu görüşlere karşılık olarak Kont Andrasyy birtakım sorunlar doğuran bölgenin idaresinin tamamen Avusturya'ya havale olmasını ısrarla talep etmiştir.¹¹⁶ Açıkça ifade edilmektedir ki diğer devletlerin dış diplomatik işlerine fayda sağlamadığı için Bosna-Hersek işgali uygun bulunmamaktadır. Kongrede de bölgeye asker sevkini isteyen ve kongreyi ikna eden kişinin Kont Andrasyy olduğu ifade edilmektedir.

Avusturya-Macaristan'ın içinde bulunduğu bir diğer önemli nokta ise Macarların bu işgali desteklememeleridir. Kongre bitmiş ve alınan karar ne kadar Avusturya'nın lehine gibi duruyor olsa da Macarlar büyük bir sorun teşkil etmektedirler. Avusturya toprakları içerisinde bulunan Macarlar bu durumdan hiç memnun değillerdi. Avusturya'nın yanında olmaya çalışsalar da hem siyasi olarak hem de çoğu Macar vatandaşının gündeminde bu işgalin olmaması gerektiği yönünde bir kanı mevcuttu. Bu sebeple daha işgal başlamadan Tercüman-ı Hakikat'in 13 Ağustos 1878 tarihli nüshasına göre Londra'daki gazeteler şöyle söylemişlerdir: Avusturya'nın Bosna'ya asker sevkini hem Müslümanları hem Slavları hem de Macarları düşman ettiği için şuan ve gelecekte Avusturya için tehlikeli olduğu yazılmıştır.¹¹⁷ Bunun zaten olacağını az çok bilen Avusturya-Macaristan, diğer devletlerle hem gizli hem de açıktan yapmış olduğu görüşmeler ile Bosna-Hersek'i yönetimi altına almak için daha kongre bitmeden birçok hazırlığa başlamıştır. Bu hazırlıkların en başında şüphesiz askeri bir başka deyişle ordunun bütün ihtiyaçlarını karşılamak vardı.

---

¹¹⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 8 Şaban 1295/7 Ağustos 1878, s. 1.

¹¹⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 14 Şaban 1295/13 Ağustos 1878, s. 1.

19 Temmuz 1878 tarihinde Bosna-Hersek'te ikamet edecek olan Avusturya-Macaristan askerine kumandan tayin edilen kişi General Philipović, Avusturya-Macaristan Katolik İmparatoruna veda etmiş ve Bosna hududuna doğru harekete geçmiştir.¹¹⁸

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun basın haberlerine göre işgali neden bu kadar istediği anlaşılıp buradan yola çıkarak işgalin ne gibi olumlu/olumsuz sonuçlar doğurabileceği belirlenmiştir.

1.9.2.Osmanlı Devleti'nin İşgal Öncesi Durumu

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, özellikle 1876 ve 1877 yıllarında Bosna-Hersek için büyük girişimlerde bulunmuştur. Bu bölge üzerindeki isteklerinin Rusya'ya kabul edilmesi için elinden geleni yapmıştır. Bir yandan da Osmanlı ile müzakereler peşinde olmuştur. Ama Osmanlı Devleti'nden bir sonuç alamamıştır. Berlin Kongresi sırasında dahi Osmanlı Devleti ile istekleri çerçevesinde uzlaşmak istemiştir. Osmanlı Devleti bu işgalin geçici olması için çok uğramıştır.

Avusturya-Macaristan Başkonsolosu Vasiç, 4 Temmuz 1878 günü, Bosna-Hersek mutasarrıfı Mazhar Paşa'ya Berlin Kongresi'ne göre Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgal edeceğini açıkça söylemiştir. Mazhar Paşa ise büyükelçiye bu olay hakkında hiçbir bilgisinin olmadığını ve eğer Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i işgal etmeye kalkarsa kendilerinin Bosna-Hersek'i savunacaklarını belirtmiştir.¹¹⁹ Bu ilk aşamada kongre halen devam ediyordu. Osmanlı Devleti'nin hukuki bir durum yaratmak için Avusturya-Macaristan'a direndiği ortadadır.¹²⁰

Kongrenin 13 Temmuz 1878 tarihinde bitmesi ile birlikte alınan kararlardan birisi Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilmesiydi. Kongre kararlarından yirmi beşinci madde bunu hayata geçirmek için resmen kabul edilmiştir. Antlaşmanın yirmi beşinci maddesine göre bölgede işgalin yapılacağı kesinleşti fakat bu madde kabul edilirken antlaşmada yer almayan Osmanlı padişahının bölge üzerindeki hükümranlığının devam edeceği ve işgalin geçici olacağı söylenilmiştir. Ama bu yalnızca sözde kalmıştır. "Geçici işgal" ibaresi netlik kazanmamıştır. Kongre boyunca

¹¹⁸ *Ceride-i Havadis*, sayı 3762, 19 Recep 1295/ 19 Temmuz 1878, s. 1.

¹¹⁹ Olaş, *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İşgalinde Bosna-Hersek*, s. 30.

¹²⁰ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 6, Güven Yayınevi, İstanbul, 1972, s.3338.

en çok tartışılan mesele bu meseledir. Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'in üzerinde hukuki bir durum elde etmesi çok uzun sürmüştür. Hukuki kazancı elde ettikten sonra da tüm işgalin gerçekleşmesi de çok güç olmuştur.

Kongre kararları verildikten sonra, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti arasında işgalin şartlarının daha belirgin olması için ve Yenipazar sancağının gelecekteki durumunun ne olacağına karar verilmesi için iki taraf arasında birtakım görüşmeler olduğu belirtilmiştir. Buna göre Babıali ve Viyana arasında geçen yazışmalar ve görüşmeler bu bölümde önemli olacaktır.

Ceride-i Havadis gazetesine göre, Babıali ve İstanbul'da bulunan Avusturya sefiri işgalin olduğu gün görüşmüşlerdir. Bu güne kadar yapılan görüşmelerden güzel ve Bosna-Hersek halkının lehine bir karar çıkmamıştır. Sadrazam ile görüşen sefir uzun bir süre mülakat etmiş fakat yine de mesele bir neticeye bağlanamamıştır.¹²¹

Bosna-Hersek'in geçmiş olduğu antlaşma maddesinin tekrar iki devlet arasında görüşüleceği açıkça ifade edilmiştir. Babıali bu mukavelenin koşullarını baştan görüşmek için birçok kere Avusturya-Macaristan ile görüşmelerde bulunmuştur. İşgal gününden sonra bile iletişimi koparmayıp diplomasi yoluyla çözüm bulmak istemiştir. 1875 Bosna-Hersek isyanından beri süregelen bozulmuş asayişini düzeltmek için işgali yapan Avusturya-Macaristan, askerlerin sınırdan girmeleriyle birlikte daha da bozulan halkın güvenliğini koruyamayacaktır.¹²²Bu sürecin ne kadar süreceğinin bir mukavele ile kesinleştirmek isteyen Babıali, teminat isteğinde olduğunu ortaya koymuştur. Fakat herhangi bir görüş birliği ortada yoktur.

Babıali ve Viyana arasındaki görüşmelere Osmanlı basını sıkça yer vermiştir. Böylelikle Osmanlı'nın Avusturya-Macaristan ile görüşmelerinde Bosna-Hersek'in lehine karar vermeye çalışıldığı açıkça ifade edildiği görülmüştür. En çok bu konuya değinen ve bu süreçte üzerinde uzun uzun eleştiri, tartışma yazıları yazan ve Osmanlı halkını aydınlatan gazete, Tercüman-ı Şark gazetesi olmuştur.

Kongre devam ederken de bittiği sırada da iki taraf arasındaki görüşmeler hararetli bir şekilde devam etmiştir. Yirmi beşinci madde ele alındığı zaman iki tarafın kendi

¹²¹ *Ceride-i Havadis*, sayı 3770, 29 Recep 1295/ 29 Temmuz 1878, s. 1.

¹²² *Ceride-i Havadis*, sayı 3770, 29 Recep 1295/ 29 Temmuz 1878, s. 1.

aralarında görüşüp karar vermeleri uygun olacaktır. İşte bu nedenle konunun anlaşılması için Tercüman-ı Şark gazetesinin 30 Temmuz 1878 tarihli bir nüshasına göre yapılan görüşmeler bize Osmanlı'nın Avusturya'dan ne istediğini gözler önüne sermiştir. ¹²³ Nüshaya göre, Bosna-Hersek meselesinin halen bitmemiş olduğu Babıali tarafından vurgulanmıştır. Bu, kararın uygulanmadan önce iki tarafın kesinlikle görüşmesi gerektiğini düşünen Osmanlı'yı göstermektedir. Babıali'nin en büyük şartı işgal edilecek olan bölgedeki Müslüman mahallelerinde Osmanlı mülkiye memurlarının bulunmasıydı ve bunu defaatle söylemiştir. Yine bu mahallelerde bulunan memurların gelirlerin hesaplandığından hemen sonrasında Osmanlı Devleti'ne bir kısım vergi verilmesini talep etmiştir. Bu isteklerin hiç birini Avusturya kabul etmemiştir. Bu nedenle olacak ki herhangi bir kargaşa çıktığında Rumeli'deki Osmanlı mülkünün korunması hususunda Avusturya'nın siyaseten Osmanlı Devleti'nin yararını gözetmesi teklifini Babıali'nin Avusturya'dan istediğini de Tercüman-ı Şark belirtmiştir.

Tercüman-ı Şark gazetesine göre, Osmanlı'nın Avusturya'dan asıl isteği, Müslümanların nüfuz ve faydasına olan işlerinin ortadan kaldırılmaması ve bu vilayetlerin (Bosna ve Hersek'in) Devlet-i Aliyye (Osmanlı Devleti) 'nin tasarrufundan tamamen çıkmayıp barış, huzur ve güvenliğinin geri verilmesinden sonra tekrar tüm mülki ve idari haklarının geri verilmesini talep etmektir. ¹²⁴Başka bir deyişle Osmanlı Hükümeti bu geçici işgal sürecinin ne zaman kaldırılacağıının en başından bir zamanının belirlenmesini istemiştir.

Tercüman-ı Şark gazetesinin 7 Ağustos 1878 tarihli nüshasına göre, Osmanlı adına gazete tarafından büyük bir eleştiri yapılmıştır. Acaba Bosna-Hersek'te hem Hıristiyan hem Müslüman ahalisini memnun edecek ve üç seneden beri kan ve ateş içinde bulunan o çaresiz memlekette yeniden kan dökülmeye sebep verilmeyecek başka bir yol bulunamaz mıydı? Bu soru ile Osmanlı basını olaylara dayanarak mazlum ve mağdur olan Bosna-Hersek halkını Osmanlı adına savunmuştur. Gazete her gün sefaretler arasındaki görüşmeleri de halka duyurmak için düzenli olarak yazmıştır. Buna örnek

---

¹²³ *Tercüman-ı Şark*, 30 Recep 1295/ 30 Temmuz 1878, s, 92.

¹²⁴ *Tercüman-ı Şark*, 3 Şaban 1295/ 2 Ağustos 1878, s,95.

verecek olursak, aynı nüshada İngiltere ve Avusturya konsolosluklarının baş tercümanlarının Babıali'ye gelip görüşmelerin olduğu yazılmıştır.¹²⁵

Tercüman-ı Şark'ın 9 Ağustos 1878 nüshasına göre, Avusturya askerinin Bosna-Hersek'e girmesi ile birlikte Viyana'da devlet büyüklerinin müzakerelerini devam ettirdikleri ortaya konulmuştur. Bir başka alınan haberlere göre Babıali, işgalin gerçekleşmeden önce bir müddet istediğini Avusturya'ya söylemesi haberidir. Hatta bu kararında ısrar ettiği bildirilmiştir. Babıali'nin bir diğer isteği ise işgalin muvakkat olacağını yani geçici olacağı maddesini Avusturya tarafından kesin kabul edilmesi ve açıkça ilan edilmesidir.¹²⁶

İşgal kararı alındıktan hemen sonra (13 Temmuz 1878) Babıali, Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'e girene kadar ki süreçte işgalin geçici olduğu vurgusunu ısrarla yapmıştır. Buna ilaveten cebren ve kanlı bir işgal olmaması için görüşmelerin devam etmesini istemiştir. İşte bu yüzden süreç devam ederken bile Avusturya-Macaristan ile ilişkisini hiç koparmamıştır. Tercüman-ı Şark'ın 7 Eylül 1878 tarihli nüshasında, iki taraf arasında yapılan görüşmelerin herhangi bir netice vermediği belirtilmiştir. Avusturya, Berlin Kongresi'nde Bosna için kararlar alınırken sonradan ikili arasında bir antlaşma imzalanması görüşünü kendisi ortaya atmıştır. Bunun nedeni de Osmanlı'yı kendisinin ikna etmeye ve durumu bir oldubittiye getirmek istemesidir. Babıali ise devletin hukukunu "mahvetmeyecek" bir antlaşma imzalamak istemiş fakat bu antlaşmanın mahiyetinin iki devlet tarafından da ihtilaf doğurması bir türlü antlaşmayı sağlamamaktadır. Avusturya'yı bu görüşmelerde temsil eden Kont Andrassy, iki taraf arasındaki antlaşmayı bu süreçten sonra işgal edilecek yer olan Yenipazar için yapıp işgal edilmiş Bosna-Hersek şehirlerinin durumunun ise sonradan konuşulmasını ve bu konu hakkında hiçbir mecburiyet altına girmek istemediğini ifade etmiştir.¹²⁷ Babıali istek ve görüşlerini Osmanlı Devleti'nin Büyükelçisi Karatodori Paşa vasıtasıyla Kont Andrassy'e tebliğ etmiştir.¹²⁸

İşgal sürecinde Bosna'dan getirilen Mazhar Paşa, İstanbul'a gelir gelmez Babıali'ye Bosna'nın durumu hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti

¹²⁵ *Tercüman-ı Şark*, 8 Şaban 1295/ 7 Ağustos 1878, s,100.

¹²⁶ *Tercüman-ı Şark*, 10 Şaban 1295/ 9 Ağustos 1878, s,102.

¹²⁷ *Tercüman-ı Şark*, 9 Ramazan 1295/ 6 Eylül 1878, s,130.

¹²⁸ *Tercüman-ı Şark*, 10 Ramazan 1295/ 7 Eylül 1878, s,131.

Bosna'daki durumu birinci ağızdan dinleyip Avusturya ile görüşmelerinde bundan sonra ona göre hareket etmiştir.¹²⁹

Tercüman-ı Şark gazetesinin 14 Eylül 1878 tarihli sayısına göre, Babıali ve Viyana arasındaki görüşmeler durmuştur ve tekrar müzakerelerin devam edip etmeyeceği meçhuldür. Bu esnada Karatodori Paşa, Viyana'da kalmak mı yoksa İstanbul'a gelmek mi sorusunu Babıali'ye sormuştur. Cevabı halen beklemededir. Gazeteye göre en garip yer şudur ki Kont Andrassy, Babıali'ye karşı kendi tekliflerini beyan edeceği yerde Berlin Antlaşması'ndan başka bir antlaşma tanımadığını ifade etmiştir.¹³⁰Bu demek oluyor ki, Kont Andrassy ile birlikte tüm Viyana kabinesi ne istediğini tam anlamıyla bilmemekte ve Osmanlı Devleti de kendi lehinde karar alınması için inat etmektedir. Bu tarihten bir hafta öncesine kadar Kont Andrassy ve diğer vekiller Babıali ile imzalanacak olan antlaşmanın amacını kolaylaştıracakları fikrinde idiler fakat sonradan ne oldu da bu fikirden vazgeçip başka düşünceler içerisine girdiklerine anlam verilememiştir.

İki taraf arasındaki bu görüşmeler diğer büyük devletlerin de dikkatini çekmektedir. Tercüman-ı Şark gazetesi, Rusya'nın Petersburg gazetesinden alıntı yaparak Viyana ve Babıali arasındaki imzalanacak olan antlaşmanın şartlarının halen belirlenmediği ve bu durumun da tüm suçlusu Babıali değil Avusturya olduğunu yazmıştır.¹³¹Babıali, bu konuda pek çok orta yol gösterdiği halde Avusturya, Bosna-Hersek'te askerinin ilerlediğini gördükçe kararlaştırılan şartları reddederek adeta hiçbir antlaşma imzalamamak için diretmiştir.

Son olarak Tercüman-ı Şark gazetesi işgalin son günlerinde tekrar Babıali ve Viyana arasındaki ilişkiye değinmiştir. Buna göre, 10 Ekim 1878 tarihi itibariyle halen bir antlaşma imzalanamamıştır. Babıali beyan etmiş olduğu şartların kabul edilmesini; Avusturya ise Bosna-Hersek hakkında hiçbir şart kabul etmemiştir. Bu sırada Avusturya, Bosna direnişçilerine Arnavutluk'tan yardım gelmesi ihtimali sebebiyle yolu kesmek istemiştir.¹³²

¹²⁹ *Tercüman-ı Şark*, 12 Ramazan 1295/ 9 Eylül 1878, s,133.

¹³⁰ *Tercüman-ı Şark*, 17 Ramazan 1295/ 14 Eylül 1878, s,137.

¹³¹ *Tercüman-ı Şark*, 19 Ramazan 1295/ 16 Eylül 1878, s,138.

¹³² *Tercüman-ı Şark*, 13 Şevval 1295/ 10 Ekim 1878, s,158.

Sonuç itibariyle Babıali ve Viyana'nın karşılıklı olarak birbirlerinden farklı istekleri vardır. Basın haberlerine göre, işgal sürecinde Osmanlı elinden gelen diplomasi görüşmelerini yapmıştır. Neticeye varılamasa da Osmanlı'nın işgal öncesi ve süreçte etkin görüşmeler yaptığı görülmektedir. Bu görüşmeler sayesinde Bosna-Hersek'teki direnişçiler yalnız olmadıklarını bilmişlerdir.

Berlin Antlaşması, Yenipazar sancağının durumu tamamıyla iki taraf arasında çözüleceğini söylemektedir. İşgal bitene kadar ki zamanda Avusturya, hiçbir karşı sebep göstermeden Yenipazar'ı istemiştir. Bundan dolayı görüşmeler düşünülen fazla uzun sürmüştür. Bu olaylardan sonra Avusturya, Bosna-Hersek'te işgal edilen yerler dışında özellikle Yenipazar sancağı için görüşmelerini devam ettirmiştir.

Bu trajik yayılcı organizasyonda görüşüne hiç önem verilmeyen ya da baştan rızasının olduğu düşünülen iki taraf vardı. Bunlardan birincisi Bosna-Hersek'ti, ikincisi ise bu iki vilayetin sözde yöneticisi olan yenilmiş Osmanlı Devleti'ydi.¹³³

1.9.3.Bosna-Hersek'in İşgal Öncesi Durumu

Bosna-Hersek'in işgal edilme ihtimalinin olduğunu ilk haberler 1878 bahar aylarında duyulmaya başlanmıştır. Bu haberler Avusturya-Macaristan'a karşı cephe alınmasına sebep olmuştur. Bosnalı Müslümanlar arasında da birtakım kargaşalar ve huzursuzluklar çıkmaya başlamıştır. Bosna'nın işgal olma riskine karşılık bazı önlemler almaya başlayan halk, 5 Haziran 1878 günü Saraybosna'da bir milli komite kurmuştur.¹³⁴

Berlin Kongresi ile işgal kararı alınan Bosna-Hersek yeni bir sürece girmiştir. Artık bölgenin yönetimi ve sosyal yapısı büyük değişiklik göstermeye başlamıştır. Bu değişiklik birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmektedir. Kongre devam ederken ve hemen bitmesi ile birlikte Bosna'da yaşayan tüm halklar, savaş yapılmadan yalnızca bir antlaşma yapılarak gerçekleşen bu olaya tepkiliydiler.

Berlin Antlaşması'nın yirmi beşinci maddesine göre alınan karar Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na geçici olarak yönetiminin verilmesini söylüyordu. Bu karar aşaması henüz gerçekleşmeden Bosna halkı bunu öğrenmiş ve

¹³³ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, s. 132.

¹³⁴ Mustafa İmamoviç, *Boşnakların Tarihi*, Çev. Hüseyin Gül, Cenita Özgüner, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2018, s. 438.

halk arasında bu konu konuşulmaya başlanmıştır. Daha sonra Avusturya-Macaristan işgal haberini, 3 Temmuz'da telgrafla Saraybosna'ya ilettiler. İşgal haberinin duyulduğu esnada Bosnalı Müslümanların önde gelenleri, İstanbul Hükümeti'ne bir istek gönderdiler. Bununla beraber Bosna-Hersek'e yabancı askerlerin girmesine izin verilmemesi isteğinde de bulundular. 4 Temmuz 1878 günü Avusturya-Macaristan Başkonsolosu Vasiç, Bosna-Hersek valisi Mazhar Paşa'ya, Berlin Kongresi'ne göre Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgal edeceğini söyledi. Mazhar Paşa ise konsolosa bu hadise ile alakalı hiçbir malumatının olmadığını ve eğer Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i işgale kalkılırsa kendilerinin Bosna-Hersek'in yanında olacaklarını belirtti.¹³⁵ Bu ilk aşamada kongre halen devam ediyordu. Osmanlı Devleti'nin hukuki bir durum yaratmak için Avusturya-Macaristan'a direndiği ortadadır.

İşgal haberi kesinlik kazandı fakat halkın bazı kesimi bu habere inanıyor bazıları ise inanmıyordu. İşgalin gerçekleşeceğini düşünenler ise birtakım önlemler almaya koyuldu. Saraybosna'da oturan İngiliz Konsolos vekili Edward B. Freeman'ın söylediği bilgilere göre kargaşa ilk olarak Saraybosna'da görüldü. Dükkanlar ve pazar 5 Temmuz 1878 cuma günü kapandı. Müslümanlar silahlandı. O gün kışladaki tek askeri güç Saraybosna ve etrafında başkaldıran Bosna Alaylarıydı. Bunlar, komutanlarının emirlerine karşı gelip halkın tarafına geçmişlerdi. Daha sonra da halkla birlikte askeri tutukluları özgür bırakarak onları da silahlandırdılar. Halk 7 Temmuz 1878 tarihinde, Genel Vali Mazhar Paşa, Hıristiyan müsteşar Constant Paşa, Bosna'daki birliklerin komutanı Veli Paşa'nın çekilmesini istedi ve istediklerini elde ettiler. Ayaklanmanın önderlerinden biri olan Hacı Loyo, Osmanlı memurlarına karşı yerli Bosnalılardan yardım almıştır. Kosova bölgesindeki Osmanlı Komutanı Hafız Paşa, Bosna birliklerinin komutanı olarak Veli Paşa'nın yerini aldı. Osmanlı yetkilileri, dükkanların açık tutulması, içki içilen yerlerin kapanması, halkın genel yerlerde silah taşımaktan ve görevlilerin izni olmadan birlikte olmaktan kaçınmaları gerektiğini bildiren bir ilan yayınladı.

Bosna'daki alayların 19'u Bosna, 6'sı Hersekliydi. Bu nedenle Hafız Paşa, Saraybosna'da istikrar sağlamak için Bosna dışından yedek birlikleri istedi. Yedek birlikler için Osmanlı Devleti'nden ise geri cevap alınmadı.¹³⁶Tüm bu yaşanan olaylar gösteriyor ki halkın işgale karşı tepkisini Osmanlı Devleti biliyordu. Bu dönemdeki

¹³⁵ Olaş, *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İşgalinde Bosna-Hersek*, s. 30.

¹³⁶ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, s. 142.

gazete arşivlerine göre de Osmanlı, bu direnişi başlangıçtan itibaren takip etmiştir fakat açıkça direnişçilere yardım etmemiştir.

Saraybosna'da bulunan halk önemli kişilerden oluşan bir grubun olayın görüşülmesi için diğer şehirlerden temsilci gönderilmesini istemiştir. Bu temsilciler, Saraybosna'nın dolayısıyla tüm Bosna-Hersek'in Osmanlı'dan bağımsız olarak kendi birliklerini teşkil ederek direnişi örgütlemek düşüncesinde olduklarını göstermiştir. Yalnızca Zvornik şehriden temsilci gelmemiştir.¹³⁷ Bosna-Hersek'teki halk artık durumu farklı bir boyuta taşıyıp kendi geleceklerini kendileri tayin etmek adına önemli bir adım atmışlardır. Bu, alenen Bosna'da yaşayan insanların Osmanlı'dan ayrı bir kurtuluş hedefi çizdiklerini gösterir. Söz gelimi Bosna halkı bağımsız ve kendi aralarında bir bütünlük sağlamaya çalışmışlardır.

Bosna-Hersek'in içerisinde bulunduğu karmaşık hali Osmanlı basınına da birinci kaynaklardan yansımıştır. Buradan hem Bosna-Hersek'in genel durumu hem de Osmanlı'nın genel düşünceleri açığa çıkarılacaktır. Buna göre üzerinde durulması gereken gazetelerden Tercüman-ı Şark gazetesi durumu şöyle ele almıştır:

Bosna-Hersek'e Avusturya'nın askeri müdahalesi ilk olarak 7 Temmuz 1878 tarihinde gerçekleştiğini Osmanlı basını halka bildirmiştir.¹³⁸ Bu malumatın doğru olup olmadığı teyit edilmemekle birlikte söz konusu durumun her an gerçekleşme ihtimali üzerinde durulmuştur.

Tercüman-ı Şark gazetesinde kongre kararlarının imzalanmasından sonraki günlerde Bosna-Hersek'te işgalin ne zaman gerçekleşeceği ve nasıl olacağı ile ilgili bazı hususlar Osmanlı'ya göre büyük sorun teşkil etmektedir. Kongreden sonra Bosna-Hersek meselesi Osmanlı basınında en önemli konuyu oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı Bosna-Hersek'ten gelecek olan telgraf haberlerinin doğruluğu halk için değerli olmuştur. Bosna'ya Avusturya askerinin girdiğine dair gelen telgraf haberleri de yalanlanmıştır. Bu sorun iki devlet arasında görüşülmedikçe Avusturya'nın askerlerini bölgeye dahil

---

¹³⁷ Emgili, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, s.842-843.

¹³⁸ *Tercüman-ı Şark*, 7 Recep 1295/ 7 Temmuz 1878, s,89.

etmeyeceğini ümit eden Bosna-Hersek halklarının büyük kargaşa içerisinde beklediği ifade edilmektedir.¹³⁹

Ceride-i Havadis gazetesi ise işgal başlamadan önce Osmanlı Devleti'nin hem Avusturya-Macaristan hem de İngiltere ile görüşüp Bosna-Hersek'in işgalini engellemeye çalıştığı yazılmıştır. Bununla beraber Bosna'da birtakım önlemler aldığını da ifade etmiştir. Bu önlemlerden bir tanesi Bosna vilayeti defterdarlığına Suriye vilayeti teftişi hesap işleri memuru İzzetlü Nazif Efendi'nin atanmasıdır.¹⁴⁰ Bunun sebebi mali olarak Bosna'nın işgalden hemen önceki durumunu görmek ve hakimiyetini son dakikaya kadar bırakmak istememesidir.

Bosna-Hersek'te yaşayan kişilerin her biri işgalin olabileceğinin farkındaydı bu nedenle birtakım önlemler almışlardır. Bu kadar hızlı bir şekilde örgütlenmelerinin altında Avusturya-Macaristan'ın davranışları yatmaktadır. Bu olaylar da Osmanlı basınından yola çıkarak değerlendirilmiştir.

1.10. Bosna-Hersek'in İşgalinin Başlaması

1.10.1. Avusturya Ordusunun Bosna-Hersek'e Girişi ve Yaşanan İlk Çatışmalar

28 Temmuz 1878 günü iki tümenlik bir ordu ile işgale resmi olarak başlandı.¹⁴¹ Askeri işgalde Hırvat generaller Josep Philipović ve Stevan Jovanović görev almıştı. Hırvatistan'da bulunan Josep Philipović'in askerleri Slovenya topraklarından Bosna'ya yönelirken; Stevan Jovanović'in askerleri Hersek'e doğru yönelmiştir. Bosna'nın Avusturya ordusu tarafından fiili işgali büyük zorluklarla gerçekleştirilebilmiştir. Ordu, bölgeye savaşıarak girebilmiş; yaşanan olaylar sonucunda büyük kayıplar ortaya çıkmıştır.¹⁴²

İşgali önceden bilen ve Saraybosna'da direnişi örgütlemek için kurulan Milli Hükümet, direnişin silahlı olması için birtakım çalışmalar başlatmıştır. Hükümet bu hazırlıkları yürütürken Bosanski Brod ve Bosanska Gradiška taraflarından Avusturya ordusunun Sava Nehri'ni geçmeye başladığına dair haberler almıştır. Avusturya askerleri ayrıca;

¹³⁹ *Tercüman-ı Şark*, 1 Şaban 1295/ 31 Temmuz 1878, s.93.

¹⁴⁰ *Ceride-i Havadis*, sayı 3764, 22 Recep 1295/ 22 Temmuz 1878, s. 1.

¹⁴¹ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 528.

¹⁴² Emgili, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, s.843.

Samats, Koştaynitsa, Vrgorats ve Imotski mevkilerinden de Bosna-Hersek'e yönelmişlerdir.¹⁴³

İlk karşılaşma ve bundan dolayı çıkan muharebeleri basından takip ederek direnişçilerin durumu hakkında birtakım önemli bilgiler elde edilecektir.

Üzerinde durulan gazetelerden Tercüman-ı Şark'a göre işgalin kesin tarihi günler öncesinden doğrulanamayan telgraf haberleri ile 7 Temmuz 1878 tarihinden itibaren her gün belirtilmiştir. İşgalin kesin olarak doğrulandığı ve netleştiği tarih ise 30 Temmuz 1878 tarihidir.¹⁴⁴ 31 Temmuz 1878 tarihli nüshasında da dün alınan telgraf haberlerinin doğruluğu teyit edilmiştir. Böylelikle adı geçen Bosna-Hersek vilayetlerinin her birinde ihtilal ortaya çıkmıştır.¹⁴⁵

Ulaşıldığı kadarıyla Ceride-i Havadis gazetesi ise işgal sürecinin 21 Temmuz 1878 tarih itibarıyla başladığını ve Bosna-Hersek sınırına gelmiş olan Avusturya askerlerinin kuzeybatı tarafından Osmanlı mülküne girmeye başladığı yazılmıştır.¹⁴⁶ 27 Temmuz 1878 tarihinden sonrası için ise aynı gazetede Berlin Kongre'si bittiği günden bu yana Avusturya askerinin hudutta birikmesi Bosna-Hersek halkını telaşa soktuğu yazılmıştır.¹⁴⁷ 29 Temmuz 1878 tarihli basın haberine göre ise işgalin başladığı resmen teyit edilmiştir.¹⁴⁸

Bu konu ile ilgili önemli yazılara ulaşılan bir diğer gazete ise Vakit gazetesidir. Gazetenin icmali ahval kısmında günlük olarak Bosna-Hersek ile ilgili haberler yayınlanmıştır. Buna göre, işgal 31 Temmuz 1878 tarihinde resmiyet kazanmadan bir diğer deyişle hukuki bir zemini olmadan başlamıştır.¹⁴⁹

Tercüman-ı Hakikat gazetesine göre ise Bosna-Hersek meselesi kongrede alınan kararlar ile Yunan meselesini geçip Osmanlı gündeminin en önemli konusu olduğunu 29 Temmuz 1295 tarihinden itibaren gazete nüshalarında belirtilmiştir. Bununla beraber

---

¹⁴³ İmamoviç, *Boşnakların Tarihi*, s. 438.

¹⁴⁴ *Tercüman-ı Şark*, 30 Recep 1295/ 30 Temmuz 1878, s.92.

¹⁴⁵ *Tercüman-ı Şark*, 1 Şaban 1295/ 31 Temmuz 1878, s.93.

¹⁴⁶ *Ceride-i Havadis*, sayı 3763, 21 Recep 1295/ 21 Temmuz 1878,s. 1.

¹⁴⁷ *Ceride-i Havadis*, sayı 3769, 27 Recep 1295/ 27 Temmuz 1878,s. 3.

¹⁴⁸ *Ceride-i Havadis*, sayı 3770, 29 Recep 1295/ 29 Temmuz 1878,s. 1.

¹⁴⁹ *Vakit*, nr. 2429, 1 Şaban 1295/ 31 Temmuz 1878,s. 1.

işgalin tam başlama tarihi adı geçen gazeteye göre 5 Ağustos 1878 tarihli nüshasındaki Bosna Meselesi bölümünde yer alan haberden anlaşılmaktadır.¹⁵⁰

Ceride-i Havadis gazetesinin 14 Temmuz 1878 tarihli nüshasındaki habere göre, kongre bittikten hemen sonra alınan karara karşı çıkmayıp başka gerginlikleri önlemek amacıyla Osmanlı Devleti ordusu çekilmeye derhal başlamıştır. Drina nehri boyundan Vişegrad ve Zvornik şehirleri yönünden geri çekilip Sava nehri sınırına ilerledikleri yazılmıştır. Bu gelişmenin ise vali ve kumandan paşaların emri üzerine gerçekleşmiş olduğu belirtilmiştir.¹⁵¹ Vakit gazetesi ise Viyana’da çıkan bir gazeteye atıfta bulunarak Osmanlı askerlerinin bölgeden çekildiklerini doğrulamış ve askerlerin Selanik’e sevk edilmek üzere tren vagonlarında toplanıp sonra da Dersaadet’e gönderilecekleri ifade edilmiştir. Bosna-Hersek’teki Osmanlı ordusunun kumandanı Hafız Paşa, bugün Kosova sınırları içerisinde bulunan Mitroviça’ya gidecektir. Mitroviça’da müstahkem bir ordu kurup müfrezesi ile birlikte orada ikamet ettiği yazılmıştır.¹⁵² Buradan henüz işgal başlarında iken iki gazetenin tutarlı bir haber yaptıkları görülmektedir.

Vakit gazetesi 5 Ağustos 1878 tarihli nüshasında, Avusturya-Macaristan İmparatoru tarafından Berlin Antlaşması kararları daha tasdik edilmeden Avusturya-Macaristan askerinin Bosna’ya girmesine hayret etmiş ve kınamıştır.¹⁵³

Bosna halkı askerlerin sınırda birikmesi ile birlikte güney ve kuzeybatıdan gelecek olan tehlikeyi anlamış ve korkmaya başlamıştır. Hızlı bir şekilde sınırda çoğalan Bosna halkı birtakım önlemler almaya başlamıştır. İşgalden önce Bosna-Hersek bölümünde anlatıldığı üzere özellikle Müslümanlar, Saraybosna ve Mostar’da umumi meclisler kurarak tüm dünyanın bu durumu protesto etmesi için sadarete birçok telgraflar çekilmiştir. Bu protestoların içeriklerinde Avusturyalıların açıktan açığa vatanlarına hakaret etmiş oldukları ve ümitsizce göstermiş oldukları ve olacakları direnişin memleketin yerlilerinin resmen yok edilmesi olduğu yazılmıştır. 27 Temmuz 1878 tarihli sayıdaki habere göre, kurulan meclislerden gönderilen protesto-nameler olumlu bir sonuç vermemiştir. İşgal esnasındaki kargaşayı önlemek için halkı bastırmaya çalışan Bosna-Hersek’teki Osmanlı yöneticileri düşündürücüdür. Avusturya-Macaristan

¹⁵⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 6 Şaban 1295/ 5 Ağustos 1878,s. 3.

¹⁵¹ *Ceride-i Havadis*, sayı 3757, 14 Recep 1295/ 14 Temmuz 1878,s. 3.

¹⁵² *Vakit*, nr. 2429, 4 Şaban 1295/ 3 Ağustos 1878, s. 1.

¹⁵³ *Vakit*, nr. 2429, 6 Şaban 1295/ 5 Ağustos 1878,s. 1.

ile Osmanlı Devleti'nin arasında Bosna-Hersek'te herhangi olası bir taşkınlığın durduracağına yönelik bir görüşme gerçekleşmiştir. Bu durumun halkın gayretine olumsuz manada etki yarattığı söylenilmektedir. Şehirlerde güvenliğin sağlanması için birtakım önlemler alınmıştır ve bu önlemlerin ilki akşam saat 10.00'dan sonra meyhanelerin kapatılacağıdır. Hükümet tarafından yayınlanan bu emre uymayanlar iki aydan altı aya kadar hapis ve üç Osmanlı altınından on iki Osmanlı altınına kadar ceza uygulaması yapılacağı duyurulmuştur. Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti ile görüşmesinde üzerinde durulan bir başka konu ise bir mahallede küçük bir arbede çıkarsa o mahallenin Müslümanları direkt olarak suçlu tutulacağı ve bu yüzden de Müslüman mahallelerinde bizzat zabıta vazifesini yerine getiren sükuneti sağlayacak kişiler Avusturya-Macaristan memurları tarafından gözlemlenecektir. Saraybosna ve Mostar hükümetleri ile halk arasında alenen bir heyecan görüldüğü Babıali'ye bildirilmiştir.¹⁵⁴ Bu haberler Babıali tarafından ne kadar yalanlanırsa yalansın bu heyecan azalmayacaktır diye basın haberindeki yorum dikkat çekicidir.

Tercüman-ı Şark'a göre, 27 Temmuz 1878 günü Osmanlı topraklarında Bosna-Hersek hakkında sağlam bir bilginin olmadığı yazılmıştır. Bölgeye Avusturya-Macaristan askerinin girdiği ve Müslüman kişilerin buna karşılık verdiği, Osmanlı Hükümeti'nin de Bosna'dan çıkarıldığı, yeni bir hükümetin kurulduğu, Osmanlı memurlarından direnişçilere karşılık verenlerin ise cezalandırıldığı, bu zamana kadar alınan sağlam haberler arasındadır. Fakat ayaklanan ahalinin ne derece muvaffak oldukları gerçek manada bilinmemektedir. Bazı söylentilere göre ise Bosnalı Müslümanlar, Arnavutlar, Bosnalı Hıristiyanlar, Sırp ve Karadağlılar ile birleşen halklar Avusturya askerini birkaç mevkide yenmiş hatta esir bile almışlardır. Yalnız bu son bilgi tamamen bir söylentiden ibarettir.¹⁵⁵ Yine Vakit gazetesine göre de Bosna-Hersek'ten alınan haberlerin resmiliği sorgulanmış ve Viyana'daki gazetelere göre ise henüz hiçbir tarafta tüfek patlamadığı iddia edilmiştir.¹⁵⁶

Vakit gazetesi 29 Temmuz 1878 tarihli icmali ahval kısmındaki haberde tüm bu olan biteni askerlerine yaşatan Kont Andrassy'nin hem işgalden hemen önce hem de işgal başladıktan sonra Babıali ile yaptığı görüşmelerdeki kararsızlığı, askerleri ve halkı

¹⁵⁴ *Ceride-i Havadis*, sayı 3769, 27 Recep 1295/ 27 Temmuz 1878, s. 2.

¹⁵⁵ *Tercüman-ı Şark*, 9 Şaban 1295/ 8 Ağustos 1878, s.101.

¹⁵⁶ *Vakit*, nr. 2429, 5 Şaban 1295/ 4 Ağustos 1878, s. 1.

tarafından eleştiriye tutulmaktadır. Kendi halkını düşman etmek istemeyen Kont Andrassy, tüm zorluklara rağmen yine de işgalin her şekilde yapılacağına inanmak istemiştir. 31 Temmuz 1878 tarihinden önce de muharebelerin sınırdaki başladığını ve bundan dolayı Bosna-Hersek'te herhangi bir güvenliğin kalmadığı ifade edilmiştir.¹⁵⁷ Bu karmaşık durumdan dolayı ordunun Generali Josef Philipović, Bosna-Hersek halkını bir şekilde kendilerine muhtaç bıraktıklarını bir bildiri yayınlayarak halka bildirmek istemiştir.¹⁵⁸ İşte bu bildiri halkı daha da şaşkınlığa ve heyecana sürüklemiş olup Vakit gazetesi tarafından bildirinin olduğu gibi yayımlandığı görülmektedir. Bu bildirinin yayınlanmasına neden olan en büyük olay bir gün önce yapılan büyük çaplı protestolar ve Bosna-Hersek halkının sınıra giderek Avusturya-Macaristan'a direneceklerini ilan etmeleridir.

Avusturya-Macaristan tarafından yayınlanan bildiri, hem Türkçe hem de Slav lisanları ile neşir olunmuştur.¹⁵⁹

1 Ağustos 1878 tarihinde Vakit gazetesinin icmalî ahval kısmında şöyle bir başlık atılmıştır: "Havadisin mühimi Avusturya Devleti'nin Bosna ve Hersek ahalisine hitaben neşrettiği beyannamedir." Bahsedilen bildirinin yedi maddesi sırayla ele alınacaktır. İlk maddede Avusturya-Macaristan askerinin düşman sıfatıyla ve zorla memleketi istila ediyor olduğu fikrinin yanlış ve yalan olduğudur. Sonraki maddede Bosna-Hersek'in 1875 tarihinden bu yana içinde bulunduğu güvenliksiz ortamını nihayete erdirmek ilk amaçları olduğu belirtilmiştir. Diğer maddede ise Bosna-Hersek'teki muharebatın sebep olduğu zararlar İmparator Hazretlerinin dikkatini çektiği yazılmıştır. Bir diğer maddede Avrupalı bazı devletler Bosna-Hersek'in içinde bulunduğu hali Osmanlı Devleti'nin düzeltermeyeceğini bu yüzden bu görevi en iyi Avusturya-Macaristan yapacağından meseleyi ona tevdi ettikleri yazılmıştır. Devamındaki maddede, hukuksal manada Bosna-Hersek'te yaşayan herkesin haklarının korunacağı söz verilmiştir. Sonraki maddelerde ise yönetimdeki tüm usul ve adetlerde uyum gösterilecek ve eski kanunların yeni kanunlar düzenlenene kadar geçerli olacağı ilan edilmiştir.¹⁶⁰ Bu maddelere göre işgalin ilk günlerinden itibaren direnişi gören ve durumu kolaylaştırmak için halkın içini

¹⁵⁷ *Vakit*, nr. 2429, 29 Recep 1295/ 30 Temmuz 1878, s. 1.

¹⁵⁸ *Vakit*, nr. 2429, 1 Şaban 1295/ 31 Temmuz 1878, s. 1.

¹⁵⁹ *Tercüman-ı Şark*, 15 Şaban 1295/ 14 Ağustos 1878, s.107.

¹⁶⁰ *Vakit*, nr. 2429, 2 Şaban 1295/ 1 Ağustos 1878, s. 1.

rahatlatmak amacıyla Avusturya-Macaristan Generali Philipović, bu bildirin yayınlaması ile sürecin hızlı ilerleyeceğini düşünmüştür.

Bildiri ile ilgili eleştirisini yapan Vakit gazetesi, bildirin politikaca yalnız bir mühim parçası vardır ki o da Osmanlı padişahının Bosna-Hersek ahalisinin huzur ve mutluluğunu isteyen Avusturya İmparatoruna tevdi ettiği maddesidir.¹⁶¹ Bu beyanname gayet ihtiyatlı kaleme alındığından Avusturya-Macaristan askerinin Bosna-Hersek'te ikameti geçici veya kalıcı olacağı anlaşılmamaktadır. Bununla beraber tüm dinler ve mezhepler açısından serbestlik verileceği ve geçmişteki vergilerin temin edilmeyeceğine dair yapılan ibareler Osmanlı Devleti'ni ve Osmanlı toplumunu tesir etmektedir.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 5 Ağustos 1878 tarihli Bosna Meselesi yazısında gelen haberlerin doğruluğunun teyit edilmediği ısrarla belirtilmiştir. Doğru haber vermeye çalışmakla beraber genel bir rivayet vardır ki Avusturya askerinin silahlarına sarılıp Bosna-Hersek'e girdiği yönünde haberidir. Hersek bölgesinde direnişe geçen halkı durdurmak için Bosna Valisi Mazhar Paşa bölgeye gitmeye kalkmıştır. Fakat halk hükümete muhalefet ettiğinden hatta Hersek Mutasarrıfı Mustafa Paşa ile müftüsü üzerine gidip onları şehit ettiğinden dolayı Mazhar Paşa bölgeye girememiştir. Osmanlı ordusundan bazı askerler direnişçilerle birleştiği iddiası vardır. Hafız Paşa'dan haber alınmadığı da açıkça belirtilmiştir.¹⁶²

Aynı tarihli gazete nüshasında Avusturyalıların Banjaluka taraflarına girdiklerini Bosnalı Müslümanların ise büyük bir ayaklanma teşkil ederek Gradiška'ya doğru yürüdükleri yazılmıştır. Ayrıca karşı tarafın bazı gazetelerinde de bu direnişin önemsenmemesi herhangi bir ehemmiyetinin olmadığını söylemektedir. Başka bir rivayete göre de, Müslüman ahali silahlanmış ve Osmanlı askeri depolarını basıp yağma ederek cephanelerini de tedarik ettikleri ifade edilmiştir. Bu söylenen yeni haberlerin gerçekliklerinin doğrulanmamış olduğu da en son kısımda belirtilmiştir.¹⁶³

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 6 Ağustos 1878 nüshasına göre, Avusturya-Macaristan askeri Sava nehrini geçmişlerdir. General Philipović'in kumandasında bulunan ordunun büyük bir kısmı ertesi gün Bosanski Brod şehrine girmeyi hedefledikleri yazılmıştır.

¹⁶¹ *Vakit*, nr. 2429, 11 Şaban 1295/ 10 Ağustos 1878, s. 3.

¹⁶² *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 6 Şaban 1295/ 5 Ağustos 1878, s. 3.

¹⁶³ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 6 Şaban 1295/ 5 Ağustos 1878, s. 3.

Bosna-Hersek'in kuzeybatı yönünden gelen Avusturya-Macaristan askerleri geçiş noktalarında bulunan tüm köprülere köprü inşa etmişlerdir.¹⁶⁴

Haberin doğruluğu kanıtlanmamakla birlikte, *Vakit* gazetesinin 6 Ağustos 1878 tarihli haberlerine göre ayaklanan halk, Mazhar Paşa'yı mevkiinden indirmiş ve Hersek'te de ahali Mutasarrıf Mustafa Paşa ve müftü efendiyi idam etmiştir.¹⁶⁵ İdam edilen kişilerin akıbeti henüz bilinmemektedir. Fakat Mazhar Paşa'nın hanesi kıyam ehli tarafından yağma edilmiş ve kendileri Seniçe'ye gelerek durumunu telgraf ile Babıali'ye bildirmiştir.¹⁶⁶ Daha sonraki günlerde de Mazhar Paşa'nın Seniçe'de beklediği teyit edilmiştir.¹⁶⁷

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 7 Ağustos 1878 sayılı haberlerine göre, işgal başladıktan hemen sonra ki genel durum detaylı olarak açıklanmıştır. Tüm Bosnalıların Osmanlı mahalli hükümetini yani Osmanlı idaresini fesh ederek kendi başlarına ayrı bir hükümet kurdukları kesinlikle doğrudur. Zira Osmanlı idaresi Berlin Antlaşması kararı doğrultusunda Avusturya-Macaristan ordusunun bölgeye girişi konusunda mani olmadıkları için Bosnalılar ile bu zorunlu hareket dahilinde birleşmemiş oluyor. Aynı tarihli gazetenin ilk çatışmalarda bu derece bir yoğunluk ve kargaşa olduğundan dolayı Bosnalıların Avusturyalılar üzerinde birkaç galibiyet kazanması gerektiği yazılmıştır. Eğer galibiyetler istenildiği gibi olursa çok daha büyük bir harbin çıkacağına da şüphe olmadığı ifade edilmiştir.¹⁶⁸

İşgal başladıktan sonra direniş karşısında şaşırın Avusturya-Macaristan hükümeti halka karşı sorumlu hissederek bir bildiri yayınladığını ve bu bildirinin *Vakit* gazetesi tarafından detaylı olarak incelendiği belirtilmiştir. İşgalin devam ettiği günlerde Avusturya-Macaristan bastırılmayan ayaklanmalar yüzünden Babıali'den "isyana kalkışanlar" için bir nasihatname yayınlamasını istemişlerdir. Bu haberin teyit edilemediği de ifade edilmiştir.¹⁶⁹

---

¹⁶⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 7 Şaban 1295/ 6 Ağustos 1878, s. 3.

¹⁶⁵ *Vakit*, nr. 2429, 7 Şaban 1295/ 6 Ağustos 1878, s. 1.

¹⁶⁶ *Vakit*, nr. 2429, 8 Şaban 1295/ 7 Ağustos 1878,s. 1.

¹⁶⁷ *Vakit*, nr. 2429, 10 Şaban 1295/ 9 Ağustos 1878,s. 1.

¹⁶⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 8 Şaban 1295/ 7 Ağustos 1878, s. 1.

¹⁶⁹ *Vakit*, nr. 2429, 11 Şaban 1295/ 10 Ağustos 1878, s. 1.

Yine Vakit gazetesi bir sonraki günkü İcmali Ahval kısmında ilk çatışmaların nasıl olduğunu ve Avusturya-Macaristan askerinin işgalin ilk on günü içerisinde kaç kişinin öldüğünü yazmıştır. Avusturya-Macaristan'ın resmi telgraf namesi Avusturya ordusunun Jajce ve Tuzla'da büyük bir muharebe gerçekleştiğini ve Bosna-Hersek ayaklanmasının geniş ve büyük bir alanda vuku bulunduğu son günlerinde devam eden muharebede Avusturya-Macaristan askerinin kaybının 3500 kişiye ulaştığı ifade edilmektedir. Avusturya-Macaristan tarafından ölen kişilerin sayısının kesin olarak onaylanmadığı da eklenmiştir.¹⁷⁰

Bosna-Hersek'in en merkezi konumunda bulunan Saraybosna şehrinin işgal edilmesinden önce tüm bölgeye yayılım gösteren en sonunda da Saraybosna'ya girmek isteyen Avusturya-Macaristan ilk çatışmalarda yaşadığı kayıplar karşısında şaşırılmaktadır. Nitekim bu kadar yoğun bir muharebe olacağını düşünmeyen Avusturya-Macaristan, işi ciddiye alıp Saraybosna'ya kadar kararlı bir biçimde tüm yollara ve şehirlere ulaşmaya çalışmıştır.

Seniçe'den sonrası Bosna-Hersek içlerine kadar telgraf hatlarının kırılmış olması haberleri kesintiye uğratmıştır. Bu da ilk çatışmaların doğru bilgilerle anlaşılmasının önüne geçmiştir. Bununla birlikte 13 Ağustos 1878 tarihinde 6000 kadar asker kaçağı ile Avusturya-Macaristan askerinin arasında sınırda büyük bir muharebe gerçekleşmiş ve ehli kıyamdan 600 kadar kişi Avusturya-Macaristan'ın eline esir düşmüştür. Esirlerin arasında bulunan direniş liderlerinin kurşuna dizildiği ve öncesinde yaşadığı muameleler basın haberinde anlatılmıştır. Buna karşılık olarak direnişçilerin elinde bulunan Avusturya-Macaristan askerinin idam edildiği yazılmıştır.¹⁷¹

Avusturya-Macaristan askerinin kongre kararlarının tasdik edilip resmiyete dökülmesinden çok önce Bosna-Hersek bölgesine tecavüz ettiği bilinmektedir.¹⁷² Daha en başından olacakların belli olması Avrupalı devletler tarafından ve Osmanlı Devleti tarafından bilinmektedir.

İşgal girişimine tamamen başlamış olan Avusturya-Macaristan askerleri, Bosna-Hersek'te büyük çaplı direniş ve ayaklanmaları görünce şaşırılmıştır. Avusturya'nın

¹⁷⁰ *Vakit*, nr. 2429, 12 Şaban 1295/ 11 Ağustos 1878,s. 1.

¹⁷¹ *Vakit*, nr. 2429, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878,s. 1.

¹⁷² *Vakit*, nr. 2429, 18 Şaban 1295/ 17 Ağustos 1878,s. 1.

Bosna’da yaşayan herkese söylediği en genel düşünce barış ve huzurun bölgeye getirilmesi düşüncesidir. Bundan dolayı bu büyüklükte bir ayaklanma beklemeyen Avusturya-Macaristan, ilk çatışmalar esnasında büyük kayıplar vermiştir. Direnişçilerin ağırlıklı olarak büyük şehirlerde teşkilatlanması ve mukavemet göstermek için hayatlarını riske attıklarını Osmanlı basın haberlerinden öğrenilmektedir.

1.10.2. İşgalin Başlaması ile Birlikte Avusturya-Macaristan’ın Dini İnançlara Karşı Tutumu

İşgal başlangıcında iken yayımlanan bildiri ile hedeflenmek istenen halkın hareketinin bir an önce azalması ve direniş yüzünden Avusturya-Macaristan’ın asker kaybedip imparatora karşı kötü duruma düşmekten kurtulmasıydı. Bu hedeflerle birlikte Avusturya-Macaristan bölgenin dinsel manada ne kadar karışık ve hassas olduğunu biliyordu. Bu nedenle bildiriye tüm dinlere ve mezheplere karşı eşit bir yaklaşım olacağını ve dinsel olarak tüm Bosna-Hersek’in serbest olacağı dile getirilmiştir. Müslüman Bosnalılar için de dinsel ve etnik kimlik olarak yapılan bu atak, Osmanlı Devleti sultanının sözünün dinlendiğini göstererek direnişten vazgeçmelerini sağlamaktı. Bununla beraber Müslümanları Bosnalı diye nitelendirmeleri Avusturya-Macaristan’ın işine gelmiyordu. Çünkü söz konusu vatan ve toprak parçası olduğunda dini bir kenara bırakıp Sırlar ile birleşen güçlü bir kalkışma istemiyordu. Bu en çok Rusya’nın işine gelirdi. Bu yüzden Müslüman ve Bosnalı olan halkı Boşnak diye özellikle ayrı bir nitelendirme yapmıştır. Söz gelimi, Avusturya-Macaristan öncelikle işgal sırasında Müslüman Bosnalıları “Boşnak” ifadesi ile ayırarak Sırlarla birleşmesinin önüne geçecekti. Bundan sonra da Müslüman nüfusu Katolikliğe dahil ederek tamamen eritmek en büyük hedefiydi.

Kıyam hareketi, net bir şekilde Avusturya-Macaristan karşıtı amaçları kapsamasının yanında, alenen ulusal planların ve toplumsal adalet isteklerinin ortaya konması, aynı zamanda şeriatın, yani dinsel hukukun pratiğe dökülmesi hususunda görülebileceği gibi çok yönlü tutucu ve köktenci dinsel amaçların dile getirilmesi için de kullanılıyordu.¹⁷⁴ Ayaklanmanın itici gücü olan yerel halkın dışında, Osmanlı Devleti’nin de etkisi olduğu söylenilebilir.

---

¹⁷⁴ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, s. 144-145.

İşgalin ilk gününde yayınlanan bildiriden hareketle Tercüman-ı Hakikat gazetesi şöyle bir yorumda bulunmuştur: “*Camilerde hutbenin nam-ı Hazret-i Sultan Abdülhamid Hani’ye olarak okunması zaten tabii bir şeydir. Zira şevket meab Efendimiz Avrupa hükümdarları gibi değil yalnızca siyasi değil dünya üzerinde bulunan iki yüz milyon kadar Müslüman’ın Halifesi olarak dünyanın hangi tarafında Cuma namazı kılınmakta ise hutbeler hep Sultan Abdülhamit Han Halife-i İslamiyyan Efendimiz Hazretlerinin nam-ı name-i mülükanelerine kıraat olunmak vacibattandır.*”¹⁷⁵ Buna göre, Osmanlı Devleti’nden ayrılan her bir toprak parçasında Müslüman ahali varsa halifeden koparılması mantık dışıdır. Siyasi olarak olmasa da kültürel ve dini olarak keskin bir bağın devam ettirileceği belirtilmiştir. Söz gelimi dini anlamda Müslümanların Osmanlı’dan koparılması imkansızdır. Bu nedenle de Avusturya-Macaristan buna karşı gelmemelidir.

Avusturya-Macaristan işgalin başlarında tüm dinlere karşı eşit ve özgürlükçü bir yaklaşım ile muamele edeceğini ısrarla söylemiştir. Fakat işgalin sonlarına doğru kilise ve havralara dokunmayıp İslam ehlinin ibadethaneleri olan camileri depo olarak kullanıp hayvanlarını dahi camilere sokmaları başta vadettiği tutumu gerçekleştirmediğini açıkça göstermektedir.¹⁷⁶ Yapılan bu hakaretin karşılığında Osmanlı Devleti Bosna-Hersek’teki Avusturya yönetimine telgraf çekerek uyarıda bulunmuştur.

Muharebelerin görüldüğü ilk zamanlarda tüm dini inanç ve düşüncelere karşı herhangi bir yaptırım uygulanmayacağına dair beyanname yayınlayan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, işgal sonunda vadettiği koşullara uymadığını basın nüshalarından anlaşılmaktadır.

1.11. Avusturya-Macaristan Ordusu ve İkmali

Askeri işgalde ordu komutanı General Josef Philipović, “insancıl ve uygar bir görevi yerine getirmek” için 80.000 kişilik orduyla 28 Temmuz 1878’de Bosna-Hersek’i işgale gelmektedir.¹⁷⁷

Ceride-i Havadis gazetesine göre, kongre bitiminden hemen sonra Avusturya-Macaristan ordusu Bosna-Hersek’e ikamet etmek için ordunun kalan ihtiyaçlarını

¹⁷⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 19 Şaban 1295/ 18 Ağustos 1878, s. 1.

¹⁷⁶ *Vakit*, nr. 2429, 5 Şevval 1295/ 2 Ekim 1878, s. 3.

¹⁷⁷ Alkan, “Osmanlı Diplomasisinde Restorasyon ve Sonrası (1878-1918)”, s. 188.

tamamlamaya koyulduğuna dair Viyana'dan birtakım haberler aldığı yazılmıştır. Söz gelimi Avusturya öncelikle işgal için dört fırka asker tayin etmiştir. Sonraki süreçte ise üç fırka daha ekleneceğini bildirmiştir.¹⁷⁸ Böylelikle yedi fırka bu iş için görevlendirilmiştir. Görevlendirilen yedi fırka askerin masraf ve ihtiyaçları Kont Andrassy ve General Josef Philopović tarafından görüşülüp ikmal için bir hesap çıkarılmıştır. Bu hesaba göre ordunun ilk etaptaki ihtiyacı olarak gereken miktar 584 filorindir. Yapılan bu masraf ile ordunun en geç bir ay içinde Bosna-Hersek şehirlerini işgal edeceği düşüncesi *Ceride-i Havadis* gazetesinden öğrenilmektedir.¹⁷⁹ Bosna'ya giren Avusturya askerinin 30 Temmuz 1878 tarihinde giriş yaptıkları buna binaen ilk olarak parlamentodan istedikleri ihtiyaçlar için gereken miktarın yeterli olmayacağını bildirmişlerdir. Yeniden tahsisat isteyip istemeyecekleri ise belirsizdir. Bu bağlamda gelecek sene için Avusturya-Macaristan bütçesinde Bosna için bir "*tahsisat-ı külliye*" oluşturacağı söylenilmektedir.¹⁸⁰

Viyana'da yazılan haberlere göre, Bosna'ya bir defa girdiysek bundan sonra teşebbüsümüzü boşa çıkarmaya ve askerin itibarını düşürecek hareketlerde bulunmaya karşı çıkılması gerektiği yazılmaktadır.¹⁸¹ Bu demek oluyor ki Bosna-Hersek'in işgalde göstermiş olduğu direniş ordunun gücüne ciddi zararlar vermektedir. Bu sebepten ikmal gücünün artırılacağı üzerinde durulmuştur.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 10 Ağustos 1878 tarihli basın haberinde ilk çatışmaların yaşandığı günlerde muharebeleri önlemek için yeni bir asker sevkini yapılması gerektiği haberi yapılmıştır. Şiddetli muharebelerde Avusturya-Macaristan ordusunun Bosna-Hersek'i bir türlü zapt altına alamadıkları da ayrıca belirtilmiştir.¹⁸²

Avusturyalılar kışa kalmadan tüm bölgeyi ele geçirmek için Bosna-Hersek'e asker sevkini düzenli olarak gerçekleştirmiştir. Kıyam erbabının işinin bitirilmesi tedbirlerle ve şiddetli girişimlerle olacaktır.¹⁸³ Bu nedenle Avusturya Hükümeti devamlı olarak asker yerleşimi ve sevki konusunda emir vermektedir.

¹⁷⁸ *Ceride-i Havadis*, sayı 3757, 14 Recep 1295/ 14 Temmuz 1878, s. 3.

¹⁷⁹ *Ceride-i Havadis*, sayı 3761, 18 Recep 1295/ 18 Temmuz 1878, s. 1.

¹⁸⁰ *Ceride-i Havadis*, sayı 3768, 26 Recep 1295/ 26 Temmuz 1878, s. 2.

¹⁸¹ *Tercüman-ı Şark*, 19 Şaban 1295/ 18 Ağustos 1878, s. 111.

¹⁸² *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 11 Şaban 1295/ 10 Ağustos 1878, s. 1.

¹⁸³ *Vakit*, nr. 2429, 28 Şaban 1295/ 27 Ağustos 1878, s. 2.

Times gazetesine göre, Avusturya-Macaristan ordusu, Bosna-Hersek'te çok sıkıntılı bir durumdadır.¹⁸⁴ Kış gelmeden idareyi kontrol altına almak isteyen Avusturya-Macaristan askerlerinin karşılaştıkları direniş hareketi ile moralleri alt üst olmuştur. Avusturya-Macaristan'ın Tuna nehri üzerinden Bosna'da bulunan askerlerine yardım gönderdiği edinilen haberler arasındadır.

31 Ağustos 1878 tarihi itibarıyla Avusturya-Macaristan askeri 161 zabıt ölü ve 676 neferin yaralandığı 139 neferin ise kaybolduğu haberi gelmektedir. Buna ilaveten adı geçen zayıfta toplamda 976 kişinin öldüğü de haber edilmektedir fakat bunun doğruluğu ispatlanmamıştır.¹⁸⁵

Ağustos ayının büyük bir kısmında ve Eylül'de, Avusturya-Macaristan ordusu Hersek ve Novi Pazar (Yenipazar) boyunca ilerledi. Bazı bölgelerde Bosnalıların başarılı taarruzları üzerine, General Josef Philipović yardım güçler istemeyi gerekli gördü ve ekim ayında imparatorluk ordusunun üçte biri olan 268.000 asker ihtiyaç oldu. Aynı zamanlarda ise işgal birliklerinin Doboj, Jajçe, Banjaluka ve Maglaj şehirlerine yerleştirilmesi sağlandı.¹⁸⁶

Başlangıçta Avusturya-Macaristan ordusu 50.000-60.000 arası askeri bir güç ile Bosna-Hersek'e girmiştir. Kıyam ehlini sakinleştiremeyince ve başarılı olmak için yeni alınan habere göre asker sayısının 200.000'e çıkartılması kararı alınmıştır.¹⁸⁷

Avusturya-Macaristan işgali kesinleştirmek ve bölgeyi tamamen zapt etmek için Eylül ayının ortasına kadar devamlı asker sevki yapmıştır. 11 Eylül 1878 tarihinde 80.000 askerın daha peyderpey nakledileceği haberini Tercüman-ı Hakikat vermektedir. Eğer kış gelene kadar işgal tamamlanmazsa Avusturya-Macaristan askerini hükümetin zapt etmesinin zor olacağı yine haberin içerisinde yer almaktadır.¹⁸⁸

Avusturya-Macaristan işgalin son çeyreğinde bile hazırlıklı olmak için devamlı asker sevki başta olmak üzere daha başka birçok yardımın Bosna-Hersek'e getirilmesine devam etmektedir. Birkaç güne kadar Avusturya-Macaristan ordusunun asker sayısı 200.000 kişiye çıkarılacağı bilinmektedir. İşgal tamamlandıktan sonra bayındırlık ve

¹⁸⁴ *Vakit*, nr. 2429, 3 Ramazan 1295/ 31 Ağustos 1878, s. 2.

¹⁸⁵ *Vakit*, nr. 2429, 3 Ramazan 1295/ 31 Ağustos 1878, s. 1.

¹⁸⁶ Olaş, *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İşgalinde Bosna-Hersek*, s. 33.

¹⁸⁷ *Vakit*, nr. 2429, 8 Ramazan 1295/ 5 Eylül 1878, s. 1.

¹⁸⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 14 Ramazan 1295/ 11 Eylül 1878, s. 3.

demiryolu işlerini hızlandırmak isteyen Avusturya-Macaristan, kuzeydeki demiryolu için asker ve mühimmat nakletmiştir. Sava nehri civarında büyük bir ordugah kurulmuştur. O bölgeden her gün gerekli görülen yerlere asker silah icap eden ne varsa gönderilmektedir.¹⁸⁹

İşgal süreci, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tahmininden daha uzun sürdüğü için askerlerin ihtiyaçları da devamlı olarak artmıştır. Bu nedenle ordunun ikmali çeşitli zamanlarda tamamlanmaya gayret edilmiştir. Fakat bu durum Avusturya-Macaristan halkını memnun etmemiştir.

---

¹⁸⁹ *Vakit*, nr. 2429, 17 Ramazan 1295/ 14 Eylül 1878, s. 2.

2. BÖLÜM: OSMANLI BASININDA BOSNA-HERSEK HALKININ DİRENİŞİ VE İLGİLİ DEVLETLERİN İŞGALE TEPKİLERİ

Buraya kadar işgalin çeşitli nedenlerini ve işgal başlangıcının Osmanlı basınına yansımaları ele alınmıştır. Bu bölümde şu sorulara cevap aranacaktır: Direnişin fazla yaşandığı Bosna-Hersek şehirlerinde halkın tepkisi nasıl olmuştur? Bu ayaklanmalar Osmanlı gazetelerinde ne şekilde yer almıştır?

2.1. Direnişte Halkların Birliği

Avusturya-Macaristan genel ordu komutanı Josef Philipović ve diğer Avrupalılar, işgalin Müslümanlar haricinde çabuk kabul edileceği düşüncesi içindeydiler. Müslüman Bosnalıların Hıristiyan bir yönetim altında yaşamaları olmaması gereken bir gidişti. Fakat öyle olmadığını Bosnalılar birliktelik duyguları ile ön plana çıkarttılar. Aslında kendiliğinden bir vatan ve beraberlik duygusu ile müttefik olan bir kimlik ortaya çıktı. Bu inancın yanlış olduğu görüşünde olan General Josef Philipović yayınladığı bildirimlerde bunu açıkça ifade etmiştir. Bildiride, Avusturyalıların bu iki vilayete şiddet, kargaşa ve yoksulluğu koymak; bunların yerine barış, birlik ve refahı koymak için geldiklerini ilan ediyorlardı. General, gerçeğin tam aksine, “Sultan, sizin (Bosna Herseklielerin) mutluluğunuzun gerçekleştirilmesi amacıyla hareket ederek sizleri güçlü dostu, Avusturya-Macaristan İmparatorunun himayesine emanet etmeye karar vermiştir.” demektedir. Bosna’ya bir iç çatışmayı, dinler ve ırklar arasındaki fanatik bir savaşı sona erdirmeye gittiklerini anlatıyordu.¹⁹⁰ Bu söylenen aslında doğru değildi. Amaç tamamen direnişin etkisini kırmaktı. Fakat bunun yerine, Avusturya ordusu, “medenileştirmeye” geldiği halktan şaşkıncı ölçüde sert ve azimli bir direnişle karşılaştı.

Direnişçilerin liderlerinden biri olan Smail Haki Selmanović, Ağustos 1878 başlarında yayınladığı bir bildirimde Müslüman, Hıristiyan ve Latin dinine mensup tüm Bosna halkını “düşmana birlik içinde karşı koymaya” davet etmiştir. Bu davette yalnızca halkın kendi azminden ve bağımsızlığı için mücadele etmesinden bahsetmiştir.¹⁹¹

Ceride-i Havadis gazetesine göre işgal tam anlamıyla başlamadan hudutta Avusturya-Macaristan askerlerinin hazır beklediği bir sırada Müslüman ve Hıristiyan Bosna-

¹⁹⁰ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, s. 146-147.

¹⁹¹ İmamović, *Boşnakların Tarihi*, s. 439.

Herseklilerin işgale karşı nasıl birleştikleri ele alınmıştır. Sınırdaki oluşturulan Avusturya-Macaristan ordusunun askerleri halkta büyük endişeler ve derin korkular yaratmıştır. Böyle bir ortamda etnisiteye bağlı spekülasyonlara aldırış etmeyen Bosna halkları birlikte vatanlarını korumak için Saraybosna başta olmak üzere bazı önemli şehirlerde umumi meclisler kurmuşlardır. Bu meclislerin bizzat kurulması ve bu süreçte etkin rol almaları için Sırp ve İslam Boşnakları birlikte hareket etmişlerdir. Meclis hazırlıkları işgali protesto amaçlı devam ederken özellikle işgalden hemen önceki üç gün tüm dünya devletlerine karşı protesto-nameler hazırlanmıştır. Bu protesto-nameler düzenli bir şekilde telgraflarla sadaret makamına gönderilmiştir.¹⁹² Bosna-Hersek halkının işgalin haksızlığını ifade ettikleri ve adalet istediklerini yapılan şikayet dilekçelerinden anlaşılmaktadır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 10 Ağustos 1878 tarihli nüshasında, ilk çatışmaların yaşanmış olduğu dönemde muharebeye Sırpıların özellikle kuzey sınırında birçok asker toplayıp isyana kalkıştıkları belirtilmiştir.¹⁹³ Aynı gazetenin birkaç gün sonraki haberlerinde ise Sırp ve Müslüman unsurun yanında bir de Karadağlıların da olduğu belirtilmiştir. Hatta bu sebepten Bosna-Hersek meselesinin Avusturya-Macaristan'ı usandıracak derecede ehemmiyete vardığının delili olduğu söylenilmiştir.¹⁹⁴

Vakit gazetesine göre Sırp ve Boşnaklar arasındaki vatanlarını koruma isteği onları koşulsuz olarak birbirine bağlamıştır. Hatta Boşnakları en çok tahrik edenlerin Sırpıların olduğu Avusturyalıların tarafından tasdik edilmiştir.¹⁹⁵

Yine Tercüman-ı Hakikat gazetesinin bir haberinde aziz vatanın korunması maksadıyla Müslim ve gayrimüslimin silahlanıp ittifak içinde manen ve bedenen her türlü fedakarlığı gösterdikleri ve Avusturya-Macaristan askerine karşı birlikte muharebe ettikleri yazılmıştır.¹⁹⁶ 30 Ağustos 1878 tarihli haberde ise Bosna-Hersek'teki tüm farklı gruplar bağımsızlık için kendi arzu ve istekleri dahilinde birleştikleri haberi geçmektedir.

197

¹⁹² *Ceride-i Havadis*, sayı 3769, 27 Recep 1295/ 27 Temmuz 1878, s. 3.

¹⁹³ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 11 Şaban 1295/ 10 Ağustos 1878, s. 1.

¹⁹⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 13 Şaban 1295/ 12 Ağustos 1878, s. 1.

¹⁹⁵ *Vakit*, nr. 2429, 15 Şaban 1295/ 14 Ağustos 1878, s. 1.

¹⁹⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 23 Şaban 1295/ 22 Ağustos 1878, s. 3.

¹⁹⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 2 Ramazan 1295/ 30 Ağustos 1878, s. 1.

Alınan yeni haberlere göre, Bosna-Hersek için verilen mücadelede Ortodoks Sırp lar ve Müslümanların hep birlikte olduklarının üzerinde duruldu. Fakat işgal süresi uzadıkça bazı Ortodoks Sırp ların Avusturya-Macaristan'ın tarafına geçtiği haberleri de duyulmaktadır.¹⁹⁸ Müslümanların durumu daha farklıdır. İşgal uzadıkça kızgınlıklarını ve şiddetlerini daha da artırarak Avusturya-Macaristan'a karşı gelmek en büyük hedefleri olmuştur. Düşman karşısında daha çok inandıkları bağımsızlık düşüncesine tutunmuşlardır.

Tercüman-ı Şark gazetesine göre, Bosna Hıristiyan erbabından olan birkaç kişi General Josef Philipović'e bir mektup yazmışlardır. Bu mektupta birtakım şartlar teklif edilmiş ve bu şartların yerine getirilmesi halinde teslim olacakları ibaresi vardır.¹⁹⁹ Söz gelimi din unsuru gözetilmeksizin bir birliktelik gösteren tüm Bosna-Hersekli lere ihanet eden bir kesim insan mevcuttur.

Bosna-Hersek'te bulunan çeşitli halk kitlelerinin birlikte mücadele verdikleri ve işgale karşı din ayrımı gözetmeksizin tek bir hedefe yöneldikleri açıkça görülmektedir.

2.2. Şehirlerin İşgali

Bosna-Hersek kendi içerisinde iki büyük eyalete ayrılmıştır. Bu eyaletlerden ilki Bosna, Osmanlı Devleti'nin egemenliğine daha önce girmiş olup diğer eyalet Hersek ise daha sonradan Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Coğrafi olarak Bosna biraz daha kuzeydedir. Hersek ise daha güneyde Adriyatik denizine yakın kıyı alanlarını oluşturur. Nüfus olarak Bosna eyaletinde Müslüman nüfus çok daha fazladır. Bu nüfus Osmanlı egemenliği ile birlikte hem Türkler hem de Boşnaklar tarafından oluşmaktadır. Müslüman nüfustan sonra Ortodoks Sırp nüfus bu bölgede ikinci sırada yer alır. Hersek eyaletinde ise yine Müslümanlar yoğundur fakat Katolik Hırvat unsur da etkin olarak bölgede yer almaktadır.

Bosna eyaletinin en önemli şehri Saraybosna'dır. Sonrasında Banjaluka, Maglaj, Doboj, Zvornik, Travnik gibi Osmanlı döneminde gerçek bir şehir görüntüsüne giren önemli şehirler yer almaktadır. Hersek eyaletinin en önemli şehri ise Mostar'dır. Mostar şehri Osmanlı eserleri ile birlikte tam olarak Müslümanlığın vurgusunun yapıldığı Bosna

¹⁹⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 5 Ramazan 1295/ 2 Eylül 1878, s. 3.

¹⁹⁹ *Tercüman-ı Şark*, 14 Ramazan 1295/ 11 Eylül 1878, s.134.

eyaletine göre güneyde kalan kısımda bulunur. Bosna eyaletinde büyük şehirlerin yanında küçük kasabalarda (Prijeğor, Visoko gibi) da direnişler gerçekleşmiştir.

Avusturya-Macaristan askerinin en fazla mukavemet gördükleri ve işgal girişiminde daha geç fırsat aralığı buldukları şehirler daha çok Bosna-Hersek'in kuzeyindeki yerlerdir.²⁰⁰

Bu şehirlerin Osmanlı basını ile olan bağlamından çıkmayarak işgali çözümlmek için ilgili şehirlerin değerlendirmesi yapılacaktır. Osmanlı basınına göre genel olarak yapılan direnişler Bosna eyaletinde daha sert ve kararlı geçmiştir. Hatta bunun için Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 10 Ağustos 1878 tarihli sayısında tüm şehirlerde çatışmaların bu kadar büyük boyutlarda olacağı önceden bilinseydi Berlin'deki kongrede işgal kararının alınması kabul edilmezdi ifadesi yer almıştır.²⁰¹

2.2.1. Banjaluka'nın İşgali

Bosna-Hersek'in kuzeybatısında yer alan Banjaluka, içinden geçen Vrbas nehri geçmektedir. Şehir, nehir sayesinde kuzey ve güney olarak karşılıklı bir büyüme gerçekleştirmiştir.²⁰² Bosna eyaletinin Saraybosna'dan sonraki en büyük şehri Banjaluka'dır.

Burada gerçekleşen işgal ve karşılıklı muharebeler yaklaşık iki hafta sürmüştür. Osmanlı basınına Banjaluka şehrinden yansıyan haberler Ağustos ayının ikinci yarısından itibaren başlamıştır.

Avusturya-Macaristan, şehrin ortasından geçen nehrin iki tarafına da asker konuşlandırmış hatta nehir suyuna kadar asker dikmiştir. Nehrin çevresinde hendekler açarak ve tuzaklar kurarak öyle bir baskı, şiddet göstermişlerdir ki yerli ahali başını kaldıramamıştır. Tam dokuz mevkide yerleştirmiş oldukları toplardan her gün top atışı yaparak her yeri tahrip etmişlerdir. Direnişçiler özellikle hendekler yüzünden geri dönmüşler ve ellerinden bir şey gelmemiştir. Burada, direnişçilerin göstermiş oldukları kahramanlıklardan ve kadın-erkek verilen mücadelenin ayrıntısını Tercüman-ı Hakikat gazetesi yazmaktadır. Avusturya-Macaristan, Banjaluka'da nehirden çok fayda

²⁰⁰ *Tercüman-ı Şark*, 29 Şaban 1295/ 28 Ağustos 1878, s.121.

²⁰¹ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 11 Şaban 1295/ 10 Ağustos 1878, s. 1.

²⁰² Muhittin Kul, *Çatma Ağaçtan Taş Kaleye: Kala-i Bana Luka (1703-1715)*, Journal of International Eastern European Studies, 2, 2019, s. 315-350.

görmüştür. Yapılan sallarla birlikte hem nehrin üzerinde hem de etrafında tüm kritik yerleri tutmuşlardır.²⁰³

Banjaluka'da sokaklarda bulunan kalabalık direnişçilerin Müslüman ve Hıristiyan hep birlikte vatanlarını korumak için mücadele verdikleri *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 22 Ağustos 1878 tarihli nüshasında anlatılmıştır.²⁰⁴

Vakit gazetesi Bosna-Hersek ile ilgili yer vermiş olduğu haberlerin başında 10 Eylül 1878 tarihinde Banjaluka şehrinin işgali ile ilgili çeşitli değerlendirmeler yapmıştır. Buna göre Banjaluka'ya giren Avusturya baş kumandanı özellikle Müslüman ahalinin evlerini ve dükkanlarını askerlere yağma ettirmiştir.²⁰⁵

Banjaluka'da yapılan mukavemetlerde Saraybosna, Zvornik gibi şehirlerden sonra halkın büyük bir direniş bilincinin olduğunu Osmanlı gazeteleri baz alınarak gözlemlenmiştir.

2.2.2. Tuzla'nın İşgali

Tuzla, Bosna-Hersek'in kuzeyinde bulunan Sırbistan'a yakınlığı ile bilinen bir yerleşim merkezi olarak kabul edilmektedir. Bu Osmanlı şehridir ve adını yakınında bulunan tuz üretilen bir kayadan almıştır.²⁰⁶

Tuzla'nın işgal edileceği 30 Temmuz günü telgraf ile duyurulmuştur. Hafız Paşa bu durumu Babıali'ye duyurup Avusturya-Macaristan ve direnişçilerin arasında bir çatışma yaşanacağını bildirmiştir. ²⁰⁷ Muharebeye tutulan iki taraf on iki saat çatışma gerçekleştikten sonra Avusturya-Macaristan askerlerinin yenildiği haberi Vakit gazetesi tarafından verilmiştir.

Vakit gazetesinin 26 Ağustos 1878 tarihli nüshasında, Avusturya İmparatoru'nun Tuzla'da askerlerinin kıyam ehli tarafından mağlup edildikleri haberinden bir hayli üzgün olduğunu söylemiştir. Tuzla'da olan biten her şeyin derhal tüm halka anlatılması

---

²⁰³ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 17 Şaban 1295/ 16 Ağustos 1878, s. 1.

²⁰⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 23 Şaban 1295/ 22 Ağustos 1878, s. 3.

²⁰⁵ *Vakit*, nr. 2429, 13 Ramazan 1295/ 10 Eylül 1878, 3.

²⁰⁶ Yıldız, *Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek*, s.48.

²⁰⁷ *Vakit*, nr. 2429, 16 Şaban 1295/ 15 Ağustos 1878,s. 1.

ve bildirilmesi gerektiğini istemiştir. Sırların kıyam ehline nasıl katıldıkları ve kıyam erbabının Tuzla’da istihkam olarak sağlam yapılandıkları telgraf ile haber verilmiştir.²⁰⁸

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 30 Ağustos 1878 tarihli nüshasında, Avusturya-Macaristan askerinin Tuzla’ya tamamen ulaştığı haberi yer almıştır. Avusturya-Macaristan askerleri Tuzla şehrinde silah, top ve tüfeklerle halka büyük hezimet vermişlerdir. Bununla beraber kadınlara tecavüz edildiği, çocukların katledildiği ve erkeklerin de esir alındığı teyit edilmiş haberler arasındadır.²⁰⁹

Avusturya-Macaristan’a göre, Zvornik şehrinden sonra en ehemmiyetli olan şehir Tuzla’dır. Zvornik’e yürüyen ordu, yaklaşık 10 gün sonra 30.000 kadar bir asker sevki ile Tuzla şehrini kontrol altına almaya başlamıştır.²¹⁰

Tuzla’dan 6000 asker ve iki top ile Zvornik’e çekilen erbabı kıyam Mehdi Bey adında bir Arnavut tarafından komuta edilmektedir. Zaptiyelerin en güçlülere Tuzla’da Avusturya askerinin eline esir düşmüşlerdir.²¹¹ Arnavut Müslümanların Bosna-Hersek’e yardım için bölgenin her yerine yayılmış olmaları Avusturya-Macaristan’ı sıkıntılı duruma düşürmektedir. Tuzla’da bulunan direniş kuvvetleri Zvornik’e kaçarak oradaki direnişi hiç bitirmek istememişlerdir.

2.2.3. Maglaj’ın İşgali

Maglaj, Sırbistan sınırına doğru Bosna eyaletinin kuzeyde kalan bir şehridir. Bu şehirde Müslümanlar çok daha fazladır. Osmanlı basınına göre ise Bosna eyaletindeki en büyük çarpışmalar burada geçmiştir.

Maglaj’da bulunan her Müslüman’ın evinden Avusturya-Macaristan askerine silahla saldırılması çatışmanın büyüklüğünü göstermektedir. Halk, 1 Ağustos 1878 tarihi ile birlikte Maglaj’a giren Avusturya-Macaristan askerlerine karşı şehre giden dar bir geçitten tuzak kurmuşlardır. Bunun sonucunda birçok Avusturya-Macaristan askeri ölmüştür. Maglaj’da yaşanan şiddetli olaylar nedeniyle tüm Avusturya-Macaristan gücü bölgeye hareket etmiştir. Sonunda şehir işgal edilmiştir.

²⁰⁸ *Vakit*, nr. 2429, 27 Şaban 1295/ 26 Ağustos 1878, s. 1.

²⁰⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 2 Ramazan 1295/ 30 Ağustos 1878, s. 3.

²¹⁰ *Vakit*, nr. 2429, 3 Ramazan 1295/ 31 Ağustos 1878, s. 1.

²¹¹ *Vakit*, nr. 2429, 6 Şevval 1295/ 3 Ekim 1878, s. 2.

8 Ağustos 1878 tarihi itibarıyla Avusturya-Macaristan ordusu Maglaj içlerinde Türk nizamiye erlerinin ve üniformalı Türk subaylarının da bulunduğu Boşnak kuvvetleriyle karşılaşmışlardır. Buradaki Bosnalıların en büyük lideri ise Hacı Salih adındaki kişidir. Müslüman ve Hıristiyan birlikler işgale karşı gelmişlerdir. Müslüman Arnavutlar da gelip direnişçilerin saflarına katılmışlardır. Böylece Avusturyalılara karşı mücadele eden Müslümanların sayısı 100.000 civarını bulmuştur.²¹²

Vakit gazetesine göre Banjaluka ve Tuzla tarafından gelen Avusturya-Macaristan ordusu Maglaj'da birleşerek burada büyük bir muharebe gerçekleştirmiştir. Bu bölgenin işgal başında iken tamamen ele geçirilmesine odaklanılmıştır. Çünkü Saraybosna'ya gidecek olan yolun bu şehir ele geçirilirse daha kolay olacağı ifade edilmiştir.²¹³ Maglaj'da yaşanan kanlı muharebelerden sonra Tercüman-ı Hakikat gazetesi muharebede şehit olan kişilerin kanları intikama sebep olmuştur ifadesini kullanmıştır.²¹⁴

Maglaj'ın işgali gerçekleşirken kanlı ve çok şiddetli muharebelerin yapıldığını tüm dünyadaki basın haberleri yazmıştır.²¹⁵ Bu muharebelerde Avusturya-Macaristan askerlerinin yaralandıkları tespit edilmiştir. Bu da demek oluyor ki, direnişin başlarında ilk heyecan ile birlikte tam bir karşı koyuş söz konusudur.

Avusturyalıların muharebelerde ölüm sayıları özellikle Maglaj şehrinde çok olmuştur. Maglaj'da 40-50 kişi arasında bir ölümün olduğu duyumu alınmıştır.²¹⁶

30 Ağustos 1878 tarihinde Maglaj'da çıkan çatışmalarda General Josef Philipović, şehirde güvenliği sağlamak için bir alay asker sevk etmiştir. Bu alayın Maglaj'a ulaşım ulaşmadığı konusunda kesin bir haber yoktur.²¹⁷

Maglaj, Saraybosna'ya gidilen yeri öncelediği için konumu açısından önemli bir şehirdir. Bunu bilen direnişçiler, bu şehri koruyarak Maglaj'da Avusturya-Macaristan askerlerine büyük bir vurgun yaşatmışlardır.

---

²¹² Zafer Çakmak, *1875 Hersek İsyanı ve Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Tarafından İşgali*, Fırat Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1996, s.116-117.

²¹³ *Vakit*, nr. 2429, 13 Şaban 1295/ 12 Ağustos 1878, s. 1.

²¹⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 16 Şaban 1295/ 15 Ağustos 1878, s. 2.

²¹⁵ *Vakit*, nr. 2429, 18 Şaban 1295/ 17 Ağustos 1878, s. 1.

²¹⁶ *Vakit*, nr. 2429, 23 Şaban 1295/ 22 Ağustos 1878, s. 1.

²¹⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 2 Ramazan 1295/ 30 Ağustos 1878, s. 3.

2.2.4. Zvornik'in İşgali

Zvornik, Bosna'nın kuzeydoğusunda kalan ve Sırbistan ile sınırı olan Müslüman nüfusun çok olduğu bir şehirdir. Zvornik çatışmaların yaşandığı ilk günler değil, sonrasında Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilmiştir. Osmanlı basınında 13 Ağustos 1878 tarihinden sonra Zvornik ile ilgili haberlere ulaşılmıştır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesine göre, Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'e tüm hudutlardan girmiştir. Zvornik şehrine gelindiğinde ise gecenin bir yarısı çoluk çocuk dinlemeden birden büyük saldırılar düzenlemiştir. Avusturya-Macaristan'ın kalkıştığı bu hücumda Zvornik'te gördükleri ne kadar erkek varsa katlettikleri haberde yazılmaktadır. Erkekleri katlettikten sonra da 400 kadar çocuk ve kadını da esir etmişlerdir. Bunun yanında da Zvornik şehrini yağmalayıp ne kadar eşya ve erzak varsa hepsini ele geçirmişlerdir. En sonunda kasabanın ateşe verildiği 14 Ağustos 1878 tarihli gazete haberinden öğrenilmektedir. Olan biteni öğrenen Saraybosna'daki direnişçiler bu bölgeye doğru yola çıkmıştır. Sonraki günler ise direnişçiler tarafından eli silah tutan herkesin Zvornik'e gitmesi için birtakım teşvikler yapılmıştır.²¹⁸

Vakit gazetesinin 31 Ağustos 1878 tarihli nüshasında Bosna-Hersek'in önemli bir şehri olan Saraybosna'nın işgali ile birlikte kuzeyde bulunan diğer şehirlerin de derhal kontrol altına alınması gerektiği yazmaktadır. Bosna'nın kuzeydoğusunda bulunan diğer önemli şehirlerden bir tanesi Zvornik'tir. Zvornik'teki erbabi kıyam Saraybosna'nın işgali ile eşzamanlı olarak birçok muharebeyi kazanmış ve düşmanı gerilla kuvvetleriyle geri itmiştir. Bu mücadeleyi gören Avusturya-Macaristan ordusu Saraybosna'yı işgal ettikten sonra direkt olarak Zvornik'e yönelmiştir. Yönelen askeri kuvvetin bir kısmı ise ayrılarak Tuzla'ya gitmiştir. Zvornik şehrinin özellikle Sava nehri kıyısında bulunan yerlerini ve Brčko'yu tehdit etmek için Avusturya-Macaristan askerleri konuşlanmışlardır. Askerler eğer Zvornik halkı çok fazla direniş gösterirse Brčko'yu yakacaklarını duyurmuşlardır.²¹⁹ Brčko şehri, Zvornik sancağından Belgrad'a ve Slovenya taraflarına giden tarım mahsulünün çıkış bölgesidir. Bu sancağın nehre olan iskelesi çok kıymetlidir. Brčko'nun yakılıp harap edilmesi Osmanlı halkını üzüntüye uğratmıştır.

²¹⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, 3.

²¹⁹ *Vakit*, nr. 2429, 3 Ramazan 1295/ 31 Ağustos 1878, s. 1.

Zvornik erbabı kıyamının liderliğini elinde bulunduran kişi Mehmet Fevzi Efendi, beraberinde bulunduğu kişilerle Avusturya-Macaristan askerini bozguna uğratmıştır. Bunun sonucunda Avusturya-Macaristan askerleri Gračanica cihetlerine doğru geri çekilmek zorunda kalmıştır. Zvornik halkı tarafından yapılan bu büyük muharebeden kaçan Avusturya-Macaristan askerleri arkalarında birtakım mühimmatlar bırakmıştır. Birkaç top, silah ve mühimmat elde edilmiştir. Avusturya-Macaristan askerlerinden toplam 2600 kişiye yakın ölü ve yaralı askerleri vardır. Avusturya-Macaristan askerleri kaçarken Rum despothesesi (Rum piskoposunun makamı dairesi), ahalinin evlerine ve esnafların dükkanlarına top atarak büyük zarar verdikleri ve yollarda buldukları aciz kadın ve çocukları katlettikleri alınan haberler arasındadır.²²⁰ Bu durum göstermektedir ki, Avusturya-Macaristan işgal sürecinin ilk ayında -Saraybosna'yı da buna dahil ederek- Bosna'nın kuzey taraflarında almış olduğu yenilgiler çok ağırdır. Bu nedenle Avusturya-Macaristan askerlerinin işgalin devamında Bosna-Hersek halkına karşı yaklaşımı daha da acımasızca olacaktır.

Zvornik şehri ile ilgili alınan önemli haberler Tercüman-ı Şark gazetesinde yer almaktadır. Zvornik'in kuzeyini bir türlü ele geçiremeyen Avusturya-Macaristan halkın mukavemeti karşısında çok askerini kayıp vermiştir.²²¹ Avusturya-Macaristan'ın Zvornik'e bundan önceki saldırılarından çok daha büyük bir saldırı düzenleyeceği ve iki tarafın da daha şiddetli bir hazırlık içerisinde olduğu ifade edilmektedir. Daha tedarikli olan direnişçilerin yanında Osmanlı ordusundan kaçan askerlerin de bulunduğu belirtilmiştir.²²²

Vakit gazetesi 22 Eylül 1878 tarihli sayısındaki haberde Zvornik'teki yeni gelişmelerden bahsetmektedir. Zvornik'e bir adam geldi ve Müslüman ahali bu kişiyi büyük bir saygı ile karşılamıştır. Bu kişinin isminin Abdullah olduğu alınan haberler arasındadır. Bu ismin gerçek ismi olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu isim sahte olabilir çünkü bu kişi Osmanlı Devleti'nin asker hizmetinde bulunmuştur. Liyakatli bir zabıt olduğu bilinmektedir fakat Bosna-Hersek'in durumuna kayıtsız kalamadığı için askerlik görevini terk edip Bosna'ya firar etmiştir. Bilgili ve erdemli olan eski Osmanlı zabiti gece gündüz demeden kıyam erbabına liderlik edip muharebelere katılmaktadır. Bu

²²⁰ *Vakit*, nr. 2429, 3 Ramazan 1295/ 31 Ağustos 1878, s. 1.

²²¹ *Tercüman-ı Şark*, 15 Ramazan 1295/ 12 Eylül 1878, s.135.

²²² *Tercüman-ı Şark*, 16 Ramazan 1295/ 13 Eylül 1878, s.136.

kişinin tüm doğu Bosna'nın güvenilir kumandanı olduğu da bir başka haberde zikredilmiştir.²²³

Osmanlı basını, Osmanlı Devleti ordusundan firar eden birçok askerin varlığını haberlerine yansıtmıştır. Resmi olarak değil de gönüllü olarak yerel halka katılım gösteren birçok Osmanlı zabiti vardır. Bu zabitler halkın önderi olmuşlardır.

Bosna direnişçilerinin şehir işgal edilirken hezimete uğrayanları Zvornik yakınında dayanıklı istihkâmlar inşa etmişlerdir.²²⁴

2 Ekim 1878 itibariyle son büyük direnişin Zvornik'te bastırılmasıyla büyük çapta bir direniş artık son bulmuştur. Zvornik, artık tamamen işgal edilmiştir. Avusturya sefarethanesinden gelen bilgiye göre, Zvornik ahalisi Avusturya kumandanına bir heyet göndererek teslim olacaklarını bildirmişlerdir. Avusturyalılar bu nedenle mukavemet görmeden Zvornik'i ele geçirmiştir. Zvornik'te bulunan çatışma için kullanılan tüm mühimmat ve silahlar Avusturya askeri tarafından toplanılmıştır.²²⁵

5 Ekim 1878 tarihli Vakit gazetesinin haberine göre Zvornik'in işgal edilişi resmen onaylanmıştır.²²⁶

Zvornik ve çevresindeki bölgelerde bulunan halk en çok direniş gösteren ikinci büyük yer olma özelliğini göstermektedir.

2.2.5. Doboj'un İşgali

Doboj'da yaşananlar çok önemlidir. Burada Avusturya-Macaristan tarafından en etkili kişi General Szaparaj'dır. Generalin üzerine etkili ve başarılı saldırıların mesuliyeti olan ve çalışmaları büyük ölçüde Bosnalıları Avusturya-Macaristan'a karşı direnmeye teşvik eden kişi, Possavina ayaklanmasını organize eden Taşlıca müftüsüydü.²²⁷

General Josef Philipović, Doboj'da kurduğu askeri mahkemede birçok Bosnalı Müslümanın öldürülmesini ve hapse gönderilmesini sağlamıştır. Kurulan bu olağanüstü mahkemeler tarafından birçok kişi yargılaması tamamlanmadan insafsızca

²²³ *Vakit*, nr. 2429, 25 Ramazan 1295/ 22 Eylül 1878,s. 2.

²²⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 30 Ramazan 1295/ 27 Eylül 1878, s. 1.

²²⁵ *Vakit*, nr. 2429, 5 Şevval 1295/ 2 Ekim 1878,s. 1.

²²⁶ *Vakit*, nr. 2429, 8 Şevval 1295/ 5 Ekim 1878,s. 2.

²²⁷ Olaş, *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İşgalinde Bosna-Hersek*, s. 33.

öldürülmüşlerdir. Bu mahkeme 1879 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.²²⁸ Ayrıca işgal kuvvetleri işgal edilen bölgelerde pek çok kıyım işlemişlerdir. İlk idari mahkemelerin kurulması devlet ve yönetimin varlığını kesinkes göstermesi açısından önemlidir. Avusturya-Macaristan'ın kurmuş olduğu ilk yapılanmalar denilebilir.²²⁹

Avusturya-Macaristan önce Doboj sonra da Maglaj yönünde işgalin başlamasının birinci haftası ilerlemiştir. Doboj'a giden Avusturya-Macaristan ordusu ilk defa Müslüman ahali tarafından mukavemet görmüştür. Doboj'da 1500 kadar Müslüman erbabı kıyımı mevcuttur. Avusturya-Macaristan askerinden 8 yaralı 3 ölü vardır. Yağmurlu havaya rağmen Avusturya-Macaristan askeri Maglaj'a doğru yola çıkmıştır.²³⁰

Tercüman-ı Hakikat gazetesinde Doboj şehrinin işgal edilmesi, Avusturya-Macaristan ordusunun o bölgeye ilerlemesinin Ağustos ayının sonları olduğu yazılmaktadır. Buna göre, Doboj şehrindeki olaylar Maglaj gibi ilk çatışmalarda değil de sonraki süreçte ele alınmaktadır.²³¹

Bosna'da Avusturyalıların silah arama bahanesiyle işgalin son günlerinde ve ahalinin kayıpları ve vatani yüzünden morali en düşük olduğu bir dönemde Doboj şehrindeki tüm evlere Avusturya askerleri girmişlerdir. Hanelerin içerisindeki kadın ve çocuklara kötü davrandıkları, askerlerin kadınları taciz ve tecavüz ettiği Vakit gazetesinden öğrenilmektedir.²³²

2.2.6. Jajce'nin İşgali

Ağırlıklı olarak Müslümanların yaşadığı bu şehir, Dinar dağlarından birine yaslanmış olup ortasından Vrbas ırmağının geçtiği sayısız doğal güzellikleri içinde bulunduran tipik bir Osmanlı şehridir. Bu bölgede Müslümanlardan sonra gelen grup Sırplardır.²³³

Vakit gazetesinin 12 Ağustos 1878 tarihli sayısındaki habere göre, Avusturya-Macaristan telgraf namelerinden Jajce'de işgalin gerçekleştiği öğrenilmiştir. İşgal

²²⁸ İmamoviç, *Boşnakların Tarihi*, s. 440.

²²⁹ Engili, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, s. 843.

²³⁰ *Tercüman-ı Şark*, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, s.106.

²³¹ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 2 Ramazan 1295/ 30 Ağustos 1878, s. 3.

²³² *Vakit*, nr. 2429, 20 Şevval 1295/ 17 Ekim 1878, s. 1.

²³³ Yıldız, *Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek*, s. 49.

gerçekleşene kadar müdafaa eden şehirdeki Bosna-Hersek halkı Avusturya-Macaristan'ın yerleşim alanını zapt etmesiyle birlikte açıktan göstermiş olduğu direnişin önemi azalmıştır.²³⁴

18 Ağustos 1878 tarihi itibariyle Jajce'nin işgalinin tamamlandığı Viyana'daki gazetelerden ve telgraf haberlerinden öğrenilmektedir.²³⁵ Bunun Avusturya-Macaristan için büyük bir muzafferiyet olduğu ve ciddi bir kazanç olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

2.2.7. Travnik'in İşgali

Travnik şehri için Bosna-Hersek bölgesinde Osmanlı Devleti ve Müslüman kimliğinin en fazla bulunduğu yer denilebilir. Bu nedenle şehrin işgal edilmesi Saraybosna'nın işgal edilmesi kadar hissi olarak halkı derinden üzmüştür.

Osmanlı döneminde Bosna eyaletinin valisi Travnik'te yaşamaktadır. Bundan dolayı bu şehre "Vezirler kenti" adı verilmiştir. Saraybosna ve Banjaluka'dan sonra gelen en stratejik yer Travnik'in bulunduğu kesimdir.²³⁶

Tercüman-ı Hakikat'e göre, silahlarını temin eden tüm kıyam ehli 14 Ağustos 1878 tarihinden sonra akın akın Travnik'teki ordugaha gelmeye başlamışlardır. Önceden Osmanlı vezirlerinin bulunduğu bu şehirde artık kendilerini savunmaktan başka çareleri kalmayan direnişin ileri gelenleri (kadılar, müftüler, ulema) gaza niyetiyle isyana kalkışmışlardır.²³⁷

Vakit gazetesine göre, 15 Ağustos 1878 tarihinde Avusturya-Macaristan tarafından şehir zapt edilmiştir. Kıyam erbabını yenen Avusturya-Macaristan askerlerinin ilk etapta şehirde yaptıkları gazetenin icmali ahval kısmında anlatılmıştır.²³⁸ Ertesi günkü habere göre ise Travnik'te bulunan direniş liderleri öldürülmüşlerdir.

²³⁴ *Vakit*, nr. 2429, 13 Şaban 1295/ 12 Ağustos 1878,s. 1.

²³⁵ *Vakit*, nr. 2429, 19 Şaban 1295/ 18 Ağustos 1878,s. 3.

²³⁶ Yıldız, *Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek*, s.50-51.

²³⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 15 Şaban 1295/ 14 Ağustos 1878, s. 2.

²³⁸ *Vakit*, nr. 2429, 16 Şaban 1295/ 15 Ağustos 1878,s. 1.

Travnik'teki kıyam erbabı liderinin şehit edilmesi ile birlikte Avusturya-Macaristan askerlerinin büyük bir vahşet yaşattığı ve buna devam ederse Osmanlı'ya bağlı olan tüm insanların nefretini kazanacağı gözlemlenmektedir.²³⁹

2.2.8. Saraybosna'nın İşgali

Bu şehir Miljačka nehrinin etrafında oluşmuş ve doğa güzellikleri ile ünlü bir şehirdir. Bölgenin orta kısmında yer almaktadır. Osmanlı Devleti döneminde Saraybosna (Sarajevo) Bosna eyaletinin merkeziydi. İşgalden sonra ise bu durum devam etti. Avusturya-Macaristan yönetiminde de bir merkez niteliği taşıdığı görülmektedir. Osmanlı'nın kurmuş olduğu bir şehir olduğundan Müslüman nüfus şehirde daima en fazla nüfus olmuştur. Avusturya-Macaristan'ın Saraybosna'yı işgali genel düşünce olarak 19 Ağustos 1878 tarihinde resmi olarak başladığı yönünde olmuştur.²⁴⁰ Osmanlı basını da durumu bu şekilde kabul etmiş olacak ki haberlerinde ağırlıklı olarak bu tarih dikkate alınmıştır.

Avusturya-Macaristan ordusunun 27 Temmuz Sava nehrini geçip işgale başladıkları sırada, Hacı Loyo adlı direnişinin önderliğinde Saraybosna halkı, Saraybosna Valisi'ni işgale karşı çıkmayan bazı memurların görevinden azledilmesine zorlayarak, şehir garnizonunu direnişe davet etti. Tam anlamıyla sistematik ve meclis statüsünde olmayan direnişi yönetmek için "Milli Hükümet" adı altında amatör bir meclis kurulmuştur. Bu yeni hükümetin başına bir Osmanlı memuru olan Hafız Paşa getirildi. Yeni kurulan hükümet ordu yönetimini İsmail Hakkı Bey Selmanoviç ve Muhammed Hacıyamakoviç'in yönetimine bırakırken, şehir yönetimini ise Hafız Paşa'ya verdi. Hükümet, Osmanlı Devleti'nden kopmaktansa Osmanlı-Müslüman varlığını korumayı hedeflemekteydi. Saraybosna şehir kumandanı şehri terk etmeye kalkıştığında, Hacı Loyo'nun adamları tarafından geri getirilip şehrin himaye edilmesine katılmaya zorlanmıştır. Saraybosna'da Hacı Loyo'nun haricinde direnişin önderlerinden Hacı Zuna, Ahmet Efendi Nako, Hacı Pamarkoviç; Sırlardan Peter Petroviç, Risto Çukoviç, Corce Hacıyamakoviç Avusturya-Macaristan kuvvetlerine karşı direnişin önde gelen isimleri olmuşlardır. İşgale karşı halkın direnişini örgütlemiş ve kıyam ehlinin daha

²³⁹ *Vakit*, nr. 2429, 18 Şaban 1295/ 17 Ağustos 1878, s. 1.

²⁴⁰ Yıldız, *Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek*, s.35-39.

sistemli hareket etmesini sağlamışlardır.²⁴¹ Müslüman Bosnalılar için direnişin en kötü yanı ise Hıristiyan bir hükümet altında yaşamının kabul edilemez olduğudur.

Vakit gazetesi 4 Ağustos 1878 tarihli gazete nüshasında Avusturya-Macaristan askerinin dokuz on güne kadar Saraybosna'ya ancak ulaşabileceği yazılmıştır.²⁴² Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 19 Ağustos'ta²⁴³ Saraybosna'ya girmeden önce (bir diğer görüş ise 22 Ağustos²⁴⁴), 7 Ağustos'ta 7-8 bin kişilik bir asi kuvvetiyle gerçek bir muharebe yapmıştır.²⁴⁵ Gazetenin 13 Ağustos 1878 tarihli haberine göre, Avusturya-Macaristan'ın Karadağ ve Sırbistan'ın tüm müdahalelerine rağmen Saraybosna'ya girdikleri yazılmıştır.²⁴⁶ Bu haberin doğrulanması birkaç günü almıştır. Saraybosna'nın önemini bilen Sırbistan bunun için Saraybosna'daki kıyam ehline yardım da bulunduğu kesindir.

Saraybosna'ya girmeye çalışan Avusturya-Macaristan askeri 14 Ağustos 1878 tarihinde bölgedeki direnişçilerle sekiz saat süren kanlı bir muharebe yapıldığı Vakit gazetesinden öğrenilmektedir. Habere göre direnişçilerden ölenlerin sayısı 400 kişiye yaklaştığı Avusturya-Macaristan'dan askerlerin kayıplarının 360-600 sayıları arasında olduğu düşünülmektedir.²⁴⁷

13-14 Ağustos 1878 tarihlerinde yaşanan muharebelere Saraybosna kıyam lideri Hacı Loyo, hapishanedeki herkesin serbest kalmasını sağlamıştır. Hapishaneden salıverilen kişiler Saraybosna'daki direnişlere katılmışlardır.²⁴⁸ Kaçaklar, Müslüman halkın başını çektiği direnişçilerle ittifak etmişlerdir.

Saraybosna işgal girişimi başlamadan önce Hafız Paşa, Avusturya-Macaristan ordu generalinden kıyam ehlinin boyun eğmesi için birkaç gün daha beklemesini istemiştir. Fakat general bu bekleyişin direnişçilerin daha da kuvvet kazanmasına sebep olur diye bu öneriyi reddetmiştir.²⁴⁹ Avusturya-Macaristan askerinin bölgenin en merkezi sayılan

---

²⁴¹ Emgili, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, s. 842-843.

²⁴² *Vakit*, nr. 2429, 5 Şaban 1295/ 4 Ağustos 1878, s. 1.

²⁴³ İmamoviç, *Boşnakların Tarihi*, s. 439.

²⁴⁴ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, s. 145.

²⁴⁵ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 528.

²⁴⁶ *Vakit*, nr. 2429, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, s. 2.

²⁴⁷ *Vakit*, nr. 2429, 15 Şaban 1295/ 14 Ağustos 1878, s. 1.

²⁴⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, s. 3.

²⁴⁹ *Vakit*, nr. 2429, 19 Şaban 1295/ 18 Ağustos 1878, s. 1.

yere bu algı ve düşünce ile dahil olmaları içinde buldukları halin bir göstergesi olmaktadır.

Saraybosna üzerine yürüyen Avusturya-Macaristan ordusu, Saraybosna ahalisinin bazı şartlarını kabul ederek şehrin teslim olduğu haberini ortaya çıkartmıştır. Fakat bu haber teyit edilememiştir.²⁵⁰

21 Ağustos 1878 tarihi itibariyle halen Saraybosna için işgalin gerçekleşmiş ve tamamlanmış olduğuna dair *Vakit* gazetesine göre netlik yoktur. Viyana'dan alınan telgraflara göre, Saraybosna çevresi kuşatılmıştır. Saraybosna'nın topa tutulduğu ve ahalinin heyecan içinde şehri düşmandan korumaya çalıştığı haberi gelmiştir.²⁵¹

Resmi kaynaklara göre Saraybosna'nın 19 Ağustos'ta işgal edildiği kesindir. Fakat bazı kaynaklarda bu tarih değişiklik göstermektedir. Osmanlı basını da bu anlamda tek bir günde buluşmamıştır. Gelen telgraf haberlerine göre adım adım doğru bilgi vermek için gazeteler uğraş vermiştir.

Tercüman-ı Şark gazetesinin 22 Ağustos 1878 tarihli gazete haberinde Saraybosna'ya giriş yapıldığı haber verilmiştir.²⁵²

Vakit gazetesinin 22 Ağustos 1878 tarihli sayısına göre, Bosna-Hersek ile ilgili olarak direkt Babıali'ye bir haber verilmeden yalnızca İstanbul'da bulunan Avusturya sefaretine gelen bir telgraf name ile Avusturya-Macaristan askerinin Saraybosna'ya girdiği haberi gelmiştir. Haber direkt Babıali'ye gelmediği için onaylanmamıştır.²⁵³ Saraybosna'ya girerken hiçbir mukavemet görmediklerini özellikle söyleyen Kont Andrassy, Babıali'yi ve Osmanlı Devleti kamuoyunu yanıltmak istemiştir. Avusturya-Macaristan'ın Saraybosna'ya kolaylıkla girmesi haberi teyit edilmediğinden doğruluğu ispatlanamamıştır.

23 Ağustos 1878 tarihinde Saraybosna işgali kesinleşmiş ve şehrin işgali tamamlanmıştır. Güvenilen iki telgraf ağı da bu konuyu netleştirmiştir. Birinci telgrafın haberine göre, Saraybosna şehri Avusturya-Macaristan askeri tarafından üç gün üç gece muhasara altında tutulmuştur. Top atışları ile birlikte askerlerin hücumu başlamış ve

²⁵⁰ *Vakit*, nr. 2429, 21 Şaban 1295/ 20 Ağustos 1878, s. 1.

²⁵¹ *Vakit*, nr. 2429, 22 Şaban 1295/ 21 Ağustos 1878, s. 1.

²⁵² *Tercüman-ı Şark*, 23 Şaban 1295/ 22 Ağustos 1878, s.115.

²⁵³ *Vakit*, nr. 2429, 23 Şaban 1295/ 22 Ağustos 1878, s. 1.

şehir ele geçirilmiştir. İkinci telgraf haberine göre ise top atışları ile beraber şehir harap olmuşken bile halk sonuna kadar direnmiştir. Avusturya-Macaristan askeri Saraybosna içine girdiğinde çok sayıda kişinin öldüğünü kayıt altına almışlardır. Kadınlar ve çocuklardan da yaralı ve ölümler mevcuttur.²⁵⁴

Tercüman-Hakikat gazetesinin 19 Ağustos 1878 tarihli nüshasına göre, Avusturya-Macaristan'ın Saraybosna'ya giriş yaptığı henüz netlik kazanmamıştır.²⁵⁵ 24 Ağustos 1878 tarihi itibarıyla gayri resmi ve resmi yazılardan hareketle Saraybosna'ya Avusturya-Macaristan askerinin girdiği tasdik edilmektedir. Ancak bu giriş ile her şeyin bitmediğini muharebelerin devam ettiği de söylenilmektedir. Avusturya-Macaristan askeri Saraybosna'yı üç gün top ateşine tutmuş sonra da bir hücumla şehre girdikten sonra sokaklarda birtakım çatışmalar yaşanmıştır. Bu muharebelerin devam edildiği de hususi olarak gelen telgraflardan anlaşılmıştır.²⁵⁶ Şehirde içeriden dışarıya dışarıdan içeriye birilerinin girmesi yasaklanmıştır.²⁵⁷

Saraybosna'yı abluka altına alan Avusturya-Macaristan, giriş-çıkışları yasakladığı haberini Vakit gazetesi de vermektedir. Haberde bundan sonra Saraybosna'da neler olacağını Avusturya-Macaristan'ın ele geçirmiş olduğu resmi telgraf haberlerinden öğrenileceğini duyurmaktadır.²⁵⁸

Saraybosna'nın işgali tüm Osmanlı'yı derin bir üzüntüye boğmuştur. Bu anlamda Vakit gazetesi şöyle söylemektedir: "*Ahvâl-i harbiyenin bu sûrete müncer olması ne derecelere kadar şâyân-ı teessüf olduğunu uzun uzadıya şerh ve izâh etmeğe hâcet yoktur. Zira bu yoldaki esnâ bir izahın ashâb-ı kulûb için gözlerden yaş getirmemesi mümkün değildir.*"²⁵⁹

Saraybosna'da zabtiye miralay ve erkanı harp zabitanından birer kişi Avusturya-Macaristan tarafına geçip teslim olduklarını ve kendilerinin kıyam ehli tarafından zorla tutulduklarını yabancı gazeteler yazmıştır. Direniş lideri olan Hacı Loyo'nun daima

²⁵⁴ Vakit, nr. 2429, 24 Şaban 1295/ 23 Ağustos 1878, s. 1.

²⁵⁵ Tercüman-ı Hakikat, nr. 2225, 20 Şaban 1295/ 19 Ağustos 1878, s. 4.

²⁵⁶ Tercüman-ı Hakikat, nr. 2225, 25 Şaban 1295/ 24 Ağustos 1878, s. 3.

²⁵⁷ Vakit, nr. 2429, 25 Şaban 1295/ 24 Ağustos 1878, s. 1.

²⁵⁸ Vakit, nr. 2429, 28 Şaban 1295/ 27 Ağustos 1878, s. 1.

²⁵⁹ Vakit, nr. 2429, 24 Şaban 1295/ 23 Ağustos 1878, s. 1.

seyahat ederek ahaliyi daha da fazla kıyama sürüklediği ve buna teşvik ettiğini dile getirmişlerdir.²⁶⁰

Avusturya-Macaristan baş kumandanı General Josef Philipović Viyana'ya göndermiş olduğu bir raporda Saraybosna'nın işgalini şöyle nitelendirmiştir:

“Saray halkı ol derecede mukâvemet (karşılıklı çatışma) gösterdi ki eğer asâkirimizin ahlâkı intizâm-ı askerî kavâidi hâricinde harekete meyyâl (eğilimli) olsa idi Bosna Sarayı'nda tahrîb (kırıp dökme, yıkma) olunmadık bir hâne ve itlâf (öldürülen) edilmedik bir adam kalmaz idi. Çünkü ahâli son dereceye kadar mukâvemet-i şeciânede bulduktan başka hânelerin pencerelerinden silah ve taş atmışlar ve hatta bir hastahanede bulunan hastegân bile ordular üzerine taş ve eşyâ-i sakîle etmişlerdir.”²⁶¹

Görüldüğü gibi Saraybosna'nın işgal edildiği günlerde Avusturya-Macaristan kamuoyunda tutarsız davranışlar söz konusudur. Bir yandan Kont Andrassy tarafından mukavemet olmadan halkın Avusturya-Macaristan askerine teslim olarak işgalin gerçekleştiği haberi ortaya atılmıştır. Öte yandan General Josef Philipović'in resmi olarak göndermiş olduğu rapordaki bilgilere göre en büyük direnişin ve en korkunç sürecin Saraybosna'da yaşandığı anlatılmaktadır. Kont Andrassy, bu şekilde bir algı oluşturarak Osmanlı Devleti ve direnişçilerin önemsiz olduğunu göstererek işgal karşısındaki haksız ve yanlış davranışlarını gizlemeyi amaçlamaktadır.

General Josef Philipović'in Viyana'ya göndermiş olduğu rapor teyit edilmiştir. General, o raporda Saraybosna'nın mukavemetinin son bulması ile birlikte Bosna-Hersek'teki direnişçilerin büyük bir güç kaybettiğini ve işgalin neredeyse sonlandığını yazmıştır.²⁶² Bu düşünce yanlıştır. Her ne olursa olsun Saraybosna'nın alınması ile Avusturya-Macaristan askerine olan kıyam asla son bulmamıştır. Saraybosna'da bulunan kıyam ehli düzgün bir şekilde geri çekilmemiştir aksine ahali her tarafa dağılmışlardır. Saraybosna'daki çatışmalardan kaçan direniş liderleri Yenipazar sancağını korumak için harekete geçmiştir.

²⁶⁰ *Vakit*, nr. 2429, 27 Şaban 1295/ 26 Ağustos 1878, s. 2.

²⁶¹ *Vakit*, nr. 2429, 29 Şaban 1295/ 28 Ağustos 1878,s. 1.

²⁶² *Vakit*, nr. 2429, 3 Ramazan 1295/ 31 Ağustos 1878,s. 2.

Saraybosna'ya yönetim merkezi olarak öncelikle bir meclis oluşturulmuştur. Meclis üyelerinin hepsi edyan ve mezahibe tabi kişilerden ibarettir.²⁶³ Yani üyeler, İslam itikadı ve amel hususunda esas ittihaz olunan yollara tabi olan kişilerdir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin gücünün ve kültürel anlamdaki bağlarının halen geçerli bir kuvvette olduğunun göstergesidir.

Saraybosna'da kurulan yeni meclis 6 Ortodoks Hıristiyan, 5 Müslüman, 4 Yahudi ve 3 Katolik'ten oluşmaktadır. Meclisi belediyenin başına da Boşnak Fazıl Paşazade Mustafa Bey tayin edilmiştir.²⁶⁴

30 Ağustos 1878 tarihi itibariyle Avusturya-Macaristan ordusu, Saraybosna'nın çevresindeki tüm yolları (özellikle Travnik'e giden) kapatmıştır. Ordunun büyük bir fırkası ise şehrin kuzeyindeki tepelere ve dağlara yerleştirilmiştir. Herhangi bir karışıklık durumunda bu bölgeden gözlem yapmak ve hücum etmek daha kolay olduğu için bunu uygulamaktadır.²⁶⁵

Saraybosna'dan gelen haberlere göre, şehir Avusturya-Macaristan tarafından zapt edildiği sırada direnişçilerden 300 ölü, 200 yaralı ve Avusturya-Macaristan ordusundan da bir miktar ölü ve 300 kadar yaralı olduğu bildirilmiştir. Şehir işgal edildikten sonra Avusturya-Macaristan ordusunun komutanı Saraybosna şehrini bombalamaya devam etmişlerdir. Ahaliden de üç gün içinde silahlarını teslim etmeleri gerektiği söylenmiştir.²⁶⁶

Vakit gazetesinin haberine göre ise Saraybosna'nın kaybı şöyledir: Avusturyalıların şehri zapt ettikleri gün erbabı kıyamdan ölenlerin sayısı 300 kişidir. 700 kişi ise Avusturyalıların eline esir düşmüştür. Avusturyalıların ölüsü çok yoktur fakat yaralıları çok ağır olmak üzere 300 kişidir. Avusturya-Macaristan ordusunun kumandanı bir ilan name yayınlarak üç güne kadar Saraybosna ahalisinden tüm silahlarını teslim etmeleri gerektiğini söylemiştir.²⁶⁷Tercüman-ı Hakikat ve Vakit gazetelerinin karşılaştırıldığı zaman verilen haberlerde çelişkili olmadıkları değerlendirilmiştir.

²⁶³ *Vakit*, nr. 2429, 1 Ramazan 1295/ 29 Ağustos 1878, s. 1.

²⁶⁴ *Vakit*, nr. 2429, 6 Ramazan 1295/ 3 Eylül 1878, s. 1.

²⁶⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 2 Ramazan 1295/ 30 Ağustos 1878, s. 3-4.

²⁶⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 5 Ramazan 1295/ 2 Eylül 1878, s. 3.

²⁶⁷ *Vakit*, nr. 2429, 6 Ramazan 1295/ 3 Eylül 1878, s. 1.

Bazı Rus gazetelerinin haberlerinde Avusturya-Macaristan askerlerinin Saraybosna'yı işgal ederken ki asker kayıplarının 15.000'e yaklaştığı beyan edilmiştir. 400 ve 15.000 sayıları arasında çok büyük farklar vardır.²⁶⁸

Saraybosna'da kurulan meclisin yanında bir de topraktan alınan mahsul vergilerinin Avusturya-Macaristan tarafından tespit ve tanzim edilmesi için bir komisyon kurulmuştur. Komisyon, Avusturya-Macaristan memurlarının gözetim altında olması şartıyla iki Müslüman ve iki Hıristiyan üyeden oluşmaktadır. Adı geçen komisyon aynı zamanda köylerle ilgili olan tüm arazi işlerini bir defterde kayıtlı tutacaktır.²⁶⁹

Kıyam erbabı Saraybosna'ya giren Avusturya-Macaristan askerlerinin geri dönüşlerini büyük ölçüde tehdit etmektedir. Maglaj, Doboş, Zenica hattını tutan direnişçiler sayesinde Saraybosna'nın Avusturya-Macaristan tarafından gelen askerler için büyük bir tehdit unsuru olmuşlardır.²⁷⁰Nitekim Saraybosna yolu tamamen ele geçirilmediği için tam bir idare söz konusu olamaz. Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek için asker sayısını ve diğer tüm tedariklerini artırsa bile erbabı kıyam bu yollarda malik olduğu için ordunun işi zor gözükmektedir.

Saraybosna'daki direniş lideri Hacı Loyo, Avusturya-Macaristan askerinin şehre girmesinden sonra kaçmıştır. İşgalden sonra iki hafta geçmesine rağmen kimse nerede olduğunu öğrenememiştir. Saraybosna kıyam liderlerinden birisi olan Şeyh Ahmed Efendi, Hacı Loyo'nun bulunduğu gruptandır. Avusturya askerinin Saraybosna'ya girişinden hemen sonra tutuklanarak kalkışmanın önderi diye anılarak Avusturya-Macaristan askerleri tarafından idam edilmiştir.²⁷¹ Birkaç gün sonra gelen haberlere göre, Hacı Loyo'nun hasta olduğu söylentisi ortada dolaşmaktadır.²⁷²

Bosna-Hersek erbabından isyan önderlerinden biri olan Hacı Loyo, Saraybosna'da kurşuna dizilmiş olduğu haberini telgrafların haber verdiğini Tercüman-ı Hakikat yazmıştır.²⁷³ Bu habere karşılık olarak da direniş lideri Hacı Loyo'nun öldürüldüğü haberini Vakit gazetesi yalanlamıştır. Avusturya gazetelerindeki haberlere göre ise

²⁶⁸ *Vakit*, nr. 2429, 12 Ramazan 1295/ 9 Eylül 1878, s. 2.

²⁶⁹ *Vakit*, nr. 2429, 17 Ramazan 1295/ 14 Eylül 1878, s. 2.

²⁷⁰ *Vakit*, nr. 2429, 20 Ramazan 1295/ 17 Eylül 1878, s. 1.

²⁷¹ *Vakit*, nr. 2429, 8 Ramazan 1295/ 5 Eylül 1878, s. 1.

²⁷² *Vakit*, nr. 2429, 10 Ramazan 1295/ 7 Eylül 1878, s. 2.

²⁷³ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 23 Ramazan 1295/ 20 Eylül 1878, s. 1.

Saraybosna kıyam reisi Hacı Loyo Boşnak beylerinden birinin konağında saklanmaktadır. Fevkalade ağır yaralı bir biçimde yatmakta ve ayağındaki yaranın da gündün güne ağırlaştığı duyurulmaktadır. Çatışmalar yüzünden bulunduğu bölgede tedavi edemediği için durumunun kötüye gittiği söylenmektedir.²⁷⁴ Görüldüğü üzere, iki gazete arasında büyük bir çelişki vardır. Bu çelişkili haberler bölgeden gelen telgraf haberlerinin karmaşıklığı yüzünden kaynaklanmaktadır.

22 Ekim 1878 tarihinde *Vakit* gazetesi Hacı Loyo için önemli bir bilgi vermektedir. Gazeteye göre, Hacı Loyo Avusturyalılar tarafından alınmış ve Saraybosna'da bir hastanede zorla tutulmaktadır. Yaralanmış olan bacağı ömür boyu iyileşmeyecektir.²⁷⁵

Tercüman-ı Şark gazetesine göre, Avusturya-Macaristan Saraybosna'ya ayak bastığından beri şehirde bir kasvet havasının olduğunu yazmıştır. İşgalden sonra Avusturya-Macaristan şehirde birtakım değişiklikler yapmıştır. Hünkar Camisi ve Latin Köprüsü'nün karşısında bulunan cami depoya çevrilmiştir. Yani burada bildirideki Müslümanların dini hayatına müdahale edilmeyecek ibaresine ters bir davranış söz konusu olmuştur. Hıristiyan evlerine de birer ikişer Avusturya-Macaristan askeri koyulmuştur. Gazetede Hıristiyanların bu durum karşısında söyledikleri ve huzursuz olduğu ifadesi yer almaktadır. Bu askerler bir nevi müfettiş hükmündedir. Hıristiyan evlerindeki kişilerin içinde bulunduğu hali gözlemleyerek onlardan direnişçiler hakkında bilgi almayı hedeflemişlerdir.²⁷⁶

Saraybosna şehrinde mal sandığında bulunan bir milyon kuruştan oluşan sikke-i halisa ve iki milyon kuruşa yakın kavaim-i nakdiyyeye Avusturya memurları tarafından el konulmuştur.²⁷⁷ Zorla ele geçirilen bu Osmanlı Devleti hazinesi Avusturya'nın yapmış olduğu başka bir çeşit zulümdür.

Saraybosna'nın işgali tüm Bosna-Hersekliileri daha büyük bir belirsizliğe itmiştir.²⁷⁸ Halk daha fazla korku hissetmiştir. Yalnız şu kesindir ki, erbabı kıyam Saraybosna'da değil daha çok Bosna'nın kuzeyinde bulunan diğer şehirlerde ve kasabalarda yaşanan direniş hareketi Avusturya-Macaristan askerini daha fazla durdurmuştur.

²⁷⁴ *Vakit*, nr. 2429, 28 Ramazan 1295/ 25 Eylül 1878, s. 2.

²⁷⁵ *Vakit*, nr. 2429, 25 Şevval 1295/ 22 Ekim 1878, s. 1.

²⁷⁶ *Tercüman-ı Şark*, 12 Şevval 1295/ 9 Ekim 1878, s. 157.

²⁷⁷ *Vakit*, nr. 2429, 10 Şevval 1295/ 7 Ekim 1878, s. 3.

²⁷⁸ *Vakit*, nr. 2429, 18 Şaban 1295/ 17 Ağustos 1878, s. 1.

Viyana'dan alınan telgraf haberlerine göre, Saraybosna'nın işgal edilmesi ile birlikte Avusturya'nın iki kolordusu Saraybosna'ya altı saat uzaklıktaki mesafede beklemektedirler. Bu kolorduların Saraybosna'nın içinde değil de çevresinde beklemesi diğer taraflardan Saraybosna için gelebilecek kıyam erbabından olabilecek kişilerden dolayıdır. Çünkü Saraybosna'daki direniş Avusturya-Macaristan askerini çok fazla zorlamamıştır.²⁷⁹ Bosna'nın kuzeyindeki cihette kıyam ehlinin mukavemetleri çok daha ağır olmuştur. Zira kuzeyde bulunan kıyam ehli kişiler Avusturya askerine daha çok zayıt vermişlerdir. Sava nehrine kadar Avusturya askerlerini takip ederek onları birçok kere yenilgiye uğrattıkları alınan haberler arasındadır.

Avusturya-Macaristan bir konuda çok yanlış düşünmektedir. Saraybosna'yı direnişin merkezi olarak gördüğünden dolayı büyük hatalar yapmaktadır.²⁸⁰ Buna göre, Saraybosna'yı işgal etmekle isyanın kontrol altına alınacağı düşüncesi geçersizdir.

Saraybosna'nın işgalinden sonra kıyam erbabının hareketi bozulmadan hatta daha da büyüerek devam etmiştir. Bosna Hersek'in kuzey taraflarında bulunan Drina ve Sava nehirleri kıyam erbabının elindedir. Avusturya'dan mühimmat yardımı artarak devam etmiştir. Küçük zırhlılar Sava nehri üzerinden geçmiştir.²⁸¹

Bosna-Hersek'te Saraybosna merkezli bir direnişin söz konusu olmadığı alenen Vakıt gazetesinde yer almaktadır: *“Avusturya askerinin Bosna Sarayı'nı zapt etmesiyle kıyâmın sükûn bulmayacağı ve bundan böyle dağ ve sahrâlarda müteferrik (dağınık) muhârebelerin eksik olmayacağı ve bu yüzden pek çok kan döküleceği müttfekun aleyhdir.”*²⁸²

İlaveten, Prijedor ve Trebinje gibi Bosna eyaleti tarafında bulunan küçük şehirler de eylül ayının son günleriyle birlikte tamamen Avusturya-Macaristan askerinin kontrolü altına alınmıştır.²⁸³

Saraybosna zapt edildikten sonra, Bosna ve Hersek eyaletlerinin arasını ve Bosna'nın kuzeyini erbabı kıyamdan temizlemek Avusturya-Macaristan'ın odaklandığı mesele olmuştur. Halen etkin bir şekilde direnişçilerin elinde olan kısımlar vardır. Avusturya-Macaristan bu yolları ele geçirmek için altı tabur askeri [Foça](#) ve Koniçe'ye göndermiştir.

²⁷⁹ Vakıt, nr. 2429, 20 Şaban 1295/ 19 Ağustos 1878, s. 1.

²⁸⁰ Vakıt, nr. 2429, 21 Şaban 1295/ 20 Ağustos 1878, s. 1.

²⁸¹ Vakıt, nr. 2429, 10 Ramazan 1295/ 7 Eylül 1878, s. 3.

²⁸² Vakıt, nr. 2429, 26 Şaban 1295/ 25 Ağustos 1878, s. 1.

²⁸³ Tercüman-ı Şark, 21 Ramazan 1295/ 18 Eylül 1878, s. 140.

Saraybosna'dan gelen Avusturya-Macaristan askerleri bu şehirlerdeki direnişçileri kuşatma altına almışlardır.²⁸⁴

Gazete haberlerine göre Saraybosna'nın işgal edildiği tam tarih ve direnişin ne derece şiddetli geçtiği anlaşılmaktadır. Bu dönemdeki olaylardan dolayı Saraybosna için gazetelerin çelişkiye düştüğü birçok haber yapılmıştır.

2.2.9. Hersek Bölgesi ile birlikte Mostar'ın İşgali

Hersek bölgesi Bosna-Hersek'in güneybatı kısmında kalan ve daha çok denize kıyısı olan bir bölgedir. Neretva ırmağının ortasından geçtiği ve Podvez-Hum dağlarının eteklerinde bulunan Mostar bu bölgenin en önemli şehri kabul edilmektedir.²⁸⁵ Bu bölgede Güney Slavlarından bir grup olan Hırvatların Müslümanlardan sonra en yoğun olarak yaşayan nüfus olduğu bilinmektedir. Hırvatlar ve Avusturya-Macaristan arasındaki bağ dini olarak yakınlıklarını göstermektedir.²⁸⁶ Bu sebepten dolayı bu bölgede bulunan Hırvat unsur işgale bir anlamda destek vermiştir. Müslümanlar kadar bir direniş göstermedikleri Osmanlı basınına yansımıştır.

Geniş anlamda Hersek bölgesi dar anlamda Mostar şehri Berlin Antlaşması'ndan sonraki süreçte 5 Ağustos 1878 tarihinde işgal edildi.²⁸⁷

Vakit gazetesinin 7 Ağustos 1878 tarihli icmalî ahval kısmında alınan önemli bir malumata göre, General Stevan Jovanović komutasındaki Avusturya askerinin hiçbir mukavemet görmeden Bosanski Brod şehriden Bosna-Hersek içlerine doğru ilerlediği haberi yazılmıştır. Yalnız bu tarihle birlikte Mostar'da büyük protestolar ve teslim olmaya muvafakat edildiği ibareleri tespit edilmiştir. Vakit gazetesinin aldığı bir diğer duyum ise Hersek merkezi olan Mostar şehri pek mühim karışıklıkların kaynağı olup Boşnakların hükümet aleyhine ayaklanıp ve silahlanıp Avusturya-Macaristan askerine mukabele etmek için harekete etmişlerdir.²⁸⁸ Söz gelimi Mostar'da muharebelerin

---

²⁸⁴ *Vakit*, nr. 2429, 26 Ramazan 1295/ 23 Eylül 1878, s. 3.

²⁸⁵ Yıldız, *Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek*, s.39.

²⁸⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 18 Şaban 1295/ 17 Ağustos 1878, s. 2.

²⁸⁷ Yıldız, *Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek*, s.43.

²⁸⁸ *Vakit*, nr. 2429, 8 Şaban 1295/ 7 Ağustos 1878, s. 1.

şiddetli bir şekilde devam ettiği anlaşılmaktadır. Hersek Mutasarrıfı Mustafa Paşa'nın ve müftü efendinin idam edildiği haberi İngiltere'nin basın haberlerine göre doğrudur.²⁸⁹

8 Ağustos 1878 tarihiyle birlikte Avusturya-Macaristan askerlerinin Mostar'a kesin girişi *Vakit* gazetesine göre gerçekleşmiş oldu. Fakat askerlerin bir hayli zahmet ile Mostar'a girdikleri kesindir. Muharebelerin şiddetini Avusturya-Macaristan'ın yaşadığı asker kayıpları üzerine İngiltere'ye destek olunması için telgraflar çekmesinden anlaşılmaktadır.²⁹⁰

Tercüman-Hakikat gazetesine göre, 13 Ağustos 1878 tarihinde Mostar'da iki taraf arasında büyük bir muharebe gerçekleşmiş ve 500 Müslüman direnişçi yaralanıp telef olmuşlardır. Bunun yanında Avusturya-Macaristan dört yaralı vermiştir.²⁹¹ Gerçekleşen çatışmalarda Osmanlı nizamiyesinden bazı kişilerin direnişçilerin yanında olduğu görülmektedir.

Hersek bölgesinde yaşanan çatışmalar sonucunda Avusturya-Macaristan askeri zor durumda kalmıştır. Yardım gönderilmek üzere Dalmaçya kıyılarından asker sevki gerçekleşmiştir.²⁹²

Avusturyalı askerler, Hersek bölgesinin bazı kasabaları hariç hemen her tarafının direnişçilerin elinde bulunduğunu söylemektedir.²⁹³ Öte yandan *Vakit* gazetesindeki habere göre, Avusturya-Macaristan komutanı Hersek bölgesinde 24 Eylül 1878 tarihi itibarıyla işgali sonlandırdığı yazılmıştır.²⁹⁴ Avusturya, Hersek'te asayişin sağlanmış olduğunu ve Hersek'teki halkın güven içinde yaşadığını savunmaktadır.

26 Eylül 1878 tarihinden sonra Bosna vilayetini oluşturan sekiz sancaktan yalnızca ikisi kıyam erbabının elindedir. Fakat Zvornik ve çevresindeki kasabalarda da kıyam tamamen son bulmuş değildir. Banjaluka, Travnik, Saraybosna ve Hersek gibi büyük merkezlerde direniş kuvveti son bulmuştur.²⁹⁵ Bundan sonra Avusturya-Macaristan yönetimini daha çok sağlamlaştırmak için çalışmalarına devam etmiştir.

---

²⁸⁹ *Vakit*, nr. 2429, 9 Şaban 1295/ 8 Ağustos 1878, s. 1.

²⁹⁰ *Vakit*, nr. 2429, 9 Şaban 1295/ 8 Ağustos 1878, s. 1.

²⁹¹ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, s. 3.

²⁹² *Vakit*, nr. 2429, 27 Şaban 1295/ 26 Ağustos 1878, s. 2.

²⁹³ *Tercüman-ı Şark*, 27 Ramazan 1295/ 24 Eylül 1878, s.145.

²⁹⁴ *Vakit*, nr. 2429, 27 Ramazan 1295/ 24 Eylül 1878, s. 1.

²⁹⁵ *Vakit*, nr. 2429, 30 Ramazan 1295/ 27 Eylül 1878, s. 2.

Şehirlerin işgal edilişi kronolojik olarak ele alındığında, ilk sırada merkez olarak kabul edilen Saraybosna ve Mostar mevcuttur. Bu şehirler Osmanlı Devleti döneminde bölgenin en merkezi yerleri olarak nitelendirilir. Bu nedenle işgal başlangıcında Avusturya-Macaristan ordusu bu şehirlere yönelmiştir. Ağustos ayının sonlarına doğru Saraybosna tamamen ele geçirildikten sonra asıl direniş yaşanan yerler Zvornik, Banjaluka, Tuzla, Travnik, Doboş gibi şehir ve kasabalarda olmuştur.

Hersek bölgesinde küçük gruplar halinde kalan direnişçiler ağırlıklı olarak Trebinje, Livno gibi küçük yerlerde varlığını devam ettirmişlerdir. Saraybosna'ya giden yolları kapatan ordu kıyam erbabından dağlara ormanlara kaçanları tespit etmeye çalışmıştır. Ekseriyetle Saraybosna'nın kuzeydoğusunda bulunan direniş kuvvetleri Avusturya-Macaristan ordusunu daha fazla uğraştırmıştır. Bu sebepten dolayı General Josef Philipović, Avusturya'dan devamlı asker sevki ve mühimmat yardımı talep etmiştir. Amacı, dağlara ve kırsala yayılan kıyam erbabını bir an önce etkisiz hale getirmektir.²⁹⁶ Ana direniş gruplarının Banjaluka ve Zvornik çevresinde olması Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgal etmesinde zaman kaybetmesine neden olmuştur.

Şehirlerin geniş anlamda idare olarak ele geçirilmesi ekim ayının ortasından itibaren tamamlanmıştır. Artık Avusturya-Macaristan ordusu yönünü Yenipazar sancağına çevirmiştir. İşgal bitirilmiş ve yönetimin güçlendirilmesi meselesi başlamıştır.

2.3. İlgili Devletlerin İşgale Tepkileri

Bosna-Hersek'in işgal edilişi etki sahası geniş olarak Avrupa'nın önemli ülkelerini yakından ilgilendirmektedir. Bu karar alınırken kendi menfaatlerinin bir eğilimi olarak tarafların çoğu Avusturya-Macaristan'ın yanında kendilerini göstermişlerdir. Bir de buna ilaveten Bosna-Hersek'in işgal edilmesinin büyük bir haksızlık olduğunu ısrarla söyleyen devletler de mevcuttur. Genel bakış açıları Bosna-Hersek'te yaşayanların ne istediğini görmezden gelmek olmuştur. Osmanlı basınına göre ilgili devletlerle ilgili birtakım basın haberlerine ulaşılmıştır. Buna göre devletleri ayrı ayrı ele almak faydalı olacaktır.

Ceride-i Havadis gazetesine göre Avrupa özellikle Doğu Rumeli'de sulh istememektedir. Bu durum için şöyle bir benzetme de yapmaktan kaçınmamıştır:

---

²⁹⁶ *Vakit*, nr. 2429, 14 Ramazan 1295/ 11 Eylül 1878, s. 2.

“Avrupa niçin barış istemeyip bizi bir kafes tavuk gibi acımasızca ölüme terk etmek istiyor?”²⁹⁷

2.3.1. Osmanlı Devleti’nin Tepkisi

İşgal sırasında yaşanan katliam ve zulümlere karşılık olarak Osmanlı Devleti önemli bir tavır sergilemiştir. Osmanlı Hükümeti, Berlin Antlaşması’nı imzalayan Avrupalı devletlere bir nota göndermiştir. Bu notada Avusturya-Macaristan’ın halka uyguladığı kötü muameleler protesto edilmiştir. Bu notanın hazırlanmasında Sultan II. Abdülhamit bizzat kendisi ilgilenmiştir. Bosna-Hersek halkının içerisinde bulunduğu duruma sessiz kalamayacağını belirtmiştir.

Osmanlı Devleti’nin Berlin Antlaşması ile birlikte işgal kararının alınması yukarıda da anlatıldığı üzere hiç istemediği bir durumdur. Osmanlı basın haberlerine göre halk direnişinin destekçisi olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Avrupalı bazı devletler, Osmanlı için bu manevi desteğin yanında maddi açıdan da bir destek sağladığını savunmuşlardır. Buna kaynak olabilecek herhangi bir basın haberine ise rast gelinmemiştir.

Tercüman-ı Hakikat gazetesine göre, Avusturya-Macaristan, Osmanlı’nın Bosna-Hersek’e asker gönderdiğini ve bile isteye karışıklıkların Osmanlı tarafından çıkarıldığını söylemektedir. Kont Andrassy, işgal sırasında mutedil davranılmasını istese de yine de sonuçta güç uygulamaktadır. Bu da Osmanlı Devleti’ni kızdırmaktadır. Haberde yerel halka karşı yapılan bu zorbalıklar ve işkencelere bir an önce son verilmezse Osmanlı tarafından bir savaş başlatılabileceğinin ihtimal olduğu belirtilmektedir.²⁹⁸

Osmanlı Devleti her ne kadar diplomatik olarak olaya dahil olsa da yine de yaşanan zulüm karşısında özellikle kamuoyu tepkisinin büyük olduğu görülmektedir. Nitekim halk direnişe kalkışan kişilerin durumunu görmezden gelmemektedir ve İstanbul söz gelimi Devlet-i Aliyye harekete geçmezse halk dindaşlarını savunmak için yola çıkacaktır.²⁹⁹

²⁹⁷ *Ceride-i Havadis*, 29 Recep 1295/ 29 Temmuz 1878, sayı 3756.

²⁹⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 16 Şaban 1295/ 15 Ağustos 1878, s. 2.

²⁹⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 16 Şaban 1295/ 15 Ağustos 1878, s. 2.

İşgalin ilk iki haftası geride bırakıldıktan sonra Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'e tamamen girip hükümlerlik sağlayacağını olası olduğunu çok da fazla düşünmemiştir.³⁰⁰

Tercüman-ı Şark gazetesinin 18 Ağustos 1878 tarihli nüshasındaki eleştiri yazısında Osmanlı Devleti'nin ve Doğu Avrupa'nın yakın gelecekte nasıl tüm dünya merkezli bir savaşa sebep olacağı belirgin bir şekilde ifade edilmiştir. Buna göre, öncelikle Avrupalı devletler Bosna-Hersek'teki halk için Bosnalılık idealinin oluşturulmasıyla birlikte bölgede büyük bir fitne çıkaracakları yazılmıştır. Bunu yaparken de “medeniyet ve insaniyete zihni hizmet” adı altında bir yaklaşımı ortaya koymuşlardır. Avrupalılara göre, adı geçen iki vilayette bulunan Müslüman Bosnalıların rızasını kazanmadan bölgeye asker sevk etmek Avusturya-Macaristan'ın suçudur.³⁰¹ Bosna-Hersek'te vuku bulan fenalıklar ve dökülen kanların hesabını Kont Andrassy yani Avusturya-Macaristan verecektir. Aslında Berlin Kongresi, Avrupalıların çıkarları için düzenlenmiş olup tüm Avrupa'nın asayışı için yapılmıştır. Fakat alınan Bosna-Hersek'in işgal kararı Avusturya-Macaristan'ın kendi asayişinin bozulmasının önüne geçemeyecektir. Bosna-Hersek'in işgalini talep eden Avusturya-Macaristan'dır. Avusturya-Macaristan'ın kendi kendini bitirmesine kendi diplomatları sebep olmuştur. Bu kongre aslında İngiltere ve Rusya lehine çevrilmiştir. Avusturya-Macaristan'ın yıkılışının başlangıcı bu kongrede istemiş olduğu kararlardır.

Viyana gazetelerinden biri diyor ki: “*Bu işgalin icrası pek kolay olup vakit ve fırsat uygun olsa bile yine de lüzumsuzdur. Hükümetin bu teşebbüsünün karşısında bulunduğumuzu beyan etmek çok daha iyidir.*”³⁰² Avusturya-Macaristan içinde de gerçekleri görebilen ve yorumlayabilen hükümetin yanında bulunmayan birçok gazete vardır. Devletin hem Macarlar hem de Slavlar yönünden sonunun geleceğini Viyana'da bulunan gazeteler de yazmıştır.

Viyana'da çıkan gazetelerde ısrarla işgalin uzun sürmesinin ardında Osmanlı Devleti'nin düzenli ordusunun duruma müdahil olduğu yazılmaktadır. Buna karşılık olarak Tercüman-ı Hakikat gazetesinde diplomatik ve askeri olarak böyle bir şeyin mümkün olmadığı zira Devlet-i Aliyye'nin Bosna isyanını teşvik değil tasvip bile

³⁰⁰ *Vakit*, nr. 2429, 16 Şaban 1295/ 15 Ağustos 1878, s. 3.

³⁰¹ *Tercüman-ı Şark*, 19 Şaban 1295/ 18 Ağustos 1878, s.111.

³⁰² *Tercüman-ı Şark*, 19 Şaban 1295/ 18 Ağustos 1878, s.111.

etmediği resmi yazılar ile sabit olduğu ifade edilmiştir.³⁰³ Bu izlenim Osmanlı Devleti'nin kongre kararlarına tam itaat ettiğini göstermektedir. Çünkü alınan kararlara göre, bölgeye asker çıkararak Avusturya-Macaristan işgal karşısında Osmanlı'dan halkın sakinleştirilmesine dönük yardım istemesi makuldür. Osmanlı Devleti eğer tam tersi bir davranış göstermiş olsaydı daha da büyük olaylara sebebiyet vereceğinin farkındaydı. Bu sebepten dolayı Avusturya-Macaristan, uluslararası alanda her zaman Osmanlı Devleti'ni suçlu gösterip yalnız kalmasını istemiştir.

Tercüman-ı Şark gazetesinin 2 Eylül 1878 tarihli sayısında, basın haberlerinin içinden çıkarılan en geniş çaptaki Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'a karşı tepkisi, eleştirisi yapılmıştır. Gazetenin ilk sayfasında yer alan bu yazı kamuoyunun ne kadar kızgın olduğunu göstermektedir. Bir sütun uzunluğunda bulunan bu ağır eleştiri yazısında öncelikle Avusturya-Macaristan'ın kongre kararlarına karşı geldiği ve açgözlü davranışlarda bulunduğu üzerinde durmaktadır.

Avusturya'nın Bosna ve Hersek'e girmeye hiç bir hak ve salâhiyeti yok iken, her nasılsa Berlin Kongresi kendisine böyle bir hak kazandırdı; lâkin Berlin Muâhede-i Avusturya'nın bu bapta Devlet-i Osmaniye ile uyuşması şart gösterilmiş iken, Avusturya bu şarta riâyet etmeksizin ve Devlet-i Osmaniye'nin rızâ ve muvâfakatını beklemeksizin, selimehü's-selâm mezkûr iki eyâlete girerek, kesip biçmeye başladı.

Acaba, Avusturya, Avrupa'nın heyet-i mecmûası demek olan kongrenin ta'yin ettiği hattın haricinde hareket etmeye nasıl cesâret ediyor?³⁰⁴

Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek topraklarına girmesinin herhangi bir mantıklı yanı yoktur. Bir şekilde kongre sırasında kendisine kazandırmış olduğu hak Avusturya-Macaristan'ın elini güçlendirmiştir. Kongrede açıkça iki tarafın uyumlu bir karar vermesini ve bunu sonradan iki devletin görüşerek yapması gerektiği, Osmanlı Devleti'nin rızasının alınması ve barış ile bu meselenin çözümlenmesi kararları yerine getirilmemiştir. Avrupa'nın en güçlü devletlerinin katılımı ile gerçekleşen kongre kararlarının aksi yönde hareket eden Avusturya-Macaristan'ın bu hakkı kendinde nereden bulduğu ısrarla sorulmaktadır.

³⁰³ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 20 Şaban 1295/ 19 Ağustos 1878, s. 3.

³⁰⁴ *Tercüman-ı Şark*, 5 Ramazan 1295/ 2 Eylül 1878, s.126.

Buradan bakıldığı zaman görülüyor ki Avusturya-Macaristan bu cesaretini öncelikle Almanya sonra da diğer büyük devletlerden almaktadır. Hiçbir şekilde itirazda bulunmayan ve kesin sonuç elde edecek şekilde görevini yerine getirmeyen kongre devletleri Bosna-Hersek'te bulunan halkın kesilip biçilmesine göz yummaktadır.

Osmanlı Devleti kongre dışında gerçekleşen bu kararlara karşı tepkisini göstermektedir. Babıali'nin yapmış olduğu diplomatik ve politik uğraşlar herhangi bir uzlaşımı getirmese de Osmanlı Devleti'nin yaklaşımı büyük ölçüde Avusturya-Macaristan'a her koşulda karşı gelmek olmuştur.

Bir de Avusturya işgâl ettiği yerleri kan dökerek işgâl ettiği için, bunları îade etmeyip âdetâ külliyyen zaptetmek niyetinde olduğunu hemen sûret-i resmîyede beyan etmektedir. Bu halde kendi memleketinin asâyişini temin vesilesiyle o memleketin bir mislini dahi zaptetmiş oluyor! Acaba bu nev'i zapt-ı memâlik yeni çıkmış bir moda mıdır?³⁰⁵

Kongre kararından birisi de işgalin geçici olacağıdır. Avusturya-Macaristan'ın yaptığı şiddetli muameleler tamamen kesin bir işgal niyetinde olduğunu göstermektedir. Kendi rahatı ve güvenliği için Bosna-Hersek'e zarar vermesi Osmanlı Devleti tarafından eleştirilmiştir.

Osmanlı Devleti daha fazla kan dökülmemesi için meselenin bir an önce çözülmesini hedeflemektedir. Fakat Avusturya-Macaristan'a taviz vermek de Osmanlı Hükümeti'nin ve toplumunun istediği bir şey değildir. Kongrede alınan kurallara riayet edilerek iki devletin kendi arasında makul bir seviyede anlaşma yapması için hükümetler arasındaki diplomatik ilişkileri asla koparmamak Osmanlı Devleti için önemlidir. Nitekim bu hususta da dikkat etmiştir.

Vakit gazetesinin işgal için vermiş olduğu tepkilerden birisinde Bosna-Hersek eyaletlerinde gerçekleşen işgal ile birlikte dökülen kanların artık durdurulması istenmiştir. Babıali ve Viyana kabinesi arasında derhal bir mukavelenin imzalanması insanların ölmesinin önüne geçecektir.³⁰⁶

³⁰⁵ *Tercüman-ı Şark*, 5 Ramazan 1295/ 2 Eylül 1878, s.126.

³⁰⁶ *Vakit*, nr. 2429, 14 Ramazan 1295/ 11 Eylül 1878, s. 2.

Bosna-Hersek'te vuku bulan bu olaylar ile Avusturya-Macaristan ilgili ve sorumludur.³⁰⁷ Çünkü halkın bu haksız işgale alıştırılması makul şartların oluşturulması beklenmeden Avusturya-Macaristan bölgeye tecavüzde bulunmuştur. Şimdi halk zarar görmesin diye Avusturya-Macaristan'ın işini hükümet olarak Babıali kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Vaziyetin böyle olduğunu Arnavutların direnişçilere yapmış oldukları yardımları Osmanlı Devleti'nin bizzat önlemek istemesinden anlaşılmaktadır.

Tercüman-ı Şark gazetesinin 21 Eylül 1878 tarihli nüshasında, Babıali'nin Avusturya-Macaristan'ın yapmış olduğu bu zulmü acilen durdurması gerektiği yazılmaktadır. Ahalinin içinde bulunduğu hali devamlı olarak düşünen Osmanlı Devleti, güvenlikten ve rahat bir havadan mahrum bırakılan halkın tekrar eski düzen ve güvenli ortamının getirilmesini istemiştir. Bununla beraber diğer büyük devletlerin bu müşkil durumdan menfaatlerinin olduğu da söylenmektedir.³⁰⁸ Eğer böyle bir şey varsa Bosna-Hersek'in içinde bulunduğu halin daha da uzayacağı açıkça görülmektedir.

İşgalin son günlerine doğru Berlin Antlaşması'nda imzası olan büyük devletler kararların uygulanması hususunda baskı ve bilgilendirme yazılarını bırakmışlardır.³⁰⁹ Çünkü artık Avusturya-Macaristan'ın kazanan taraf olduğu halkın uğradığı kötü muamelelerin azaldığını görmüşlerdir.

İngiltere'nin Belgrad Elçisi Gould, Dışişleri Bakanı Salisbury'ye işgalin sonlarına doğru yazmış olduğu bir yazıda, "*Avusturya imparatorluk askerlerinin uyguladığı zulüm, yok yere imha edilen kasabalar ve köyler, soğukkanlılıkla vurulan ya da asılan sözde isyancılar ile ilgili rivayetlerden bahsederken, haklı gerekçelere dayandırılması zor olabilecek acımasız önlemlere başvurulduğunu*" söylemiştir. Osmanlı Devleti, Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletlere almış oldukları kararın ne kadar yanlış olduğunun kanıtı olan bu haberleri sürekli olarak dile getirmiştir. Diğer devletlere Avusturya-Macaristan'ın yapmış olduğu zulümleri göstermek için protesto etmiştir. Bu notanın taslağının hazırlanması emri Saraybosna'dan Babıali'ye direkt olarak gönderilmiş ve olağan ekstra kurul ve görüşmeler yapılmadan direkt olarak protestolar gerçekleşmiştir. Sultan II. Abdülhamit, "*Avusturya askerlerinin Bosna-Hersek halkına barbarca davranışlarına, kadın ve çocukların dahi ölüme mahkum edilerek, idam edilmelerine sessiz kalamayacağını*" belirtmiştir.

³⁰⁷ *Vakit*, nr. 2429, 24 Ramazan 1295/ 21 Eylül 1878, s. 1.

³⁰⁸ *Tercüman-ı Şark*, 24 Ramazan 1295/ 21 Eylül 1878, s.143.

³⁰⁹ *Vakit*, nr. 2429, 12 Şevval 1295/ 9 Ekim 1878, s. 1-2.

Vekillerine bu insan kıyımının daha fazla devam etmemesi emrini vermiştir. Bu nedenle “...bölgenin Avusturya saldırganlığından kurtarılması ve Müslüman halkın Arnavutluk’a gönderilmesinin ya da göç etmesinin engellenmesi için gerekirse Bosna’ya özerklik tanınmasını veya herhangi bir başka yönetim şeklinin oluşturulmasını” istemiştir. Viyana’da Osmanlı sefiri olan Karatodori Paşa, Kont Andrassy’e bu haberleri ve protestoları uzun uzun açıklamıştır. Sultan II. Abdülhamit, Berlin Antlaşması’nın hükümlerini kabullenememiş ve yapılan uygulamaların hiç de kongre kararlarına uygun olmadığını belirtmiştir. Bu gibi suçlamalarla karşı karşıya kalan Avusturya-Macaristan telaşa kapılmıştır. İngiltere’nin kendilerinin içinde bulunduğu durumdan kurtarmasını istemişlerdir. Çünkü bu durum “uygar ulus” imgesiyle hiç uyuşmamaktadır.³¹⁰

İlk etapta Osmanlı Devleti’nin de tutumu bu işgalin olmamasıydı. Bu nedenle Bosna ve Hersek’teki Müslüman halkı bir yönden (manevi olarak) kıskırttı ya da işgale karşı gelmelerine seyirci kaldı denilebilir. Fakat Osmanlı basınında resmi bir yardımın kesinlikle olmadığı savunulmuştur. Avusturya-Macaristan, uluslararası görüşmelerde Osmanlı Devleti’nin isyancılara yardım ettiğini ve böylelikle antlaşmaya karşı geldiğini söyleyerek Osmanlı Devleti’ni zor durumda bırakmak istemiştir.

2.3.2. Macaristan’ın Tepkisi

Avusturya’nın bu işgal karşısında yaşadığı zorluklar, kendi iç işlerinde de birçok muhalefete neden olmuştur. Bu işe muhalefet edenlerin başında ise Macarlar gelmiştir. Zira bu bölgeyi Avusturya’nın kendi idaresine almasıyla, İmparatorluk içerisinde yeni Slav grupları katılacaktı. Avusturya-Macaristan’ın kendi içindeki Slavlardan kaygı duyduğu bir sırada, yeni Slav halkların imparatorluğa girmesini istemesi Macarların işine gelmedi. Viyana hükümeti bu askeri hareket için 82 milyon florin harcandığı gerekçesi ile Macarlardan yeni ödenekler isteyince, Macar başbakanı Tisza istifa etti.³¹¹

Ceride-i Havadis gazetesinin 15 Temmuz 1878 tarihli haberine göre Macaristan kongre kararları alındıktan hemen sonra bu durumun karşısında olduğunu ve işgali desteklemediğini söylemiştir. Gazetede ki argümana göre, Macar meclisindeki görüşmelerde bir Macar askerinin dahi Bosna-Hersek’e girmeyeceği alenen söylenmiştir.

³¹⁰ [Ayşe Özkan, *Sırbistan’ın Bosna-Hersek Üzerindeki Emelleri ve Faaliyetleri \(1878-1908\)*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 43, 854-869, 2016, s. 856-857.](#)

³¹¹ Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914, s. 528.

Buna karşın bu hiddetli dilin Macar basınında çok da fazla yer almadığı yazılmıştır.³¹² Kamuoyunda da işgali desteklemeyenler çoktur fakat bu kararın tüm Macarlılara ne kadar etki ettiği bilinmemektedir.

Vakit gazetesi, 9 Ağustos 1878 tarihli nüshasında Macaristan'ın işgal resmi bir şekilde başladıktan sonraki durumunu şu şekilde ifade etmiştir: “Avusturya askeri Bosna-Hersek bölgesine girmesi sebebiyle Macaristan'da önceden beri var olan kırgınlık, şimdi açık bir şekilde görülen heyecana dönüşmüş ve hükümetin telaşlı hali dikkate alınacak şekilde sorun olarak görülmüştür.” Macaristan'ın içinde bulunduğu parametreyi de devamındaki yazıda açıklanmıştır. Macarlar tarafından gösterilen bu büyük telaş Slavlar ve Hırvatların beraber hareket etmeleri ve bu nedenle Avusturya'nın Macar halkına daha az zaaf göstereceği düşüncesidir.³¹³ Buradan yola çıkarak şöyle denilebilir: Macarlar kendilerini Avusturya'nın mihenk taşı olarak görüyorlardı ve bu durum bozulursa söz gelimi hem yönetimde hem de sosyal hayatta ikinci plana itilirse bu hal çıkarlarına ters düşecektir. Macarlar için özellikle Hırvatların devlet nezdinde güçlü olmaları Avusturya sınırları çerçevesinde adil olmayan bir düzeni de beraberinde getirir ve bu istenilmemiştir.

12 Ağustos 1878 tarihine kadar ki yaşanan ilk çatışmalarda Avusturya-Macaristan beklediği gibi kazanç elde edemeyince Macaristan'ın kendi içindeki karışıkları daha da büyümüştür.³¹⁴ Macaristan, haklılığını göstermek için büyük bir kargaşa çıkartırsa içte ve dışta Avusturya zor duruma düşecektir.

Macaristan'ın içinde bulunduğu hale göre işgalin yapılmasını istemediklerinden ötürü bir iç karışıklığın zuhur ettiği bilinmektedir.³¹⁵

Macaristan'da çıkan gazetelerdeki haberlerde, Avusturya'nın yapmış olduğu bu işgal girişiminin tüm alemin gözünde yanlışlığı anlatılmıştır. Avusturya ordusu içinde yer alan Macar asker ve komutanlarının açıktan açığa başkaldırı gösterdikleri de bilinmektedir.³¹⁶

---

³¹² *Ceride-i Havadis*, sayı 3758, 15 Recep 1295/ 15 Temmuz 1878, s. 1.

³¹³ *Vakit*, nr. 2429, 10 Şaban 1295/ 9 Ağustos 1878, s. 1.

³¹⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 13 Şaban 1295/ 12 Ağustos 1878, s. 1.

³¹⁵ *Vakit*, nr. 2429, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, s. 1.

³¹⁶ *Vakit*, nr. 2429, 16 Şaban 1295/ 15 Ağustos 1878, s. 3.

Macaristan içlerindeki kargaşa ve soru işaretleri tüm imparatorlukta etkisini göstermektedir. Avusturya tebaasında bulunan Slavlar da gizli komiteler oluşturarak Bosna-Hersek kıyam ehline mühimmatça yardım göndermekte olduklarını Tercüman-ı Hakikat gazetesi yazmıştır.³¹⁷

Macarlar içlerinde buldukları halden dolayı Avusturya'yı suçlamaktadır. Bununla beraber Macaristan eğer Bosna-Hersek işgalinin tam manasıyla önüne geçmiyorsa Rusya'nın nüfuzundan çekinmesidir.³¹⁸ Slav birliğinin önüne geçmek için iki eyaletin işgal edilmesine göz yummaktadır.

Macaristan'ın en büyük korkusu kendi nüfuzlarını kaybederek işgal ile birlikte Slavların nüfuz kazanmasının kendilerini zor duruma sokacakları durumdur.³¹⁹ Bosna-Hersek'te Macar askerleri öldükçe daha da telaşa düşen Macarlar, Viyana kabinesi ile görüşmüşlerdir. Fakat istedikleri yönde bir sonuç çıkmamıştır.

Macaristan'da teşekkül olan bir cemiyet Bosna-Hersek'in işgalini protesto etmiştir. Bosna-Hersek işgali için tayin edilen Macar askerlerin derhal geri çekilmesini Viyana'dan talep etmiştir.³²⁰

Vakit gazetesi Macaristan'ın içinde bulunduğu bu ihtilafli durumu detaylı olarak anlatmaya ve ifade etmeye çalışmıştır. Buna göre, Avusturya, Macaristan vekillerini ikna etmek için çok uğraşmıştır. Macaristan ise Avusturya ve Macaristan olarak bölgenin müştereken ait olmak üzere alınmasını istemiştir. Avusturya buna karşı çıkmış ve yalnızca Bosna-Hersek'e askerlerin duhulünün esaslı olarak kabul edilmesinin onaylanmasını istemektedir.³²¹ Burada Viyana kabinesi Yenipazar'a asker sevkini gerçekleştirmeden önce Macaristan'ı tam olarak yanında görmek istemektedir. Çünkü Bosna-Hersek'e çok hızlı bir müdahale ile girdiğinden yapılan hatalardan ders çıkarılmıştır. Kabinedekiler gerek kendileri gerekse imparator devamlı olarak Macar vekiller ile müzakere etmektedir. Macaristan içerisindeki nazırların istifa etmeleri ve birtakım yer değişikliklerinin yaşanması Macaristan'ı kendi içerisinde de ucu bucağı gözükmeyen sıkıntılar silsilesine sokmuştur.

³¹⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 28 Şaban 1295/ 27 Ağustos 1878, s. 3.

³¹⁸ *Tercüman-ı Şark*, 23 Ramazan 1295/ 20 Eylül 1878, s.142.

³¹⁹ *Tercüman-ı Şark*, 26 Ramazan 1295/ 23 Eylül 1878, s.144.

³²⁰ *Vakit*, nr. 2429, 5 Şevval 1295/ 2 Ekim 1878, s. 2.

³²¹ *Vakit*, nr. 2429, 16 Şevval 1295/ 13 Ekim 1878, s. 1.

Macaristan'ın maliye nazırı Bosna-Hersek'in işgali süresince Macaristan'ın çok fazla maddi açığa uğradığını ve bu durumun katlanarak devam etmesini kendisinin kabul etmeyeceğini belirtmiştir.³²² Macaristan'a göre, Avusturya'nın işgal ederken yapmış olduğu hatalar işgalden sonra da yönetiminin iyi olmayacağını göstermektedir. Bu demek oluyor ki Bosna-Hersek üzerinden Avusturya-Macaristan'ın kendi halkı ekonomik açıdan birtakım fedakarlıklar göstermiştir. Bu şekilde bir yönetim hem Bosna-Hersek'i hem de Avusturya-Macaristan'ı memnun etmeyecektir nitekim art arda gelen Macar nazırların istifası da buna kanıttır.

Macaristan, askeri gücünün boşa harcadığı kanısındadır. Bu sebeple üç maddelik bir rapor hazırlamıştır. Bu maddelerin ilkinde göre, Bosna-Hersek milli sınırlar içerisinde yer almayıp orayı korumak ve elde tutmak için askerlerin ölmesi çok gereksizdir. Bu nedenle Devlet-i Aliyye askerlerinin geri çağırılıp onların da Bosna-Hersek için askeri ve ekonomik gücünü kullanması daha uygun olacaktır. Diğer maddeye göre, Viyana'daki kabine yargılanmalıdır. Üçüncü madde de ise bu kararlardan hiç birinden vazgeçilmeyip; kararların mebus heyeti ile Kont Andrassy'e bildirilmesidir. Kont Andrassy kendine ulaşan kararlar sonucunda Berlin Antlaşması'nda geçen Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan arasındaki muahedenin görüşülmesi için geç de olsa bir atılım yapmaya çalışmıştır. Fakat bunda başarılı olamamıştır.³²³ Kont Andrassy, adı geçen muahedeyi düzenlemeye koymakta başarılı olsaydı elinde muahede ile birlikte parlamentoya gidip Osmanlı Devleti kendisi bize burayı teslim etti ki askerlerini koruma olarak gönderdi diyecekti. Macaristan'a karşı elinde diplomatik anlamda büyük bir koz olacaktı.

Budapeşte'de çıkan gazeteler Kont Andrassy'nin politik anlamda ne kadar '*usta ve kıvrak zekalı*' olduğunu ısrarla yazmışlardır.³²⁴ Tüm antlaşma şartlarını kendine göre uyarlaması Macaristan tarafından böyle değerlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti Macaristan'ın bu tavrını çok sevinerek ve överek dile getirmektedir.³²⁵ Çünkü eğer Macaristan bu işgali bir mesele haline getirmemiş olsaydı Avusturya'nın işgal esnasında yapıp ettiklerini tüm dünya öğrenemezdi. Macaristan sayesinde

³²² *Vakit*, nr. 2429, 16 Şevval 1295/ 13 Ekim 1878, s. 1.

³²³ *Vakit*, nr. 2429, 16 Şevval 1295/ 13 Ekim 1878, s. 1.

³²⁴ *Vakit*, nr. 2429, 16 Şevval 1295/ 13 Ekim 1878, s.1.

³²⁵ *Vakit*, nr. 2429, 16 Şevval 1295/ 13 Ekim 1878, s. 1.

Avrupa'daki parlamentolarda bu durum görüldü ve basın haberlerinde her zaman ilk günkü gibi taze bir konu oldu. Avrupa devletleri, Macaristan'ı dikkate alarak bu kadar hatayı değerlendirmemiş olsaydı Berlin'de aldıkları kararlar gelecekte karşılıklarına bir suç olarak çıkacaktı. Macaristan bir yol açtı ve Avrupalıların sözde dahi olsa Bosna-Hersek ile ilgili gündemi devamlı olarak canlı tutmasına sebebiyet verdi. Avusturya bu durumu bildiğinden Macaristan ile devamlı olarak iyi ilişkiler kurmak için çabalamıştır.

Macaristan ile Avusturya arasında olanlar Rusya'yı da son derece etkilemektedir. Avusturya, Macaristan yüzünden Osmanlı Devleti ile farklı ilişkiler içerisine girerse bu yeni politika Rusya'nın çıkarına ters düşmektedir. Bundan sebep Rusya'daki gazetelerde Kont Andrassy için birtakım güzellmeler yapılmaktadır.³²⁶

Vakit gazetesi Macaristan meselesini ele alarak Devlet-i Aliyye perspektifinden bir öngörüde bulunmuştur. Rusya, Almanya ve Avusturya birlikte aynı politikayı desteklerse Macaristan başka bir yol bulamayıp Osmanlı yanında yer alacaktır.³²⁷ Eğer böyle bir şey olursa Osmanlı-Macar ilişkisi çok büyük sonuçlar doğurur ve Slavlar da bu ittifakın yanında olurlar. Gelecekte ne olacağını biraz da Macaristan'ın tutum ve davranışları belirleyecektir.

Macaristan'da iki fırkanın görüşleri mevcuttur. İlk fırkaya göre, Macaristan derhal Avusturya ile bağlantıyı kopararak Bosna-Hersek'in Osmanlı Devleti'ne katılmasının daha uygun olduğu görüşüdür. Diğer fırka, Avusturya'nın çökmesi ve Macaristan'ın da çok büyük zararlar görmesi demektir. Bu sebepten Macaristan için, şimdilik Avusturya'nın gölgesinde kalmayı tercih etmek çok daha iyi olacağını savunan görüşdür. İkinci görüş daha çok taraftar toplamıştır.³²⁸

Macaristan işgal bittikten sonra Bosna-Hersek'ten askerlerin geri çağırılması gerektiğini söylemiştir. İşgalden sonra Yenipazar meselesine yoğunlaşan Avusturya, Macaristan'ı daha da kızdırmaktadır. Halen Bosna-Hersek işgal edildiği için teskin olmayan Macaristan bir de Yenipazar için işgal girişimi olduğunu görünce bozulmuştur. Yenipazar'ın işgali, Bosna-Hersek'te mevcut konumun ve nüfuzun korunması için Macaristan'dan istenilen maddi yardım uzlaşımı güçleştirmiştir. Bu nedenle Macaristan,

³²⁶ *Vakit*, nr. 2429, 16 Şevval 1295/ 13 Ekim 1878, s. 1.

³²⁷ *Vakit*, nr. 2429, 16 Şevval 1295/ 13 Ekim 1878, s. 1.

³²⁸ *Vakit*, nr. 2429, 16 Şevval 1295/ 13 Ekim 1878, s. 1.

Bosna-Hersek'ten askerlerin ayrılmasını ısrarla talep etmektedir. Almanlar ve Avusturya topraklarında yaşayan Slavlar bu işten vazgeçilmesinin imkansız olduğunu belirtmişlerdir. Bu yüzden Kont Andrassy arada kalmıştır. Hatta gazete haberinde “girdaba düştüğü” ifadesi kullanılmaktadır.³²⁹ Eğer Kont Andrassy bu yolda devam ederse Macaristan ile arası bozulacak ve iki devletin ayrılmasının başlangıcı olacaktır. Öte yandan Alman ve Slavların dediği gibi olmazsa husumet kazanmış olacak ve Avusturya politikası büsbütün itibar zedelenmesi yaşayacaktır.

Macaristan hükümeti işgal sonlandırıldıktan hemen sonra yine istifa etmiştir. Macar vekillerin Viyana'da dış işleri ile ilgili göstermiş oldukları hassasiyetleri ciddiye alınmamaktadır. Kendi vatanlarının sıkıntıya düştüklerini gördüklerinden hükümet bu karmaşık işin içinden çekilmek zorunda kalmıştır.³³⁰

İstifa eden Macaristan kabinesinin yerine yeni kabine üyeleri için görüşmeler devam etmektedir. ³³¹ Kabinenin bu hale gelmesindeki en önemli sorun Bosna-Hersek sorunudur. Bu konuda Avusturya ile müttefik olunmazsa Macar kabinesinin oluşmasında sıkıntılı bir durum var demektir.

17 Ekim 1878 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesinin nüshasında, Berlin Antlaşması ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Avusturya hükümeti, Bosna-Hersek'teki 1875 Hersek isyanından bu yana olan heyecanı bastırmak istemiştir. Fakat bunu daha çok kan dökerek yapmıştır. Bu yüzden kendi kendine kötülük yapmıştır. Bununla beraber Macaristan'ı da kendinden uzaklaştırarak büyük bir nefret tohumu serpilmiştir. ³³²

Almanya'ya göre Macaristan sanki bu sorunun en başından beri dile dökmese bile her zaman Türklerin yanında olmuştur. Almanya, Macaristan'ın Türklere meyletmesinin altında yatan sebebi derhal kamuoyuna açıklaması gerektiğini söylemektedir.³³³

Macaristan işgal tamamlandıktan sonra, Hersek ile Bosna'nın Hırvatistan civarındaki kısmının Avusturya'ya ilhakının olmasının kabul edilebilirliğini söylemiştir. Buna

---

³²⁹ *Tercüman-ı Şark*, 17 Şevval 1295/ 14 Ekim 1878, s.160.

³³⁰ *Tercüman-ı Şark*, 18 Şevval 1295/ 15 Ekim 1878, s.162.

³³¹ *Vakit*, nr. 2429, 18 Şevval 1295/ 15 Ekim 1878, s. 1.

³³² *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 20 Şevval 1295/ 17 Ekim 1878, s. 1.

³³³ *Vakit*, nr. 2429, 21 Şevval 1295/ 18 Ekim 1878, s. 1.

karşın Bosna'nın büyük bir kısmının (kısım-ı baki) da Devlet-i Aliyye'de kalmasını ısrarla teklif etmiştir.³³⁴

Macaristan işgali hiçbir zaman desteklememiştir. Bu nedenle Avusturya'nın politikalarını desteklememiştir. Uzayan işgal süreci Macaristan'ın haklılığını ortaya koymaktadır.

2.3.3. İtalya'nın Tepkisi

Vakit gazetesine göre, 13 Ağustos 1878 günü Bosna-Hersek'te bulunan İtalya ve Avusturya konsolosları çok ağır münazaralar gerçekleştirmiştir.³³⁵ Buna göre, İtalyanların işgali desteklememesine Avusturya-Macaristan'ın küskün olduğu dile getirilmiştir.

Ceride-i Havadis gazetesinin 13 Temmuz 1878 tarihli haberine göre, İtalya'da Bosna-Hersek için görüşülen kararlar doğrultusunda halkın bir kısmı durumu tasdik etmiştir. Fakat büyük bir çoğunluğu bu antlaşma ile İtalya'nın kendisi hakkında ve Bosna-Hersek için alınan kararlarda sessiz kalmaya zorlandığını ifade etmiştir.³³⁶

İşgali istemeyen İtalya halkı sakinleşmemiştir.³³⁷ Çünkü Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i ele geçirerek İtalya'ya ve Arnavutluk'a çok yaklaşmış olacaktır. Bu da İtalya'nın özellikle kuzey bölgelerindeki hakimiyetinin azalması anlamına gelmektedir. Bu nedenle Avusturya-Macaristan'a karşı büyük bir heyecan ile tepkilidir.

Tercüman-ı Şark gazetesinin haberlerine göre, İtalya, Tirol kenti nedeniyle Avusturya-Macaristan ile arasının bozuk olduğunu ifade etmektedir. Bosna-Hersek'te bulunan kıyam ehline en çok yardımlarda bulunan devletin İtalya olduğu da Osmanlı basın haberlerinden anlaşılmaktadır.

İşgalin sonlarına doğru Bosna-Hersek'te bulunan İtalyan konsolosun Bosnalı Müslümanlar tarafından katledildiği haberi ortaya atılmıştır.³³⁸ Bu haberin Avusturya-Macaristan tarafından uydurulduğu söylenilebilir. Çünkü İtalyanlar, Avusturya-

³³⁴ *Vakit*, nr. 2429, 29 Şevval 1295/ 26 Ekim 1878, s. 3.

³³⁵ *Vakit*, nr. 2429, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, s. 2.

³³⁶ *Ceride-i Havadis*, sayı 3756, 13 Recep 1295/ 13 Temmuz 1878, s. 2.

³³⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 16 Şaban 1295/ 15 Ağustos 1878, s. 1.

³³⁸ *Tercüman-ı Şark*, 23 Ramazan 1295/ 20 Eylül 1878, s.142.

Macaristan'ın tarafında olmamışlardır. Bosna-Hersek'in işgali ve Arnavutluk'un üzerine giden Avusturya-Macaristan ordusu İtalyanları son derece tedirgin etmektedir.

Tercüman-ı Şark gazetesinin bir sonraki günkü haberinde hem Rusya'nın hem de İtalya'nın korku halinde olduğu yazılmıştır.³³⁹

İtalya, işgali desteklememiştir. Nedeni ise İtalya'nın kuzey bölgelerinin tehlikeye düşeceği endişesidir. Avusturya da bu gerginliği bildiği için Bosna-Hersek ile İtalya'nın arasını kötüleştirmek için çeşitli propagandalar da bulunmuştur.

2.3.4. Rusya'nın Tepkisi

İşgalin yapılacağını anlayan Rusya, bunun ardından alınan karar ile harekete geçmiştir. Bosna-Hersek halkı, din bakımından Müslüman, Katolik ve Ortodokslardan oluşmaktadır. Ortodoks nüfusun varlığı Rusya'nın bu bölgeye müdahale etmesine sebep olmuştur. Büyük Sırbistan ideali son yüzyılda Avrupa'yı yakından ilgilendiren ve Rusya'nın planlarının göz ardı edilmemesi gerektiğini gösteren önemli bir projedir. Bu nedenle Rusya ve Sırbistan bu işgali hiç istemediler. Rusya ve Panslavistler, buraların işgal ve yönetiminin Avusturya-Macaristan'a bırakılmasına karşı durmuşlardır. Özellikle Rusya ile mezhepsel bağından ötürü Sırların koruyucusu olarak Sırbistan üzerinde etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Sırbistan, bu topraklara, kendisinin doğal yayılma ve genişleme alanı olarak bakmaktaydı.³⁴⁰ Bu sebepten Rusya ve Sırbistan, Bosna-Hersek halkının Avusturya-Macaristan'a karşı birtakım provakatif eylemler yapması için desteklemiştir. Avusturya-Macaristan, Berlin Antlaşması imzalandıktan sonra Temmuz 1878'de Bosna-Hersek'e asker soktuğu zaman, bu bölgede çok fazla Rus casusu vardı.

Ceride-i Havadis gazetesinin 29 Temmuz 1878 tarihli bir haberinde Rusya'nın Berlin Antlaşması ile beklentilerinin karşılanmadığı ifade edilmiştir. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında geçen savaş ve sonrasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması tüm Avrupa'yı öylesine rahatsız etmiştir ki işlerin bu kadar büyüyeceğini, tafsilatlı bir hale bürüneceğini bilemezdik diyerek haberde şaşkın bir tavır sergilenmiştir. Osmanlı

³³⁹ *Tercüman-ı Şark*, 24 Ramazan 1295/ 21 Eylül 1878, s.143.

³⁴⁰ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 528.

Devleti kendisini Berlin Muahedesi'ne uymayı mecbur olarak görürken Rusya hala alınan kararlara uymaya direnç göstermektedir.³⁴¹

Macarlı bir kişi durumu Rusya'yı içine alarak bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu işgalin Panslavizm'in gelişimine engel olmaması gerektiğini söylemiştir. Bosnalıların Avusturya'nın aleyhinde hareketlerde bulunmaya ve Rusya'yı dost kabul etme gibi bir gücü vardır.³⁴² Bosnalıların yardımıyla birlikte Avusturya'ya karşı durmak mecbur edilecek ve haliyle işgal Panslavizm'e hizmet etmiş olacaktır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 27 Ağustos 1878 tarihli nüshasında, Rusya'nın Avrupa'da önce Almanya sonra da Avusturya-Macaristan'a karşı büyük devletleri yanına çekmeye çalıştığı söylenmektedir. Viyana ve Petersburg arasındaki gerginlik artık açıkça dile getirilmektedir.³⁴³ Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'teki ayaklanmanın en büyük tahrikçisinin Rusya olduğunu söylemektedir.³⁴⁴

Tercüman-ı Şark gazetesi Rusya'nın içinde bulunduğu durumu oldukça iyi özetlemektedir. Rusya, Sırbistan, Karadağ, Almanya, Avusturya ve Macaristan arasındaki Bosna-Hersek ile ilgili bağ ve istekler iyi bir şekilde anlatılmıştır.³⁴⁵

Rusya, Bosna-Hersek'in işgal edilişi sürecinde devamlı olarak diken üstünde durmuştur. İlaveten geleceği öngörmeye çalıştığı için birtakım hazırlıklar da yapmıştır. Avusturya-Macaristan ile arasındaki gerginlik onu Doğu Avrupa'da Sırbistan'da askeri bir ordu kurmaya itmiştir.³⁴⁶ Sırbistan ile Rusya arasında bir antlaşma sağlanarak 40.000 askerden oluşan bir askeri birliğin silahaltında devamlı olarak hazır bulundurulması kararı verilmiştir. Askerlerin masraflarını ise Rusya karşılayacaktır.

Avusturya-Macaristan ordusunun genişlemesi ve kuvvet kazanması Rusya'nın Slavlar üzerindeki düşünce ve planlarına aykırı olduğu başka bir basın haberinde ısrarla vurgulanmıştır.³⁴⁷ Avusturya-Macaristan Slavlar üzerindeki etkisini devam ettirirse

³⁴¹ *Ceride-i Havadis*, sayı 3770, 29 Recep 1295/ 29 Temmuz 1878, s. 1.

³⁴² *Tercüman-ı Şark*, 19 Şaban 1295/ 18 Ağustos 1878, s,111.

³⁴³ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 28 Şaban 1295/ 27 Ağustos 1878, s. 3.

³⁴⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 2 Ramazan 1295/ 30 Ağustos 1878, s. 1.

³⁴⁵ *Tercüman-ı Şark*, 17 Ramazan 1295/ 14 Eylül 1878, s,137.

³⁴⁶ *Vakit*, nr. 2429, 21 Ramazan 1295/ 18 Eylül 1878, s. 1.

³⁴⁷ *Tercüman-ı Şark*, 24 Ramazan 1295/ 21 Eylül 1878, s,143.

Rusya'nın şimdiye kadar ki tüm planları bozular. Bu sakıncalı durum da Rusya'yı endişeye itmiştir.

Rusya olaya direkt olarak müdahale edemediğinden Sırbistan ve Karadağ'ın arkasında olduğunu gösteren hareketler yapmaktadır.³⁴⁸ Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i tamamen zapt ederse Sırbistan ve Karadağ'ın herhangi yapacağı bir taşkınlıkta arkasında duracağını bildirmektedir. Bu, Birinci Dünya Savaşı'nın en temelinde yatan olay silsilesinin başlangıcı olabilir. Rusya, devamlı olarak bölgede Sırbistan ve Karadağ'ı gözeterek birçok büyük olayın oluşmasına sebebiyet vermiştir.

2.3.5. Sırbistan ve Karadağ'ın Tepkisi

Vakit gazetesinin 6 Ağustos 1878 tarihli haberine göre, Karadağlılardan üç bin kişinin Avusturya-Macaristan askerinin Bosna-Hersek'e girmesini engellemek için Boşnaklar ile birlikte hareket edecekleri yazılmıştır. Eğer bu haber doğru ve gerçekleşir ise kıyam ehlinin siyasi olarak öneminin artacağı ve meselenin bambaşka bir yere taşınacağı ifade edilmektedir. Karadağ ve Sırbistan aralarına eğer Avusturya-Macaristan girerse bundan memnun olmayacaklarını açıkça dile getirmişlerdir.³⁴⁹

Vakit gazetesinin 10 Ağustos 1878 tarihli haberine göre, o gün işitilen en önemli havadisın Bosna-Hersek bölgesinde Avusturya-Macaristan'a karşı ayaklanan Karadağlılardan Dalmaçya'ya kaçanları firari olarak nitelendirdiği yazılmıştır.³⁵⁰

Birtakım yabancı gazetelerin Vakit gazetesinde bulunan haberlerinden yola çıkılarak yapılan yorumlara göre, Karadağlıların Bosna-Hersek'teki ehli kıyama yardım etmeleri çok garip karşılanmıştır. Adı geçen gazetede Karadağlılara bir yandan da iftiralar atılmıştır. Karadağlılar Hersek taraflarında ayaklananlara yardım etmişlerdir. Sonrasında Bosna-Hersek yanında olan Karadağlıları direnişi hafifletmek için Müslüman Beylerinin Avusturya-Macaristan'a itaat ettiklerini söylemişlerdir. Fakat bu kesinlikle doğru değildir.³⁵¹ Eğer Müslüman Beyler Avusturya-Macaristan'a itaat etselerdi statü olarak daha alt kesimden ayaklanmaya kalkışan kişiler mukavemet göstermeye güç bulamazlardı.

³⁴⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 27 Ramazan 1295/ 24 Eylül 1878, s. 3.

³⁴⁹ *Vakit*, nr. 2429, 7 Şaban 1295/ 6 Ağustos 1878, s. 1.

³⁵⁰ *Vakit*, nr. 2429, 10 Şaban 1295/ 9 Ağustos 1878, s. 1.

³⁵¹ *Vakit*, nr. 2429, 11 Şaban 1295/ 10 Ağustos 1878, s. 1.

Tercüman-ı Hakikat gazetesine göre Sırbistan'dan alınan haberler Avusturya-Macaristan açısından hiç de iyi değildir. Bosna-Hersek'te askerler ilerlemeye devam ettikçe yalnızca Bosna-Hersek'teki halklar değil Sırbistan, Karadağ ve Arnavutluk'un da isyana kalkışacağı söylenilmektedir. Özellikle Karadağ sınırında bazı firkaların oluşması ile birlikte bunların Avusturya-Macaristan askerine karşı hücum etmesinden korkulduğu yazılmaktadır.³⁵² Çünkü eğer durum böyle olursa Avusturya-Macaristan'ın arkasında büyük devletler yerini belli eder ve Balkan merkezli büyük bir savaş çıkabilir. Bunun olabileceğini önceden gören büyük devletler Avusturya-Macaristan'ın elini çabuk tutmasını istemişlerdir.

Sırbistan, Vakit gazetesinin haberine göre, Bosna-Hersek'teki kıyam ehline resmen yardım ettiğini Avusturya-Macaristan askerinin işgaline alenen mani olacağı haberini bildirilen önemli bir telgraf haberi ile duyurmuştur. Siyasetin öneminin bir kat daha artacağı aşikâr olmuş ve Viyana Hükümetinin Sırbistan Hükümetine resmen bir nota göndereceği zannedilmektedir.³⁵³

Avusturya gazetelerinde Sırbistan ve Karadağ açısından bazı eleştiriler yapılmaktadır. Avusturyalıları göre eğer işgalden önce Sırbistan ve Karadağ ile ayrı bir antlaşma yapılsaydı bu işgal meselesi bu kadar yoğunluk kazanmazdı.³⁵⁴ Sırbistan ve Karadağ'daki Slavların Bosna-Hersek'e yardım etmesi demek önu alınmayacak büyük bir kuvvetin devamlı olarak zarar vermesi anlamına gelmektedir. Bu şekilde düşünen Avusturya-Macaristan halkı işgale hızlı bir şekilde başladığını ve hazırlıksız adımların Avusturya-Macaristan'ın mali ve askeri konular başta olmak üzere devlete zarar verdiğini belirtmiştir. İlaveten, bu iki devlet aralarında ittifak sağlayabilseydi işgal sırasında birbirlerine faydaları bile görülebilirdi.

Sırpılılar ve Karadağlılar, Bosnalılara yardım etmek için Bosna-Hersek'e akın akın girmektedirler. Yerli Müslüman ve Hıristiyanlarla birleşerek mücadele verdikleri hatta Karadağ'dan gelen zabıtlar Hersek'e girip Hersek Müslümanlarına silah talimleri yaptırmaktadırlar.³⁵⁵

³⁵² *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, s. 3.

³⁵³ *Vakit*, nr. 2429, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, s. 1.

³⁵⁴ *Vakit*, nr. 2429, 17 Şaban 1295/ 16 Ağustos 1878, s. 3.

³⁵⁵ *Tercüman-ı Şark*, 17 Şaban 1295/ 16 Ağustos 1878, s.109.

Müslümanların yapmış oldukları örgütlenme ve direnişin yanında Hıristiyanların da etkisi yadsınamaz bir biçimde büyüktür.³⁵⁶ Slavların günden güne artan heyecanları Rusya'nın idaresinde Panslavist düşünce ile Karadağ ve Sırbistan'dan gelen kişilerin mukavemeti artırdığı anlaşılmaktadır.

Viyana'daki gazetelerin haberlerine göre, Sırbistan ve Karadağ'ın Bosnalılara alenen yardım ettiği vurgulanmıştır. Bosna'daki direnişçilerle müttefik olan Sırbistan ve Karadağ, Avusturya-Macaristan için şu tepkiyi vermiştir: “*Avusturya bir Devlet-i Muazzama değilse Bosna işgaline ilk başta hiç cesaret etmemeliydi ve bir Devlet-i Muazzama olduğu surette Karadağ ile Sırbistan'a dahi asker sevkinden geri durmamalıdır.*”³⁵⁷

Saraybosna'nın işgali ile birlikte Sırbistan ve Karadağ ile uyum sağlamak, onlarla görüşmeler yapmak, Avusturya-Macaristan'ın öncelik verdiği bir konu haline gelmiştir.³⁵⁸ Sırbistan ve Karadağ'ın yaklaşımı Rusya'yı yansıtmaktadır. Bunu bilen Avusturya-Macaristan içinde bulunduğu zor durumu aşmak ve hedeflerine daha hızlı ulaşmak için pürüzleri ortadan kaldırmayı amaçlamıştır.

Sırbistan ve Karadağlıların Bosna-Hersek kıyamına yardım ettiği ve bu yardımların da tüm Avrupa tarafından bilindiği açıktır. Nitekim Avusturya-Macaristan'ın bu küçük ve yeni kurulan devletlere karşı keskin bir adım atamamasının altında yatan sebep şüphesiz Rusya'dır. Avusturya-Macaristan, Sırbistan ve Karadağ'ı askeri herhangi bir güç ile korkutamamaktadır. Tercüman-ı Hakikat'e göre, sanki Sırbistan ve Karadağ'ın toprakları adeta “Moskof” toprakları gibi algılanmaktadır.³⁵⁹

Bosna-Hersek'te bulunan direnişçilere Sırbistan'dan ve Karadağ'dan kişilerin katıldığı ve yerli Sırp'ların onlar tarafından desteklendiği anlaşılmaktadır. Saraybosna muharebelerinin ardından kıyam ehlinde ele geçirilen esirlerden ikisi Sırp'tır. Bu adı geçen Sırp kişilerle birlikte yaralı ve ölü olarak ele geçirilen kişilerin cebinden “Moskof” akçesi bulunmuştur.³⁶⁰ Bu da Rusya'nın Sırbistan ve Karadağ'ı kışkırttığıının en büyük kanıtı olmaktadır.

³⁵⁶ *Tercüman-ı Şark*, 18 Şaban 1295/ 17 Ağustos 1878, s.110.

³⁵⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 21 Şaban 1295/ 20 Ağustos 1878, s. 1.

³⁵⁸ *Vakit*, nr. 2429, 23 Şaban 1295/ 22 Ağustos 1878, s. 1.

³⁵⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 28 Şaban 1295/ 27 Ağustos 1878, s. 3.

³⁶⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 2 Ramazan 1295/ 30 Ağustos 1878, s. 1.

Sırbistan'da çıkan gazete haberlerindeki yazılar ile Avusturya-Macaristan telgraf nameleri farklı şeyler söylemektedir. Avusturya-Macaristan telgrafları Saraybosna'dan Drina nehrine kadar kıyam ehlinden birilerinin kalmadığını beyan etmektedir. Sırbistan'daki haberler ise tam tersini yazmaktadır.³⁶¹

Erbabı kıyam içerisinde Karadağlı ve Sırbistanlı öğretici zabıtların bulunduğu resmen onaylanmıştır.³⁶² Bu sahih haber Avusturya-Macaristan'a karşı Karadağ ve Sırbistan'ın direnişçilere olan yardımın en büyük dayanak olduğunu göstermektedir. Sonuçta, Karadağ ve Sırbistan'ın hiç kesilmeyen maddi ve mühimmat yardımı Rusya ile olan ilişkiyi gözler önüne sermiştir.

Tercüman-ı Şark gazetesinin 25 Eylül 1878 tarihli nüshasında, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek işgalinin olmaması için birlikte hareket eden Sırbistan ve Karadağ'ın aralarındaki ilişkisini bozmaya çalıştığı ifadesi geçmektedir.³⁶³ Bu bağlamda, Avusturya-Macaristan, Karadağ'ı kendi yanına çekerek Sırbistan'ı yalnız bırakmak istemiştir. Böylelikle Rusya da istediği emellere sahip olamayacaktı.

Görülmektedir ki Rusya'nın nüfuzu altında bulunan Sırbistan ve Karadağ, Bosna-Hersek'in açıktan ve fiili olarak yanında bulunmuştur. Bu da Osmanlı basınında oldukça sık bir şekilde yer almıştır.

2.3.6. Arnavutluk'un Tepkisi

Arnavutluk'ta yaşayan halk Bosna-Hersek işgalini istememiştir. Bunun sebepleri ve Arnavutluk'un yerel halka nasıl yardım ettiği basın kaynaklarında mevcuttur. Tercüman-ı Şark gazetesi ve Vakıf gazetesi Arnavutluk'un işgal karşısında direnişçilerin yanında göstermiş olduğu tutumu ele almıştır. Arnavutluk, bu karmaşık süreçte Osmanlı Devleti ile kara sınırını kaybetmiş ve bu sebepten işgali kesinlikle desteklememiştir. Arnavutluk'ta yaşayan Müslüman ileri gelenleri başta olmak üzere Avusturya-Macaristan karşısında direnişçilerin yanında mücadele etmişlerdir. Arnavut birçok kişinin İşgal sürecinde basına yansıdığı kadarıyla direnişte öldüğü bilinmektedir. Özellikle sınırda gerçekleşen çatışmalar Avusturya-Macaristan askerini çetrefilli bir yola sürüklemiştir. Osmanlı Devleti'ni Arnavutluk'un durumu ve müdahaleleri

³⁶¹ *Vakit*, nr. 2429, 10 Ramazan 1295/ 7 Eylül 1878, s. 3.

³⁶² *Vakit*, nr. 2429, 20 Ramazan 1295/ 15 Eylül 1878, s. 1.

³⁶³ *Tercüman-ı Şark*, 28 Ramazan 1295/ 25 Eylül 1878, s. 146.

hakkında birçok kez uyarın Avusturya-Macaristan, gazete haberlerinin vermiş olduğu bilgilere göre Arnavutluk'a asker çıkartmayı bile düşünmüştür.

Ceride-i Havadis gazetesine göre, Bosna-Hersek bölgesinde olup bitenlerin ne olduğundan Osmanlı'nın tam olarak haberinin olmadığı ortaya konulmuştur. Bununla beraber Arnavutların ve İslam Boşnaklarının vatanlarına her ne olursa olsun düşman ayağı bastırmamak suretiyle kuvvet ve azim gösterecekleri 29 Temmuz 1878 tarihli gazetede ifade edilmiştir. Arnavutların kuvvetinin ne olduğunu İslam Boşnaklarının ise ne sayıda olduğu bilinmemektedir.³⁶⁴

7 Ağustos 1878 tarihli Vakit gazetesinin haberine göre, Arnavutlardan silahlanıp Bosna-Hersek'e geldikleri ve kıyam ehli ile birlikte kol kola Avusturya-Macaristan askerine doğru gittikleri işitilmiştir.³⁶⁵

Ağustos 1878 tarihinin başı itibariyle Hersek'e gitmek için Kosova bölgesinden hareket eden bir Arnavut fırkası mevcuttur. 12 Ağustos 1878 tarihinde ise bu fırkanın Taşlıca'ya ulaştığı kesinleşmiştir.³⁶⁶

Kosova'dan alınan telgraf namede Arnavutların kıyam etmesi ve Avusturya-Macaristan aleyhinde Boşnaklar ile birleşmesi alınan haberler arasındadır. Arnavutların yöneticisi konumunda olan Nazif Paşa ise Arnavutları Bosna-Hersekli Müslümanlara yardım etmemesi için uyarmıştır.³⁶⁷

Viyana'dan alınan bir telgraf haberine göre, Arnavutlar Bosnalılarla birlikte sınırdan Avusturya-Macaristan askerini geçirmemek için Saraybosna'dan ilerisine Yenipazar'a giden yolları kapatmışlardır.³⁶⁸ Bosna-Hersek'in işgal edileceği ilk vakit heyecanlı ayaklanan Arnavutlar aynı şekilde Yenipazar sancağı için de ayaklanmışlardır.

Doğu Avrupa'da veyahut Şark bölgesi diye bilinen yerde iki önemli Müslüman unsur yer almaktadır: Bosna-Hersek ve Arnavutluk Müslümanları. Bu nedenle Arnavutluk halkı Bosna-Hersekli Müslüman direnişçilerin yanında olmuştur. İki unsur birbirini korumak adına destek vermişlerdir.

³⁶⁴ *Ceride-i Havadis*, sayı 3770, 29 Recep 1295/ 29 Temmuz 1878, s. 1.

³⁶⁵ *Vakit*, nr. 2429, 8 Şaban 1295/ 7 Ağustos 1878, s.1.

³⁶⁶ *Vakit*, nr. 2429, 13 Şaban 1295/ 12 Ağustos 1878, s. 1.

³⁶⁷ *Vakit*, nr. 2429, 26 Şaban 1295/ 25 Ağustos 1878, s. 1.

³⁶⁸ *Tercüman-ı Şark*, 29 Şaban 1295/ 28 Ağustos 1878, s. 121.

2.3.7. Diğer Büyük Devletlerin Tepkileri

İşgalin başlangıcında Fransa, kendi basın haberlerinde Avusturya-Macaristan'ın sakıncalı hareketler yaptığını yazmıştır. Böyle giderse Berlin Kongresi'nde verilen Bosna-Hersek'in güvenliği sağlama görevine engel olacağı şüphe götürmez bir gerçek olduğu da Fransa'nın görüşleri arasındadır.³⁶⁹ Bu durumda Fransa'nın kongrede Avusturya-Macaristan'ın yanında bulunması fakat sonradan yapılan zulümler sebebiyle de eleştiriden kendini alamadığı görülmektedir. Fransa kamuoyu Bosna-Hersek'te yapılanlara seyirci kalmamıştır. Kendi gazete haberlerinde Avusturya-Macaristan'ın insanlık suçu işlediği yazılmıştır.

Gazete haberlerinden anlaşılacağı üzere Fransa açıkça safını belli etmiş ve Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'e girmesinin yine Bosna-Hersek adına iyi olacağı kanaatindedir. Buna uygun olarak da *Ceride-i Havadis* gazetesinin 25 Temmuz 1878 tarihli nüshasında Avusturya askerinin Bosna'ya yalnızca ikame ve idhal olması değil bunun yanında ivedilikle Avusturya'dan getirilen memurların Bosna-Hersek'e getirilmesini de dile getirmiştir. Görevlendirilen memurlarla birlikte Bosna'da mükemmel bir mülki ıslahat tesis olunacaktır diye de eklemiştir. *Ceride-i Havadis* gazetesi bu haberi "Nouvelle Bers Libere" adındaki Fransız gazeteden öğrenmiştir.³⁷⁰

Berlin Kongresi'nin uzun süre Avrupalı devletleri etkilediği alenen bellidir. Berlin'de kurgulanmış bu kongre ve ardından imzalanan antlaşma, Osmanlı Devleti ve sonrasında Rusya'ya verdiği zarar bilinmektedir. Bu işten gizli bir şekilde kazançlı çıkan yegane devlet ise şüphe götürmeksizin Almanya'dır. Görünüşte herhangi bir toprak elde etmemiştir fakat uluslararası dengeleri sarsan ve uzak geleceğe kadar etkisini sürdüren büyük olay silsilesinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Bosna-Hersek meselesinde ise Almanya, Avusturya-Macaristan'ın yanında bulunmuş Osmanlı Devleti'ne özellikle Bosna-Hersek ile ilgili olan 25. Maddenin kabul etmesi için elinden geleni yapmıştır. Rusya ile sınırsız bir mücadelesi olan Almanya, dostu ve akrabası Avusturya-Macaristan'ın yepyeni olaylara gebe olan Balkan coğrafyasında etkin bir rol almasını sonuna kadar desteklemiştir.

³⁶⁹ *Tercüman-ı Şark*, 20 Şaban 1295/ 19 Ağustos 1878, s. 112.

³⁷⁰ *Ceride-i Havadis*, sayı 3767, 25 Recep 1295/ 25 Temmuz 1878, s. 2.

Almanya'nın kamuoyu desteği Avusturya-Macaristan'ın işgali hızlı bir şekilde gerçekleştirilmemesi sebebiyle son bulmuştur. *Vakit* gazetesinin 20 Eylül 1878 tarihli gazete nüshasında Almanya'nın bu şekilde yön değiştirmesi bir "aldatma" olarak nitelenmiştir. Almanya'ya göre, halkın korunması ve halk güvenliği geri getirilmezse Avusturya'nın askerlerini Bosna-Hersek'ten çekmesi çok daha münasip olacaktır.³⁷¹

Almanya ile ilişkileri düzeltmeye uğraşan Kont Andrassy'nin Avusturya-Macaristan baş vekaletliğinden istifa ettiği haberi gündem olmuştur. Haberin doğruluğu onaylanmamıştır. İki devlet arasındaki iletişimin korunması için Viyana'dan Almanya'ya temsilciler gitmiştir.³⁷²

Vakit gazetesinin almış olduğu bir telgraf haberine göre, Prens Bismarck, Avrupalı gazetelerde taraftarı olan gazetelerin Berlin Antlaşması'nın uygulanması için Osmanlı Devleti'ne müşterek olarak bir nota teklifinde bulunmuştur. Almanya'nın bu isteği üzerine diğer devletler ret kararı vermişlerdir. Bunun üzerine Almanya Berlin Kongresi ve Antlaşması'nın koruyucusu olmaktan vazgeçip antlaşmanın uygulanması için Avrupalı devletlere sorumluluğu devretmiştir.³⁷³ Almanya böyle bir karar alarak kendi üzerindeki görevi ilgili tüm devletlere yıkmak istemiştir. Nitekim Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti arasındaki durum diğer devletleri tedirgin etmektedir.

Prens Bismarck karşıtı Berlin gazetelerinde ise Almanya'nın böyle bir kongreyi üstlenmesi devamlı olarak eleştirilmektedir. Rusya'nın Doğu Avrupa'da güçlenmesi ileride Almanya'yı zarara uğratacaktır. Fransa ve Rusya ittifak istemektedir.³⁷⁴ Bu durum Almanya'yı çok yakında Doğu'da nice farklı facialar içine sokacaktır ve tüm dünyadaki dengeleri bozacaktır.

Prens Bismarck ve Kont Andrassy arasında büyük tartışmalar yaşandığı ve farklı görüşleri savundukları tasdik edilmiştir.³⁷⁵ 2 Ekim 1878 tarihinden sonra Avusturya-Macaristan kendisini Bosna-Hersek meselesinde daha yalnız hissedecektir. Bu olan bitenin nedeni direnişin durdurulamaması ve Avusturya-Macaristan'ın haksız işkenceleridir.

³⁷¹ *Vakit*, nr. 2429, 23 Ramazan 1295/ 20 Eylül 1878, s. 2.

³⁷² *Vakit*, nr. 2429, 28 Ramazan 1295/ 25 Eylül 1878, s. 2.

³⁷³ *Vakit*, nr. 2429, 30 Ramazan 1295/ 27 Eylül 1878, s. 2.

³⁷⁴ *Vakit*, nr. 2429, 30 Ramazan 1295/ 27 Eylül 1878, s. 2.

³⁷⁵ *Vakit*, nr. 2429, 5 Şevval 1295/ 2 Ekim 1878, s. 3.

İngiltere’de bulunan bir gazeteye göre:

*“Morning-Post Gazetesi Avusturya’nın Bosna ahâli-i Müslimesinin ra’yini tahsîl etmeksizin ve ra’yi umûmiye mürâcaat etmeksizin eyâlet-i mezkûreye asker idhâl etmesini haksız görüp takbîh ederek diyor ki: Kont Andrassy Avusturya askerinin Bosna’ya duhulünden dolayı mesuldür. Avrupa’nın sulh ve asayîşi şimdi temin olunmuş ise de Avusturya’nın huzur ve asayîşi tamamıyla tehlikede bulunuyor.”*³⁷⁶

İşgal İngiltere’ye ilk etapta mantıklı gelmiş ve Avusturya-Macaristan’ı desteklemekten geri durmamıştır. Fakat Avusturya-Macaristan’ın yaptığı yanlış davranışlar yüzünden basın haberlerinde ağırlıklı olarak işgale tepki söz konusudur.

Vakit gazetesinin 11 Ağustos 1878 tarihli nüshasında İngiltere’nin kongreden önce, kongreden sonra ve işgal sürecinde Osmanlı Devleti yanında ve onu kontrol etmeye dayalı bir politika izlediği ifade edilmiştir. Kongreden önce Kıbrıs meselesi ile birlikte Osmanlı Devleti’nin İngiltere ile düşman olmaktan çekindiği yazılmıştır. Buna ilaveten Slavların ittifak olma ihtimaline karşılık Doğu Avrupa’da İngiltere nüfuzu altındaki Avusturya-Macaristan’ın olması İngiltere’yi memnun etmiştir.³⁷⁷

İngiltere, Berlin Antlaşması’na yardımcı olmak maksadı ile Doğu Rumeli’nin düzeni, idaresi hususunda Babıali’ye destek olmak için bölgeye General Simons (?) ve Mr. Garink (?) adında iki komiser tayin etmiştir.³⁷⁸ Böylelikle Bosna-Hersek için Avusturya’nın tarafında olan İngiltere Osmanlı Devleti’ni bölgede kontrol altında tutmak istemiştir.

İngiltere’ye göre, direnişin yapılmasında, desteklenmesinde ve silah olarak cephanenin var olmasında suçlu birinci devlet Osmanlı Devleti’dir. Basın haberlerinin aksine hem maddi hem de manevi olarak direnişte Osmanlı Devleti’nin etkisi çok büyüktür. Nitekim İngiltere Konsolosu olayları şöyle tasvir etmiştir:

“Avusturya işgaline karşı direnişi ilk kışkırtanın Türk hükümeti olduğuna dair hala güçlü inancım var. Öyle olmasaydı, geçen ay boyunca durmaksızın gelen silah ve cephaneyi açıklamak güç olurdu. Kente yüzlerce sandık şarjörün gelişini kendim

³⁷⁶ *Tercüman-ı Şark*, 20 Şaban 1295/ 19 Ağustos 1878, s. 112.

³⁷⁷ *Vakit*, nr. 2429, 12 Şaban 1295/ 11 Ağustos 1878, s. 4.

³⁷⁸ *Ceride-i Havadis*, sayı 3769, 27 Recep 1295/ 27 Temmuz 1878, s. 2.

gördüm, son isyanın meydana geldiği gün buraya ulaşan İstanbul'daki Fransız Elçiliği Askeri Ataşesi Halgonet Kontu, Mitroviça ile Saraybosna arasında buraya doğru gelmekte olan 400 at yükü cephanenin yanından geçtiğini, Mitroviça'da Bosna'ya yollanmak üzere 32 vagon dolusu cephanenin bulunduğunu ve bir demiryolu görevlisinin kendisine Sırbistan'la yapılan bütün savaşlar sırasında geçtiğimiz birkaç hafta boyunca hattı geçen miktar kadar cephane geçmediğini söylediğini belirtti.”³⁷⁹

İstanbul'daki yetkililerin tutumları hakkındaki bu görüşler, Avusturya-Macaristan ordusunun Bosna-Hersek'e girdiği sırada bazı “Asyalı” asker birliklerinin, yani ekseriyetle Türk olan Osmanlı düzenli ordu birliklerinin de Jajce ve Maglaj'da Avusturyalılara karşı savaştığı ve ağır kayıplar verdiği gerçeğiyle de örtüşmektedir.

İngiltere bu sorun açısından öncelikle Osmanlı Devleti'ni suçlasa da işgali desteklemeyen diğer devletleri de göz hapsinden çıkartmamıştır. Bunların başında İtalya gelmektedir. Londra'daki gazete haberlerine göre, Bosna-Hersek'teki kıyam hareketinin altındaki nedenlerden birinin İtalya'nın tahrikleri olduğudur.³⁸⁰ Bununla beraber Avusturya-Macaristan'ın göstermiş olduğu bu geniş zorbalıklar ve işkenceleri yapmaktaki rahatlığının arkasında Almanya olduğunu da İngilizler belirtmektedirler.³⁸¹

Bir yandan da savaş alanında bulunan İngiliz askeri uzman Gonne Avusturyalılara yakınlık duymasına rağmen şöyle yazmaktan kendini alamamaktadır:

“Kuşkusuz bu karşı koyuşun çok sayıda önderi idam edildi, fakat bu politikayı kınamadan önce bu aşırı fanatiklerin ne tür insanlar oldukları akılda tutulmalıdır; bunlar kesinlikle hapiste tutulabilirlerdi ve belki de bu sonrakiler için daha iyi bir etki oluşturabilirdi, bu adamlar Avusturya'ya karşı iğrenç bir saldırıya giriştiler. Fakat bunlar cellada daima iş olanağı sağlayan değerli şehitlerdir – (çünkü) kendi ülkeleri ve dinleri için öldüler.”³⁸²

Avrupalı devletlerden önemli ve güçlü bir devlet olan İngiltere'nin kendi görevlilerinden birisinin yapmış olduğu bu değerlendirme durumu gözler önüne sermektedir. İngiltere Avusturya-Macaristan'ın menfaati doğrultusunda kendi

³⁷⁹ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, s. 144-145.

³⁸⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 24 Şaban 1295/ 23 Ağustos 1878, s. 4.

³⁸¹ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 28 Şaban 1295/ 27 Ağustos 1878, s. 3.

³⁸² Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, s. 149-150.

hegemonyasını kurmayı amaçlayıp işgalde yaşanan bu gibi birçok olaya da göz yummuştur.

Avrupa'daki çoğu büyük devlet işgal konusunda Avusturya-Macaristan'ın yanındadır. Fakat yine de her devlet kendi kamuoyunda söylenenlerin önüne geçememektedir. Avusturya-Macaristan'ın bu işgal girişimi ile birlikte sonuçta istediğini elde etse dahi şanlı bir kazanç, zafer kazanamayacağı gazetelerin manşetlerinde yazılmıştır. Buna ilaveten Avusturya-Macaristan askerlerinin yılgınlık içinde oldukları da dikkat çeken bir başka haberdır.³⁸³

İngiltere'den gelen haberlere göre, Lord Salisbury, Avusturya'nın kendisine ısrar etmesi sonucunda Babıali'yi uyaracağını söylemektedir. Fakat bu süreçte Avusturya askerlerinin yapmış olduğu davranışları yanlış bulduğunu ve her ne kadar Osmanlı Devleti'ni uyaracak dahi bile olsa herhangi bir manevi baskı gösteremeyeceğini Avusturya'ya bildirmiştir.³⁸⁴

İngilizlere göre, Berlin Kongresi sırasında uyum sağlamayan yegâne devlet Osmanlı Devleti'dir. Ama Ahitnamenin icrası açısından en çok uyum göstermeyen devlet ise Avusturya-Macaristan'dır. Buna göre, İngiltere, işgalin uzaması yüzünden Avusturya'nın Bosna-Hersek üzerinde bir başarı temin edeceğini gösteren hiçbir emare olmadığını farkındadır.

Netice itibariyle, tüm devletler en başta Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, işgalin bu kadar uzun süreceğini tahmin etmemişlerdir. İngiltere, Fransa, Almanya gibi büyük devletler de bu durum karşısında oldukça şaşırılmışlardır.

Yeni bir değerlendirme yapılacak olursa, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti arasında görünüşte bir uzlaşım sağlanıyor gibi görünse de gerçekte durum öyle değildir. Bunun böyle olmadığı Osmanlı basını tarafından anlaşılmaktadır. Bosna-Hersek'in içinde bulunduğu durum devletler nezdinde sakıncalı bulunulmuş fakat bu karmaşık durum için de tam bir çözüm arayışına girişmeyen kongredeki devletler büyük zulüm ve katliamın mihenk taşı olmuşlardır. Bu belirsizlik içinde gün

---

³⁸³ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 14 Ramazan 1295/ 11 Eylül 1878, s. 1.

³⁸⁴ *Vakit*, nr. 2429, 22 Ramazan 1295/ 19 Eylül 1878, s. 1.

gün takip edilerek gazete haberleri tarafından açıklayıcı ve tatmin edici bir şekilde
“işgal meselesi” analiz edilmiştir.

3. BÖLÜM: OSMANLI BASININA GÖRE İŞGALİN SONUÇLANDIRILMASI

Bu bölümde işgalin süreç olarak değerlendirilmesi ve nihayetinde Bosna-Hersek bölgesinde neler olup bittiği ele alınacaktır. İfade etmek istenilen asıl sorun ise direnişçilerin yaralı ve ölüm sayıları ile idam edilenler, sivil halkın yaşadığı haksız muamelelerin neler olduğudur. Bosna-Hersek'in yönetim, kültürel, ekonomik ve daha başka birçok açıdan durumunun ne olduğu ve Avusturya-Macaristan'ın ise bu işgal ile ne gibi kazançlar elde ettiği üzerinde durulacaktır. Tüm olumsuz muamelelere uğrayan bölgedeki bazı kişiler toplu veya bağımsız bir şekilde çevredeki bazı güvenli gördükleri yerlere göç etmeleri de bu kısımda Osmanlı basın haberleri çerçevesinde ortaya konulacaktır.

3.1. Bosna-Hersek'teki Direnişçilerin Durumu

Karşılıklı gerçekleşen mukavemet hareketleri iki taraf arasındaki güçlü çatışmaları ortaya koymuş ve bunun Bosna-Hersek tarafındaki kişiler açısından bir harp çeşidi olarak farklı bir boyutta olduğu görülmektedir. Bu direniş veya Avusturya-Macaristan'ın tabiri ile isyana kalkan Bosna-Herseklilerin gösterdikleri savunma hareketi gayrinizami harp terimi ile bağlantılı bir harp çeşidi olduğu anlaşılmaktadır.³⁸⁵ Gayrinizami harp bir diğer adı gerilla olan düzensiz ve sivil halk hareketi, Bosna-Herseklilerin Osmanlı gazetelerine göre bu haklı savunmasında başvurduğu bir yol olmuştur.

Bu haklı kalkışma hareketi kıyam adı ile adlandırılabilir mi? Bu hareketin kıyam diye adlandırılması Tercüman-ı Şark gazetesine göre büyük hatadır. Kıyam demek hâlihazırda aleyhine kalkışmak demektir. Halbuki durup dururken sebepsiz ve uygunsuz bir şekilde rızası olmadığı halde bir kavmin üzerine hücumla gitmek ve bu ecnebi kuvvete karşı durmak vatanını savunmaktır. Bu direniş ya da gayrinizami hareket olsa olsa erbabi kıyam olur.³⁸⁶

³⁸⁵ Ali Güneş, *Balkan Harbi'nde Osmanlı Gayrinizami Harp Tecrübesi*, Strateji ve Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalı Harp Tarihi ve Strateji Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s.10-11.

³⁸⁶ *Tercüman-ı Şark*, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, s.106.

Bosna-Hersek'teki ayaklanma tamamen halkın içinden gelen bir dürtü ile ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle toplumsal anlamda kültürel kimliklerini kabul ettirmek için gerçekleştirilen bir halk hareketidir. Müslüman ve Ortodoks Hıristiyan tüm halkın birleşimi ile ortaya çıkan bu ayaklanma Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını gerçekleştirmeye yönelik bir girişimdir.³⁸⁷

Avusturya-Macaristan ordusu ilk başta 82.000 iken sonraki süreçte 200.000 askere kadar sayısı çoğaltılmıştır. Avusturya-Macaristan arşivlerine göre, direnişçilerin toplamda 93.000 kadar olduğu yazılmaktadır. Bu direniş ordusunun ağırlıklı olarak Bosnalı Müslümanlardan oluştuğu da bir diğer önemli noktadır.³⁸⁸

Avusturya-Macaristan Generali Josef Philipović, Bosna-Hersek'in birçok yerinde komutasındaki bu işgale karşı direnişe karşı koyan halka karşı ağır önlemler almıştır.³⁸⁹ *Bu General Josef Philipović'in özellikle Müslüman Bosnalılara güvenmemesinden anlaşılmaktadır. İşgal boyunca silahlı direniş gösteren halka adeta bir nefret duygusunu geliştirdiği kaynaklarda yer almaktadır. Bu dönemde General Josef Philipović'in İmparatora yazdığı raporlarda özellikle Bosnalı Müslümanlardan "vahşi ve hayvanlaşmış güruh" diye söz edilmiştir. Bununla beraber işgalin tamamlanmasının sonlarına doğru rahiplerden oluşan bir heyetin yanında halk için "koku ve pislikten dolayı sokaklarından geçilemeyen", "hırsızlar ve itler", "ahlaksızlar ve korkaklar" olarak birtakım nitelendirmelerde bulunmuştur. Grga Martić adındaki bir rahip ise General Josef Philipović'in hakaretlerini şu şekilde anlatmıştır: "General Türklere, Hıristiyanlara ve Yahudilere karşı ateş püskürmüştür." Bunlarla birlikte Kont Andrassy bile Generalin Bosna-Hersek'te yaşayan tüm Müslüman halkı yok etmek istediğini belirtmiştir. Josef Philipović'in saldırgan ve düşmanca tavrı bu şekilde ifade edilmiştir.³⁹⁰*

İşgalin ilk günlerinden itibaren halkın direniş göstermesi nedeniyle zarara uğrayacağını haberlerde yazan Osmanlı basını ihtilafli haberleri bile değerlendirmeye almıştır. Basının bu konuda ana akımını oluşturan Vakit gazetesi, Avusturya-Macaristan

---

³⁸⁷ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, s. 134-135.

³⁸⁸ İmamoviç, *Boşnakların Tarihi*, s. 439-440.

³⁸⁹ Emgili, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, s. 843.

³⁹⁰ İmamoviç, *Boşnakların Tarihi*, s. 449-450.

askerinin ayaklanan halka karşı hücum ederek ahalinin perişan edilmesinden korkulduğunu dile getirmiştir. Avusturya-Macaristan askerinin ihtiyatlı davranması umut edilmektedir fakat askerlerin şöhret kazanmak için itidali elden bırakacağı da yüksek bir ihtimal olduğu yazılmıştır. Adı geçen gazeteye göre bu mesele politik bir meseledir. Daha 2 Ağustos 1878 tarihinden yani işgal başında iken silahlanan 200 kadar Boşnak sınırdaki Avusturya-Macaristan askerinin üzerine hücum etmiştir. Bölgeyi tam olarak bilmeyen Avusturya-Macaristan askeri gafil avlanıp 60 kişi kadar kayıp verip dağıldıkları ifade edilmiştir. Bu haberin ihtilafı olduğunu da belirten Vakıf gazetesi, Bosnalı Müslümanları Boşnak diye adlandırarak terminolojik ve farklı bir etnik kimlik olarak bu kavramın üzerinde durmuştur. Brod şehrinden 25 Temmuz 1878 tarihi itibarıyla alınan telgraflarda ise Avusturya-Macaristan askerinin güvenliği ve halkın umumi huzurunu sağlamadığı açıkça görülmektedir.³⁹¹

Gerçekleşen direnişin ne boyutta olduğunu Vakıf gazetesi belirtmiş olup duyulan haberlere göre, henüz işgalin başlarındaiken Bosna-Hersek'te vatanını koruyan halka karşı, Avusturya-Macaristan askerleri 1000 kadar askerini kaybetmiştir.³⁹² Hemen ertesi gün alınan habere göre ise işgalin başladığı günden bu yana toplamda 3000-4000 arasında Avusturya-Macaristan askerinin öldüğü yazılmıştır.³⁹³

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 13 Ağustos 1878 tarihli nüshasına göre, telgraf yoluyla gelen haberlere göre Osmanlı ordusundan kaçan firariler ve kıyam ehli ile Avusturya-Macaristan ordusu arasında gerçekleşen muharebeyi Avusturya-Macaristan kazanmıştır. Kıyam ehli 600 kişi kadar esir vermişlerdir. Bu esirlerin özellikle liderleri hemen orada kurşuna dizilmişlerdir.³⁹⁴

Hacı Müftü, Hacı Kavukçu gibi liderler ve pek çok başka lider idam edilmişlerdir. İngiliz askeri uzmanı, direnişçilerin liderlerinden biri olan Hacı Pamarkoviç'in yargılanma sürecini ayrıntılarıyla aktarmaktadır. Askeri uzman Gonne şöyle söylemektedir:

“Görgü tanıklarının birinden Avusturya'nın Saraybosna'daki en ünlü düşmanının yargılanmasının ve idamının ayrıntılı hikayesini dinledim. Bilgi

³⁹¹ Vakıf, nr. 2429, 3 Şaban 1295/ 2 Ağustos 1878, s. 1.

³⁹² Vakıf, nr. 2429, 10 Şaban 1295/ 9 Ağustos 1878, s.1.

³⁹³ Vakıf, nr. 2429, 11 Şaban 1295/ 10 Ağustos 1878, s. 1.

³⁹⁴ Tercüman-ı Hakikat, nr. 2225, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, s. 3.

kaynağım Hacı Loyo'yu Hacı Pamarkoviç'in yanında önemsiz biri olarak tanımlamaktadır. Hacı Loyo'nun kişisel ve kendi ilgisi dahilinde amaçları varken Hacı Pamarkoviç mana insanıydı ve peygamber için savaşıyordu. Pamarkoviç, Saraybosna'nın ele geçirilmesinden sonra askeri birliklere teslim edildi ya da teslim olmaya ikna edildi ve dört köşe saf tutmuş piyade erlerinin ortasında muhabere sırasında acilen toplanmış olan Divan-ı Harp'te yargılandı. Kendisini müfettiş yani savcı sorguya çekti.

Pamarkoviç, çarpıcı bir biçimde soylu görünümlü ve çok güçlü bir adamdı. Yargılama sırasında elleri bağlı değildi ve bacak bacak üstüne atarak oturuyordu.

Soruları yanıtlarken yaşının kırk altı olduğunu ve mülkünün değerinin kırk altı bin altın düka olduğunu söyledi; Müslüman olup olmadığı sorulduğunda da yanıtı 'Elhamdülillah Müslüman'ım' oldu... Sonra Zepçi'deki çatışmalarda ve diğer muhabereelerde komutanlık yaptığını kabul etti, fakat Saraybosna'daki muhaberede komuta ettiğini ve komutanın adını vermeyi reddetti. Cevabı, 'Yalnızca kendimle ilgili sorulara cevap vereceğim.' oldu. Mahkumiyetine yani asılacağına dair kararı başı dik, gururlu bir bakışla ve harikulade beyaz dişlerini gösteren bir gülümseme ile dinledi. Ardından kendisine dua etmesi için on dakika verildi ve sonra son isteği soruldu. Yanıtı, 'Paramı akrabalarım alsınlar' oldu. Mal varlığından özellikle yararlanacak bir akrabasının olup olmadığını sordu ve ardından, bilgi kaynağımın söylediğine göre, Pamarkoviç'in muhteşem yüzünden ilk defa olmak üzere yaşamaya duyulan özleme benzer bir duygu geçti. Yanıtı 'evet, oğlum Hasan' oldu ve duygularının acısı, içinde bir vahşilik dürtüsü uyandırdı. Ayağa kalkması ve darağacına doğru yürümesi istendi. Adam fırsat gözlüyordu, bir subayın üzerine atıldı. Tabancasını aldı ve ateş etti, fakat askerlerden biri silahın namlusuna vurarak yukarı doğru çevirdi, bir diğeri Pamarkoviç'in bedeninin yan tarafından kalçasının yanından süngüledi. Pamarkoviç, bu yaralı halinde yüzünde aynı dik başlı gülümseme yazgisına doğru ilerledi ve ipi sımsıkı, hiç serbest bırakılmadan asılmasına rağmen ölümü yedi dakika sürdü.'³⁹⁵

Bu yaşanan olaydan da anlaşılacağı üzere Avusturya-Macaristan masum değildir. İşgal altında yaşayan halkın psikolojik olarak daha da kötü etkilenmesine; kapsamlı ve detaylı bir yargılama yapmadan insanların ölümüne sebep olmuşlardır.

³⁹⁵ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, s. 149-150.

Bu hadise ve diğerk birçok kalkışma hareketi General Josef Philipović'i dehşete düşürmüştür. Bu nedenle karşılaşılan sert direniş karşısında "inanılmaz vahşi bir fanatizm" ifadesini kullanmıştır.³⁹⁶ Öyle ki bununla ilgili Tercüman-ı Hakikat'te erkekler isyandayken kadınların çocukların hatta en ihtiyar kişilerin bile erkek elbisesi giyerek mukavemet gösterdikleri anlatılmıştır. Özellikle küçük kız çocukları ve ihtiyarlar saflar arasında ekmek ve su dağıtmak için seferber olmuşlardır.³⁹⁷ Bu durum General Josef Philipović'in de dediğı gibi topyekün bir mücadeleyi gözler önüne sermektedir.

Tercüman-ı Hakikat gazetesine göre, kıyam ehlini kalkışmaya iten veya teşvik eden Osmanlı Devleti tarafından herhangi bir ibare veya belge yoktur.³⁹⁸ Bu söylentiler, Avusturya-Macaristan'ın tam bir kazanç ile ortaya çıkmasını isteyen büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ni köşeye sıkıştırmak için söyledikleri sözlerdir.

Bütün alemin siyasi gündeminde Bosna-Hersek meselesi vardır. Bölgede ayaklanmanın iyice arttığı belirtilmiştir. Bununla da kalmayıp Bosna'nın Müslüman ahalisinin ayaklanması ve Osmanlı askeriyesinden kaçan askerler ile birlikte isyana kalkışması Avrupa başta olmak üzere Avusturya-Macaristan'ı çok büyük etkilemiştir. Direnişte Arnavutların Bosnalılara yardıma koştuğı alenen bilinmektedir.³⁹⁹ Bosna-Hersek'teki Hıristiyanlar dahil Müslüman vatandaşlarla beraber vatanlarını ecnebilere çiğnetmemeye çalıştıkları görülmektedir.

Avrupalı devletlerin genel düşüncesi direnişçilerin yanında Osmanlı askerlerinin olduğu kanısıydı. Bunun yanlış bir algı olduğu ele alınan dört Osmanlı gazetesinde de ifade edilmiştir. Fakat yine de böyle bir düşüncenin Avusturya-Macaristan'ın işine geldiğı bu kanaat ile birlikte tüm düşünceleri değıştirerek Osmanlı'nın kurallara aykırı hareket ettiğini göstermek istemiştir. Buradan hareketle Viyana'da çıkan bir habere göre, Osmanlı ordusunun bölgeden çekilirken silahlarını direnişçilere verdiğı haberidir. Bu haberin de yalan olduğu Babıali tarafından açıklanmıştır.⁴⁰⁰

³⁹⁶ İmamoviç, *Boşnakların Tarihi*, s. 440.

³⁹⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 15 Şaban 1295/ 14 Ağustos 1878, s. 2.

³⁹⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 15 Şaban 1295/ 14 Ağustos 1878, s. 1-2.

³⁹⁹ *Tercüman-ı Şark*, 18 Şaban 1295/ 17 Ağustos 1878, s.110.

⁴⁰⁰ *Tercüman-ı Şark*, 20 Şaban 1295/ 19 Ağustos 1878, s.112.

Yine Vakit gazetesinin 19 Ağustos 1878 sayılı haberinde de kıyam erbabının içinde 30 tabur Osmanlı askeri bulunduğu haberinin doğruluğu tartışılmaktadır. Bazı Osmanlı askerlerinden firar edenler kıyam ehline katılmışlardır.⁴⁰¹ Yalnız bunların diğer gazetelerde de söylenildiği üzere Osmanlı Devleti ile herhangi bir resmi onayının olduğu söz konusu değildir.

Kıyam erbabının kıyafetleri de Vakit gazetesinde detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Direniş liderlerinin başlarında yeşil sarık veya şal sardıkları; kırmızı ceket ve pantolon giydikleri açıklanmaktadır. Neferlerin ise keçe veya yünden dizlikler giydiği ifade edilmektedir.⁴⁰²

Bosna-Hersek'in kuzeyinde işgale karşı mukavemet çok daha şiddetli olmuştur. O tarafta bulunan kıyam ehlinin toplamda 16.000 kişiden oluştuğu bunların içinde de 2000 Hıristiyan olduğu ulaşılan haberler arasındadır. General Josef Philipović'in Saraybosna'yı ele geçirdikten sonra kuzey yönünde ilerleyemediği isyancıların devamlı olarak galibiyet kazandıkları ve Avusturya-Macaristan ordusunu geri püskürttükleri yazılmıştır.⁴⁰³

Bosna'nın kuzey bölgelerindeki dağlara sığınan direniş liderleri ve yanındaki halk bir türlü teslim olmayınca General Josef Philipović hiddetlenip direnişçilerin peşinden asker göndermiştir. Hatta ormana kaçan bazı direniş önderlerini yakalayabilmek için bölgenin ateşe verilmesi emrini vermiştir.⁴⁰⁴ Böylelikle Bosna'nın doğasına ve diğer canlılara da zarar veren Avusturya-Macaristan; direniş, tahmininden daha da fazla uzadığı için çeşitli ve şiddetli yollara başvurmaktadır.

Viyana'daki gazetelerde Bosna-Hersek'teki direnişçilere Osmanlı Devleti'nin silah ve mühimmat yardımı yapıldığı yazılmıştır. Bu haberleri bile isteye çıkaran Avusturya-Macaristan Osmanlı Devleti'ni uluslararası alanda zor duruma sokmak istemektedir. Buna karşın Bosna'ya Selanik üzerinden gönderilen herhangi bir mühimmat olmadığını, bunun Avusturya-Macaristan tarafından bir iftira olduğunu Tercüman-ı Hakikat gazetesi yazmıştır.⁴⁰⁵ Yine Viyana'daki bazı gazetelerde ve özellikle hükümet yanlısı olmayan

⁴⁰¹ *Vakit*, nr. 2429, 20 Şaban 1295/ 19 Ağustos 1878, s. 1.

⁴⁰² *Vakit*, nr. 2429, 19 Şaban 1295/ 18 Ağustos 1878, s. 1.

⁴⁰³ *Tercüman-ı Şark*, 29 Şaban 1295/ 28 Ağustos 1878, s.121.

⁴⁰⁴ *Vakit*, nr. 2429, 15 Ramazan 1295/ 12 Eylül 1878, s. 3.

⁴⁰⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 28 Şaban 1295/ 27 Ağustos 1878, s. 1.

basın kaynaklarında işgal başladığı günden bu yana Bosna meselesi için direnişçilerin haklılığından bahsedilen birtakım haberler yapılmıştır. Bu gibi haberler yüzünden bazı gazeteler kapatılmış ve sansür uygulamasına tabi tutulmuşlardır.⁴⁰⁶

Tercüman-ı Şark gazetesinin 13 Eylül 1878 tarihli sayısında, Zvornik'teki kıyam ehlinin içinde Osmanlı ordusundan askerlerin bulunduğu yazmaktadır.⁴⁰⁷ Direnişçilerin yanında Osmanlı resmi kayıtlarına göre hiçbir asker var olduğu söylenemez. Fakat 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde bölgede bulunan ve geri çekilme sürecinde olan Osmanlı askerleri direnişçilere katılım sağlamak amacıyla silahlarıyla beraber ayaklanmada bulunmuşlardır. Bir de Osmanlı Devleti'nin geri çekilme kararına karşı çıkarak direnişçilerin yanında kalmak isteyen askerler kıyam ehlinin içinde ana kuvveti oluşturmuşlardır.

Kıyam ehli Bosna-Hersek'te savunma yaptıkları bölgeleri, mahalleleri, dağ yollarını hatta Balkanların köşe bucağını karış karış bildikleri için Avusturya-Macaristan askerleri her ne kadar şehirleri işgal etse bile tamamen kontrolü sağlayamayacaktır. Bir de bunun yanında direniş kuvvetlerine Sırbistan ve Karadağlıların mühimmat yardımları devam ettikçe bu köklü direnişin hiç bitmeyeceği gibi bir hava açığa çıkmaktadır.⁴⁰⁸

Avusturya-Macaristan ve direnişçiler arasında bir muharebe olduğu zaman Avusturya-Macaristan açısından galibiyetin hiçbir önemi yoktur. Çünkü kıyam ehli dağlara, ormanlara çekildiği için o kasabanın yolunu tuttukları ve askeri hattın gidiş dönüşüne saldırdıklarından dolayı yine karşılıklı olarak kan dökülmektedir. Ne zaman ki kıyam ehli ye'se düşer ve kendiliğinden silahlarını terk ederlerse o zaman muharebeler son bulur.⁴⁰⁹

23 Eylül 1878 tarihi itibarıyla Bosna-Hersek halen tamamen ele geçirilememiştir.⁴¹⁰ Adım adım ele alınan işgal süreci son aya gelene kadar (20 Ekim 1878) büyük muharebelerle devam etmiştir. Bosna ve Hersek bölgeleri arasındaki yolların halen açılmadığı ve kıyam erbabının elinde bulunduğu önemli noktalar direnişin aktif bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

⁴⁰⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 8 Ramazan 1295/ 5 Eylül 1878, s. 3.

⁴⁰⁷ *Tercüman-ı Şark*, 16 Ramazan 1295/ 13 Eylül 1878, s.136.

⁴⁰⁸ *Vakit*, nr. 2429, 20 Ramazan 1295/ 17 Eylül 1878, s. 1.

⁴⁰⁹ *Tercüman-ı Şark*, 26 Ramazan 1295/ 23 Eylül 1878, s.144.

⁴¹⁰ *Vakit*, nr. 2429, 26 Ramazan 1295/ 23 Eylül 1878, s. 3.

Viyana'daki bir gazete haberinde direnişçilerin durumunu anlatan bir haber yayınlanmıştır. Bu habere göre, işgal sırasında kıyam ehlinin terk ettiği evlerin yağmalandığı söylenmektedir. Avusturya-Macaristan askerlerinden birisi yağma yapıldığını ailesine yazdığı bir mektupta itiraf etmiştir. Askerlerin yüzük, saat gibi en değerli şeyleri bile gasp ettikleri gazete haberinden görülmektedir.⁴¹¹

İşgalin son döneminde ele geçirilemeyen en önemli yer Bosna'nın kuzeyi olmuştur. Bu bölgedeki kırsal yerlerde çeşitli saldırı düzenleyen Avusturya-Macaristan askeri, kadın, yaşlı ve çocukları kıyam erbabının gözünü korkutmak için dağlara kaçırmışlardır.⁴¹² Böylelikle kıyam ehlinin direniş yapmayacağını teslim olacağını düşünmüşlerdir.

Bosna'daki Osmanlı memurlarının tamamı İstanbul'a ulaşmışlardır. Onlardan alınan haberlere göre, Avusturya-Macaristan askeri Travnik'e mukavemetsiz bir şekilde girdikten sonra oradaki memurların görevlerinin devamlılığını sağlamıştır. Geçen Ramazan ayında kültürel bir olgu olarak iftar ve imsakta atılan toplar için Avusturya-Macaristan askerleri camilere girerek halkı azarlamıştır. Saraybosna şehrinde ise hükümet konağı civarındaki beş-altı önemli camiye ambar olarak yani depo şeklinde kullanarak erzak, rakı ve şarap fiçileri yerleştirilmiştir.⁴¹³

Bosna'nın çeşitli mercilerinden gelen telgraf haberlerine göre, Avusturya-Macaristan askeri Saraybosna ve Banjaluka şehrini yağmalayıp tahrip etmiştir. Bu iki şehir işgal edilmesine rağmen halen kadınlar ve çocuklar öldürülmektedir. Şehir ve köylerde, ev ve dükkanları yıkıp; yaşlı, çoban ve köylüleri idam etmişlerdir. Hastaneleri zorla işgal ederek yaralı tüm yerli ahaliyi sokaklara atmışlardır. İnsanlarla hayvanları bir yere kapatıp gaddarca muamele gösteren Avusturya-Macaristan askeri Müslüman Bosnalılara ise daha sert davranıp işkence göstermişlerdir.⁴¹⁴ Avusturya-Macaristan askeri Devleti Muazzama'dan çekinirse Müslüman ahaliyi tamamen katledecektir. Bu nedenle Müslüman ahalinin hiçbir güvenliği kalmadığı anlaşılmaktadır.

⁴¹¹ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 27 Ramazan 1295/ 24 Eylül 1878, s. 3.

⁴¹² *Vakit*, nr. 2429, 27 Ramazan 1295/ 24 Eylül 1878, s. 1-2.

⁴¹³ *Vakit*, nr. 2429, 5 Şevval 1295/ 2 Ekim 1878, s. 3.

⁴¹⁴ *Vakit*, nr. 2429, 9 Şevval 1295/ 6 Ekim 1878, s. 1.

Bosna-Hersek'te Avusturya-Macaristan askerine karşı durmakta olan kahramanların içinde pek çok kadın olduğu Bosna'da bulunan bir Nemçe askerinin ailesine gönderdiği bir mektuptan anlaşılmaktadır.⁴¹⁵

Bosna-Hersek'te Avusturyalılar aleyhinde olan kıyam bertaraf olmuştur. Beş gün boyunca top ateşine maruz kalan Zvornik ve çevresi teslim olmuştur. Ehli kıyamın bir kısmı Sırbistan, Karadağ ve Osmanlı'ya iltica etmiştir. Bosna'nın kuzeybatısı ele geçirildikten sonra asayiş ortamı oluşmuştur.⁴¹⁶

Saraybosna'da bulunan vakıf bakımına ve maaşına muhtaç olan yaşlı, kadın ve çocuklar zor durumdadır. Osmanlı vakıflarının Avusturya yönetimi tarafından ele geçirildikleri için adı geçen kişilere herhangi bir maaş ve yardımların yapılmadığından kadın, yaşlı, çocuk muhtaç kişilerin hepsinin evlerinde harap düştükleri ve ölüme terkedildikleri alınan haberler arasındadır.

Avusturyalılar erbabı kıyamdan bazı kişileri sürgün etme bahanesiyle şehirlerin dışına çıkarıp süngüleyerek öldürdükleri haberi telgraf ile alınmıştır. Halkın içinde bulunduğu bu halin farkında olan İngiliz, Fransız, Alman konsoloslukları bu duruma hiçbir tepki göstermemişlerdir. Hatta bu muameleyi gizliden gizliye tasdik etmişlerdir. Saraybosna'da bulunan İtalya konsolosu Boşnakları Avusturya-Macaristan'a karşı mukavemete teşvik ettiği için General Josef Philipović, İtalyan konsolosunun şehirden çıkmasını yasaklamıştır. Bir şekilde kaçmaya çalışan konsolos Saraybosna'dan yola çıkmış ve Zenica yakınlarında Avusturya askerleri tarafından öldürülmüştür. Sonra da Avusturyalılar bu suçu yerel direnişçilerin üzerine yıkmak istemiştir.⁴¹⁷ Muhakeme edilmeden öldürülen insanlar Avusturya'nın medeni hukuk yaklaşımının tam tersi davranmışlardır. Bu bağlamda Avusturya askerlerinin bir insanlık suçu işledikleri çıkarımı yapılabilir.

Rüsumat yani gümrük idaresinin yöneticisi Arif Bey, Yahudi bir yaveri tarafından gümrük dairesinin kasasındaki nakdi parayı sakladığı gerekçesi ile Avusturya askerleri tarafından tutuklanmış ve öldürülmüştür. Brčko ve Gradiška sandıklarında birçok gümrük idaresi parası elde edilmiştir. Banjaluka şehrinde

⁴¹⁵ *Tercüman-ı Şark*, 10 Şevval 1295/ 7 Ekim 1878, s.155.

⁴¹⁶ *Vakit*, nr. 2429, 15 Şevval 1295/ 12 Ekim 1878, s. 2.

⁴¹⁷ *Vakit*, nr. 2429, 10 Şevval 1295/ 7 Ekim 1878, s. 3.

kalmış olan zabtiye Tabur Ağası İsmail Bey ve bölük ağalarından bazıları Avusturya - Macaristan askerleri ile birlikte gezerek (boyunlarına Hıristiyanlık sembolü olan Haç işareti takarak) askerlere kılavuzluk etmişlerdir. Avusturya tarafından da bu görevleri için maaş almaktadırlar. Bu durum özellikle Müslüman halkın canını sıkmıştır.⁴¹⁸

Bosna'da çalışmalarına ağırlık veren Katolik Kilisesi Müslümanların en büyük üzüntüsü idi. Saraybosna'da Piskoposluk yapan Kardinal Standler, Ortodoks ve Müslüman nüfusu eritmek için Katolik inancını getirme girişimlerinde bulunmuştur. Bu nedenle Müslüman ve Ortodoksların tepkisini çekmiştir. Müslüman toplumda büyük kızgınlık uyandıran bu din değiştirme olayları sosyal hayata bir saldırı olarak algılanmıştır.⁴¹⁹ Avusturya-Macaristan'ı ardına alan Katolik din adamları görevlerini yerine getirirken yerel halkı nefret duygusu kapamıştır. Nitekim Bosna-Hersek ile ilgili olan arşivlerde de bu durum ısrarla söylenmiştir.

[Bosna-Hersek'i Berlin kongresi kararlarına göre muvakkaten işgal eden Avusturya-Macaristan Hükûmeti'nin, herkese dirlik, refah ve hürriyet sağlamaya geldikleri şeklindeki ilanlarına aykırı olarak Müslümanların canına ve malına tecavüz ettikleri, mukaddes yerleri yıkıp, mescidlere domuz eti ve şarap doldurarak binlerce Müslümanı katlettikleri, Saraybosna'daki rüştiye ve idadilerde Hırvat akâidine göre Avusturya ve Hırvat lisanlarında dersler verip Müslüman talebeleri İslâmiyet'ten çıkarmak maksadında oldukları ve aşırı vergiler ile ahaliyi zor durumda bıraktıkları hususlarında Bosna ileri gelenleriyle ulemasının gönderdikleri mahzarın takdim edildiğine dair Harbiye Nezâreti'nin tezkiresi.]

1 C. 1297 (11 Mayıs 1880)⁴²⁰

İşgalin son zamanlarına doğru Tercüman-ı Hakikat gazetesinde bir yazı yayınlanmıştır ki; bu yazı, direnişçilerin içinde bulunduğu durum ve yaşanan tüm olayları özetler nitelikte olacaktır.

“Bosna'daki mezâlim üzerine düvel-i muazzamaya geçilen telgrafnameye cevaben Kont Andrassy tarafından gelen telgrafta gâyet mülâyim-i lisân isti'mâliyle beraber mezâlim denilen şeyin vukûuna kâil olmadığı bildirilmiş diyorlar. Kâil

⁴¹⁸ *Vakit*, nr. 2429, 10 Şevval 1295/ 7 Ekim 1878, s. 3.

⁴¹⁹ Emgili, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, s.845-847.

⁴²⁰ BOA, *Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516 – 1919)*, s. 99-100.

*olamayacağı tabiidir. Lakin bu şikâyet yalnız bizim tarafımızdan idiliyor. Avusturya ve Macar gazetelerinden bazıları bile kendi askerlerine cellad sıfatı vermektedirler.”*⁴²¹

İşgalin son zamanlarında Bosna-Hersek'teki tüm idari kurumları ele geçiren Avusturya-Macaristan askerleri, sivil halkın yatmış olduğu hastaneleri boşaltarak kendi yaralı askerlerini hastanelere yerleştirmiştir. Bununla da kalmayıp halkı evlerinden zorla çıkarıp halkın evlerine yerleşmişlerdir. Önceden Osmanlı askerlerinin bulunduğu kışlayı, mektepleri boşaltmış ve kendilerine göre istila etmişlerdir.⁴²² Bu durum Avusturya-Macaristan askerlerinin içinde buldukları hali ve direnişçilerin hangi noktalarda zafiyete uğradıklarını göstermektedir.

Osmanlı arşivlerine bakıldığı zaman Avusturya yönetiminin amacını tam olarak yerine getirmek adına zulüm ve işkencelerin olduğu delillendirilebilir.⁴²³

“Avusturyalıların Bosna'da yaptıkları mezalime dair rapor:

*Dört yüz elli seneye yakın Osmanlı adaletine alışmış olan Bosna halkının işgalci Avusturya güçlerine karşı şiddetli direniş gösterdikleri, Avusturya askerlerinin Tuzla ve Banjaluka taraflarında katliam, ırza tasallut, yağma ve yangın gibi insaniyet dışı birtakım çirkin uygulamalarda buldukları, Saraybosna'nın işgaline karşı koyan hanelerin tespit edilerek yakıldığı, içindekilerin ise kadın-çocuk ayrımı yapılmaksızın kurşuna dizildiği ya da süngülenerek öldürüldükleri, askeri hastaneye el koyan işgal güçleri kumandanının buradaki hasta ve yaralıları 'insan ve hayvanlar bir arada yaşayamaz' gibi ağır ifaeler kullanarak dışarı attırıp halkın din ve namuslarına sövdüğüne dair Ferik Ahmed Hafız'ın raporu...”*⁴²⁴

Miladi takvime göre 16 Eylül 1878 tarihinde Osmanlı Devleti'ne gönderilen bu raporda Avusturya-Macaristan askerlerinin yaptığı muamele birinci ağızdan değerlendirilmektedir. Bu, işkence ve haksız durumun olduğunun kanıtı niteliğindeki tarihi belge direnişçilerin tepkisini ve ruhunu anlamakta önemlidir.

⁴²¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 15 Şevval 1295/ 12 Ekim 1878, nr. 2225.

⁴²² *Tercüman-ı Şark*, 20 Şevval 1295/ 17 Ekim 1878, s.164.

⁴²³ BOA, *Bosna – Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516 – 1919)*, s. 110-113. (Örnekleri çoğaltmak için bkz.)

⁴²⁴ Yıldırım Ağanoğlu, S. Bayram ve M. Yıldıztaş (Yay. Haz.), *Osmanlı Belgelerinde Bosna-Hersek Bosna ı Hercegovina u Osmanskim Dokumentuma*, Seçil Ofset Baskı, İstanbul, 2009, s. 258-260.

İsyan hareketleri Osmanlı Devleti'ni çok büyük etkilemiştir. Kamuoyu tepkisinin anlaşılabilmesi için gazete haberlerine bakıldığında sömüren devletlerin isteklerine karşılık halkın kendi istekleri için harekete geçtiği görülmektedir. Savunmacı bir halk hareketi olan isyan hareketi Avusturya-Macaristan'a karşılık gerçekleşmiştir. Bununla birlikte özellikle Rusya'nın desteklediği Sırbistan topraklarının sınır boylarındaki Sırlar tarafından Müslüman halka karşı kitle halinde öldürme ve göç ettirme fiilleri de vardır. Fakat direniş hareketi, başından itibaren daha derin ve büyük bir anlam kazanmaya devam etmiştir. İsyan hareketi, yerel halkın herhangi bir devlete bağlı kalmadan yalnızca kendilerine ait olan özelliklerine odaklanmalarını sağlamıştır. Bununla beraber kendi etnik kimliklerini de sorgulamaya yöneltmiştir. Halk, kararlı bir şekilde ayrı bir kültürel ve ırksal bir grup olduklarını göstermek istemişlerdir.⁴²⁵ Özellikle Müslüman halk İslam kimliği ile Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığını bu süreçte azaltma yoluna gitmiştir. Etno-kimlik adı altında ve tarihsel bağlarla birlikte yepyeni bir düşünce gelişmiş oldu. Artık Müslüman kimliği tek başına yeterli değildir. Rusya'nın Slavlara dönük olan hareketi önemini önemli ölçüde kaybetmiştir. Hem farklı etno-kimlik hem de dinsel bağlar ortaya yeni bir milleti yani Boşnakları çıkartmıştır.

Bu durumda Bosna-Hersekliiler ne Avusturya-Macaristan ne de Rusya'nın egemenliğini istemiyorlardı. Bunun nedeni kendi kimlik ve kişilikleri lehine hareket etmeleridir. Bosna-Hersek'teki unsurların birlik içerisinde kendilerini başka devletlerden ayırarak doğal olarak gerçekleşen bir ayaklanma başlatmışlardır.

3.2. İşgalden Sonra Bosna-Hersek

Tüm Bosna-Hersek'in işgali yaklaşık üç ay içinde tamamlanmıştır.⁴²⁶ Bosna-Hersek'teki son direniş noktaları ise 20 Ekim 1878 tarihinde son bulmuştur. Avusturya-Macaristan savaş arşivlerine göre üç aylık süreçte irili ufaklı 60 kadar muharebenin yaşandığı kayıt altına alınmıştır.⁴²⁷

Viyana'dan yazılan haberlere göre, Bosna-Hersek'te öncelikle sağlam bir askeri idare tesis edilecektir. Sonrasında halk yönetime karşı itaat göstermeye başladığında iki eyalette (Bosna-Hersek) Kont Andrassy tarafından düzenlenen bir kanun nizamnamesi

⁴²⁵ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, s. 134-135.

⁴²⁶ Alija İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, İstanbul, Klasik Yayınları, 2003, s. B.

⁴²⁷ İmamoviç, *Boşnakların Tarihi*, s. 439.

yürürlüğe gireceği ifade edilmiştir. General Josef Philipović, Bosna'da yaşayan Hristiyan çiftliklerinin vereceği vergilerin yeni bir kanun yürürlüğe girene kadar devam edeceğini söylemiştir.⁴²⁸ Büyük çapta işgal gerçekleştikten sonra Avusturya-Macaristan bazı stratejik bölgelere birtakım istihkamlar yerleştirmiştir.⁴²⁹ Avusturya-Macaristan, 7 Eylül 1878 tarihi itibarıyla Bosna-Hersek'te yapacağı demiryolu hattının geçeceği bölgeyi keşf ve muayenesi için doğudan bir mühendis temin etmiştir.⁴³⁰

24 Eylül 1878 tarihinden sonra demiryolu inşaatı için çalışmalar hızlanmıştır. Bosna-Hersek'te yapılacak demiryolu için Viyana'da bir meclis oluşturulup bölgede gözlem yapacakları ve araziye tanıyacakları söylenmektedir.⁴³¹ Demiryolu üzerine çeşitli müzakerelerin olması bu konuda ve diğer sosyal meselelerde Bosna-Hersek'e yapılan her türlü yatırımın problemler doğurduğu görülmektedir.

Avusturya-Macaristan, askeri yardımların daha kolay yapılabilmesi ve bölgeye ulaşımın kolaylaşması için demiryolu inşasına önem vermiştir. Demiryolu meselesi istediği gibi sorunsuz tamamlanırsa yönetim açısından daha rahat otorite sağlayacağını düşünmüştür. İleride Saraybosna'ya kadar ulaşacak demiryolu şimdilik birkaç mahalle ve bölgeden oluşacaktır.⁴³² Demiryolu inşasını Avusturya-Macaristan çok istemektedir. En başta dış işleri bakanı demiryolunun yapılması için çok çaba göstermiştir. Karşı tarafta da bir o kadar ayak direyen demiryolunun yapılmasını istemeyen yerli halk vardır.

Avusturya-Macaristan, Sava nehrine sahili olan [Brčko](#) şehrinden Saraybosna'ya kadar demiryolu inşasına başladığını resmen duyurmuştur. [Brčko](#)'dan Doboj'a kadar demirleri döşeyip vagonları koyduğu ve oradan da Maglaj'a kadar inşaatı ilerletmiş olduğu haberleri telgraftan alınmıştır.⁴³³

Demiryolu ile ilgili basın kaynaklarında az habere rastlanılmıştır. Bunun nedeni ise Avusturya-Macaristan'ın inşaatı gizleyerek demiryolu hattının korunmasıdır. Çünkü bölgeyi iyi bilen yerli halk demiryolu inşasına zarar vererek Avusturya'yı hem maddi

⁴²⁸ *Tercüman-ı Şark*, 23 Ramazan 1295/ 20 Eylül 1878, s.142.

⁴²⁹ *Tercüman-ı Şark*, 21 Ramazan 1295/ 18 Eylül 1878, s.140.

⁴³⁰ *Tercüman-ı Şark*, 10 Ramazan 1295/ 7 Eylül 1878, s.131.

⁴³¹ *Vakit*, nr. 2429, 27 Ramazan 1295/ 24 Eylül 1878, s. 2.

⁴³² *Vakit*, nr. 2429, 28 Ramazan 1295/ 25 Eylül 1878, s. 1.

⁴³³ *Vakit*, nr. 2429, 16 Şevval 1295/ 13 Ekim 1878, s. 1.

hem de manevi olarak zarara uğratabilir. Demiryolu ile ilgili alınan haberlerden yaklaşık iki hafta geçmesi üzerine çok hızlandırılmış bir inşaat görülmektedir. Avusturya-Macaristan askerinin tüm ihtiyaçlarını her daim kolaylıkla Viyana'dan getirecek olan bu demiryolu Avusturya-Macaristan için hayati bir öneme sahiptir.

Avusturya-Macaristan'ın kalıcı yerleşiminin farkına varan Bosna-Hersekli, istihkâmı hafife alan Avusturya'yı gafil avlamaktadırlar. Askeri ordu içerisinde bulunan demiryolu mühendislerinin bir bir öldürülmesi durumun ciddiyetini göstermeye başlamıştır. Mühendis ölümleri özellikle Macaristan'ın Viyana Hükümeti'ni eleştirmesine sebep olmuştur.⁴³⁴

Avusturya-Macaristan ordugahında bulunan mülkiye memurları tarafından Bosna'nın idaresine dair bir rapor hazırlanıp General Josef Philipović'e takdim edilmiştir. Bu rapora göre, Bosna-Hersek kıtaları Mostar, [Bihać](#), Banjaluka, Travnik, Zvornik ve Saraybosna olarak altı bölgeye ayrılacaktır.⁴³⁵ Avusturya-Macaristan geçici bir yönetim kimliği ile değil kalıcı olacak şekilde birçok değişiklik yapmaktadır. Fakat bölgeyi Osmanlı Devleti'nin taksim ettiğinden farklı şekilde ele almak çok daha kökten bir değişim olacağını göstermektedir.

Bosna-Hersek kıtalarının idare usul nizamnamesi Viyana Hükümeti tarafından General Josef Philipović'e gönderilmiştir.⁴³⁶

İşgal tamamlandıktan sonra Avusturya-Macaristan öncelikle idari yönetimde büyük çaplı değişimler yapmak için birtakım kararlar almıştır. Buna göre, idari olarak bir düzene girişip Bosna eyaletini kendi içinde Saraybosna, Zvornik, Travnik ve Banjaluka olarak dört şehre ayırmayı; Hersek eyaletini de kendi içinde Mostar ve [Bihać](#) olarak iki şehre ayırmayı hedeflemiştir.⁴³⁷ İki Osmanlı basın kaynağının bu konuda tutarlı olduğu ve Avusturya-Macaristan'ın almış olduğu kararın kesinliği ortaya çıkmaktadır.

Saraybosna, büyük cadde ve sokaklarıyla bilinen bir şehirdir. Avusturya yönetimi tarafından bu cadde ve sokaklara lambalar döşenmiştir. Şehrin bazı yerlerinde '*muntazam gazino ve çalgılı kahveler*' açılmıştır. Gündüz saat 11'den gece 1'e kadar

⁴³⁴ *Vakit*, nr. 2429, 28 Ramazan 1295/ 25 Eylül 1878, s. 1.

⁴³⁵ *Vakit*, nr. 2429, 1 Şevval 1295/ 28 Eylül 1878, s. 2.

⁴³⁶ *Vakit*, nr. 2429, 5 Şevval 1295/ 2 Ekim 1878, s. 3.

⁴³⁷ *Tercüman-ı Şark*, 12 Şevval 1295/ 9 Ekim 1878, s.157.

hükümet konağı önünde askeri müzikal tertip olunmaktadır.⁴³⁸ Başarısını ve nüfuzunu göstermeye çalışan Avusturya idaresi bu anlamda elinden gelen her şeyi yapmaktadır. Yaklaşık üç aylık bir süreçte vermiş olduğu kayıpları ve Avrupa'dan gelen tüm eleştirileri göğüslediği için zaferini kutlamaktadır.

Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgali 15 Ekim 1878 tarihinde resmi olarak tamamlanmıştır. Saraybosna'da idareyi kontrol altına alan Avusturya-Macaristan yönetimi, oluşturmuş olduğu meclis ile birlikte memleketin düzen ve asayişini sağlamaya çalışmaktadır.⁴³⁹

Durumun daha da somutlaşması için işgale karşı ayaklanan Bosnalı Müslümanların komutanı Selmanoviç'in amacını söylemek yerinde olacaktır. Selmanoviç, Müslüman, Hıristiyan ve Latinlere bildiride bulunmuş ve düşmana karşı olan ayaklanmanın her koşulda sürdürülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunu söylerken de ilk etapta Osmanlı Devleti'nden söz etmemiştir. Bu anlamda Bosna-Hersek'in işgalden sonraki süreçte tek başına olduğunu ve kendi haklarını kendisinin savunduğunu belirtmiştir. Denilebilir ki, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından işgali, Bosna-Hersek'teki Müslüman toplumun oluşumunda ve dönüşümünde, milli veya milliyetçi bir bilincin oluşmasında belirleyici olmuştur.

Aydın Babuna'ya göre, bu dönemde Bosnalı Müslümanlar, Müslüman kimlikleri sayesinde devletin yükünü sırtlarına almışlardır. Avusturya-Macaristan işgali boyunca Müslümanlar kendi dinleri ve ulusal yönleri ile iç içe geçmiş bir şekilde Müslüman milleti sistemine dahil edilmişlerdir. Bosnalı Müslümanlar bu dönemde kendilerini diğer tüm Müslümanlardan ve Türklerden ayırarak tamamen başka bir etnik grupla Boşnak "Boşnjaci" olarak ifade etmişlerdir. Bu kavram hem Sırp'lar arasında hem de Avusturya-Macaristan makamları tarafından da kullanılmıştır.⁴⁴⁰

Direnişçilerin ileri boyutlarda mücadele göstereceğini önceden kestiremeyen Avusturya-Macaristan, işgalin sonlarına doğru Devlet-i Aliyye ile olan bir görüşmesinde Müslümanların kat'i surette Hıristiyan bir hükümeti başlarında

⁴³⁸ *Vakit*, nr. 2429, 18 Şevval 1295/ 15 Ekim 1878, s. 1.

⁴³⁹ *Vakit*, nr. 2429, 18 Şevval 1295/ 15 Ekim 1878, s. 1.

⁴⁴⁰ Babuna, *Bir Ulusun Doğuşu: Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, s. 15-16.

istemeyeceğini anladıklarını ifade etmişlerdir.⁴⁴¹ Bu da Müslümanların içinde bulunduğu bilinci gözler önüne sermektedir. Müslüman ahali hedeflerinden vazgeçmedikleri bir direniş ile Avusturya-Macaristan'a kararlılığını göstermiştir.

Viyana'daki bir gazete haberine göre, Avusturya-Macaristan, işgali gerçekleştirmiş olduğu halde tekrar bir direnişin canlanmasından korktuğu için devamlı olarak asker sevki istediği yazılmıştır. Bu durum olumsuz manada eleştirilmektedir. Madem ki kıyamın yani ayaklanmanın önü alındı o halde neden halen asker sevki yapılmaktadır diye bir eleştiri haberi yapılmıştır. Boş bir meydan ve büyük bir arazide kullanılan büyük toplar da düzenli olarak Bosna-Hersek'e gönderilmektedir. Saraybosna, Mostar, Banjaluka, Zvornik ve daha birçok şehir Avusturya-Macaristan'ın eline geçmiştir.⁴⁴²

Tercüman-ı Şark gazetesinin 14 Ekim 1878 nüshasına göre, Avusturya-Macaristan, bölgede halkı korkutarak ve dehşete düşürerek asayişi sağlamaya çalışmıştır.⁴⁴³ Fakat işgal bittikten sonra asıl mesele şudur ki Avusturya-Macaristan Yenipazar'a doğru bu sene mi gideceği yoksa bu teşebbüsünü gelecek bahara mı erteleyeceği meselesi vuku bulmaktadır.

Avusturya'nın üzerinde durduğu hususlardan biri de, Yenipazar sancağının işgali idi.⁴⁴⁴ Yenipazar (Novi Pazar) Sırbistan-Karadağ-Kosova kesişiminde bulunan bir şehirdir. Bosna-Hersek ile ilgili olan Berlin Antlaşması'nın 25. maddesinde Yenipazar meselesine açıkça değinilmemiştir. Söz gelimi ortada bir karışıklık vardır ve bunu değerlendirmeye alan iki devlet bir çekişme içine girmiştir. Berlin Antlaşması, bu sancağın yönetiminin Osmanlı Devleti'nde olacağını fakat Avusturya'nın burada asker bulundurulabileceğini söylemektedir. Yenipazar sancağını ele geçirerek askeri durumunu sağlamlaştırmak isteyen Avusturya-Macaristan harekete geçmiştir.⁴⁴⁵ Süreçte gerçekleşen görüşmeler hem işgal edilmeye hazırlanan yerler için hem de Yenipazar sancağı için yapılmıştır. Berlin Antlaşması'na göre Yenipazar sancağı iki devlet arasında diplomasi yoluyla hallolacaktır. Tercüman-ı şark gazetesine göre, Viyana Hükümeti Babıali ile makul bir şekilde konuşmadan direkt bir işgale girişmiştir.

⁴⁴¹ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 4 Şevval 1295/ 2 Ekim 1878, s. 1.

⁴⁴² *Tercüman-ı Şark*, 18 Şevval 1295/ 15 Ekim 1878, s.162.

⁴⁴³ *Tercüman-ı Şark*, 17 Şevval 1295/ 14 Ekim 1878, s.160.

⁴⁴⁴ *Vakit*, nr. 2429, 23 Şevval 1295/ 20 Ekim 1878, s. 1.

⁴⁴⁵ İmamoviç, *Boşnakların Tarihi*, s. 440.

Osmanlı basın haberleri Avusturya-Macaristan için antlaşma kurallarını ihlal ettiğini yinelemiştir.

Yenipazar meselesi de Bosna-Hersek'in diğer şehirlerinde yaşanan çatışmalar gibi Osmanlı basınına yansımıştır. Bu konu Osmanlı tarafından önemli görüldüğü için özellikle Vakit gazetesindeki haberler bize Yenipazar'da olan bilen her şeyi gün gün anlatmıştır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesine göre Bosna-Hersek'in işgali tamamlanmadan ve iki devlet (Osmanlı ve Avusturya-Macaristan) arasında henüz karşılıklı bir antlaşmaya varılmadan Avusturya-Macaristan Sırbistan taraflarından Yenipazar'a sevk etmek için bir ordu göndermiştir.⁴⁴⁶ Avusturya-Macaristan'ın alenen antlaşmaya karşı geldiği görülmektedir. Nitekim Berlin Antlaşması'nda iki taraf arasında bir antlaşma olacağı ifadesi vardır. Bunun yerine getirilmediği Osmanlı basın haberi tarafından tepki ile karşılanmıştır.

Avusturya-Macaristan, Temmuz 1878'den itibaren Bosna-Hersek'i işgal etmeye başlamıştı ve hiç tahmin etmediği birçok güçlükle karşılaşmıştı. 1879 yılında daha sıkı ve dikkatli müzakerelere başvurarak Osmanlı Devleti ile arasındaki bu durumu kendi lehine çözmek istiyordu.⁴⁴⁷ Osmanlı Devleti bu görev için Hariciye Nazırı Alexandır Karatodori Paşa ve Maarif Nazırı Münir Paşa'yı görevlendirdi. Bu görüşmelerde amaç Bosna-Hersek üzerindeki Osmanlı hükümlerinin devamı, işgalin geçici olması, ahalinin Osmanlı kanunlarına tâbi olması, Yenipazar'a gönderilecek Avusturya askerlerinin sayısı ve kalacakları yerlerin tespit edilmesi idi. Yenipazar konusunda duyulan en büyük endişe Avusturya-Macaristan'ın bu şehri de tamamen ele geçirmesi ile sonra da Selanik'e kadar ilerlemesi ihtimaliydi. Eğer durum böyle olursa Bosna-Hersek'te olan silahlı direnişlerin devam edeceği kesinleşmektedir. Bu esnada Osmanlı Devleti, işgal edilen yerlere sahip çıkmak pahasına savunmaya mı girecekti?⁴⁴⁸

Uzun süren görüşmelerden sonra, 21 Nisan 1879'da bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmaya göre:

---

⁴⁴⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 5 Ramazan 1295/ 2 Eylül 1878, s. 1.

⁴⁴⁷ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 528.

⁴⁴⁸ BOA, *Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516 – 1919)*, s. 22.

- 1- Bosna ve Hersek Eyaletleri, Berlin Antlaşması'nın yirmi beşinci maddesi gereğince Avusturya tarafından idare edilecektir. Bununla birlikte, Avusturya Devleti şimdiki memurlardan ehliyet ve kabiliyete sahip olan, memuriyetlerini eksiksiz bir şekilde yerine getiren şahısların görevlerine devam etmesine itiraz etmeyecektir. Memurların değiştirilmesi halinde Avusturya Devleti haleflerini Bosna ve Hersekli olanlardan tercih etme yolunu seçecektir.
- 2- Bosna ve Hersek'te mevcut olan bütün din ve mezheplerin özgürlüğünün sağlanması ve açık bir şekilde icra edilmesi bu eyaletlerde yerleşmiş olan veya ikamet eden bütün şahıslar için temin olunacak özellikle Müslümanlar ulemalarıyla olan münasebetlerinde tamamıyla serbest olacaklardır. Avusturya komutanlarıyla mülki memurlar ırz, namus, ahlak, adetler, ayin serbestliği, Müslümanların canları ve mallarının emniyetine hiçbir suretle zarar gelmemesine olağanüstü dikkat ve özen göstereceklerdir. Müslümanların can, mal ve dinine saldıran kimse şiddetli bir şekilde cezalandırılacaktır. Hazret-i padişahın ismi hutbelerde zikir olunacaktır. Osmanlı Sancağının minarelere çekilmesine devam edilecektir.
- 3- Bosna ve Hersek'in gelirleri yalnızca onların ihtiyaç ve idarelerine ve gerekli görünen ıslahatlarına harcanacaktır.
- 4- Osmanlı parası, Bosna ve Hersek'te eskiden olduğu gibi geçerli olacaktır.
- 5- Babıali devlete ait olup istihkamlarda ve kışlalarda kalan silahlar ve savaş malzemesi ve sair eşya istediği gibi kullanabilecek bunların defteri adı geçen devletlerin komiserleri aracılığıyla düzenlenecektir.
- 6- Bosna ve Hersek halkından olup bu eyaletler haricinde ikamet veya seyahat edenler hakkında yapılacak uygulamalar ileride özel bir mukavele ile tanzim edilecektir.
- 7- Berlin Antlaşması'nın Yenipazar Sancağı ile ilgili yirmi beşinci maddesindeki politik ve askeri isteklerinden amacı, ortak menfaat noktasında ne yolda hareket olunacağını şimdiden belirlenmesine karar verilmiş olmakla beraber Avusturya Devleti adı geçen sancağa Avusturya askerinin ne zaman dahil olacağını daha önceden Babıali'ye haber vermeyi taahhüt eder. Her iki devlet, boşuna vakit kaybetmekten kaçınarak Avusturya askerinin levazımatı ve iskanlarıyla ilgili meseleleri ve diğer teferruatı aralarında

doğrudan doğruya kararlaştırmak üzere gerektiğinde kendi kumandanlarına ve memurlarına geciktirmeksizin lazım gelen izni vermeyi şimdiden taahhüt ederler. Bundan dolayı meydana gelecek bütün masrafların Avusturya Devleti tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır.

- 8- Avusturya askerinin Yenipazar'da bulunmaktaki amacı her sınıf mülki, adli, ve mali Osmanlı memurlarının memuriyetlerini icra etmesine asla engel olmayıp ismi zikredilenler yine önceden olduğu gibi münhasıran ve bizzat Babıali'nin emri altında işlerine devam edeceklerdir.
- 9- Babıali Yenipazar Sancağında Avusturya askerinin ikamet eylediği noktalarda kendi askeri düzenini yerleştirmek ister ise bu babda asla engeller çıkarılmayacak ve her iki devlet askeri adetçe ve askerliğin müsaade ettiği hareket serbestliğinde tam bir eşitlik altında bulundurulacaklardır. Babıali Yenipazar sancağının hiç bir tarafında düzensiz askeri birlikleri yerleştirmemeyi taahhüt eder.
- 10- Avusturya Devleti'nin yedinci madde gereğince Yenipazar Sancağında gerekli duruma göre yeteri miktarda asker ikame etmek hakkında olan yetkisini işbu tedbirler vasıtasıyla eksiltmemek ve sınırlandırmamak lazım gelecektir.⁴⁴⁹

Bakıldığı zaman bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Bosna-Hersek'in yönetimini Avusturya-Macaristan'a bırakmıştır. Bunun yanında antlaşma Bosna-Hersek'te yaşayan Müslüman halk için bir koruma niteliği taşımaktadır. Bu anlamda antlaşmanın sosyolojik yönü ağır basmaktadır. Yenipazar Sancağı ile ilgili de durumun daha netleşmesine sebep olmuştur.

Avrupa'daki gazetelere göre, Bosna-Hersek'in işgali ile ilgili genel olarak karamsar haberlerin yazıldığı görülmektedir. Bosna-Hersek'in tamamen Avusturya-Macaristan'ın kontrolü altına girse bile beka problemi yaşanacağı düşüncesi hakimdir.⁴⁵⁰ Nitekim Müslüman nüfus her zaman başkaldırı ve mukavele içerisinde olacaktır.

3.3. İşgalden Sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu

---

⁴⁴⁹ Zafer Çakmak, "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i İşgali ve Sonrasında Osmanlı Devleti ile Yaptığı Antlaşma", Doğu Anadolu Araştırmaları, Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 4, 2003, s. 18-19.

⁴⁵⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 13 Şevval 1295/ 10 Ekim 1878, s. 1.

Bölgedeki işgal tamamlandıktan sonra Avusturya-Macaristan son üç yılda kurmuş olduğu istek ve arzularına kavuşmuş oldu. Sonuçta idareyi ele alarak Bosna-Hersek'te kalkınmayı hedefleyen birtakım değişimleri de yapmak için uğraşmıştır. Yönetimini ele geçirdiği topraklar üzerinden hem kültürel hem de ekonomik bir nüfuz sağlamak için çeşitli çalışmalara başlamıştır. Burada Avusturya-Macaristan'ın işgal sonrası içinde bulunduğu durum, kaybettiği askerler ve iç siyasetinde ne gibi tepkiler aldığı Osmanlı basını temel alınarak üzerinde durulacaktır. Aynı zamanda Hırvatlardan görülen destek Avusturya-Macaristan için nasıl bir fırsat sağladığı da dikkat çekicidir.

Avusturya-Macaristan, şiddetli bir direniş ve mukavemetçi taarruzlarla karşı karşıya kalmıştır. Avusturyalıların toplam kayıpları 946 ölü ve 3980 yaralı olmuş ve daha binlerce kayıplar verilmiştir.⁴⁵¹ Bu kayıpların Osmanlı basınındaki farklı gazetelerde ve alınan ihtilafli haberlerde sayıları değişiklik göstermektedir.⁴⁵² Üç aylık işgal sürecinin dışında Bosna-Hersek topraklarında tam bir kontrol sağlamak için Avusturya-Macaristan askerleri toplamda 10.000 asker kaybetmişlerdir.⁴⁵³

“Evvelden Bosna ve Hersek’e sevk olunan asker daha külliyetli bulunmuş olaydı, mukavemetin önü alınmış olurdu. Herhalde sevk olunan asker Bosna’yı yarıp ta kalbigâhına sokulmaya kâfi idi. Şimdi ise Bosna ve Hersek’te kıyamdan eser bırakmamak ve işi ikmal etmek için, bu askerin tezyidi lazımdır. Bosna ve Hersek te ne kadar çok asker bulunursa, bu iki eyalet o kadar daha ziyâde suhuletle Avusturya’nın her düşmanına karşı bir hısn-ı metini hükmüne geçeceklerdir.”⁴⁵⁴

Viyana’daki bazı gazetelerin işgalin sonuna doğru genel bir değerlendirme yaparak sorunu anlamaya çalıştıkları görülmektedir. Stratejik olarak yapılan hataların bedelinin çok ağır olduğu haberde yazılmıştır. Eğer önceden Bosna-Hersek’e çok daha fazla asker gönderilseydi mukavemetin önüne geçilmiş olunurdu. Önlem alınmadığı için büyüyen ve etraflıca dağılan tüm direniş gruplarının engellenmesinin şimdi çok daha zor olduğu düşüncesi Viyana’daki gazetelerde ima edilmiştir. Bu iki eyalette ne kadar çok asker bulundurulursa Avusturya’nın karşısında duran her bir düşman bundan vazgeçecektir.

⁴⁵¹ İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. B.

⁴⁵² *Vakit*, nr. 2429, 11 Şaban 1295/ 10 Ağustos 1878, s. 1-2.

⁴⁵³ Yıldız, *Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek*, s.106.

⁴⁵⁴ *Tercüman-ı Şark*, 10 Ramazan 1295/ 7 Eylül 1878, s.131.

Görüldüğü gibi Avusturya-Macaristan'da çıkan gazete haberleri çelişki içindedirler. Çünkü bazı basın kaynaklarında işgalin en başından yapılmaması gerektiği, bazılarında işgal sürecinde birçok askerin boş yere öldüğü ve çok kan döküldüğü; öte yandan başka gazetelerde ise Avusturya-Macaristan'ın çok daha sert ve baskı içeren davranış göstermesi gerektiği yazılmıştır.

Şehirler sırayla işgal edildikçe Viyana gazetelerinin dolayısıyla kamuoyunun sevinci artmaktadır. Buna karşılık bazı gazetelerde ise Bosna-Hersek'in tüm dünyadan yardım istediği ve insanların haksız yere öldürüldüğü haberleri önemli bir yer kaplamaktadır.⁴⁵⁵ Avrupa'da Avusturya-Macaristan'ın devlet itibarının zedelenmemesi gerektiği anlayışı hakimken; askerlerin yapmış oldukları zulümler nedeniyle asıl Avusturya-Macaristan'ın itibarı zedelenmektedir.

Viyana'da bulunan bazı haber kaynakları Avusturya-Macaristan'ın işgale başladığı tarihten itibaren bu işgalin haksızlığını devamlı olarak dile dökmek istemişlerdir. Viyana'daki bu şuur hükümet tarafından engellenmek istenmiştir. Eleştiriler nedeniyle birçok gazete zorla zapt edilmiştir. Tercüman-ı Şark gazetesinin 5 Eylül 1878 tarihli gazetesinde baskı altında bulunan gazetelerin tek tek isimleri verilmiştir.⁴⁵⁶

Henüz işgalin başlarında iken Avusturya'nın görevden indirmiş olduğu eski Belgrad Konsolosunu Bosna-Hersek'te genel idareden sorumlu bir memur edileceği belirlenmiştir. Yönetimde sağlamlığı baştan oluşturmak için en baştan amir ve memurlar kaydedilmek istenmiştir.⁴⁵⁷ 3 Eylül 1878 tarihinde Tercüman-ı Hakikat gazetesindeki çıkan habere göre, Saraybosna'nın işgali gerçekleşikten sonra idari bölüm şöyle tasarlanmıştır:

“General Josef Philipović, Saraybosna'da altı Ortodoks ve beş Müslüman ve dört Yahudi ve üç Katolik üyeden oluşan bir belediye meclisinin oluşturulması ve belediye reisi olarak da Mustafa Bey'i reis tayin eylemiştir.”⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ *Vakit*, nr. 2429, 19 Şaban 1295/ 18 Ağustos 1878, s. 3.

⁴⁵⁶ *Tercüman-ı Şark*, 8 Ramazan 1295/ 5 Eylül 1878, s. 129.

⁴⁵⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 28 Şaban 1295/ 27 Ağustos 1878, s. 1.

⁴⁵⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 6 Ramazan 1295/ 3 Eylül 1878, s. 4.

Avusturya-Macaristan'daki hem hükümet yanlısı gazeteler hem de işgale karşı çıkan gazetelerde telaş ve kötü düşünceler artmaktadır.⁴⁵⁹ Kongrede geçici işgal diye tabir edilen Bosna maddesi Avusturya-Macaristan'a pek pahalıya patlayacağını Viyana Hükümeti yanlısı gazeteler dahi itiraf etmişlerdir.

Avusturya-Macaristan gazetelerinde Nemçe askerinin Bosna-Hersek'teki başarısızlığı, sulh ve asayiş temin edeceği yerde bu iki eyaleti (Bosna-Hersek) "kana gark ettikleri" ifadesi yer almaktadır. Bu durum nedeniyle mahcup olmaları gereken yerde daha da hata yaptıkları gözlemlenmiştir. ⁴⁶⁰ Bosna-Hersek'in işgal edilmesine ve işgal edilme yöntemine karşı çıkan yerel gazeteler, Avusturya'nın halkı teskin etmesinin bir borç olduğunu belirtmiştir.

Viyana'da çıkan bazı gazetelerde İstanbul'daki gazetelerin direniş kuvvetini desteklediği veya teşvik ettiği yazılmıştır. Direnişçiler ile Osmanlı basını arasındaki herhangi bir ilişkiyi yalanlayan Vakit gazetesi, Avusturya'nın ithamlarına karşı çıkmıştır.⁴⁶¹

Avusturya tarafından Bosna-Hersek ile ilgili hazırlanan nizamnamenin ana hali Kont Andrassy tarafından Babıali'ye gönderilmiştir. Artık Bosna-Hersek'in tamamen ele geçirildiği; etkin bir direnişin söz konusu olmadığı ve Avusturya-Macaristan'ın bölgede nihayet muvaffak olduğu Osmanlı Devleti'ne bildirilmiştir.⁴⁶²

Kont Andrassy, Bosna-Hersek meselesi hakkında hiçbir konuda malumu olmayan yani önceden bilmediği soruları cevaplamamaktadır. Bosna-Hersek ile ilgili herhangi bir röportaj yapılmak istendiğinde mülakat öncesinde soruları istemektedir.⁴⁶³ Kont Andrassy'nin yanlış veya hatalı bir beyan etmekten kaçınması gerçeği açığa çıkarmaktadır.

İşgal tamamlandıktan sonra Avusturya-Macaristan'ın bir senelik bütçe hesabı sonucunda 15 Milyon Florin açık gösterilmiştir. Dışişlerinin bütçesinde de 8 Milyon Florin miktarında bir masraf görülmektedir. ⁴⁶⁴ Macaristan'ın zorlaması üzerine tüm

⁴⁵⁹ *Vakit*, nr. 2429, 18 Ramazan 1295/ 15 Eylül 1878, s. 1.

⁴⁶⁰ *Tercüman-ı Şark*, 26 Ramazan 1295/ 23 Eylül 1878, s. 144.

⁴⁶¹ *Vakit*, nr. 2429, 7 Şevval 1295/ 4 Ekim 1878, s. 2.

⁴⁶² *Vakit*, nr. 2429, 19 Şevval 1295/ 16 Ekim 1878, s. 2.

⁴⁶³ *Vakit*, nr. 2429, 24 Şevval 1295/ 21 Ekim 1878, s. 1.

⁴⁶⁴ *Vakit*, nr. 2429, 27 Şevval 1295/ 24 Ekim 1878, s. 1.

şeffaflığı ile ortaya dökülen Bosna-Hersek işgalinin maddi bilançosu Avusturya Hükümeti'ni sıkıntıya sokmuştur. Bu bütçe açıkları direnişin ne kadar sağlam olduğunu da ispatıdır.

14 Ekim 1878 tarihinde Viyana'dan gelen telgraf haberlerine göre, Avusturya Hükümeti, dışişleri bakanlığı dairesinde teşkil olunan komisyonca hazırlanan Bosna ve Hersek kıtasının geçici idaresine dair nizamname layihasını kabul etmiştir.⁴⁶⁵ Bu durum Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'te idare ile birlikte toprak bütünlüğü ve sınır güvenliği dahil genel bir uyum içinde olduğunu göstermektedir. Öte yandan Avusturya-Macaristan da Bosna-Hersek'i geçici olarak işgal ettiğini resmi olarak beyan etmiştir.

Bölge ele geçirilir geçilmez, nasıl yönetileceği meselesi baş göstermiştir. Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i ilk etapta geçici olarak işgal etmiş olsa da bu eyaletlerin yönetim hakkını fiilen elinde bulunduruyordu. Avusturya-Macaristan yönetimi büyük harcamalar yaparak stratejik açıdan son derece önemli olan bu bölgeyi geliştirmeye ve Avusturya-Macaristan topraklarına tam bir entegrasyon için çalışmıştır.⁴⁶⁶ Sağlam bir yönetimin ilk basamağını Divan-ı Harp müessesesi oluşturmaktadır. Bu kuruluş General Philipović tarafından işgal sonrası oluşturulmuştur. Bununla birlikte Bosna-Hersek'teki tüm etnik kimliklerin güvenini kazanıp güvenliğin sağlanması hedefleniyordu. Bu yargılama meselesiyle çağdaş bir idare kurmak da önemliydi. İşgal süresince yapılan kötü ve haksız muameleleri zihinlerden silerek halkın güvenini kazanıp uzlaşım göstermek Avusturya-Macaristan'ın amacı olacaktır.

İşgalden sonraki ilk hedeflerden birisi Avusturya-Macaristan'ın idaresini destekleyen Hırvat unsurun ön plana çıkarılması ve Hırvatlara büyük bir misyon verilmesi ile birlikte Bosna-Hersek'te yepyeni bir düzen teşkil etmektir. Nitekim bundan dolayı Avusturya'nın asıl hedefi Katolikliğin propagandası ile birlikte başta az kişiyi sonra da kitleler halinde kişileri Katolikleştirmektir. Bosna-Hersek'te Katolik-Müslüman nüfusun daha çok Sırp nüfusuna karşılık artmasını sağlayıp kilisenin örgütlenmesi ve özellikle zenginlerin Katolik olması en büyük istenen şeydi.

Katolik unsur olarak Hırvatların varlığını ve toprak arazilerini en çok onların ellerinde bulundurmaları Avusturya-Macaristan için önemliydi. Özellikle doğu hududunda

⁴⁶⁵ *Vakit*, nr. 2429, 17 Şevval 1295/ 14 Ekim 1878, s. 1.

⁴⁶⁶ Akarşlan, *Bosna-Hersek ve Türkiye*, s. 41.

büyüyen Sırbistan tehdidine karşı, güçlü bir Bosnalılık ideali ile yoğrulmuş bir Bosna-Hersek tasarlandığından Hırvat unsur desteklenmiştir. Müslümanları etkisiz ve niteliksiz bırakmak için Bosna-Hersek'i hem işgal hem de ilhak sürecinde Katolik halk lehine nüfus bozgunu yapmak için gayret edilmiştir. Bu nedenle de işgal sürecinde yok olan ya da göç eden kişilerin evine Katolik Hırvat ve Leh göçmenler yerleştirilmiştir. Hırvatlar yönetimde ağırlıklarını her zaman korumuşlardır. Katolik inancı Bosna-Hersek'in resmi dini gibi lanse edilmeye çalışılmıştır.⁴⁶⁷ Bosna'da yaşayan her Katolik ailenin kendini Hırvat olarak tanımlayıp Avusturya-Macaristan'ın bu bölgedeki varlığını ülke içinde köklü ve sert değişikliklere yol açması için çabaladıkları anlaşılmaktadır.

General Josef Philipović, yönetim sisteminin temeline çok büyük ölçüde Hırvat devlet adamlarını koymuştur. ⁴⁶⁸ İşgalden hemen sonra bölgede geçici bir hükümet kurulmuştur. Hırvatistan kanunları ve uygulama düzeni tanzim edilmeden direkt sisteme entegre edilmiştir. Hırvatlar, hem halk arasında hem de basın-yayın organları vasıtasıyla coşkularını dile getirmişlerdir. Bosna-Hersek'in Hırvatların topraklarına katılacağı en büyük beklentileri arasında yer almıştır. Bu Hırvat ulusalcıları açısından çok istenmiştir. Hem Hırvat Meclisi hem de Hırvatistan valisi İvan Mazuraniç, Bosna-Hersek ile birleşme talep etmiştir. Benzer görüşler Slovenya topraklarında da vardır. Öte yandan Macar unsuru Viyana'yı çok arada bırakıyordu ve elinin altındaki farklı etno-kimlikleri birbirine kaynaştıramadığı için ne yapacağını bilmez haldeydi. Macarlar ise böyle bir birleşmeyi kabul etmeyeceklerini alenen belli etmişlerdir.⁴⁶⁹ Bu durumun neden Macarların işine gelmediği yukarıdaki bölümde anlatılmıştır. Macarlar en başından olacak olanları görmüş ve üç ay öncesinde değil üç yıl öncesinden beri bu duruma itiraz etmişlerdir.

Bosna-Hersek'te Müslüman memurların işlerinden edilmesi ve yalnızca Hırvat memurların onların yerine geçmesine karar verildiği Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 19 Eylül 1878 tarihli nüshasında yer almıştır.⁴⁷⁰ Avusturya-Macaristan'ın memurluk görevleri için Hıvatları tercih etmesinin altında yatan sebepler ise şunlardı: Boşnak lisanına hakim ve bölgeyi detaylı bir şekilde biliyor olmaları. Bunların başında ise

---

⁴⁶⁷ Emgili, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, s.845-847.

⁴⁶⁸ *Tercüman-ı Şark*, 28 Ramazan 1295/ 25 Eylül 1878, s.146.

⁴⁶⁹ Emgili, *Yeniden Kurulan Hayatlar: Boşnakların Türkiye'ye Göçleri (1878-1934)*, s. 120.

⁴⁷⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 22 Ramazan 1295/ 19 Eylül 1878, s. 1.

Hırvat unsurun ön planda tutulması demek Avusturya topraklarında bulunan Slavları hükümetin politikalarının yanına çekmek anlamına da gelmekteydi.⁴⁷¹ Slavların nüfuzu ve kuvveti artarsa hükümete yararı da bir o kadar artmış olacaktı. Macarların işgali istememekteki asıl sebepleri her zaman bu olmuştur.

Yaklaşık bir yıl sonra Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti arasındaki antlaşma sonrasında da ilk işgal günü durum nasılsa öyle ilerlemiştir. Baskı ve sindirme politikası ile açıktan bir direniş söz konusu olmasa da Bosna-Hersekliiler hiçbir zaman Avusturya-Macaristan'ı içlerinde kabul etmemişlerdir. Bu üç aylık süreçten sonra 1882'ye kadar Kont Andrassy yönetimi elinde bulundurmıştır. 1882-1903 yılları arasındaki uzun dönemde Benjamin von Kallay yönetimi devralmıştır. Kallay, Avusturyalı bir tarihçi ve eski bir diplomattır. Bu dönemde onun politikası, ülkeyi Sırbistan ve Hırvatistan'daki ulusal hedeflerden arındırarak onlardan ayrı birleştirici bir "Bosnalılık" kavramını yerleştirmektir. Kallay'a göre eğer Müslümanlar bu görüşe bağlanıp sahip çıkarlarsa bu ideal daha hızlı gerçekleştirilirdi.⁴⁷²

İkili bir denetim altına alınan Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan maliye bakanının düzenlediği uygulamalara göre yönetilmeye başlandı. Avusturya-Macaristan'ın yönetim şekli tamamen bürokratik ve polis gücü ile desteklenmiş bir yönetimdi. 1882 yılında sivil hayatı denetleyen bir görevli atanmıştır. Bölge idari açıdan altı bölüme ayrılmıştır. Bunlar: Banjaluka, Bihaç, Mostar, Sarajevo, Travnik ve Tuzla. Bu bölümler de kendi içlerinde "srez" ve "ispostaya"lara bölünmüştür.⁴⁷³ Eyaletler Bosna ve Hersek şeklinde kanunen Osmanlı Devleti'ne bağlı kalacaktı. Avusturya-Macaristan idareyi ortakça üstlenmiştir. Birtakım devlet yönetimine ait olan savunma, yargı, maliye, posta, para siyaseti gibi alanlar ise tamamen Avusturya-Macaristan'a bağlandı. Bu yüzden de eyaletler fiili anlamda Avusturya-Macaristan'ın toprağı sayılmıştır.⁴⁷⁴

İşgal sonrası süreçte yönetimin Hırvat Katolik yanlısı davranması Müslümanları rahatsız ettiği gibi Sırları da önemli derecede rahatsız etmiştir. Tarihe bakıldığında Katolik ve Ortodokslar arasındaki mücadeleyi göz önüne aldığımızda bu durum hem milletlerin kendilerini hem de arkalarında olan devletleri kışkırtmıştır. Bundan sonraki

⁴⁷¹ *Tercüman-ı Şark*, 28 Haziran 1295/ 25 Eylül 1878, s.146.

⁴⁷² İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. B.

⁴⁷³ Djurdjev, "*Bosna-Hersek*", s. 302.

⁴⁷⁴ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 528.

süreçte Rusya ve Avusturya-Macaristan'ın uzun sessizliğinden sonra büyük bir savaş açığa çıkacaktır.

Yeni hükümetin modern bir yönetim sistemi getirmesiyle birlikte ticari hayatın gelişmesi, bayındırlık işlerinin hızlanması, yeni okulların açılması, birtakım ilmi kurumların oluşturulması ile birlikte halk genel olarak değişmeden kaldı. Avusturya-Macaristan'ın Müslüman ileri gelenlerini kendi tarafına çekme ve kazanma çabaları önemlidir. Örneğin, Bosna'daki modernleşme ve yenileşme hareketleri kapsamında görevlendirilen bürokratların içinde, Baron Hugo Kutsera vardı. Bosna'nın Avusturya-Macaristan monarşisine olan bağlılığını güçlendirmek için İslam hukuku devreye sokulmuştur. Bosna-Hersek'te modernleştirme adı altında var olan düzen ve kanunlara birçok yeni kurallar getirilmiştir. Avusturya-Macaristan, yönetimi elinde tutmak için memur sayılarını çok sayıda artırmıştır.⁴⁷⁵

Vakit gazetesinde üzerinde durulan Avrupalı gazetelere göre, Avusturya-Macaristan işgalden hemen sonra Slavları ve Almanları kendine düşman ettiği gibi İslam Boşnaklarını da kendine düşman edeceği kanaatindedir. Avrupa'daki bazı gazetelere karşın eğer Avusturya-Macaristan ihtiyatlı hareket ederse böyle bir şey gerçekleşmez. Ama eğer kendilerine düşman edecek hareketleri yaparlarsa şiddetle ahaliyi heyecana ve ümitsizce halkı zorlamaya iterlerse tüm sorumluluk Avusturya-Macaristan'ındır.⁴⁷⁶ Zorlama ve şiddete başvurdukları için bu durumda Avusturya-Macaristan üzerine düşen sorumluluğu almalıdır.

Viyana'dan gelen haberlere göre, Avusturya-Macaristan ordusunun Generali Josef Philipović'in yerine başka bir kumandan tayin olunacağı haberleri Bosna-Hersek'e ulaşmıştır.⁴⁷⁷ Avusturya'nın yeni tedbir düzeninde Başkomutan General Josef Philipović'in görevden alınması maddesi karışıklıklar içinde daha da kargaşa çıkarmıştır.⁴⁷⁸ 19 Ekim 1878 tarihinde bu haberin doğru olmadığı Vakit gazetesinde belirtilmiştir.⁴⁷⁹

Kont Andrassy, işgalin ilk yıllarında Avusturya-Macaristan yönetimini sağlamlaştırmak için göstermiş olduğu uğraşlar uzun vadede Avusturya-Macaristan'ın faydasına

⁴⁷⁵ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 528.

⁴⁷⁶ *Vakit*, nr. 2429, 4 Şaban 1295/ 3 Ağustos 1878, s. 1.

⁴⁷⁷ *Tercüman-ı Şark*, 20 Şevval 1295/ 17 Ekim 1878, s. 164.

⁴⁷⁸ *Vakit*, nr. 2429, 20 Şevval 1295/ 17 Ekim 1878, s. 1.

⁴⁷⁹ *Vakit*, nr. 2429, 21 Şevval 1295/ 18 Ekim 1878, s. 2.

olmuştur. Kalıcı bir hakimiyet sağlamak isteyen Avusturya-Macaristan zamanla her şeyi ele geçirmektedir.

Kont Andrassy'den sonra Benjamin von Kallay görevi devralmıştır. Kallay'ın döneminde, 1878-1882 yılları arasındaki gibi ağır ve direkt olarak işkence, katliam ve zulüm yapılmamıştır. Bu baskıcı yönetim anlayışı Kallay döneminde değişmiş yerini kapalı olarak yapılan eylemlere bırakmıştır.

Yönetimi kabul ettirmek için Müslümanlara baskı ve zorba davranışlar idarenin izlemiş olduğu politikayla taban tabana ters düşmüştür. Uygulanan baskılar işgal sırasında ve hükümete birebir karşı çıkan kişilerle kalmıştır. Baskı ve zorlamalar yaygın anlamda istenilen bir şey olmayabilirdi. Ancak bunun böyle olmasının da birtakım nedenleri vardı ve bu nedenlere bakılınca:

1. Çok uluslu olan Avusturya-Macaristan'ın farklı milliyetlerle ilgili edindiği tecrübe;
2. Bosna-Hersek'in uluslararası planda çözüme kavuşturulamayan devletler hukuku açısından statüsü;
3. Çift merkezli monarşide siyasi kurumların çeşitlilik göstermesi ve belirli bir kamuoyunun oluşmuş bulunması;
4. Avusturya-Macaristan siyasetinin Balkanlardaki uzun vadeli çıkarları;
5. Kültürel olarak yüzyıllarca doğunun etki altında yaşamış bir ülkeye kendi kültürünü aşlamak isteyen eyalet yönetiminin ahlaki yükümlülüğü.⁴⁸⁰

Aydın Babuna'ya göre, Avusturya-Macaristan, işgal sürecinde ve sonrasında idare döneminde özellikle Müslümanlara baskı ve zulüm göstermemişlerdir. Fakat basın haberlerinden anlaşıldığı üzere, birinci elden alınan telgraf haberleri ve mektuplar sayesinde Avusturya-Macaristan'ın özellikle Müslümanlara yönelik bir yıldırma ve ayrımcılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Burada toplumsal bilincin karşısında yaşanan çatışma ve olaylarda hem işgal hem de işgal sonucunda haksız yere birçok insanın öldürüldüğü kesindir. Bağımsızlığı isteyen halk hiçbir zaman direnişi bırakmamıştır. Yönetime uyum sağlamaya çalışması tamamen vatandaşların yaşamış oldukları zorluklardan kaynaklıdır. Eğer yönetim direkt bir zorbalık göstermiyor olsaydı işgalden

---

⁴⁸⁰ Babuna, *Bir Ulusun Doğuşu: Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, s. 22.

sonra 1908 Avusturya-Macaristan ilhakına kadar geçen sürede birçok kişi öldürülmez ve civar ülkelere en çok da Osmanlı Devleti'ne bu kadar fazla göç yapılmazdı.

Kaynaklara bakarak Müslüman elit grubun Avusturya-Macaristan'ın idaresine daha hızlı adapte olduğu görülmektedir. İşgal esnasında işkence ve zulüm görenler sonraki süreçte de rövanşist bir tavır takınmışlardır. Bu işkence ve zulümlerin haksızlığı Osmanlı basın-yayın organlarından anlaşılmaktadır.

Kallay'ın uzun yönetimine damga vuran önemli olay ise 1882 yılında gerçekleşen işgalden sonraki en büyük ayaklanma olmuştur. Bu ayaklanmanın birçok önemli sebebi vardır. En büyük sebebi ise çıkarılan askerlik yasasıdır. Bu yasa Müslüman Bosnalıları ve Sırpaları rahatsız etmiş ve onları harekete geçirmiştir. Ayaklanmanın bir diğer sebebi ise toprak meselesidir. Köy ve kasabalardaki büyük toprak sahipleri ve köylü işçi sınıfı olan kişiler arasından doğan gerginlik ayaklanmayı başlatan sebeplerden birini teşkil etmektedir.

Kallay'ın yönetiminin son dönemlerine doğru yapılan haksızlıklar Müslüman halkın Osmanlı Devleti'ne gönderdiği şikayet dilekçelerinden anlaşılmaktadır.⁴⁸¹

Kallay'dan sonra 1903-1912 yılları arasında yönetimi Maliye Bakanı olan Baron Burian almıştır. Bu dönemde de yaşanan vakıf meseleleri Müslüman Bosnalıları rahatsız etmiştir ve şartlar dolayısıyla rahat edemeyen halk göç seçeneğini denemek zorunda kalmıştır.

1908 yılına kadar Osmanlı Devleti'ne halife açısından ve hukuki olarak bağlı bulunan Bosna-Hersek, bu yıldan sonra kanunen tüm yetkilerle birlikte II. Meşrutiyet ilanı ile birlikte Avusturya-Macaristan tarafından ilhak edildiği açıklanmıştır. Artık resmen Avusturya-Macaristan toprağı olan Bosna-Hersek'teki etnik unsurların kaynamaya başladığı açıkça görülmektedir. Yeni yüzyılda bölgedeki farklı uluslar büyük değişimleri ardından getirecek olan ve tüm dünyayı etkisi altına alan muazzam bir savaşın başoyuncusu olacaklardır.

3.4. Bosna-Hersekli Halkın Göç Hareketleri

İşgalden sonra Avusturya-Macaristan tarafından yapılan nüfus sayımına göre Bosna-Hersek'te bulunan Kolonistler ve göç eden kişiler dikkate alındığında bu bölgede 1879 yılında yaklaşık 1.466.000 kişi vardır. Müslümanların oranı %38, Sırp Ortodokslar %42

---

⁴⁸¹ BOA, *Bosna – Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516 – 1919)*, s. 136-188.

ve Katolikler %18'i teşkil etmiştir. Ayrıca küçük bir Musevi azınlığı da mevcuttu.⁴⁸² Bir başka kaynağa göre, 1878 yılı itibariyle tüm Bosna-Hersek'te 1.140.000 kişi yaşıyordu. Bu kişilerin 450.000-650.000 kişi arasındaki nüfusu Müslüman nüfustur. Resmi rakamlara göre çok daha fazla göçün yaşandığı da tahmin edilmektedir.⁴⁸³

Bosnalı Müslümanlar, XIX. yüzyıl itibariyle milliyetçilik hareketleri nedeniyle Sırpların yaptıkları muameleler, genel ayaklanmalar ve yaşanan Osmanlı-Rus savaşıyla birlikte göçlere başlamışlardır. Göçlerin önemli sebepleri ve sonuçları olmuştur.

Göçlerin farklı sebepleri vardır. Cvijić'e göre *Bosnalı Müslümanların göç sebepleri en çok psikolojik açıdan kaynaklanmaktadır. Ekonomik veya herhangi başka sebeplerden dolayı değildir. Avusturya-Macaristan yönetimi resmi olarak göç olayını halka açıklarken, Müslüman ailelerin yeni yönetime ve yeni yaşam şartlarına adapte olamadıklarını söylemiştir. Ortak maliye bakanı Benjamin von Kallay'a göre, Bosna-Hersekli kendilerinden olmayan her şeyi öfke ile karşılamaktadırlar. Yapılan Müslüman göçlerinin en önemli nedeni Boşnak fanatizmidir. Gayrimüslim idare Müslümanların gururuna dokunmakta ve bu yüzden nefret dolu oldukları söylenmiştir.*⁴⁸⁴ *Aslında bakıldığı zaman Kallay'ın dedikleri tamamen yanlış değildir. Fakat eksiktir. Çünkü Bosnalı Müslümanlar da gitmek için hevesli değildirler. Yalnızca din hayatlarını rahat ve özgürce yaşayamama korkusu ve tedirginliği onları buna itmiştir. Bir de işgal sırasında yapılan katliamlar onların gelecekte bu topraklarda, vatanlarında, güvenilir bir hayatlarının olmama ihtimalini göz önünde bulundurmalarından ötürü mecbur hissetmeleri göç etme nedenlerinden birisi olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Bursa ve civarına Boşnaklar göç etmişlerdir. Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i işgal ettikten sonra ise bölgede yaşayan üç büyük unsurdan en çok Müslüman halk etkilenmiştir. Göç edenler başlangıçta Osmanlı memurları ve mallarının tehlike altında olduğunu düşünen hali vakti yerinde olan Müslüman elit tabakadan oluşmaktadır. 1882 yılı itibariyle yürürlüğe giren askerlik yasası Müslümanlar arasında büyük çapta bir isyana sebep olmuştur. Bu olaylar da göçlerin yaşanmasını tetiklemiştir. Bundan sonraki süreçte yani 1900 yılına kadar*

⁴⁸² Yılmazata, *Savaşta Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, s.76-77.

⁴⁸³ Yıldız, *Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek*, s.57.

⁴⁸⁴ Emgili, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, s.850-851.

*göçler daha az yaşanmıştır.*⁴⁸⁵ 1901 yılından sonra meydana gelen vakıf tartışmaları da 13.000 kadar Müslüman nüfusun göç etmesinde etkili olmuştur.⁴⁸⁶

Avusturya-Macaristan, özellikle Müslümanların göç etmesi için vergi oranlarını yükseltmiştir. Bir yandan da gayrimenkulü olan Müslümanların mallarını hükümet adına istila etmiştir. Yetişkin Müslümanlar dahil özellikle yoksul Müslümanlar Katolik olmaları için din değiştirmeye zorlandığı kayıt altına alınmıştır. Eğitim hayatına devam eden Müslümanların da Alman ve Hırvat kültürü ile yetiştirilmeleri sağlanmıştır.⁴⁸⁷ Sonuçta, Bosna-Hersek'teki Müslümanlar Osmanlı Devleti'ne göndermiş oldukları dilekçelerde, 1878 yılı itibariyle görmüş oldukları eziyet ve zorbalıkları anlatarak Babali'den göç için izin istemişlerdir.

Osmanlı Devleti, göçlere karşı zamana ve şartlara göre değişen farklı tutumlar sergilemiştir. Takip ettiği siyaset gereği önce göçü desteklememiş ve hatta önlemeye çalışmıştır. Çünkü bölgede Müslüman nüfusun azalması demek Avusturya-Macaristan'ın gücünü daha da perçinlemesi demektir.⁴⁸⁸ Bunun başka sebeplerinden birisi de Osmanlı Devleti'nin ekonomik gücünün Anadolu'ya gelen göçmenlerin barınma ve diğer ihtiyaçlarını karşılayamama korkusudur. Buna ilaveten Avusturya-Macaristan'ın yaptığı baskı ve işkenceler neticesinde 1882-1900 tarihleri arasında 120.000 kadar Boşnak, Osmanlı Devleti topraklarına göç etmiştir.⁴⁸⁹ Ki bu dönem başka kaynaklara göre en az göçün yaşandığı dönemdir. İşgalin ilk yıllarında ve 1900 yılından hemen sonra daha fazla göç olayı yaşanmıştır.

Bu göçler başlangıçta Avusturya-Macaristan tarafından dikkate alınmamıştır. İşgalin ilk yıllarında yaşanan göçlere karışılmadan isteyen herkes göç etmiştir. 1882 yılına gelindiğinde göçler izne bağlanmıştır. Bosnalı Müslümanların göç etmeleri Sırpların işine gelmişti fakat bu nüfus üzerinde bir dengesizlik doğurduğu için Avusturya-Macaristan göçlerin yaşanmasını istememiştir. Bosnalı Müslümanların Katolikleşmesi ve Bosna'da kalıp Avusturya'ya fayda sağlayan çalışmalarda bulunmaları çok daha menfaatlerine olmaktadır.

---

⁴⁸⁵ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi: Göç*, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2011, s. 37. 116.

⁴⁸⁶ Yılmazata, *Savaşta Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, s. 90.

⁴⁸⁷ Nedim İpek, "*Osmanlı Coğrafyasında Gerçekleşen Göçler*", ed. Mehmet Taşdemir, Nedim İpek, Osmanlı'da İskan ve Göç, Ankara, Saray Matbaacılık, 2013, s. 108.

⁴⁸⁸ BOA, *Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516 – 1919)*, s. 107.

⁴⁸⁹ Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi: Göç*, s. 37.

Yeni oluşturulan milliyetçilik anlayışı, direkt olarak Müslümanlığa dayanmayan ama çok dinli çok kültürlü bir Bosnalılık kimliğinin oluşmasını amaçlamıştır. Kallay'ın uygulamak istediği bu politika, Hırvat ve Sırp fanatikleri, Bosnalı Katolikler ve Ortodokslar arasında yayıldıkça ekseriyetle amaçlanmış duruma ulaşılmadığını göstermektedir.⁴⁹⁰ Her ne kadar Müslümanlar, dinlerinin getirmiş olduğu ritüelleri yerine getirmelerine ait birçok konuda kendilerine müsaade eden Avusturya-Macaristan yönetimine yakınlaşmış olsalar da Hıristiyanlaştırma faaliyetinin yaygınlaşması Müslümanların düşüncelerinin değişmesine sebep olmuştur. En nihayetinde de Habsburg yönetiminden kesinlikle memnun olmayan kitleler bu topraklardan göç etmek zorunda kalmışlardır.

Osmanlı basın haberlerine yansıyan Bosnalı Müslümanların göç haberleri ise şöyledir:

Tercüman-ı Şark gazetesinin 18 Ağustos 1878 tarihli nüshasında, Avusturya-Macaristan asayişini sağlamak için Bosna-Hersek'e girdiyse neden asayişini iade edemiyor diye büyük bir yazı kaleme alınmıştır. Avusturya-Macaristan askerlerinin başıbozuk hareketlerinden ötürü Bosna-Hersek'teki kişilerin korktuğunu bu nedenle akın akın Osmanlı topraklarına göç ettikleri belirtilmiştir. İşgal sürecinde 200.000 kadar Bosnalı Müslüman mülteci olmuştur.⁴⁹¹ Bu insanların işlerinin nasıl sağlanacağı konusu sorun olduğundan Avusturya-Macaristan'ın uyguladığı siyasete karşı oldukça büyük eleştiriler yapılmıştır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesine göre, Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i tamamen ele geçirirse Anadolu'ya doğru büyük bir göç dalgasının olacağı söylenilmektedir.⁴⁹²

Basın haberlerine göre ortak bir düşünce vardır; Avusturya-Macaristan tarafından işgale uğrayan bölgedeki Müslümanlar, dini ve idari yapısı farklı bir yönetim altında yaşayamayacak olmalarıdır. Meselenin sonucunda gerçekleşen göç dalgasının yoğunluğu daha çok Anadolu'ya doğru olmuştur. Fakat işgalin geçici olduğuna ve her şeyin bir gün elbet düzeleceğine inanan bir sürü insan da Arnavutluk'a göç etmeye karar vermiştir. Avusturya-Macaristan tarafına geçen Ortodoks Sırlar ve Sırbistan için yaşayan fanatik Sırlar hudut boylarında yaşayan Müslümanlara zulüm çektirmişlerdir.

⁴⁹⁰ Emgili, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, s.847.

⁴⁹¹ *Tercüman-ı Şark*, 19 Şaban 1295/ 18 Ağustos 1878, s.164.

⁴⁹² *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 29 Şaban 1295/ 28 Ağustos 1878, s. 1.

Bu nedenle bazı Müslümanlar Arnavutluk'a göç etmeyi uygun görmüşlerdir.⁴⁹³ Söz gelimi yalnızca Osmanlı Devleti'ne değil güvenilir görülen Arnavutluk bölgesine de birçok göç yaşanmıştır.

Bosna-Hersek bölgesindeki bazı Müslümanların Yanya ve Selanik taraflarına hicret edeceği alınan haberler arasındadır.⁴⁹⁴ Bu durum Doğu Avrupa'da güvenliğin bozulacağı endişesini beraberinde getirmiştir. Nitekim Fransa dahil tüm Avrupalı devletler, bölgedeki çeşitli halk kitlelerinin koruyucusu hükmünde olan Rusya'dan asker sevki dahil birçok yardım talep ettikleri bilinmektedir.

İşgal boyunca yalnızca Müslüman mültecilerin durumu sıkıntı olmamıştır. Bunun yanında Sırp ve Hırvat unsurların da etkili bir şekilde yer değişimi yaptıkları görülmektedir. Avusturya memurları işgal yüzünden Dalmaçya ve Hırvatistan sınırları içine göç eden Bosna-Hersekli Hırvatların geri dönerek Hersek bölgesine yerleşmelerini istemiştir. Eğer muhalefet eden olursa zorla götürüleceklerini de belirtmiştir. Bu tehdit üzerine birçok Hırvat, Hersek bölgesine geri gelmişlerdir. Bir kısım Hırvat da Karadağ'a gitmiştir.⁴⁹⁵

Drina nehrinin içinden geçtiği ve Sırbistan ile sınırda bulunan Vişegrad şehri, Avusturyalılar tarafından zapt edildikten sonra bu bölgede bulunan Boşnak ve Sırp kıyam erbabından kişiler Sırbistan'a iltica etmişlerdir. Bu haber Times gazetesinden alınmıştır.⁴⁹⁶

Avusturya-Macaristan, Vişegrad şehrini aldıktan sonra bölgedeki 20.000 kadar direnişçi Boşnak'ın Sırbistan'a kaçtığı İngiltere'deki gazete haberlerine yansımıştır. Alınan telgraf haberlerine göre, Bosna-Hersek'teki güvenlik zafiyetleri daha da fazla artmaktadır.⁴⁹⁷

Hersek kıyam erbabının son barınağı olan Livno ve Koniçe'de şiddetli muharebeler yaşandıktan sonra ahali top muharebesinden sonra teslim olmuştur. Koniçe erbabı

⁴⁹³ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2225, 9 Ramazan 1295/ 6 Eylül 1878, s. 4.

⁴⁹⁴ *Vakit*, nr. 2429, 16 Ramazan 1295/ 13 Eylül 1878, s. 1.

⁴⁹⁵ *Vakit*, nr. 2429, 26 Ramazan 1295/ 23 Eylül 1878, s. 3.

⁴⁹⁶ *Vakit*, nr. 2429, 3 Şevval 1295/ 30 Eylül 1878, s. 2.

⁴⁹⁷ *Vakit*, nr. 2429, 3 Şevval 1295/ 30 Eylül 1878, s. 2.

Avusturya-Macaristan askerine ümitsizce mukavemet gösterdikten sonra Karadağ sınırını geçip buraya iltica etmişlerdir.⁴⁹⁸

Avusturya-Macaristan kontrolü altında bulunan Bosna mültecilerinin on beş güne kadar memleketlerine iade ve iskan olunacakları Viyana gazetelerinden duyurulmuştur.⁴⁹⁹

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, işgal tamamlandıktan sonra Belgrad'a bir nota göndermiş ve işgal sürecinde Bosna'dan Sırbistan'a göç eden Sırların geri dönmelerini istemiştir. Erbabı kıyama katılanları dahi geri davet etmiş ve onlara zarar vermeyeceğini söylemiştir.⁵⁰⁰ Avusturya'nın yegane amacı Sırbistan'daki Sırların çoğalmasının önüne geçmek ve böylelikle Rusya karşısında daha güçlü olmaya çalışmaktır. Sırbistan ve Karadağ ile bağlantıyı koparmadan Bosna-Hersek gibi karışık etnik kimliklerin bulunduğu bir bölgede otoritesini sağlamlaştırması şarttı. Yoksa işgali istemeyen Sırlar Rusya ile daha çok birliktelik sağlayacaklardır. Buna engel olmak için ilk etapta Sırbistan sonra da başka ülkelere göç eden ahaliyi geri davet etmek kendi çıkarları için gerekli görülmüştür.

Nüfus geçmişte, günümüzde ve gelecekte önemli bir siyasi ve stratejik gücün bir yansımasıdır. "Her milletin itibarı ve ayrıcalığı nüfusunun miktarına göredir." Bu gücü kaybedenler, diğerlerine boyun eğmek ve teslim olmak zorunda kalmışlardır.

Kısaca, göç kavramı, Bosna-Hersekli Müslümanların 1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile birlikte yakından tatmış oldukları bir kavram olmuştur. Öncesinde yaşanan göç dalgaları bu savaşın sebeplerinden biri olmaktadır. Fakat Müslümanlar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile birlikte tamamen bocalayıp kurtuluşu Osmanlı Devleti ve daha başka güvenilir gördükleri yerlere göç etmek/yer değiştirmek de görmüşlerdir. Bu göçler yalnızca işgal sürecinde değil 1908 yılına kadar şiddeti dönem dönem artarak devam etmiştir. İçlerinde buldukları zor ve belirsizlik halinin değerlendirilmesinde Osmanlı basını kaynakları yardımcı olmuştur.

---

⁴⁹⁸ *Vakit*, nr. 2429, 5 Şevval 1295/ 2 Ekim 1878, s. 3.

⁴⁹⁹ *Vakit*, nr. 2429, 26 Şevval 1295/ 23 Ekim 1878, s. 2.

⁵⁰⁰ *Vakit*, nr. 2429, 29 Şevval 1295/ 26 Ekim 1878, s. 3.

SONUÇ

Ulaşılan Osmanlı basın kaynakları ele alınarak hazırlanan bu çalışma, 1875 yılı itibariyle tarihe Hersek İsyanı diye adını veren bir isyan ile 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra yapılan büyük antlaşmaların Bosna-Hersek üzerindeki bakış açısı temel alınarak bir değerlendirmesidir. Osmanlı basın analizi genel anlamda olayların tarihi aşamaları dar anlamda ise Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilmesi ile sonlandırılmaktadır. Odaklanılan nokta işgalin sürmüştüğü yaklaşık üç aylık dönemdir.

Bosna-Hersek adındaki iki bölge uzun tarihi boyunca farklı basamaklardan geçmiştir. Değişik yönetim sistemleri ile yönetilen Bosna-Hersek Ortaçağ'da Banlık ile sonra Krallık sistemi ile daha sonra da Osmanlı Devleti döneminde sancak ve eyalet sistemleri ile farklı idari aşamalardan geçmiştir.

Ortaçağ'da Banlıklar tarafından yönetilen Bosna, XIV. yüzyılda Ban Tvrtko kral olarak taç giyerek yönetimi devralmıştır. Bosna-Hersek, Osmanlı Devleti hükümlanlığı altına girene kadar bir asırlık dönemde krallıkla idare edildi. 15. yüzyıl Osmanlı açısından fetihler için bir altın dönemdir. Fatih Sultan Mehmet, Bosna-Hersek'i fethederek Osmanlı sınırlarını bu yönde ilerletmiştir. Hem dini hem de siyasi olarak büyük bir zafer kazanmıştır. Bosna-Hersek asırlar boyunca Osmanlı Devleti hükümlanlığında yaşamıştır.

415 yıl süren Osmanlı Devleti döneminde Bosna, devlete birçok dini yetkili kişiler ve önemli devlet adamları yetiştirmiştir. XVII. yüzyıl ve sonrasındaki asırlar boyunca Osmanlı Devleti'nin Rumeli toprakları diye adlandırmış olduğu bölgeler Bosna-Hersek başta olmak üzere çeşitli devletlerin ele geçirmek istedikleri yerler olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin seneler boyunca genişlemesi, Orta Avrupa'da Viyana'ya kadar gittikten sonra devam etmemiştir. 1699 yılından itibaren ciddi toprak kayıplarıyla karşı karşıya kalan Osmanlı Devleti Balkanlardaki topraklarını korumak için büyük savaşlar vermiştir. Özellikle XVIII. yüzyıl başlarından itibaren Avusturya ve Rusya'nın köklü istekleri Balkanlarda etkili olmuştur. Bu nedenle Osmanlı Devleti Avusturya ve Rusya ile birçok savaşa girmiştir. İşte buradaki en mühim bölgeyi ifade eden Bosna-Hersek Orta Avrupa ile sınırda bir tampon bölge olmuştur. Sırbistan yakınında olmasıyla ve

içindeki Ortodoks Sırp nüfusu barındırması da çeşitli kaotik olayları gerçekleştirmiştir. Bu kargaşa içerisinde Bosna-Hersekliiler yaşamış oldukları sıkıntılar yüzünden Osmanlı Devleti'ne isyana kalkışmışlardır. XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti bu isyanları zor kullanarak bastırmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda büyük devletlerin ortak hedefi haline gelmiştir. Her fırsatta mücadele içine giren Osmanlı Devleti, Balkan coğrafyasındaki bunalımı kendi iç sorunu olarak devam ettiremediğinden “Doğu Sorunu” olarak bilinen sorun uluslararası alanda en çok gündem olan mesele haline almıştır. Bu sorunun merkezini de Bosna-Hersek oluşturmaktadır.

Avrupa devletleri, Osmanlı hükümrânlığı altındaki Hıristiyan kimliklerin kışkırtılmasıyla ortak hedef olan Osmanlı Devleti'nin dağılma ortamına zemin hazırlamaktadır. Hıristiyanların yaşadıkları yerlerde kendi güçlerini hakim kılmak için Bosna-Hersek elverişli bir ortamdı. Bu bağlamda ilk isyan 1851 yılında çıkartılmıştır. Bu isyan bastırıldıktan sonra 1875'te yeni ve daha büyük bir isyan çıkmıştır. İşte bu isyanın başlama noktasında ve süreçte yaşananlar Rusya ve Avusturya'nın isyanda rolünün olduğunu ispat etmektedir. İsyân kontrol altına alınmadığından Hersekli halka yardım eden Sırbistan ve Karadağlı gönüllüler Rusya'yı arkalarına alarak savaş çıkartmaya kadar gitmişlerdir. Osmanlı Devleti bu savaşta kazanmasına rağmen Rusya'nın vermiş olduğu ultimatom Osmanlı'yı duraksatmış ve bir dizi olayın Bosna-Hersek'te başlaması dünyanın gündemine bomba etkisi ile düşmüştür.

Hersek İsyânı'nın başlamasında ve devamında Rusya'nın sağladığı kazançlar savaş istemeyen Osmanlı Devleti'ni bir belirsizliğe itmiştir. İsyânın hem başlamasında hem de sonucunda dahili olan Rusya, Osmanlı Devleti'ne yaklaşık iki yıl sonra savaş açmıştır. Böylece Balkanlardaki sorunlar başta Rusya ve Avusturya'yı içine çeken bir mesele olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Kafkas ve Balkan cephesi olarak iki bölgede gerçekleşmiş ve Osmanlı'nın büyük bir yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Avrupalı devletler Rusya'nın yalnızca Asya tarafından bir saldırı açacağını sanmıştır. Fakat Rusya, ağırlığını Balkan tarafına vermiş ve tüm devletleri bir anlaşmazlığın içerisine davet etmiştir. Bu savaşın sonunda iki büyük antlaşma imzalanmıştır: Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları. Ayastefanos Antlaşması'nın şartlarını kazanan taraf olan Rusya belirledi ve bu durum Avrupalıların artı Osmanlıların hiç hoşuna gitmedi. Reddedilen antlaşma

kararlarının tekrar görüşülmesi için Berlin’de bir kongre toplandı. Berlin Antlaşması, bir aylık süren bir zaman zarfından sonra nihayet imzalandı. Bu kongrenin kararları Sırbistan, Karadağ, Romanya, Bosna-Hersek gibi birçok yeri ilgilendirmektedir. Direkt olarak alınan kararlardan etkilenen Osmanlı Devleti durumdan memnun değildi. Avrupalı devletler de kongre sonuçlarından bir o kadar memnunnlardı. 13 Temmuz 1878’de imzalanan Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti ciddi boyutlarda dağılma sürecine girdi. Özelde bu dağılmadan etkilenen yegane devlet Bosna-Hersek oldu. Tercüman-ı Hakikat gazetesi Osmanlı Devleti’nin kongre kararlarını tasdik etmesiyle birlikte iyi bir şey yaptığı yorumunu yapmıştır. Vakıf gazetesi ise Avrupa tarafından mağdur olarak görülen bir Osmanlı, devletin çıkarları doğrultusunda yararlı olma ihtimalinin üzerinde durmuştur.

Görüldüğü gibi ve iç dış etkenlerle birlikte zayıflayan Osmanlı Devleti “Hasta Adam” diye nitelendirilen bir hale büründü. Avrupa güçlerinin odak noktası olan Osmanlı’ya ait Balkan topraklarında artık daha fazla kan dökülecekti. Bu noktada karşımıza Avusturya çıkmaktadır. Avusturya Balkanlarda kendisine Bosna-Hersek’i gözüne kestirmişti. Peki Avusturyalıların Bosna-Hersek üzerinde bir hakkı var mıdır? Siyasi, yönetim, sosyal, askeri, ekonomik ve daha birçok açıdan hiçbir hakkı yoktur. Fakat Avusturya güçleri XVII. yüzyıldan beri Bosna-Hersek’i ele geçirmeyi kafasına koymuştur. En büyük hedefi Rusya’nın önderliğinde Balkanlarda oluşan Slav birliği fikrinin ortaya çıkmasıyla Sırbistan merkezli büyük bir Sırp devletinin kurulmasını önlemektir. Bu nedenle Bosna-Hersek’te çıkan her türlü karışıklık onu bölgeyi elde etmek için daha da yakınlaştırmıştır. İlle de Bosna-Hersek diye uğraşan ve asla vazgeçmeyen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hedefine önce 1875 Hersek İsyanı ve sonra da Berlin Antlaşması’nın 25. maddesi uyarınca aşamalı bir şekilde ulaşmıştır. Bu işgal girişiminde Katolik Hırvat ve Ortodoks Sırp mücadelesi uzlaşımı getirmemiştir. Avusturya hükümeti yanlarında olan Hırvat unsurun gücü ile de Bosna-Hersek’in Avusturya toprağı olmasının ne kadar faydalı olacağını her yerde dile getirmişlerdir.

Bu kaotik süreçte Bosnalı Müslümanlar bir diğer adıyla Boşnak diye adlandırılan unsur en çok zarar gören her taraftan keskin bir şekilde “dayak yiyen” bir kimlik haline gelmiştir. Osmanlı Devleti Avusturya’nın bu isteğine kongrenin öncesinde ve sonrasında her daim karşı çıkmış olsalar da diğer tüm kongreye katılan devletler

Avusturya-Macaristan'ın yanında bulunmuştur. Ana hedef Osmanlı'yı Balkanlarda geri dönüşü mümkün olmayan bir şekilde parçalara ayırmak ve sonunda da yok etmektir.

Kongre kararları 13 Temmuz 1878 tarihiyle birlikte yürürlüğe girdikten sonra Avusturya geçici olarak yönetimi devralacaktır. Sonrasında Osmanlı ile bu konu hakkında ayrıca bir mukavele edeceğinden yaklaşık iki hafta sonrasında Avusturya-Macaristan askerlerinin Bosna-Hersek sınırını tecavüz edeceğini kimse öngörememiştir.

Viyana, birkaç gün içerisinde ve bir süvari birliği ile birlikte Bosna-Hersek'i işgal edebileceklerini düşünüp 1878 Temmuz ayının son günlerinde yola çıkmışlardır. Askeri bando eşliğinde ve kazançlı taraf olmanın verdiği sevinç ile beraber işgalin gerçekleşeceğinden emin bir Avusturya-Macaristan imajı karşımızdadır. Fakat Avusturyalılar Bosna-Hersek'i zannettikleri kadar kolay işgal edememişlerdir. Boşnaklar, Hıristiyan bir yönetim altında yaşamının bağımsızlıklarına çok büyük bir darbe olduğunun farkındaydı. Bundan sebep yola çıkan Avusturya-Macaristan askerlerinin haberini alır almaz birtakım çalışmalar başlamıştır. Bu çalışmalarda yalnızca Müslümanlar yoktur Ortodoks Sırp Hıristiyanlar da bulunmaktadır.

Bosna eyaletinin kuzeybatı sınırlarından giren Avusturya-Macaristan ordusu işgali resmen ama kongre kararlarına hukuki anlamda aykırı bir şekilde başlatmış oldu. Saraybosna'da işgal öncesi yapılan hazırlıklar tamamlanınca direnişin büyük çapta olacağı anlaşılmış oldu. Hersek ve Saraybosna odaklı ilerleyen Avusturya-Macaristan ordusu örgütlenen halkın direnişi ile zihinlerinde bulunan kolay işgal düşünceleri sarsılmıştır. Hersek'e General Stevan Jovanović; Bosna'ya da General Josef Philipović liderliğinde girilmiştir.

Osmanlı basınında Bosna-Hersek'in işgal edilmesinin mimarı olan devlet adamı Kont Andrassy hakkında çok stratejik ilerleyen bir kişi olduğu yazılmıştır. İlk etapta saldırı, işkence ve korku yaşatarak ilerlemek istemediği daha çok geleceği planlayarak devam etmek isteyen ve buna göre hareket eden birisidir. Lakin süreç uzadıkça direnişçilere kızıp aksi tutum sergilediği de olmuştur. İşgalin başkomutanı General Josef Philipović daha farklıdır. Ona göre saldırı ve düşmanca bir tavır sergilemeden işgalin tamamlanması imkansızdır. Bu eğilimi göstermiş olduğu davranışlarından basın haberleri vasıtasıyla öğrenilmektedir.

Osmanlı basınına göre, Maglaj, Doboj, Jajce şehirleri Avusturya-Macaristan askerinin girdikleri ilk yerlerdir. Bu büyük direniş diğer şehirlerde de devam etmiştir. Mostar şehrindeki direniş Hırvat unsurun yardımı ile diğer şehirlere nazaran daha az sürmüştür. Bu direnişler sonucunda Avusturya-Macaristan ordusunun başkomutanı General Josef Philipović Avusturya'dan ek birimler talep etmiştir. Avusturya-Macaristan'ın ikmal hazırlıkları tamamlanmış olan büyük ordusu Maglaj ve Doboj'dan Saraybosna'ya ulaşmayı amaçlamışlardır.

Avusturya-Macaristan ordusu ile Bosna-Hersekliilerin arasında gerçekleşen ilk çatışmalar Osmanlı basınında uzun bir süre yer almıştır. Basındaki haberlere bakıldığında Saraybosna'ya Avusturya-Macaristan askerlerinin duhulünün tarihlerinde bir tutarsızlık olduğu görülmektedir. Genel kanı olan 19 Ağustos 1878 tarihi sonradan gazeteler arasında kabul edilmiştir. Avusturya-Macaristan olan biten karşısında şaşırılmışlar ve işgalin kış ayları gelmeden başarıyla sonuçlanmasını istemişlerdir. Banjaluka, Jajce, Travnik, Tuzla, Livno, Visoko, Trebinje, Gradiška gibi şehirler bir bir işgal edilmiştir. Gazete sayılarının Saraybosna işgal edilene kadar ki kısmı gerçekleşen ilk çatışmalar olarak hedeflenmiştir. Çünkü Saraybosna'nın işgaliyle yönetim farklı bir yere doğru evrilmiştir. Osmanlı basınından edinilen bilgiler bunlarla sınırlı değildir.

İlk çatışmaların ardından Saraybosna'nın işgalinin bitmesinden hemen sonra Osmanlı basın haberlerine göre asıl muharebelerin Zvornik ve çevresinde olduğunu, Bosna'nın kuzeydoğu yönünde özellikle Sırbistan tarafında büyük çatışmaların devam ettiği anlaşılmaktadır. Saraybosna işgal edildikten sonra Vakıf ve Tercüman-ı Şark gazetesi direnişin sona erdiğini değil daha da çetin şartlarda devam ettiğini ısrarla belirtmişlerdir. Daha sonra Eylül ayında odak noktası Bosna'nın kuzey yakası olmuştur. Avusturya-Macaristan askerinin Hersek bölgesinden kuzey yönlü, Brčko yönünden de güney yönlü bir istikamet çizerek Bosna'nın işgalini tamamladığı anlaşılmaktadır. Bundan sonra Avusturya-Macaristan ordusu Yenipazar merkezli ve Sırbistan hudutlarına doğru bir yol çizecektir.

Askeri kuvvetler son olarak Velika Kladuša'yı ele geçirdikten sonra bölgedeki halkın görmüş olduğu eziyet ve işkenceler sebebiyle artık mücadele edecek gücü kalmamıştır. Modern bir ordu olan Avusturya-Macaristan ordusuna karşılık savaşmak için yeterli

mühimmat ve askerlere sahip olmayan direnişçiler bağımsızlıkları için son derece zor şartlarda mukavemet göstermiştir.

Osmanlı basınına göre işgalin tamamlandığı tarih 15-16 Ekim 1878 tarihidir. Ağırlıklı olarak 20 Ekim 1878 tarihi söyleniliyor olsa bile özellikle Vakit gazetesi, işgalin resmi olarak sonlandığını 16 Ekim tarihinde net bir ifade ile duyurmuştur. Babiali'ye gönderilen evraklarla birlikte bu tarihin doğru olma olasılığı daha çoktur.

Osmanlı basınından, Avusturya-Macaristan ordusunun sayısının, top, tüfek, askeri mühimmat gibi birçok detay öğrenilmektedir. Basın haberlerine göre, ordunun ilk başta 80.000 kişiden oluştuğu; 5 Eylül 1878 tarihinden sonra 200.000 kişiye ulaştığı ve nihayet ekim ayında işgal sonlandıktan sonra ise yaklaşık 300.000 kişiye ulaştığı bildirilmektedir. İşgal sonrasında da Avusturya-Macaristan, yönetimini güçlendirmek için ekstra askeri kuvvet istemiştir.

Osmanlı basınında Ceride-i Havadis gazetesinde daha çok diplomatik anlamda Osmanlı Devleti'nin Bosna-Hersek için ne gibi fedakârlıklar gösterildiği, ilk çatışmaların detayları ve özellikle Macaristan ve Avusturya arasındaki sürtüşme hakkında bilgiler edinilmiştir. İşgal süreci başlamadan ve başladıktan hemen sonrası için Ceride-i Havadis haberleri önemli bir kaynak olmuştur. Gazeteye göre, Osmanlı Devleti Berlin Antlaşması'nı imzalayarak yapılması gerekeni yaptı. Fakat İngiltere ve Avusturya gibi devletlere güvenerek hata etmiştir.

Ceride-i Havadis gazetesinin nüshalarına göre en kapsamlı yargı direnişin başlamasına Osmanlı Devleti'nin destek verdiği ve işgalin hemen gerçekleşmemesinde yine Osmanlı'nın yardımı olduğu ifadesidir. Bu destek maddi olarak kanıtlanmasa da Bosna-Hersekliilerin Avusturya-Macaristan karşısında direnmeleri Osmanlı'yı sevindiren bir durumdur. İşgalin Macarlar tarafından hiddetle karşılandığı, bu işgali kesinlikle istemedikleri yönünde birçok haber yapmıştır. İtalya'nın da bu işgali desteklemediğini ve bununla ilgili Kont Andrassy ile konuşup görüşüğünü anlatmıştır. Avusturya kendi ordusu için halkından yardım talep etmiş, bağış yapmasını istemiştir. İngiltere'nin Bosna-Hersek konusunda Osmanlı'ya yardım etmemesini ve Osmanlı'nın kongre bitmiş dahi olsa hem Avusturya hem de İngiltere ile görüşmelerine devam ettiğini yine Ceride-i Havadis yazmıştır. Alınan kararların tüm Balkanlarda çok farklı ve daha da

çözülmecek sorunlara sebep olacağını söylemiştir. Macaristan ve İtalya'dan sonra Rusya ve Fransa ile ilgili de birtakım haberler vermiş, tepkilerini değerlendirmiştir. Ekseriyetle, Ceride-i Havadis gazetesi Bosnalıları bir görmüş ve verdikleri haklı mücadeleyi desteklemiştir. Bosna-Hersek'teki Müslümanları ifade ederken "İslam Boşnakları" ifadesini kullanarak dinlerini; onların ayrı etnik bir kimlik olduğunu anlatmak için "Boşnak" kelimesini sıkça kullanmıştır.

Tercüman-ı Şark gazetesi, Bosna-Hersek ile ilgili olan haberleri direkt vermekle yetinmeyip büyük eleştiri ve yorumlar yapmaktan kendini alamamıştır. Haberlerinde diğer devletlerle ilgili diğer gazetelere oranla çok daha bilgi yüklü telgraf haberleri içermektedir. Avrupalı devletlerin kendi gündemlerinde bu konu ile ilgili tutarsız halleri vardır. Örneğin, Bosna-Hersek için Avusturya-Macaristan yanında olup işgalini destekleyici haberler yaptıktan hemen sonra Avusturya-Macaristan askerlerinin muamelelerinden ötürü işgalin olmasının yanlış bir sonuç doğurduğunu da yazmışlardır. Macaristan ve Avusturya arasındaki gerginlikten her gün ki sayılarında bahsetmiştir. Avusturya-Macaristan'ın ulusal barış antlaşması kurallarını ihlal ederek Osmanlı Devleti ile görüşme yapmadan işgale başladığı için büyük bir suç işlediğini ve bu suçun asırlar boyunca üzerinin örtülmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Avusturya-Macaristan'ın yaptıklarını en çok eleştiren ve haksız olduğunu dile getiren gazete Tercüman-ı Şark'tır. Bu gazetede yalnızca Bosna-Hersek değil "Vatan-ı Azizim" ve "Bosna Vatanım" gibi birtakım terminolojik yakıştırma sıfatları ile Osmanlı Devleti'nin bu bölge ile olan yakınlığını haberlerinde devamlı olarak yansıtmıştır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinden edinilen bilgilere göre, Babıali ve Viyana Hükümeti arasındaki görüşmelerden her nüshasında bahsetmiştir. Saraybosna'dan sonra en efektif direnişin yaşandığı Zvornik ve diğer bir şehir Banjaluka hakkında detaylı bilgi veren gazetedir. Şüphesiz tüm devletleri ilgilendiren bir süreç olduğunu ve Macaristan meselesi Tercüman-ı Hakikat gazetesini genel olarak meşgul eden konulardır.

Vakit gazetesi dönemin en uzun soluklu ve ayrıntılı haberler verdiği gazetesidir. Konu ile ilgili süreç tamamlandıktan sonra bile Bosna-Hersek meselesini gündeminde tutmuştur. Vakit gazetesine konu olan önemli maddelerden biri de Bosna-Hersek bölgesine Avusturya'nın asker sevk etmesi meseleyi askeri kılmaz aksine durum tamamen politiktir. Aynı gazete Bosnalı Müslümanlar için ısrarla "Boşnak" kelimesi

üzerinde durmuştur. Bosna-Hersek coğrafyası için de “Aziz Vatan” sıfatını kullanmıştır. Gazetenin bazı haberlerinde vakit gazetesi tarafsız bir şekilde durumu aktarmıştır; bazı kısımlarında da Avusturya-Macaristan’ın asker sevkini ve yaptığı zorbalıkları Osmanlı Devleti açısından ele alarak ağır eleştiriler yapmıştır. Her sayının ilk sayfasının ilk sütununda bulunan icmali ahval haberleri Bosna-Hersek ile ilgili telgraf haberleri ile dolup taşmaktadır. Diğer gazetelerin en büyük direnişin Saraybosna’da değil Zvornik’te yaşanmıştır argümanına katılmıştır. Bununla beraber Maglaj, Tuzla, Doboj, Banjaluka gibi şehirlerde ne derecede çatışmaların olduğunu da açıklamıştır. Avusturya, Osmanlı Devleti’nin askerlerinin Bosna-Hersek’te resmen direnişçilere katıldığını iddia ederek Osmanlı’yı tüm ülkelerin gözünde hatalı göstermek niyetine girmiştir. Bu duruma karşılık yazılar yazan yine Vakit gazetesidir. Aynı gazetede hangi şehirlere direniş oldu hangilerinde olmadı bunlar da açıklanmıştır. Örneğin, Trebinje’de Avusturya askerine karşılık mukavemet gösterilmemiştir. Macarların işgal karşısındaki isteksizliklerinden bahseden Vakit gazetesi, Macarlar ile Türkler arasındaki tarihi ilişkiler üzerinde durarak bu konu ile ilgili en uzun değerlendirmeyi yapmıştır. Macaristan’ın en büyük korkusu Slavlar ve Hırvatlar ittifak ederlerse bundan dolayı Macar ahalisinin buna dayanamaz duruma düşmesidir.

Gazeteler arasında çelişkili haberler de yer almıştır. Örneğin, Tuzla ve Zvornik’te büyük direnişlerin gerçekleştiğini yazan Tercüman-ı Hakikat gazetesine karşın Tercüman-ı Şark gazetesi yaklaşık olarak aynı günlerde yazmış olduğu haberlere göre Tuzla’da önemli bir direnişin gerçekleşmediğini vurgulamaktadır.

Devletler arası statüko devamlı bir şekilde değişim gösterdiğinden Osmanlı Devleti’nin toprağı olan Bosna-Hersek tüm Avrupa’yı ilgilendiren bir sorun haline gelmiştir. Bu nedenle Bosna-Hersek meselesi Osmanlı basın haberlerinde çok yoğun gündem ve kamuoyu oluşturduğu gibi Avrupa gazetelerinde de o dönem büyük çapta yer almıştır.

1878 yılında gerçekleşen bu işgal Bosna-Hersek’in sosyal hayatında bir dönüşümü meydana getirmiştir. Bu dönüşüm hızlı şekillendiği için sancılı bir süreç karşımıza çıkmıştır. Bu sürecin en sonunda gerçekleşen Müslüman göçleri ve Katolik-Ortodoks nüfusun yer değişimleri bir insanlık suçunun işlendiğinin kanıtı olmuştur. Öte yandan Bosna-Hersek’te kalmaya devam eden halk Avusturya-Macaristan idaresinin parametreleri ile şekillenen yeni bir düzene alışmaya çalışmışlardır.

Tüm gazetelerden ortak bir kanıya varılacak olunursa, Avusturya-Macaristan askerlerinin bölgeye girişi, ilerleyişi, direniş karşısında boyun eğmediklerini ve kış gelmeden muharebeyi bitirmek istedikleri yönünde birçok açıklamalar yapılmıştır. Bosna-Hersek'in tarihsel öneminden ve Osmanlı ile dinsel bağından çok fazla söz edilmemiştir. Diplomatik açıdan gergin bir konu olan Bosna meselesi hem Babıali'yi hem de Avusturya'yı inanılmaz şekilde büyük bir olayın içine çektiğini tüm gazeteler belirtmiştir.

1878-1908 yılları arasında Avusturya-Macaristan yönetimi altında olan Bosna-Hersek kargaşa ve istikrarsız bir dönem geçirmiştir. Kendi ruhlarından ve isteklerinden gelen bir dürtü ile savaştan direnişçiler için sancılı bir dönem olmuştur. Nihayet işgal sadece Osmanlı aleyhine değil tüm dünyanın aleyhine olan bir dünya savaşına neden olacaktır.

Son söz olarak, gazetelerin ruhunu işin içine katarak Osmanlı kamuoyunun tepkisi ölçülmüştür. Avusturya, Bosna-Hersek'e girmekte başarılı oldu fakat gerçekten sahibi olamamıştır.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

Ceride-i Havadis Gazetesi (Millî Kütüphane)

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi (Hakkı Tarık Us Koleksiyonu)

Tercüman-ı Şark Gazetesi (Atatürk Kitaplığı)

Vakit Gazetesi (Hakkı Tarık Us Koleksiyonu)

Eserler

AĞANOĞLU, H. Yıldırım, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi: Göç, İstanbul, Kum Saati Yayın, 2011.

H. Y. AĞANOĞLU, S. BAYRAM ve M. YILDIZTAŞ (Yay. Haz.), Osmanlı Belgelerinde Bosna-Hersek Bosna ı Hercegovına u Osmanskım Dokumentıma, Seçil Ofset Baskı, İstanbul, 2009.

AKARSLAN, Mediha, Bosna-Hersek ve Türkiye, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1993.

AKSUN, Ziya Nur, Osmanlı Tarihi "Osmanlı Devleti'nin Tahlili; Tenkidli Siyasi Tarihi, Ötüken Neşriyat, C. 4, İstanbul, 1994.

ALKAN, Necmettin, "Osmanlı Diplomasisinde Restorasyon ve Sonrası (1878-1918)", Ed. Mehmet Alaattin Yalçinkaya, Osmanlı Diplomasisi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 2016.

AKŞİN, Sina, Türkiye Tarihi "Osmanlı Devleti 1600-1908", C. 3, İstanbul, Cem Yayınevi, 1997.

ALPARSLAN, Şenol, Bosna'da Türk Kültürünün İzleri, Ankara, Genelkurmay Ateş ve Denetleme Kurulu Başkanlığı Yayınları, 2006.

ARIKAN, Refik, "Ali Paşa'nın Ölümünden Sultan Abdülaziz'in Tahttan İndirilmesine Kadar", Ed. Mehmet Topal, Osmanlı Tarihi (1789-1876), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 2016.

ARMAOĞLU, Fahir, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013.

AYDIN, Mithat, Balkanlarda İsyân, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2005.

BABUNA, Aydın, Bir Ulusun Doğuşu: Geçmişten Günümüze Boşnaklar, Çev. Hayati Torun, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2012.

- BORA, Tanıl, Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası: Bosna-Hersek, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.
- CEZAR, Mustafa, Mufassal Osmanlı Tarihi, C. 6, Güven Yayınevi, İstanbul, 1972.
- ÇABUK, Vahit, Kuruluşundan Bu Yana Büyük Osmanlı Tarihi, C. 9, İstanbul, Emre Yayınları, 2002.
- ÇELİKLER, Fahri, Avusturya'nın ve Türk-Avusturya İlişkilerinin Tarihçesi, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1983.
- DEMİREL, Fatmagül, II. Abdülhamid Döneminde Sansür, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2020.
- EMGİLİ, Fahriye, Yeniden Kurulan Hayatlar: Boşnakların Türkiye'ye Göçleri (1878-1934), İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2012.
- İMAMOVIÇ, Mustafa, Boşnakların Tarihi, Çev. Hüseyin Gül, Cenita Özgüner, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2018.
- İPEK, Nedim, "Osmanlı Coğrafyasında Gerçekleşen Göçler", ed. Mehmet Taşdemir, Nedim İpek, Osmanlı'da İskan ve Göç, Ankara, Saray Matbaacılık, 2013.
- İZZETBEGOVIÇ, Alija, Tarihe Tanıklığım, İstanbul, Klasik Yayınları, 2003.
- JELAVIČH, Barbara, Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar, Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Tunalı Koç, İstanbul, Küre Yayınları, 2015.
- KARAL, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. VIII, Ankara, 2007.
- KARPAT, Kemal, Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012.
- KOLOĞLU, Orhan, Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2015.
- MALCOLM, Noel, Bosna, Çev. Aşkın Karadağlı, İstanbul, Om Yayınevi, 1999.
- ÖRENÇ, Ali Fuat, Yakınçağ Tarihi (1789-1978), İstanbul, Akademi Titiz Yayınları, 2016.
- ÖZTUNA, Yılmaz, Avrupa Türkiye'sini Kaybımız, Ankara, Ötüken Neşriyat, 2013.
- _____, II. Abdülhamit Zamanı ve Şahsiyeti, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2013.
- SELVER, Mustafa, Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.

ÜLMAN, A. Haluk, I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş, Ankara, İmge Kitabevi, 2002.

YILDIZ, Zekeriya, Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1993, s. 32.

YILMAZATA, Mehmet, Savaşa Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 2013.

YORULMAZ, Hüseyin, Osmanlı'nın Batı Yakası: Bosna, İstanbul, 3F Yayınevi, 2007.

Arşiv

BOA, Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516 – 1919), Ankara, 1992.

Tezler

BAĞIRGAN, Sedat, Osmanlı Basınında 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Celal Bayar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2008.

ÇAKMAK, Zafer, 1875 Hersek İsyanı ve Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Tarafından İşgali, Fırat Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1996.

GÜNEŞ, Ali, Balkan Harbi'nde Osmanlı Gayrinizami Harp Tecrübesi, Strateji ve Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalı Harp Tarihi ve Strateji Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

OLAŞ, Zerrin, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İşgalinde Bosna-Hersek, Sakarya Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2007.

TEKEMEN, Eylem, Berlin Kongresi ve Osmanlı Devleti (1878), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2006.

Makaleler

ÇAKIR, Hamza, (2012) "Türkiye'de Serbest Gazeteciliğe Adım: Yarı Özel Gazete Ceride-i Havadis", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi.

ÇAKMAK, Zafer, (2003) "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i İşgali ve Sonrasında Osmanlı Devleti ile Yaptığı Antlaşma", Doğu Anadolu Araştırmaları, Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 4.

EMGİLİ, Fahriye, (2013), "Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme", Ed. Serkan Yazıcı, Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik, Türk Tarihinde Balkanlar, Sakarya Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.

GEÇER, Genç Osman, (2008), “İşgal Sonrası Bosna-Hersek’te Göç Olgusunun Vatan Gazetesine Yansımaları”, İlhaktan 100 Yıl Sonra Bosna-Hersek Sempozyumu, Bosna-Hersek Tuzla Üniversitesi Felsefe Fakültesi.

KUL, Muhittin, (2019), “Çatma Ağaçtan Taş Kaleye: Kala-i Bana Luka (1703-1715)”, *Journal of International Eastern European Studies*, 2, 315-350.

ÖZKAN, Ayşe, (2016), “Sırbistan'ın Bosna-Hersek Üzerindeki Emelleri ve Faaliyetleri (1878-1908)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 43, 854-869.

YERLİKAYA, İlhan, (2014), “Bir Osmanlı Gazetesi Olan Vakit Gazetesi'nde (1875 - 1884) İlan ve Reklamlar”, *Marmara İletişim Dergisi*, 8.

Ansiklopedi Maddeleri

AYDIN, Mahir, “Doksan Üç Harbi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, C. 9.

BEYDİLLİ, Kemal, “Avusturya”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, C. 4.

DJURDJEV, Branislav, “Bosna-Hersek”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, C. 6.

EBUZZİYA, Ziyad, “Ceride-i Havadis”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, C. 7.

EMECEN, Feridun, “Bosna Eyaleti”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, C. 6.

GENCER, Ali İhsan, “Berlin Antlaşması”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, C. 5.

TEKİN, Mehmet, “Tercüman-ı Hakikat”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, C. 40.

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve ortaöğrenimini Bilecik Malhatun İlköğretim Okulu'nda, liseyi Bilecik Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. 2013 yılında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi lisans eğitimine başladı. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi lisans eğitimine yatay geçiş yaptı ve buradan 2017 yılında mezun oldu. 2015 yılında başladığı Anadolu Üniversitesi Tarih bölümünden 2020 yılında mezun oldu. 2019 yılı itibariyle Uşak Eşme Dervişli Cumhuriyet Ortaokulu'nda İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda 2020 yılında İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde eğitim görmeye başlamıştır. 2017 yılında Sakarya Üniversitesi Yakınçağ Tarihi bölümüne girmiş olup halen bu bölümde eğitimine devam etmektedir.